

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра фінансів та банківської справи

Ю.Ф. Гудзь

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
ГРОШОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Кривий Ріг

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра фінансів та банківської справи

Ю.Ф. Гудзь

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
ГРОШОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Затверджено на засіданні
кафедри фінансів та банківської справи
Протокол №15
від “13” квітня 2020 р.

Схвалено навчально-методичною радою ДонНУЕТ
Протокол №8
від “28” травня 2020 р.

Кривий Ріг

2020

УДК 336.76(042.4)
JEL:G1
Г93

Гудзь Ю.Ф.

Г93 Конспект лекцій з дисципліни «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн»: для студ. ступінь бакалавр / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган- Барановського. Кривий Ріг. 2020. 241 с.

Конспект лекцій призначений для надання допомоги студентам з вивчення дисципліни «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн». Конспект лекцій складається з 10 тем, містять перелік основних термінів і понять, питання для самоперевірки, рекомендовану літературу.

УДК 336.76(042.4)
JEL:G1
Г93

© Гудзь Ю.Ф., 2020
©Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган – Барановського, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	
ТЕМА 1. ГРОШОВА СИСТЕМА ТА ЇЇ ТИПИ	
1.1 Сутність грошової системи та її основні елементи.....	8
1.2 Типи грошових систем.....	14
1.3 Гроші та золото.....	18
1.4 Грошові реформи та їх види.....	22
1.5 Основні історичні періоди, які впливають на зміну грошової системи.....	25
1.6 Сучасні тенденції у розвитку грошових систем.....	28
ТЕМА 2. СУТНІСТЬ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ. ЧИННИКИ І ПРОЦЕСИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЇЇ РОЗВИТОК	
2.1. Поняття кредитної системи.....	33
2.2. Структура сучасної кредитної системи зарубіжних країн.....	35
2.3 Сутність, основні види та інструменти монетарної політики центрального банку.....	45
2.4. Сучасні тенденції в розвитку кредитних систем.....	49
2.5. Банківська криза.....	61
ТЕМА 3. ЕВОЛЮЦІЯ ВАЛЮТНИХ СИСТЕМ	
3.1 Поняття валютної системи, її види та структура.....	69
3.2 Еволюція світової валютної системи.....	78
3.3 Європейська валютна система та її розвиток.....	87
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ГРОШОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ КРАЇН СВІТУ	
ТЕМА 4. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ США	
4.1. Еволюція грошової системи США.....	96
4.2. Еволюція та структура сучасної кредитної системи США.....	109
4.3. Структура і функції Федеральної резервної системи США.....	115
4.4. Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи США.....	117
ТЕМА 5. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	
5.1. Еволюція грошової системи Великої Британії.....	130
5.2. Структура кредитної системи Великої Британії.....	137
5.3. Структура та функції Банку Англії.....	139
5.4. Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Великої Британії.....	148
ТЕМА 6. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ НІМЕЧЧИНИ	
6.1. Етапи формування грошової системи Німеччини.....	156
6.2. Структура кредитної системи Німеччини.....	159
6.3. Структура та функції Німецького федерального банку.....	161

6.4. Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Німеччини.....	165
---	-----

ТЕМА 7 ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ

7.1. Еволюція грошової системи Франції.....	171
7.2. Структура кредитної системи Франції.....	176
7.3. Структура та функції Банку Франції.....	178
7.4. Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Франції.....	182

ТЕМА 8. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ ЯПОНІЇ

8.1. Еволюція грошової системи Японії.....	190
8.2. Еволюція та структура кредитної системи Японії.....	195
8.3. Структура та функції Банку Японії.....	198
8.4. Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові інститути Японії.....	203

ТЕМА 9. ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

9.1 Особливості розвитку грошово-кредитних систем країн, що розвиваються	209
9.2. Особливості розвитку грошово-кредитних систем країн Центральної та Східної Європи.....	217

ТЕМА 10. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН АЗІЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

	225
10.1. Особливості розвитку грошово-кредитних систем Китаю	
10.2. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Латинської Америки.....	229
10.3. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Південно-Східної Азії.....	232

ЛІТЕРАТУРА

	238
--	-----

ПЕРЕДМОВА

В умовах сучасної ринкової економіки грошово-кредитні системи набувають особливої ваги в суспільному житті як розвинутих країн, так й країн, що розвиваються. Грошово-кредитні відносини, фінансово-кредитні інститути істотно впливають на економічні та соціальні процеси в країні. Грошово-кредитна система країни забезпечує ринкову систему механізмами та інструментами реалізації її здатності до саморегулювання, надає державі можливість ефективно впливати на економіку. В ринкових умовах з грошово-кредитною системою стикаються підприємства й великі господарські структури, виконавчі та законодавчі органи влади і, звичайно, власне працівники сфери фінансів.

Сьогодні знання етапів та особливостей розвитку грошово-кредитної системи країни значно потрібно не лише фахівцям фінансової сфери, а й людям практичного бізнесу. Тому, як розвиток сучасних грошово-кредитних систем, маючи об'єктивний характер, втілюється в суб'єктивних діях держави – у законах і політиці, спрямованих на регулювання цієї сфери і зумовлених певними завданнями й особливостями розвитку країни.

З огляду на зазначене, небайдужі члени суспільства з ринковою економікою повинні бути обізнані з грошово-кредитними системами різних країн. Це стосується передусім фінансистів-професіоналів. Проте й особи, котрі займаються економічними та фінансовими питаннями підприємств чи установ або ж тільки фінансовими питаннями власної родини, повинні знати ази розвитку грошово-кредитної системи. Особливо це актуально для сучасного українського суспільства, яке в сучасних умовах намагається здійснити ринкові реформи і створити власну досконалу грошово-кредитну систему.

Конспект орієнтований на отримання студентами знань із дисципліни «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн».

Дисципліна «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн» – загальнотеоретичний курс, предметом якого є вивчення суті та побудови грошово-кредитних систем країн з розвинутою ринковою економікою, основних етапів та особливостей їх розвитку, а також ознайомлення з перспективами становлення грошово-кредитних систем країн, що розвиваються.

Пропонований курс тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Гроші і кредит», «Основи банківської справи» та «Фінанси». Цей зв'язок простежується саме через такі категорії, як гроші, кредит, банки, грошові і кредитні системи. Курс є самостійним розділом економічної науки, що вивчає особливості акумулювання грошей, суть кредитних відносин та інститутів, що їх організовують. Його специфіка полягає у розгляді цих питань з погляду закону грошового обігу, взаємозв'язків грошової, кредитної та валютної систем з економічною кон'юнктурою, а також впливу спеціальних фінансово-кредитних інститутів на процес суспільного відтворення.

Виходячи з вищевикладеного основні завдання курсу можна сформулювати наступним чином:

- зрозуміння сутності та основних етапів еволюції грошово-кредитних систем країн з розвинутою економікою;
- ознайомлення з процесами інтеграції у грошово-кредитній сфері;
- визначення сучасного стану грошово-кредитних систем розвинених країн і механізмів грошово-кредитного регулювання;
- характеристика грошово-кредитної політики країн з розвинутою ринковою економікою;
- простеження закономірностей та перспектив розвитку грошово-кредитних систем країн, що розвиваються.

Для розв'язання цих завдань використано методи системного підходу, діалектики та історизму.

Метод системного підходу передбачає розгляд категорій і понять курсу як сукупності відносин, взаємопов'язаних з процесом суспільного відтворення, дослідження внутрішньої структури сучасних грошово-кредитних систем, аналіз взаємодії структурних елементів цих систем.

Метод діалектики ґрунтується на вивченні економічних категорій і понять у процесі їх розвитку, еволюції від нижчого рівня до вищого.

Метод історизму полягає в тому, що кожне явище розглядається з зв'язку з конкретним історичним періодом.

У першому розділі розглядаються структура та основні елементи грошових, кредитних, а також валютних систем, які є загальними для більшості країн світу. Приділяється увага особливостям їх еволюції та сучасним тенденціям розвитку.

Другий розділ присвячений еволюційному розвитку грошово-кредитних систем країн з розвинутою економікою, таких як США, Великобританія, Німеччина, Франція, Японія, розкриває закономірності становлення і розвитку грошово-кредитних систем країн з перехідною економікою та тих, що розвиваються.

У кінці кожної теми наводяться питання для самоконтролю та тестові завдання з метою закріплення та поглиблення знань студентів.

При вивченні матеріалу студенти ознайомляться з узагальненим досвідом країн щодо етапів розвитку їхніх грошово-кредитних систем і матимуть змогу оцінити можливості та механізми зближення держав із перехідною економікою і промислово розвинутих країн.

ТЕМА 1. ГРОШОВА СИСТЕМА ТА ЇЇ ТИПИ

- 1.1 Сутність грошової системи та її основні елементи.
- 1.2 Типи грошових систем.
- 1.3 Гроші та золото.
- 1.4 Грошові реформи та їх види.
- 1.5 Основні історичні періоди, які впливають на зміну грошової системи.
- 1.6 Сучасні тенденції у розвитку грошових систем.

Мета. Уявити сутність грошової системи та її складових, вивчити особливості історичних типів грошових систем та закономірності процесу демонетизації золота, розглянути еволюцію грошових систем та сучасні тенденції їх розвитку, передумови та наслідки проведення грошових реформ, їх основні риси.

Понятійний апарат: грошова система; типи грошових систем; саморегульовані системи; регульовані системи; біметалізм; система паралельних валют; система подвійної валюти; система «кульгаючої» валюти; монометалізм; срібний монометалізм; золотий стандарт; золотомонетний стандарт; золотозливковий стандарт; золотодевізний стандарт; система нерозмінних (паперових і кредитних) грошей; грошова реформа; деномінація; нуліфікація; дефляція; девальвація; ревальвація; «шокова терапія»; демонетизація золота.

1.1 Сутність грошової системи та її основні елементи

Неперервний рух послуг і товарів, який відбувається в економіці, опосередковується відповідним рухом грошей. Сукупність усіх грошових розрахунків і платежів, що обслуговують відносини еквівалентного обміну - це грошовий обіг, який складається з 2 взаємопов'язаних частин: сфери готівкового та сфери безготівкового обігу. В цілому грошовий обіг перебуває у тісному взаємозв'язку з товарним, який є базовим (вихідним). Саме заради полегшення здійснення обміну товарів історично і виникли гроші.

Гроші – особливий вид універсального товару, особлива категорія господарства, що є носієм ідеальної вартості, тобто слугує загальним еквівалентом при вираженні вартості всіх інших послуг та товарів.

Існують такі види грошей:

- *гроші натуральні* – предмети, які використовувалися на початку розвитку товарообміну (хутра, ракушки, дорогоцінні метали);
- *гроші повноцінні* – це гроші, які мають власну внутрішню вартість, можуть обмінюватися на послуги. Це монети, виготовлені з срібла, золота чи іншого грошового металу, а також банківські білети;
- *гроші неповноцінні (символічні гроші)* – це гроші, які прийшли на зміну повноцінним. Вони не мають внутрішньої вартості, нерозмінні на метал, здатні переповнювати канали обігу і знецінюватися. До них належать кредитні і паперові гроші;

- *гроші паперові* – це гроші, які не мають внутрішньої вартості, не обмінюються на метал. Такі гроші є ненадійними, з низькою стабільністю, їх тривалий обіг спричиняє хронічну інфляцію. Тому розвинуті країни поступово відмовлялися від паперових грошей;

- *гроші кредитні* – неповноцінні гроші, які виражають рух позичкового капіталу і виникають з кредитними відносинами, виступають як у вигляді банкнот, чеків, векселів, депозитних грошей. Новим видом кредитних грошей є електронні гроші;

- *гроші електронні* – це гроші кредитні, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг. Вони обертаються шляхом запровадження у сферу розрахунків комп'ютерної техніки і новітніх швидко діючих систем зв'язку та набагато прискорюють безготівкові розрахунки між клієнтами банків. Основні системи обігу електронних грошей є банкомати, платіжні термінали у торговій мережі, спеціальні канали зв'язку між банками і клієнтами, пластикові картки – дебетові і кредитові.

Гроші як товар особливого роду та загальний еквівалент виконують ряд функцій (рис. 1.1):

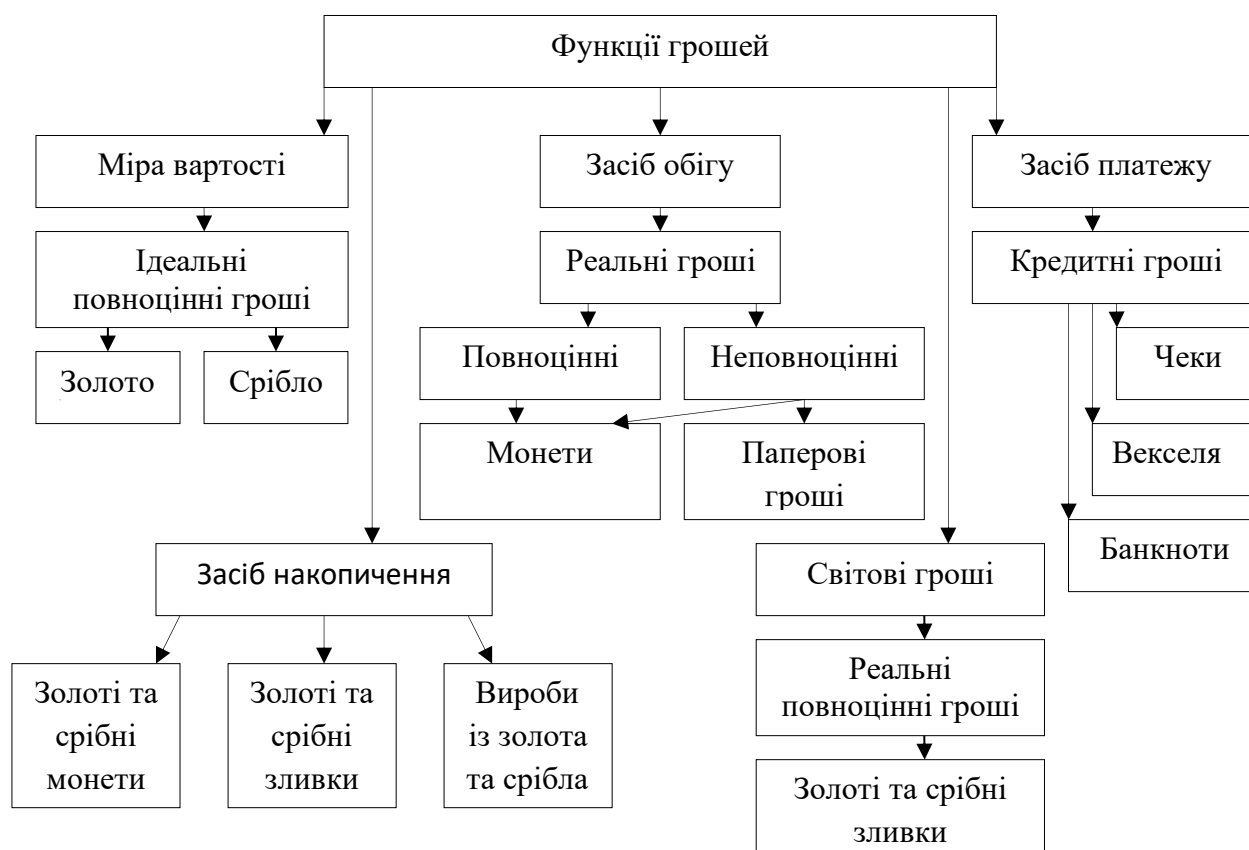

Рисунок 1.1 – Функції грошей

- *міра вартості*, яка служить для порівняння і вимірювання вартостей різних товарів і послуг. Вартість товарів, виражена в грошах, є їх ціною. Масштаб цін – механізм, за допомогою якого держава реалізує цю функцію грошей;

- *засіб обігу*, яка виражає здатність грошей виконувати роль посередника в русі послуг і товарів, а також використовуватися для здійснення інших

платіжних операцій;

- *засіб платежу*, яким є, коли послуги і товари продаються в кредит, тобто з відстроченням платежу. Джерелом цієї функції є боргові зобов'язання і кредити, що виникають на основі цих економічних відносин;

- *засіб нагромадження*, яка обслуговує нагромадження вартості в розпорядженні ФО та ЮО внаслідок перевищення поточних доходів над поточними витратами або якщо кошти тимчасово не використовуються за призначенням. Нагромадження ФО називаються заощадженнями населення. Ця функція також характеризує здатність грошей бути використаними як платіжний засіб у будь-який момент, без втрати своєї абсолютної ліквідності (номінальної вартості). Нагромадження – одне з головних внутрішніх джерел інвестицій, яке відіграє важливу роль у розвитку економіки країни. На відмінність від епохи повноцінних грошей, коли вони виконували також функцію нагромадження скарбів, сучасні неповноцінні гроші підпадають під великий ризик їх знецінювання, тобто втрати їх номінальної вартості;

- *світові гроші*, яка характеризує здатність грошей використовуватися в міжнародному обороті капіталу, товарів і послуг та виконувати всі функції не тільки в рамках однієї держави, але і світової спільноти.

Грошовий обіг – це процес безперервного руху грошей в готівковій і безготівковій формах, обслуговуючий обіг послуг і товарів, рух капіталу.

Грошовий обіг підрозділяється на дві сфери:

- *готівковий обіг* – є рухом готівки, яка представлена банкнотами, або банківськими квитками, білетами державної скарбівниці, металевими розмінними монетами;

- *безготівковий обіг* – це рух вартості без участі готівки шляхом перерахування грошових коштів з банківських рахунків платників на банківські рахунки отримувачів, а також шляхом заліку взаємних вимог учасників розрахунків.

Грошовий обіг з'явився одночасно з виникненням грошей, тобто у період розвитку первіснообщинного ладу. В умовах феодального та рабовласницького устроїв поширенню обігу грошей перешкоджали панування натурального господарства та обмеженість товарних зв'язків. Тільки при капіталізмі, коли вже сформувалися світові та національні ринки товарів (16-17 ст.), обіг грошей набув свого значного розвитку.

Об'єктивною необхідністю у той час стало зведення окремих елементів грошового обігу у систему для подальшої побудови еластичної та стабільної грошової системи. Національна буржуазія для успішного ведення торговельних операцій була зацікавлена в створенні єдиної грошової одиниці зі стабільним масштабом. Із подальшим становленням капіталізму та розвитком його кредитної системи з'являються розмінні монети та банкноти. У той час саме держава була здатна впорядкувати цей грошовий обіг, та забезпечити його стале регулювання законом.

Грошові системи кожній окремій країні, мають історичні особливості розвитку та формування.

Грошова система – визначена законодавством форма організації і

регулювання грошового обігу в країні. Грошова система формується історично, є елементом господарського механізму і регулюється законодавчими актами держави.

Основними елементами сучасних грошових систем є:

- грошова одиниця та її дрібні частини;
- види грошей (законні платіжні засоби, депозитні гроші);
- масштаб цін;
- емісійна система;
- регламентація грошового обігу (готівкового та безготівкового);
- валютний курс та методи його встановлення;
- організація міжнародних розрахунків;
- методи грошово-кредитного регулювання;
- суб'єкти грошово-кредитного та валютного регулювання.

Грошова одиниця – одиниця грошової лічби, з допомогою якої визначаються ціни на послуги і товари та інші вартісні показники (заробітна плата, тарифи, обсяги фінансових вкладень та коштів, інші доходи населення, обсяги інвестицій тощо). Назва та розмір грошової одиниці встановлюється в кожній країні в законодавчому порядку. Її назва складається історично. У наступний час у більшості країн використовується десяткова система ділення грошової одиниці. Наприклад, 1 долар США дорівнює 100 центів.

Види грошей, в залежності від їх емітента:

- *депозитні гроші*, вони емітуються банками – комерційними та центральними, існують у формі записів на рахунках у банках.
- *законні платіжні засоби*, якими є готівкові грошові знаки (знаки грошей). Вони мають законну платіжну силу на території всієї країни та емітуються державою в особі Казначейства чи центрального банку (органу Міністерства фінансів). Види знаків грошей встановлюються законодавством держави;

Види грошових знаків:

- *білети банківські (банкноти)*– основний вид грошових знаків, різновид кредитних грошей, які випускаються в обіг центральним банком шляхом кредитної емісії у порядку кредитування народного господарства і держави, при зростанні золотовалютних резервів центрального банку;
- *білети казначейські*– вид грошових знаків, які являють собою паперові гроші, що випускає орган міністерства фінансів (Казначейство) для фінансового забезпечення державних витрат;
- *білонні (розмінні) монети*– металеві монети меншого ніж грошова одиниця даної держави, номіналу, які використовуються для дрібних платежів (не кратних цілій грошовій одиниці), для розміну паперових грошей. Сучасні монети карбуються державою (Казначейством, центральним банком), як правило, зі сплавів недорогоцінних (звичайних) металів (олово, мідь, нікель, залізо та ін.), а також з невеликим вмістом дорогоцінного металу (найчастіше – срібла).

Цінновий масштаб – спосіб вираження ціни (вартості) послуг і товарів в грошових одиницях, який складається з ринкової пропозиції і попиту.

Регламентация грошового обігу дозволяє організувати безготівковий та готівковий обіг шляхом визначення сфер безготівкових і готівкових розрахунків, встановлення форм і видів розрахунків, режиму використання грошей на рахунках, видів банківських рахунків, порядку здійснення платежів та документообігу тощо.

Курс валют являє собою співвідношення обміну між грошовими одиницями різних країн та визначає вартість грошової одиниці країни, яка виражена в грошових одиницях іншої країни. Курс валют використовується для:

- порівняння вартості на світових товарних ринках, а також вартісних показників різних країн;
- здійснення розрахунків в іноземній валюті фізичних і юридичних осіб при торгівлі послугами і товарів, виконанні фінансових зобов'язань.

За класифікацією Міжнародного валютного фонду, нині у світі застосовують 5 загальних типів режимів валют:

- курс, фіксований щодо кошика валют;
- курс, фіксований щодо однієї валюти (фіксований курс);
- курс з керованою гнучкістю;
- курс з обмеженою гнучкістю;
- вільно плаваючий курс.

За сьогочасних умов режими вільного та фіксовано плаваючого курсів у чистому вигляді практично не застосовуються, діють їх модифікації: курс керованого плавання, фіксований, але регульований валютний курс.

За допомогою *методів кредитно-грошового регулювання* здійснюється вплив на стан кредитної форми, грошового обігу, фінансового ринку та показники економіки країни в цілому: обсяг грошової маси в обігу та її склад, інвестиційну активність суб'єктів господарювання, рівень інфляції, стабільність національної грошової одиниці, рівень доходів населення, рівень відсоткових ставок на ринку, валютний курс, ділову активність фінансових установ, темпи економічного росту у країні, стан платіжного балансу тощо.

Основними методами кредитно-грошового регулювання є такі:

а) за формою:

1) непрямі (ринкові), які сприяють формуванню певних умов у кредитно-грошовій сфері та на фінансовому ринку;

2) прямі (адміністративні) – у вигляді розпоряджень, наказів, інструкцій, директив, які обмежують функціонування грошово-кредитної сфери;

б) за цілями регулювання:

1) методи кредитної рестрикції, що спрямовані на скорочення обсягів кредитної емісії та грошової маси в обігу шляхом здержування грошової пропозиції і попиту на гроші;

2) методи кредитної експансії, що спрямовані на стимулювання кредитної емісії і зростання грошової маси в обігу шляхом розширення грошової пропозиції та, як наслідок, підвищення попиту на гроші суб'єктів ринку;

в) за строками дії:

1) до 1 року (короткострокові);

2) понад 1 року (довгострокові)

г) за економічним змістом:

1) політика рефінансування – політика центрального банку щодо надання комерційним банкам кредитів з метою підтримки їх ліквідності, фінансового оздоровлення, розширення кредитних та інших можливостей щодо здійснення активних операцій. Основні види кредитів рефінансування – це облікові кредити та ломбардні кредити, операції прямого репо. Обліковий кредит – це кредит, який надається, у даному разі, центральним банком комерційному банкові шляхом обліку (точніше переобліку) векселів, тобто шляхом купівлі векселів (вже врахованих банком або які являють собою предмет застави) до настання строку їх погашення. Ломбардний кредит – це кредит, який надається центральним банком комерційному банку під заставу певних видів високоліквідних цінних паперів, як правило державних цінних паперів. Операції прямого репо – це кредитна операція, яка полягає у купівлі центральним банком у комерційного банку цінних паперів з наступним продажем цих цінних паперів у визначений термін. Політика рефінансування впливає на стан банківських ресурсів і, як наслідок на обсяги активних операцій комерційних банків. Розширення рефінансування буде призводити до збільшення обсягів банківських ресурсів, розширення активних операцій банків, у тому числі кредитних, що буде сприяти зростанню депозитної емісії та грошової маси в обігу, і навпаки;

- облікова політика (процентна політика, ломбардна політика) – це політика центрального банку щодо регулювання процентних ставок (облікової ставки, ломбардної ставки) за кредитами рефінансування. Підвищення процентних ставок за кредитами рефінансування впливає на вартість кредитів рефінансування і попит на них з боку комерційних банків, а також на рівень відсоткових ставок на фінансовому ринку. Підвищення облікової ставки обмежує попит на кредити рефінансування, тим самим стримує зростання ресурсної бази і обсягів активних операцій комерційних банків, сприяє обмеженню зростання грошової маси в обігу та відсоткових ставок на ринку і навпаки;

- операції з іноземною валютою на валютному ринку – це операції центрального банку з купівлі-продажу іноземної валюти на валютному ринку (наприклад, у формі валютних інтервенцій, проведення валютних аукціонів) з метою регулювання валютного курсу національної грошової одиниці. Вони безпосередньо впливають на обсяги грошової маси в обігу;

- операції на відкритому ринку – це операції центрального банку з купівлі-продажу цінних паперів, як правило державних, на вторинному ринку, що безпосередньо впливає на розмір грошової маси в обігу, а також на обсяги вільних банківських ресурсів та активних операцій, рівень ліквідності банків;

- лімітування обсягів кредитів, обмеження певних видів операцій для кредитно-фінансових установ, обмеження процентних ставок за кредитами, депозитами, портфельні обмеження щодо складу кредитного портфеля або

портфеля цінних паперів та інші *адміністративні методи* тощо.

- таргетування – це встановлення органами регулювання цільових орієнтирів росту грошової маси в обігу у вигляді контрольних цифр (Франція), «вилки» (США), прогнозних показників (Японія) за допомогою грошових агрегатів.

2) мінімальні резервні вимоги (політика обов'язкових резервів)– це політика центрального банку щодо регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків (інших кредитно-фінансових установ, як це відбувається, наприклад у Сполучених Штатах). Обов'язкові резерви – це кошти, які всі комерційні банки повинні зберігати у центральному банку у встановленому розмірі. Їх розмір залежить від норм обов'язкових резервів, розміру (найчастіше і складу) мобілізованих банками ресурсів. Рівень норми обов'язкових резервів впливає на розмір вільних ліквідних банківських ресурсів, які банк може використати для розширення своїх активних операцій, у тому числі кредитних, і як наслідок, на обсяг депозитної емісії та грошової маси в обігу. Підвищення норми обов'язкових резервів (за інших рівних умов) призводить до обмеження вільних грошових коштів банку, обсягів його кредитних та інших активних операцій, буде сприяти обмеженню депозитної емісії та скороченню грошової маси в обігу і навпаки;

Суб'єкти валютного регулювання і кредитно-грошового – в ролі головного органу регулювання в більшості країн виступає центральний банк.

Структура грошової системи та її тип залежать від історичних особливостей форми організації грошового обігу в країні, загальних світових закономірностей розвитку грошового обігу і визначається сукупністю її елементів і їх взаємодією, які обумовлюють закономірності функціонування грошової системи в цілому ті тенденції розвитку. Розвиток грошових систем відбувався одночасно зі становленням економічних відносин і розвитком товарного господарства.

1.2 Типи грошових систем

За історичними формами грошей та типами функціонування грошові системи підрозділяються на регульовані і саморегульовані грошові системи (рис. 1.2).

Системи металевого обігу, або саморегульовані грошові системи, або системи металевого обігу, – грошові системи, в яких роль загального еквівалента та основи грошового обігу виконували один або два метали, при цьому неповноцінні гроші обмінювалися на ці метали за номінальною вартістю безпосередньо чи опосередковано. Саморегулювання було обумовлено такими характерними рисами механізму грошового обігу:

- вартість грошей дорівнювала вартості благородних металів, які містилися в монетах або у неповноцінних грошових знаках (банкнотах, неповноцінних монетах);

- обіг обслуговувався повноцінними грошами (повноцінними монетами) та/або неповноцінними грошами, які могли біти обмінані за їх номінальною

вартістю на метали;

- відповідність між кількістю грошей в обігу та потребою в них економіки підтримувалося автоматично завдяки виконанню повноцінними грошами функції засобу нагромадження скарбів;

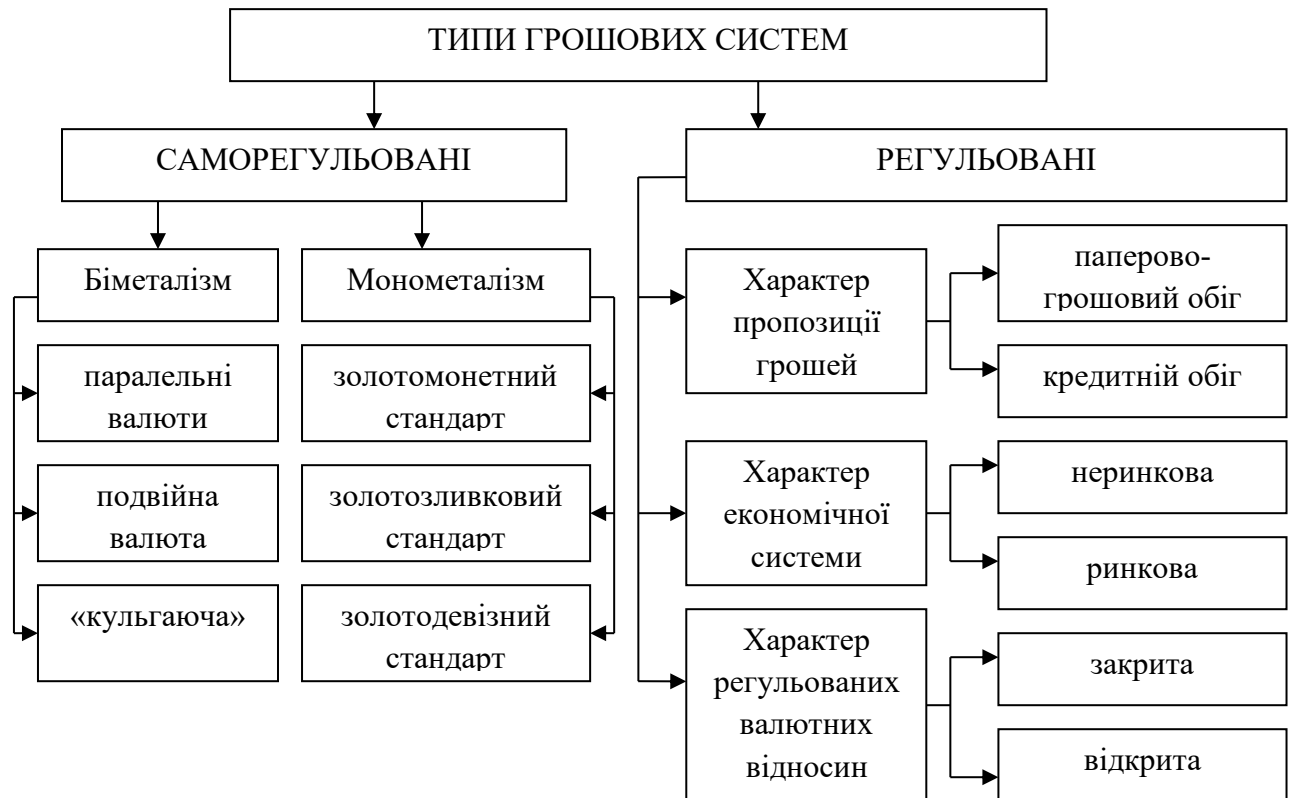

Рисунок 1.2 – Типи грошових систем

- втручання держави було мінімальним - встановлювався лише ваговий вміст благородного металу у грошовій одиниці.

Системи металевого обігу виступали у двох історичних формах - біметалізму і монометалізму.

При біметалізмі роль загального еквівалента законодавчо виконували два метали – срібло і золото, а всі ціни встановлюються в 2 вимірюваннях. Срібні і золоті монети вільно розмінювалися з встановленою пропорцією обміну (наприклад, 1:15 або 1:16), банкноти підлягали обміну на обидва метали. Біметалізм існував 14-18 ст., а в деяких країнах Західної Європи зберігався і в 19 ст. (у країнах Латинського Союзу – Бельгії, Франції, Італії, Швейцарії).

Види біметалізму:

1) як система «кульгаючої» валюти (один із видів монет карбувався у закритому порядку).

2) як система паралельних валют (співвідношення між срібними і золотими монетами встановлюється на ринку стихійно);

3) як система подвійної валюти (співвідношення між срібними і золотими монетами встановлюється державою в законодавчому порядку);

Монометалізм – це форма грошової системи металевого обігу, при якій тільки 1 метал, що використовується для виробництва грошей (срібло або золото) виконував роль законного загального еквіваленту і основи грошового обігу. У деяких країнах існував срібний монометалізм, в інших – золотий, залежно від можливостей виробництва та здобичі того або іншого дорогоцінного металу. *Срібний монометалізм* існував у певний проміжок часу, наприклад, в Індії (1852-1893 рр.), у Росії (1843-52 рр.), у Китаї (до 1935р.), у Голландії (1847-1875 рр.). Починаючи з кінця 19 ст., найбільшого поширення набув *золотий стандарт*, або *золотий монометалізм*. Вперше він був установлений у Великій Британії в 1816 р. Мірою ваги золота, що містився у грошовій одиниці, виступала тройська унція, яка дорівнювала 31,1 г.

Золотий стандарт існував в 3 формах: золотозливкового стандарту, золотомонетного стандарту, золотодевізного стандарту.

Золотомонетний стандарт – це вид золотого стандарту, для якого характерні такі риси: обіг обслуговувався повноцінними золотими монетами і різними видами неповноцінних грошових знаків, які мали золотий зміст, вільно і без обмежень обмінювалися на повноцінні за номінальною вартістю; існувало вільне карбування золотих монет з фіксованим золотим вмістом; існував вільний вивіз золота та іноземної валюти за кордон і функціонування вільного ринку золота; золото виконувало всі функції, у тому числі функцію світових грошей. Відповідно до золотого змісту валют зарубіжних країн встановлювалися їх паритети. Валюти вільно конвертувалися в золоті монети.

Золотомонетний стандарт являв собою саморегульовану найстабільнішу систему грошей у світі. Стабільність валютних курсів та національних грошових одиниць сприяла розвитку кредитних відносин, вільного ринку, руху капіталів і зростанню обсягів виробництва, міжнародної торгівлі. Завдяки відкритому карбуванню монет стандарт забезпечував відносну стабільність вартості грошей.

З метою зменшення маси золотих монет в обігу широко були емітовані паперові банківські білети, активно розвивалася депозитна форма грошей і безготівкові розрахунки. Використання золотомонетного стандарту вимагало від держав наявності значних обсягів золотих запасів у центральних емісійних банках для забезпечення потреб обігу у золотих монетах та обміну неповноцінних грошей на повноцінні.

Що істотно вплинуло на кредитно-грошові системи країн? Це Перша світова війна. Під час війни випуск золотих монет в обіг призупинився в більшості країн (крім 7 латиноамериканських країн та Сполучених Штатів. Після війни лише Сполучені Штати зберегли золотомонетний стандарт, але його скасували у 1933 р.

Коли війна закінчилася інфляція у багатьох країнах Європи, що приймали участь у ній, посилилася. Із метою підтримання національних валют у європейських країнах проводилися грошові реформи (1924-1929 рр.). Під час даних реформ відбулося повернення до золотого стандарту у 2 видах: золотодевізного та золотозливкового стандарту.

Золотозливковий стандарт був запроваджений в так званий

міжвійськовий період часткової стабілізації економіки у 1924-1928 рр. у тих країнах, які мали достатні золоті запаси (зокрема Франція і Велика Британія). *Золотозливковий стандарт* – це вид золотого стандарту, для якого характерні відсутність в обігу золотих монет, обмін банкнот лише на стандартні золоті зливки, заборона на їх вільне карбування. При золотозливковому стандарті грошові знаки обмінювалися вже не на золоті монети, а на золото в зливках вагою до 125 кг.

Більшість країн у післявоєнний час не змогли відновити золотий монометалізм навіть у такій урізаній формі й запровадили систему золотодевізного стандарту (Австрія, Німеччина, Норвегія, Данія). *Золотодевізний стандарт* – це вид золотого стандарту, для якого характерні відсутність в обігу золотих монет та їх вільного карбування, обмін неповноцінних грошей на золото відбувався шляхом обміну на іноземні валюти країн із золотозливковим стандартом (девізи), які, в свою чергу, обмінювалися на золото.

Система золотодевізного стандарту була оформлена юридично, рішенням, яке було схвалено на конференції в італійському місті Генуя (1922 р.). Економічна криза у світі призвела до скасування золотого монометалізму, масового знецінення валют.

Система нерозмінних(кредитних і паперових грошей), або регульовані грошові системи, – тип грошових систем, в якій обіг обслуговується неповноцінними металевими і паперовими грошовими знаками, що не розмінюються на повноцінні гроші та не мають власної внутрішньої вартості.

Загальні характерні риси :

- перехід до нерозмінних на золото кредитних грошей, які мають тенденцію до перетворення у паперові гроші;
- активне втручання держави у кредитно-грошову сферу з метою регулювання та контролю за станом грошової маси в обігу за допомогою методів монетарної (валютної і кредитно-грошової) політики.
- скасування офіційного масштабу золотого вмісту, цін грошової одиниці та розміну банкнот на золото;
- гнучкість емісійної системи згідно з законом грошового обігу:

$$MV=PQ, \quad (1.1)$$

де M – грошова маса;

P – рівень цін;

Q – обсяг послуг і товарів;

V – швидкість обігу грошей;

- монополізація емісії грошей через центральний банк і Казначейство з метою отримання емісійного доходу та утримання в обігу знецінених платіжних засобів;

- тенденція та несталість до знецінення неповноцінних грошей;

Регульовані грошові системи розрізняються за:

- за характером економічної системи, в межах якої здійснюється грошовий обіг;

- за характером регулювання пропозиції грошей;

- за характером регулювання валютних відносин.

За характером економічної системи, в межах якої здійснюється грошовий обіг, виділяються такі види грошових систем:

- *ринкова* – це грошова система, для якої характерне регулювання грошового обігу за допомогою економічних методів впливу на динаміку, обсяг і структуру грошової маси.

- *неринкова* – це грошова система, яка характеризується адміністративними методами регулювання грошового обігу (розмежування сфер безготівкового і готівкового грошового обігу, здійснення контролю за грошовими операціями суб'єктами економічних відносин, заборона певних грошових операцій, лімітування кредитів тощо);

За характером регулювання пропозиції грошей:

а) *системи обігу кредитів* – вид системи грошей, для якої характерний рух і випуск знаків грошей.

б) *системи грошево-паперового обігу* – вид системи грошей, для якої характерна бюджетна емісія для покриття дефіциту бюджету.

За характером регулювання валютних відносин:

- *закрита* – система, якій властиві дані функції: неконвертованість національної валюти, використання валютних обмежень, обмеження ринкового механізму формування валютного курсу.

- *відкрита* – система, якій властиві дані функції: повна конвертованість національної валюти, відсутність обмежень на проведення валютних операцій ЮО та ФО, висока організованість валютного ринку;

1.3 Гроші та золото

Гроші та золото завжди руйнували спокійне життя людини. У первіснообщинному суспільстві, де люди жили тим, що полювали на диких звірів і збирали плоди, уся здобич просто розподілялась між його членами.

Потім, людина почала обробляти землю і приручати звірів. Полювання і збиральництво поступилися землеробству і скотарству. За таких умов обмін став майже основною складовою життя людей. Значення обміну підвищується, коли ремесло бере важливу роль як особлива галузь діяльності людей. Обмін розвивається, а товару все більше й більше.

Відсутність загального товару, що виражав би вартість усіх інших товарів і був здатний постійно обмінюватись на них, ускладнювала обмін. Між різними видами грошей відбувалася постійна боротьба.

Зазначені проблеми було розв'язано, коли роль грошей почали відігравати метали. У стародавній Спарті, в обігу були гроші з міді. Але мідь виконувала функції грошей недовго, бо поступалася коштовим камінням, сріблу й золоту.

Золото задовольняє не основні потреби людини (в одязі, їжі), а другорядні. Воно стає грошима у багатому суспільстві. Потрібні аптекарські терези, щоб зважити певну кількість золота і перевірити його пробу. Потім з нього почали карбувати монети.

Золото в монетах було переважною грошовою формою при капіталізмі,

який тільки розвивався. Мрією соціалістів було звільнення людства від влади золота.

Перехід до стандарту золотом розтягнувся на довгий час і закінчився лише наприкінці 19 ст. Ціни виражалися тільки в ньому. Золотих монет ставало дедалі більше. Банки, в яких знаходилися золото й коштовності, перетворилися на зберігачів дорогоцінних запасів.

На початку 19 ст. формою грошей було золото, але впродовж століття частина коштовного металу зменшилась, а частина поточних рахунків підвищилася.

Людство майже все добуте золото матеріально існує в сьогочасному світі. Тому ринок золота набагато складніший і ширший.

Збережене золото має наступні форми:

- централізовані запаси у центральних і казначейських банках. Централізовані запаси називають грошовим (*монетарним*) золотом. Воно існує виключно у високопробних зливках;

- тезавраційні (приватні) нагромадження юридичних і фізичних осіб (банків, фірм);

- метал, який використано в зубопротезній і ювелірній справі, у різних галузях промисловості;

На першу категорію припадає приблизно 35,1 тис. т. золота, на другу – 24,1 тис. т., на третю – 31,9 тис. т., разом – 91,1 тис. т.

Представники країн із золотими запасами:

- 1) Сполучені Штати Америки- 8,2 тис. т.;
- 2) Німеччина- 3 тис. т.;
- 3) Швейцарія- 2,6 тис. т.

Тезавраційні (приватні) нагромадження зберігаються у зливках, а також у дрібних зливках різної форми і маси, у медальйонах і медалях. У деяких країнах володіння золотом у небагатих селянських сім'ях є національною традицією. Це – засіб страхування на випадок стихійного лиха, неврожаю, хвороби чи смерті годувальника.

Кілька тисяч тонн золота зберігається в зубопротезних виробках. Частина золота міститься у різних предметах, наприклад, покривають деталі в електричних приладах.

До 1968 р. державні центральні банки і уряд скуповували все золото і контролювали його рух. Вони продавали золото один одному, коли треба було поповнити валютні резерви, а також приватним фірмам, які використовували його у промисловості. Зараз банки і уряд продають та купують золото «на загальних засадах» – не за твердою ціною, а за товарною, «ринковою». Продаючи золото, продавець обмінював унцію злиwkів золота на 20 дол., у банкнотах або золотих монетах, що вільно розмінювалися на золото. Потім ця сума змінилася до 35 дол. за унцію золота.

Після Другої світової війни, коли ціни на всі послуги та товари збільшилися, урядові Сполучених Штатів стало не вигідно продавати жовтий метал по 35 дол. Із-за цього виник вільний ринок золота з цінами, які завжди коливались так само, як ціни інших товарів.

У Сполучених Штатах Америки та країнах Західної Європи у 60-х роках намагалися стабілізувати золотий вміст долара. У 1961 р. з цією метою було створено *золотий пул* для регулювання ринку за допомогою купівлі і продажу золота на ринку у Лондоні, де знаходилися усі основні операції з золотом. Якщо вільна ціна падала, співучасники пулу скуповували зайве золота і розподіляли його між собою та навпаки. У 1976-1978 рр. ця система закінчилась, тому після цього посилилася інфляція. Виникли дворівнева ціна і дворівневий ринок золота. Центральні банки країн зобов'язалися не продавати і не купувати золото на вільному ринку, ввідавши його приватним підприємствам.

Так у 1970-1980 рр. склався світовий ринок золота. У 1973 р. центральні банки мали змогу продавати золото на ринку зі своїх запасів, а також могли його купувати.

Все золото потрапляло до дилерів- посередники. Дилери золота – це фірми, що є втіленням еліти світу, фінансова аристократія. Налічувалося понад 20 дилерських фірм, які «роблять погоду» на золотому ринку. Наймолодша така фірма має вік у 150 років, найстаріша веде свій родовід з 12 сторіччя. Банківський дім Ротшильдів, що у Лондоні, був заснований у 1804 р., стояв на першому місці у списку дилерів.

До дилерів золотом належить також «велика трійка» банків у Швейцарії з офісами у Цюріху. Усі види банківських операцій виконують саме вони. Дані банки очолюють наймані управляючі, завдяки своєму багатству і впливу вони належать до фінансової олігархії.

Склад «Великої трійки»:

- Швейцарський кредитний інститут (Swiss Credit Bank);
- Швейцарське товариство банків (Swiss Bank Corporation);
- Швейцарський Союз Банків (Union Bank of Switzerland).

Пул був утворений у 1983 році. Він діяв за спільними тактикою і стратегією, а також не поступався Лондону

По всьому світі розташовано багато центрів, де займаються торгівлею золота. Наприклад, у Чикаго знаходиться відділ міжнародного грошового ринку- Золота біржа.

Найкращою діяльністю дилерів є строкова угода.

Строкова угода – це договір між покупцем і продавцем, за умовами якого покупець зобов'язується прийняти, а продавець поставити певну кількість стандартних партій золота у певний майбутній період за фіксованою ціною.

Продовцями і покупцями *брокери* – члени біржі. Вони виконують операції як дилери або як агенти інших осіб і фірм, із цього брокери отримують свої комісійні. Мета даної операції: чиста спекуляція, намагання отримати прибуток від майбутнього і правильно вгаданого руху цін. Золото для деяких промислових фірм може бути сировиною, тому вони його можуть купувати на деякий термін, аби застрахувати себе від збільшення ціни на даний метал.

Спекулянти продають жовтий метал на певний термін. Вони розраховують на те, що золото зменшиться у ціні до завершення терміну угоди. Їх називають «ведмедами» (назва пов'язана з тим, що ведмідь б'є ворога лапою

зверху вниз).

Основною перевагою для спекулянтів у строковій угоді є те, що, коли продавець укладає угоду, він не повинен мати наявності товар, що продається. В той самий час, покупець може не мати капітал у розмірі повної вартості товару. Продавець і покупець укладають угоду, вкладаючи в неї невелику частину повної ціни товару у вигляді *маржі*. Вкладання невеликої частиникапіталуза гарних умов дає великий прибуток. В фінансовій практиці у Сполучених Штатах даний принцип називається «важель». Також даний метод може діяти у зворотному напрямку.

Приклад. Якщо капітал вкладається в реальне золото, то в разі ціни 250 дол. за унцію на 25 тис. дол. можна купити 100 унцій металу. Для подвоєння капіталу потрібно, щоб ціна на золото (за готівковими угодами) підвищилась удвічі – до 500 дол. за унцію. У цьому разі «важеля» немає. Але при ціні золота у певний майбутній період 250 дол. за унцію для того щоб купити стандартну партію в розмірі 100 унцій (один контракт), інвестору досить внести своєму брокерові 900 дол. Цю маржу брокер передає біржі. Маючи 25 тис. дол., інвестор може купити близько 30 партій (25000/900), тобто приблизно 3000 унцій. Якщо ціна за унцію золота підвищиться всього на 9 дол. (до 259 дол.), то спекулянт, продаючи золото за цією ціною, на кожному контракті «заробляє» 900 дол., а отже, подвоює вкладений капітал. У результаті незначного підвищення цін його капітал збільшується з 25 до 50 тис. дол. У разі зниження ціни до 241 дол. за унцію спекулянт втрачає маржу. Якщо він хоче зберегти контракт, розраховуючи на підвищення цін, йому доведеться внести додаткову маржу, що збільшує ризик втрати. Здебільшого інвестори намагаються заздалегідь обмежити втрати, даючи вказівки брокеру, за якою найнижчою ціною куплене на певний строк золото потрібно продати.

Отже, переважна більшість угод ліквідується достроково. При цьому або отримують прибуток, або виходять з гри, обмежуючи втрати. За більш-менш нормальних ринкових обставин ліквідується майже 99% контрактів. У зв'язку з удосконаленням біржового механізму є тенденція до підвищення частки збережених угод.

Крім строкових угод у біржовій торгівлі товарами і фінансовими актами використовуються інші форми операцій. Однією з таких форм є опціон. Уперше золотий опціон запровадив у 1976 р. один із швейцарських банків, але істотного значення він набув у 1982 р., коли операції з опціонами було розпочато на «Комекс».

Опціон – це контракт, за яким покупець, виплачуючи певну премію, дістає право упродовж певного терміну його дії придбати у продавця стандартну партію товару за наперед визначеною ціною. Продавець опціону отримує премію й розраховує, що упродовж терміну дії контракту ринкова ціна не досягне встановленої за контрактом. Покупець розраховує, що він перекриє витрати на премію і отримає прибуток, якщо ринкова ціна перевищить опційну. Існують різні форми золотих опціонів. Прагнучи звести ризик до мінімуму, окремі спекулянти поєднують строкові угоди з опціонами.

Розвиток біржової торгівлі золотом набуває всевітнього характеру.

Фахівці на Заході розглядають її як прообраз майбутніх світових ринків товарів, капіталів і валют, здатних концентрувати попит і пропозицію учасників у всіх кінцях світу.

Споживання золота, як і іншого товару, має історичний характер і змінюється в часі. Воно різне в різних країнах і залежить від економічного розвитку і соціально-культурних звичаїв. Наприклад, сучасне масове виробництво ювелірних виробів істотно відрізняється від кустарно-художнього характеру цієї галузі в минулому. Новим явищем є попит на благородний метал у сфері електроніки.

Проте, деякі звичаї використання золота існують сотні й навіть тисячі років. Наприклад, археологи знаходять золоті обручки в різних місцях земної кулі. У Стародавньому Єгипті існував звичай носити їх як знак влади і багатства. Імовірно, це було пов'язано з тим, що в обручках робився штамп і при натисканні ним на віск завірялася справжність послання і гарантувалася його таємниця. У багатьох країнах обручка дотепер є символом міцності шлюбу.

1.4 Грошові реформи та їх види

Проблему управління і використання грошей ними для ефективного функціонування домашнього господарства і економіки людство розв'язує упродовж усієї історії. Кожне суспільство, маючи своє культурне та історичне минуле, своє національне багатство, свої звичаї і традиції, по-різному підходить до вирішення проблем, які виникають в кредитно-грошовій сфері та економіці. Так, якщо в одній країні те, що прийняли дає високий ефект в економіці, може призвести в іншій країні протилежні результати.

Розглянемо спільні умови, які істотно впливають на результати та хід економічних реформ.

По-перше, у багатьох країнах радикальні реформи здійснюються в умовах політичної нестабільності, тому всі спроби реформувати економіку виявляються компромісними та непослідовними і не дають очікуваних результатів.

По-друге, реформи здійснюються в умовах загострення кризи в економіці, що виявляється в економічному спаді, загостренні кризи в енергетиці, погіршенні зовнішньоекономічних показників, зниженні рівня життя населення тощо.

Криза в економіці вносить певні суперечності у хід реформ. З одного боку, вона підштовхує, прискорює проведення реформ, з іншого – внаслідок дезорганізації господарського життя створюються умови для оперативного адміністративного втручання з метою підтримати функціонування економіки і забезпечити населенню прожитковий мінімум.

По-третє, реформи здійснюються в умовах нестабільності. Старі адміністративні важелі регулювання вже втратили силу, а нові ринкові механізми (банкрутство, конкуренція, перетікання капіталу) ще не повністю

врегульовані.

Сьогодні знецінення національної валюти та нестійкість є загрозою економічному курсу держави з негативними соціальними та політичними наслідками для суспільства. Тому успішне реформування економіки та створення умов для її подальшого розвитку часто стає можливим тільки за умов перетворень у сфері грошей шляхом проведення реформ.

У зв'язку з цим, значного інтересу набуває досвід проведення економічних реформ та грошових реформ у країнах Східної Європи та СНД.

Сутність реформ в економіці, що проводилися у країнах Східної Європи та СНД, полягала у загальній стабілізації в економіці, зміні відносин власності та структурній перебудові національного господарства. Стабілізація економічних процесів посідала перше місце як основа для створення стимулів і умов розгортання довготривалих, докорінних ринкових перетворень. Вона передбачала насамперед подолання інфляції та заповнення ринку товарами, урівноваження пропозиції і попиту. Для досягнення цієї мети використовувались наступні методи:

- зменшення грошової маси;
- обмеження попиту суб'єктів господарювання;
- запровадження внутрішньої конвертованості національної валюти;
- лібералізація валютних операцій та ін.

Попит населення обмежувався через лібералізацію цін. Підвищення цін збалансовувало попит і пропозицію на ринку. Попит суб'єктів господарювання зменшувався встановленням високих податків, запровадженням ставок за кредити з урахуванням темпів інфляції. Зменшенню попиту суб'єктів господарювання також сприяло зниження бюджетних видатків за рахунок скорочення дотацій і субсидій, фінансування капітального будівництва за кошти державного бюджету, військових витрат.

Головним чинником стабілізації було створення умов для впровадження внутрішньої конвертованості національної валюти, що уможливило вільний продаж та купівлю іноземної валюти для фізичних та юридичних осіб, залучення у країну іноземних інвестицій. При цьому заборонялися розрахунки в іноземній валюті під час здійснення господарських операцій у країні.

Політика стабілізації, елементи якої запроваджуються синхронно і комплексно з метою забезпечення різкої зміни ситуації в економіці, дістала назву «шокової терапії». Здійснення «шокової терапії» супроводжувалося зниженням рівня життя населення, спадом виробництва, безробіттям. Найпосплідовніше ця політика здійснювалась у Чехії, Польщі і колишній Югославії.

Економічна криза породжує кредитно-грошовому кризу. Вона погіршує стан кредитно-грошової сфери, умови світової торгівлі, призводить до різких змін курсу валют, що загострює відносини між країнами. Тому країни періодично здійснюють *грошові реформи* – часткові або повні перетворення грошової системи з метою зміцнення та стабільності грошового обігу. Грошові реформи здійснюються різними методами залежно від політичного і економічного становища країни та ступеня знецінення грошей.

Існують такі види грошових реформ:

- часткове перетворення грошової системи (зміна порядку емісії, масштабу цін, назви грошової одиниці, видів грошових знаків, органів, що регулюють грошовий обіг);
- створення нової грошової системи (перехід від біметалізму до монометалізму, від системи металевого обігу до системи нерозмінних грошей);
- удосконалення грошової системи з метою здержування інфляції та стабілізації грошового обігу.

З повною перебудовою грошової системи часто пов'язані такі методи їх проведення як нуліфікація та деномінація. При *деномінації* старі гроші обмінюються у певній пропорції на значно меншу кількість нових грошей. У 1922-23 роках у СРСР в ході деномінації новий рубль обмінювався на 1 млн. старих. Більш радикальним методом проведення грошової реформи є *нуліфікація* – оголошення державою знецінених грошей недейсними, якщо велике падіння купівельної спроможності робить недоцільним їх обмін на нові гроші. Так, в ході грошової реформи 1924 році в Німеччині після Першої світової війни обмін здійснювався у співвідношенні одна нова марка за один трильйон старих. У Греції у 1944 р. одна нова одиниця обмінювалась на 50 млрд. старих знаків.

Грошові реформи, спрямовані на удосконалення грошових систем та часткові грошові реформи пов'язані, як правило, з такими методами, як дефляція, девальвація и ревальвація.

Дефляція передбачає вилучення з обігу надмірної грошової маси, щоб привести кількість грошей у відповідність з наявним оборотом послуг і товарів з метою подолання інфляції, встановлення відповідності між платоспроможним пропозицією і попитом послуг та товарів. До дефляційних методів належать: збільшення податків, зменшення державних витрат, підвищення облікових норм і ставок обов'язкових резервів для комерційних банків, операції на відкритому ринку з купівлі цінних паперів, інші заходи, які забезпечують скорочення попиту на кредит та скорочення грошової маси в обігу.

Девальвація є найпоширенішим методом стабілізації валют. Це – зниження у законодавчому порядку офіційного курсу національної валюти щодо іноземних валют і міжнародних розрахункових грошових одиниць.

Якщо інфляція в одній країні розвивається повільнішими темпами, ніж в інших, то використовують *ревальвацію* – підвищення у законодавчому порядку офіційного курсу національної валюти щодо іноземних валют.

Після Першої світової війни грошові реформи були проведені майже в усіх європейських країнах: у Швеції- у 1922 році, у Росії- у 1922-1924 роках, в Японії- у 1930 році. Під час проведення грошових реформ найчастіше проводились девальвація та обмін старих грошей на нові за надто низьким курсом, близьким до нуліфікації. У Австрії, Німеччині, Польщі, Угорщині вперше в історії грошові реформи було здійснено за допомогою міждержавних «стабілізаційних» позик, наданих Великобританією, США і Францією. В 1929-1933 роках під час світової економічної кризи, яка супроводжувалася кредитно-грошовою і валютною кризами, в результаті грошових реформ систему

золотого стандарту було замінено системою нерозмінних грошей.

Після Другої світової війни країни, що брали в ній участь, дуже страждали. У найгіршому становищі опинилися Японія і Німеччина.

В 1945-1950 роках в Японії інфляція становила 7000 %. Основними чинниками, що викликали таку інфляцію, були надмірна пропозиція грошей і спад виробництва. Незважаючи на скасування урядом своїх зобов'язань (крім державних акцій), спостерігався величезний дефіцит бюджету, який покривався випусками державних кредитів і облігацій японського банку. Підвищення швидкості обігу грошей посилювало інфляцію. Для регулювання грошових потоків через кордон було створено Бюджетну систему іноземної валюти, прийнято закон про іноземні інвестиції, який діяв до 1980 р.

Етапи стабілізаційної політики в Японії:

- 1946 р. – уряд заморожує банківські депозити, запроваджує нову систему фіксованих цін і новий податок на власність. У такий спосіб інфляцію було знижено вдвічі;

- 1947 р. – уряд пожвавлює виробництво;

- 1948 р. – перегляд фіксованих цін. Після досягнення розриву між ринковими і фіксованими цінами рівень інфляції знизився;

- 1949 р. – скорочення субсидій; жорсткий контроль за грошовою масою; єдиний обмінний курс валюти. Структура цін зрівнялася зі світовою;

- 1952 р. – відмова від контролю за цінами.

Після війни економіка Німеччини повністю зазнала краху. У 1948 р. було проведено сепаратну грошову реформу – упроваджено нову марку. Кожний громадянин міг обміняти 60 старих марок на 60 нових, а решту – у співвідношенні 10:1. За таким самим співвідношенням переоцінювалися вклади у кредитних установах. Одночасно з випуском нової грошової одиниці було скасовано обмеження щодо підвищення цін на більшість товарів. Це ще сильніше загострило інфляцію. 28 вересня 1949 р. марку було девальвовано, курс із 33,3 марки за 1 дол. знизився до 4,2. Це була єдина офіційна девальвація марки.

1.5 Основні історичні періоди, які впливають на зміну грошової системи

Основні історичні періоди, що вплинули на зміну грошової системи:

- Перша світова війна і перші післявоєнні роки;

- Світова економічна криза 1929-1933 рр.;

- Девальвація валют передодні другої світової війни;

- Друга світова війна і період після неї;

- Валютна криза 1967 р.

Так, Перша світова війна ознаменувалася глибоким потрясінням кредитно-грошової системи. Витрати, пов'язані з цією війною, становили 208 млрд. довоєнних золотих доларів. Для фінансування непродуктивних витрат використовувалися на ряду з позиками і податками інфляційні методи.

З початком війни національні банки воюючих країн припинили розмін

банкнот на золото і збільшили емісію грошей для покриття військових витрат. Були введені валютні обмеження. Золотомонетний стандарт був практично відмінений. Національні банки активно покривали військові витрати, скуповуючи державні цінні папери і надаючи кредити під їх заставу.

У ході війни і особливо після її закінчення Сполучені Штати Америки перетворилися з боржника в кредитора. В 1913 році кредиторська заборгованість Сполучених Штатів в досягла 7 мільярдів доларів, вимоги до дебіторів - 2 мільярдів доларів. До 1926 році борги Сполучених Штатів вдвічі зменшилися, а вимоги до інших країн зросли в шість разів.

Після закінчення Першої світової війни стався перерозподіл офіційних золотих резервів. У 1924 році 46% золотих запасів світу виявилися зосередженими в Сполучених Штатах (у 1914 році - 23%).

В 1924-1928 роках унаслідок зростання торгівлі і промисловості наступила стабілізація економіки. З 1922 по 1930 років у ряді країн були проведені грошові реформи (Японія, Швеція). У більшості країн були проведені девальвації, причому в Австрії, Німеччині, Угорщині, Польщі - близькі до нуліфікації. У 1928 році в Франції золотий вміст франка було знижено в 5 раз. Тільки в 1925 році в Великобританії була здійснена ревальвація, внаслідок якої був відновлений довоєнний золотий вміст фунта стерлінгів.

У цей період були введені урізані форми золотого монометалізму - золотодевізний і золотозливковий стандарти. Тільки в Сполучених Штатах був збережений золотомонетний стандарт, але і там посилювався відтік золота із обігу в національні банки і приватну тезаврацію. Генуезька конференція (1922 року) узаконила нову світову валютну систему - Генуезьку, що ґрунтувалась на золотодевізному стандарті.

Світова економічна криза 1929-1933 років відрізнялася глибиною і небувалими розмірами, вона охопила всі сфери суспільного відтворення, у тому числі і кредитно-грошовій системи країн.

Головні особливості світової кредитно-грошової кризи 1929-1933 роках наступні:

- грошова криза переплелася з світовою економічною кризою;
- її розвиток відбувався в умовах загальної кризи капіталізму;
- у період кризи переважала низька норма позикового відсотку;
- криза мала надзвичайну тривалість, виняткову глибину і гостроту;
- поєднання економічної і грошово-кредитної кризи з валютною привело до скасування золотого монометалізму і масового знецінення валют (на 50-84%);
- спостерігалась нерівномірність розвитку кризи: криза вражала то одні, то інші країни, причому в різний час і з різною силою;
- криза супроводжувалась кризою міжнародного довгострокового кредиту і появою «гарячих» грошей.

З 1930-х років кредитні гроші перестали обмінюватися на срібні та золоті гроші, тобто відбувався процес демонетизації золота (рис. 1.3).

Кредитно-грошова система знову була приголошена економічною кризою в 1937 році. У ряді країн, у тому числі Франції, Великобританії, Японії,

прокотилася хвиля знецінення валют. Викликані другою світовою війною різкі диспропорції в процесі суспільного відтворення привели до знецінення грошей і порушення закону грошового обігу. До кінця війни грошова маса в обігу в багатьох країнах збільшилася в 3-5 разів.

Грошові реформи, проведені після війни в ряді країн, не припинили інфляцію, її особливістю в цей період було бурхливе зростання грошової маси при незначному збільшенні виробництва і товарообігу. Таким чином, інфляція набула світових масштабів. Друга світова війна привела до поглиблення кризи Генуезької валютної системи, тому в 1944 році була створена Бреттон-Вудська валютна система. У Великобританії і Сполучених Штатах Америки післявоєнна інфляція була менш значною, ніж в інших країнах, знецінення їх валют мало важливе значення, оскільки вони відповідно до Бреттон-Вудської угоди були

наділені статусом резервних валют.

У 1948-1949 роках світ вразила криза перевиробництва, в основному, Канаду та Сполучені Штати (на їх частку припадало тоді 57,2 % виробництва), хворобливо відбилася на постраждалій від війни економіці країн Західної Європи. Знецінювання валют цих країн по відношенню до долару призвело до невідповідності між ринковим і офіційним курсами і було причиною численних девальвацій. Серед них особливе місце займає масове зниження курсів валют в 1949 році. Після 1945 року виникли нові явища в міжнародних кредитних відносинах. По-перше, Сполучені Штати Америки тимчасово стали майже єдиним світовим інвестором і кредитором. По-друге, посилювався фінансовий тиск Сполучених Штатів на країни Західної Європи за допомогою позик і “допомоги”. По-третє, після війни були створені міжнародні кредитно-валютні і фінансові організації, в яких пануюче положення займали Сполучені Штати. Початок валютної кризи в 1967 році співпав з черговим сповільненням зростання в економіці.

Невідповідність принципів валютної системи умовам світового господарства, що змінилися, спричинило кризу Бреттон-Вудської валютної системи. По-перше, занижена, в інтересах Сполучених Штатах, офіційна ціна золота в доларах стала різко відхилятися від ринкової ціни. По-друге, Великобританія і Сполучені Штати Америки покривали дефіцит своїх платіжних балансів національними валютами, що підірвало довір'я і стійкість до цих резервних валют. По-третє, право власників доларових авуарів конвертувати їх в золото прийшло в суперечність з можливістю Сполучених Штатів Америки обмінювати долари на золото в умовах збільшення їх зовнішньої короткострокової заборгованості і скорочення офіційних золотих резервів. Спробою вирішити ці протиріччя було створення нової світової Ямайської валютної системи в 1976-1978 роках.

1.6 Сучасні тенденції у розвитку грошових систем

Характерні риси для сучасної грошової системи розвинутих країн:

- розділення функції випуску безготівкових і готівкових грошових знаків між різними ланками банківської системи;
- децентралізація грошового обороту між різними банками;
- розвиток і створення механізму державного грошово-кредитного регулювання;
- відсутність законодавчого розмежування між готівковим і безготівковим платіжним оборотом;
- прогнозне планування грошового обороту;
- централізоване управління грошовою системою через апарат державного центрального банку;
- наділення центрального банку країни відносною самостійністю по відношенню до рішень уряду;
- активний контроль за грошовими коштами з боку податкових органів;

- випуск грошових знаків в господарській оборот у відповідності з державними концепціями грошово-кредитної політики;
- забезпечення грошових знаків активами банківської системи (дорогоцінні метали, золото, цінні папери);
- система ринкового встановлення валютного курсу на основі «кошику» валют.

Головна новітня тенденція розвитку світових економічних відносин пов'язана з *поширенням інтеграційних процесів*, які охоплюють не лише національні грошові системи держав, а й міжнародні економічні зв'язки. Вплив світових інтеграційних процесів на трансформацію національних грошових систем найяскравіше проявляється в Європі, особливо в Європейському співтоваристві, де з 1 січня 1999 року у безготівковий обіг було введено нову грошову одиницю – *євро*, яка стала єдиною валютою країн Європейського економічного та валютного союзу, котрий завершить формування в країнах Європейського союзу єдиного внутрішнього ринку послуг, товарів, капіталу.

З 1 січня 2002 року у країнах Європейського союзу був уведений паралельний обіг євро та національних грошових знаків, а з липня того самого року – поступова заміна ними національних грошових одиниць.

У Франкфурті-на-Майні для вирішення валютних проблем було створено Європейський центральний банк. Нацбанки держав-членів повинні лише реалізовувати валютну політику, а не визначати її.

Створення Європейського економічного та валютного союзу є завершальним етапом у розвитку західноєвропейського інтеграційного процесу. 25 березня 1957 року був підписан Римський договір про створення Європейського економічного союзу (його друга назва – «Спільний ринок»), що став початком цього процесу та продовжили Маастрихтські угоди, які проголосили створення ЄС. Тоді до його складу входили шість країн: Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Франція, Люксембург, Італія. За більш ніж 40 років, що минули після 1957 року, процес інтегрування в Європі, незважаючи на чималі суперечності та труднощі, в цілому з успіхом розвивався. Головними досягненнями на цьому довгому шляху стали створення митного союзу (скасування мита та інших обмежень у торгівлі між країнами – членами Європейського економічного союзу та встановлення єдиного «зовнішнього тарифу» у торгівлі з іншими країнами), а також уніфікація господарського законодавства країн-учасниць. Разом з тим, відмовившись від використання у взаємних відносинах деяких засобів зовнішньоекономічної політики, національні держави залишили у своїх руках окремі інструменти валютної політики (валютні інтервенції, процентні ставки тощо).

Виникла суперечність між валютною та внутрішньоторговельною складовими інтеграційного процесу. З метою пом'якшення цього протиріччя та обмеження можливостей країн – членів Європейського економічного союзу маніпулювати курсами своїх валют ці країни ще в 1979 році прийняли рішення про створення Європейської валютної системи, згідно з якою встановлювались певні межі коливань валютних курсів. Це лише частково вирішувало проблему, однак ще не означало створення повного валютного та економічного союзу. В

1991 році на нараді в Маастрихті (Нідерланди) було прийнято рішення про поетапне реальне формування ЄВС.

У Мадриді 15-16 грудня 1995 року було затверджено членами Європейського союзу назву нової валюти – євро. У травні 1997 року на самміті ЄС в Брюсселі було визначено 11 західноєвропейських країн, які відповідають критеріям участі в валютному і економічному союзі й готові з 1 січня 1999 рока запровадити євро. Це – Франція, Бельгія, Іспанія, Люксембург, Португалія, Італія, Німеччина, Австрія, Нідерланди, Великобританія, Фінляндія. Швеція відмовилася від нової валюти на першому етапі впровадження. Греція на момент прийняття рішення не відповідала вимогам, висунутим перед країнами, які прагнуть увійти в зону євро. Умови конвергенції досить жорсткі, а саме:

- сукупний державний борг не повинен перевищувати 60% від Валового внутрішнього продукту;

- дефіцит державного бюджету країни, яка має намір увійти до Європейського Союзу, не може перевищувати 3% від Валового внутрішнього продукту;

- середня номінальна величина довгострокових відсоткових ставок не повинна перевищувати 2% від середнього рівня цих ставок трьох країн Європейського союзу з найстабільнішими цінами (приблизно 9%);

- країни, що переходять на євро, мусять дотримуватись установлених меж коливань валютних курсів у існуючому механізмі ЄВС;

- річна інфляція не може перевищувати середній рівень інфляції у 3 країнах Європейського союзу із найнижчим рівнем інфляції (приблизно 3-3,3%) більш як на 1,5%.

У Греції за 1999 рік вдалося виконати перелічені вимоги, тому було прийнято рішення про її входження до зони євро. Положенням про євро забезпечується безперервність дії всіх контрактів. Перерахунок діючих контрактів у євро має був завершений до 1 січня 2002 року. До цього терміну дозволялось укладати нові контракти у євро та національній валюті.

З 1 січня 1999 року кредити надавались на вибір, у євро або у національній валюті. Кредити, що надані, переводились у євро до 1 січня 2002 року. Усі умови контракту залишались незмінними, тільки сума перераховувалась в євро. Безготівкові операції можна було проводити також у 2 валютах. Але з 1 січня 2002 року усі розрахунки стали здійснюватися виключно в євро, при цьому відношення еку до євро становило як 1:1. Усі перерахунки коштів на рахунках здійснювались за курсом, який склався та зафіксований станом на 1 січня 1999.

Введення євро – безпрецедентне явище у світовій економіці. Уперше, йдеться про появу на економічній карті світу цілком нової грошової одиниці, введення якої мало на меті замінити у найближчі та поступово витіснити з внутрішнього та зовнішнього ринку національні грошові одиниці. При цьому євро повинна була стати не тільки розрахунковою одиницею, як ЕКЮ та СДР, а повноцінними грошима, котрі виконуватимуть увесь спектр грошових і цій як всередині країн Європейського союзу, так і на світовій арені.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність поняття «грошова система»?
2. З яких елементів складається грошова система?
3. Які існують типи грошових систем?
4. У яких історичних формах існували системи металевого обігу?
5. Назвіть характерні риси біметалізму та монометалізму.
6. Які існували різновиди біметалізму?
7. Які існували види золотого монометалізму? Назвіть їх характерні риси.
8. Які умови здійснення грошових реформ?
9. Які існують види грошових реформ?
10. Охарактеризуйте методи проведення грошових реформ.
11. Які товари виконували функції грошей у різних народів?
12. Які умови та причини процесу демонетизації золота?
13. Які існують форми нагромадження золота?
14. Які зміни відбулися на світовому ринку золота в 70-на початку 80-років?
15. У яких світових центрах сконцентровано торгівлю золотом?
16. Які існують різновиди угод, пов'язаних із золотом?
17. Назвіть та охарактеризувати основні періоди, яка впливали на зміну грошових систем.
18. Які характерні риси сучасних грошових систем розвинутих країн?
19. З чим пов'язані процеси інтеграції у грошово-кредитній сфері?
20. Які сучасні тенденції розвитку грошових систем?

Тестові завдання

1. Розрізняють такі типи грошової системи:

- а) золотий та білонний стандарти;
- б) національні грошові знаки, іноземна валюта, записи на банківських рахунках;
- в) монети та паперові гроші;
- г) система металевих грошей та система неповноцінних (кредитних і паперових) грошей.

2. Надати вірну характеристику біметалізму:

- а) це - система металевого обігу, яка оснований на двох металах;
- б) це - система неповноцінних грошей;
- в) це - система металевого обігу, яка оснований на одному металі.

3. Вкажіть грошову систему, при якій роль загального еквіваленту закріплюється за одним дорогоцінним металом:

- а) монометалізм;
- б) біметалізм;
- в) поліметалізм.

4. Золотий монометалізм має такі різновиди:

- а) система паралельних валют, система подвійної валюти, система кульгаючої

валюти;

- б) система металевого обігу, система неповноцінних грошей;
- в) золотомонетний стандарт, золотодевізний стандарт, золотозливковий стандарт.

5. *Золотомонетний стандарт був скасований у більшості розвинутих західних країн:*

- а) у 1929-33 р. у результаті Світової економічної кризи;
- б) під час Першої світової війни;
- в) у 1944 р.

6. *Основною причиною краху золотозливкового (золотодевізного) стандарту у більшості зарубіжних країн було:*

- а) зростання військових витрат, збільшення незабезпеченої маси неповноцінних грошей в обігу, вичерпання золотих запасів країни під час Першої світової війни;
- б) Світова економічна криза 1929-33 рр.;
- в) утрата долларом статусу головної резервної валюти у 70-х роках ХХ століття.

7. *Термін «білонна монета» означає:*

- а) дорогоцінна монета;
- б) розмінна монета;
- в) нерозмінна монета.

8. *До основних закономірностей розвитку сучасних грошових систем зарубіжних країн належать:*

- а) концентрація та централізація банківських капіталів;
- б) скорочення сфери готівкового обігу, використання електронних грошей, демонетизація золота;
- в) універсалізація та спеціалізація банківської діяльності.

9. *Залежно від мети розрізняють такі види грошових реформ:*

- а) повна перебудова державою своєї грошової системи;
- б) створення нової грошової системи у зв'язку з переходом до іншого виду грошей;
- в) часткова зміна грошової системи з метою впорядкування грошового обігу;
- г) здійснення заходів щодо стабілізації грошового обігу з метою отримання інфляції;
- д) усі відповіді правильні.

10. *Умовою успішного проведення грошових реформ є:*

- а) збільшення виробництва і товарообігу;
- б) ліквідація дефіциту державного бюджету;
- в) зменшення грошової маси в обігу;
- г) ліквідація дефіциту платіжного балансу;
- д) усі відповіді правильні;
- е) правильні.

ТЕМА 2. СУТНІСТЬ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ, ЧИННИКИ І ПРОЦЕСИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЇЇ РОЗВИТОК

- 2.1 Поняття кредитної системи.
- 2.2 Структура сучасної кредитної системи зарубіжних країн.
- 2.3 Сутність, основні види та інструменти монетарної політики центрального банку.
- 2.4 Сучасні тенденції в розвитку кредитних систем.
- 2.5 Банківська криза.

Мета. Вивчити сутність поняття «кредитна система», розглянути структуру сучасної кредитної системи розвинутих країн, зміст, основні види та інструменти монетарної політики центрального банку, вивчити основні закономірності розвитку кредитних систем, причини та форми проявлення банківської кризи.

Понятійний апарат: кредитна система; кредитні спілки; фінансова глобалізація; центральний банк; універсальні комерційні банки; спеціалізовані комерційні банки; спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові інститути; ощадні, інвестиційні, іпотечні банки; концентрація та централізація банківського капіталу; ощадні установи; система страхування депозитів; страхові компанії; пенсійні фонди; інвестиційні, факторингові, лізингові, фінансові компанії; дерегулювання фінансових ринків; система банківського регулювання і контролю; Європейський центральний банк.

2.1 Поняття кредитної системи

Кредитна система – це сукупність всіх кредитних відносин і інститутів, через які реалізують ці відносини, а також є невід’ємною складовою частиною фінансово-кредитної системи.

В широкому розумінні кредитна система – це сукупність кредитних відносин, форм кредиту, методів кредитування і кредитних установ, а в вузькому - сукупність кредитно-фінансових установ країни.

Кредитні відносини складаються при тимчасовому використанні цих коштів на умовах повернення і платності, та при мобілізації тимчасово вільних коштів їх власників (підприємств, організацій, держави, населення) .

Кредит – це сукупність економічних відносин між кредитором і позичальником щодо надання й отримання вартості у грошовій чи товарній формі у тимчасове використання на умовах повернення і платності, а також форма руху позичкового капіталу.

За характером позиченої вартості вирізняють такі форми кредиту:

- гарантійний кредит, що надається у формі зобов’язань надати такі грошові кошти у позичку за певних умов;
- товарний кредит - позика у товарній формі, який передбачає реалізацію продукції (робіт, послуг) на умовах відстрочення платежу;

- фінансовий кредит - позика у грошовій формі, що передбачає надання грошових коштів у позичку на умовах повернення основного боргу у визначеній строк та виплати процентів позичальником;

За економічним змістом відокремлюють такі основні форми кредиту:

- банківський кредит – фінансовий кредит чи кредит у формі зобов'язань, який надається банками юридичним чи фізичним особам, державі на умовах повернення, строковості і платності. При цьому банк може виступати не тільки як кредитор (при наданні позички клієнтам-позичальником), але й як позичальник (при отриманні позички від інших комерційних банків чи центрального банку; у результаті випуску власних боргових цінних паперів);

- комерційний кредит - це кредит у товарній формі, який надається продавцем (кредитором) покупцеві (позичальникові) у вигляді відстрочки платежу за продані товари (роботи та послуги). Комерційний кредит обслуговує сферу обігу товарів і послуг;

- лізинговий кредит - це відносини між юридичними особами, що виникають унаслідок оренди майна у супроводжуються укладенням лізингової угоди. Лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування чи залучення коштів і полягає в наданні лізингодавцем (орендодавцем) у виключне користування на визначений строк лізингоотримувачу (орендарю) майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів;

- вексельний кредит - кредит, що надається держателю векселя шляхом обліку векселя (придбання векселя до настання терміну платежу за ним) або під заставу векселя;

- міжнародний кредит обслуговує сферу міжнародних економічних та фінансових відносин;

- споживчий кредит – кредит, який надається торговими компаніями, банками та іншими кредитно-фінансовими установами населенню на споживчі потреби: на придбання товарів споживання та оплату послуг, на будівництво, купівлю та ремонт житлових будинків тощо;

- факторинг – різновид торгівельно-фінансових операцій, поєднаних з кредитуванням оборотного капіталу клієнта (постачальника) у формі придбання фактором (банком чи факторинговою компанією) у клієнта права вимоги щодо виплат за фінансовими зобов'язаннями покупців товарів (робіт, послуг) до настання строків погашення цих зобов'язань. Призначення факторингу – забезпечити своєчасну оплату постачальникові за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) та прискорити обіг його капіталу;

- державний кредит – це кредит, за яким держава може виступати як кредитор чи позичальник. Як позичальник держава залучає позички шляхом випуску державних цінних паперів чи кредити центрального банку урядові з метою фінансування державних витрат, дефіциту державного бюджету. Як кредитор держава може надавати позички з метою реалізації державних соціально-економічних програм.

- іпотечний кредит – кредит, який надається у вигляді довгострокової

позички під заставу нерухомого майна чи землі, яка є власністю позичальника, на цілі придбання нерухомого майна чи землі;

Функціонування кредитної системи тісно пов'язане з фінансовою системою, та з грошовою і валютною системами. Гроші (валюта) є інструментом кредиту, а грошові відносини – необхідною умовою виникнення кредитних і фінансових відносин.

2.2 Структура сучасної кредитної системи зарубіжних країн

Кредитні системи розвинених країн мають різну структуру, але і спільні риси. Організаційна структура кредитної системи складна і неоднорідна, але у більшості зарубіжних країн вона включає такі основні ступені: 1 ступень - центральний банк (емісійний); 2 ступень - комерційні банки (універсальні та спеціалізовані); 3 ступень - спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи та поштово-ощадні установи.

Завдяки розвитку економічних та фінансових відносин відбувається спеціалізація фінансово-кредитних установ, структура сучасної кредитної системи є дуже різноманітною. За характером виконання функцій структуру кредитної системи можна показати у такій послідовності : 1 - центральний банк; 2 - універсальні комерційні банки; 3 - спеціалізовані кредитно-фінансові установи – спеціалізовані комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи, що виконують окремі банківські операції, а також поштово-ощадні установи.

У структурі сучасної кредитної системи виділяють такі *ланки*: поштово-ощадну систему, систему небанківських спеціалізованих кредитно-фінансових установ і банківську систему (рис. 2.1).

Банківська система - організаційна сукупність банків різних видів, які діють у країні відповідно до національного законодавства, а також є головною ланкою кредитної системи у будь-якої країні.

Банк – це кредитно-фінансова установа, фінансовий посередник, яка створена для здійснення у сукупності таких операцій (так званих базових банківських операцій): залучення вільних грошових коштів власників і розміщення їх від свого імені на умовах повернення та платності, а також для відкриття та обслуговування рахунків своїх клієнтів з метою здійснення розрахунків.

Підрозділяють два основних типи побудови банківської системи: однорівневу та дворівневу.

Однорівнева банківська система передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій та функцій.. Такий принцип побудови банківської системи характерний для економічно слаборозвинених держав, а також для країн із тоталітарним, адміністративно-командним режимом управління.

Рисунок 2.1 – Кредитна система країн з розвинутою економікою

Дворівнева банківська система характерна для держав із ринковою економікою, передбачає відносини підпорядкування між центральним і комерційними банками.

Перший рівень банківської системи представлений центральним банком. Центральні банки іноді ще називають центральними емісійними банками внаслідок закріпленого за ними монопольного права здійснення емісії законних платіжних засобів країни.

Центральні (емісійні) банки всіх країн світу виконують такі функції:

- валютне регулювання і контроль;

- регулювання банківської діяльності і банківський нагляд;
- організація розрахунків;
- зберігання та управління золото-валютними резервами;
- фінансовий агент уряду, за допомогою якої здійснюється розрахункове обслуговування держави та обслуговування державного боргу;
- міжнародна функція: представництво інтересів держави у центральних банках інших країн, міжнародних фінансово-кредитних і валютних організаціях тощо.
- банк банків і кредитор у останньої інстанції, яка полягає: у мобілізації та зберіганні обов'язкових резервів комерційних банків, наданні їм кредитів рефінансування, розрахунково-касовому обслуговуванні комерційних банків;
- розробка грошово-кредитної політики та проведення монетарної політики (грошово-кредитної і валютної);
- емісія грошей, організація і контроль за грошовим обігом у країні;

Також крім перелічених функцій, центральний банк може здійснювати регулювання і нагляд за діяльністю небанківських кредитно-фінансових установ у межах повноважень, встановлених законодавством. Головним завданням центральних банків є забезпечення стійкості національної одиниці, та стабільності функціонування комерційних банків. Метою діяльності центрального банку не є отримання прибутку.

За ознакою власності центральні банки підрозділяються на державні, акціонерні і змішані. Державними центральними банками є Німецький федеральний банк, Банк Франції, Банк Англії. Яскравим представником акціонерних центральних банків є Федеральна резервна система США. До змішаних центральних банок відносяться ті, в капіталі яких разом з державою бере участь і приватний сектор (Банк Японії).

Другий рівень банківської системи в розвинутій економіці складається з різноманітних видів комерційних банків, які здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку шляхом виконання банківських операцій та надання банківських послуг клієнтам. Комерційні банки можна поєднати у дві групи: універсальні та спеціалізовані.

Універсальнікомерційні банки, крім базових операцій, можуть виконувати широкий спектр банківських операцій та послуг (за винятком операцій, що належать до функцій центрального банку), обслуговувати численну та різноманітну клієнтуру. Їх називають ще «супермаркетами фінансового ринку», тому що вони є фінансовими установами універсального типу.

Ці банки виникли раніше інших кредитно-фінансових установ. Завдяки розвитку комерційних банків, які спочатку поєднували емісійну та комерційну функції, розпочався розвиток капіталістичної системи. Утративши в процесі розвитку кредитної системи функцію емісії банкнот, вони набули багатьох інших функцій. Створення за рахунок кредиту додаткових платіжних засобів через збільшення залишків на поточних рахунках клієнтів (участь у депозитній, тобто безготівковій, емісії грошей) є - найважливішою функцією комерційних банків.

Поряд із *універсальними комерційними банками* у розвинутих країнах існує розгалужена мережа банків, які спеціалізуються на виконанні окремих операцій на ринку чи функціонують у вузькому секторі ринку, обслуговуючи окремі галузі економіки чи окремі категорії клієнтів. Такі банки називаються *спеціалізованими*. Спеціалізація впливає на характер усієї діяльності банку, визначаючи особливості побудови балансу, структури пасивів і активів, специфіку організації роботи з клієнтурою. Найпоширенішими видами спеціалізованих банків є ощадні, інвестиційні, іпотечні та експортно-імпортні.

Банки, що спеціалізуються на здійсненні портфельних та реальних інвестицій на комісійній основі чи за власні кошти шляхом проведення операцій з цінними паперами та довгострокового кредитування інвестиційних проектів, засновницької діяльності називають *інвестиційними банками*

Діяльність інвестиційних банків підтримують тісні зв'язки з тими підприємствами, для яких вони розміщували акції та облігації, надають консультації про необхідність і можливість випуску акцій та облігацій з урахуванням становища фінансового ринку, про порядок допуску паперів до обігу на фондовій біржі тощо.

За останні 10-15 років відбулося значне зростання впливу інвестиційних банків на світову економіку, що пов'язано зі швидким розвитком ринку інвестиційних послуг. Саме тоді відбувся справжній бум корпоративних зливань та поглинань.

Кількісне зростання масштабів діяльності сучасних інвестиційних банків веде до їх якісної трансформації. Однією з переваг інвестиційних банків є наявність великого вільного капіталу. Іншою перевагою є глобальний характер їх діяльності. Дедалі більше виробничих компаній ведуть свій бізнес у міжнародних масштабах. Найпотужніші інвестиційні банки мають більше шансів пережити кризу – їх рятує диверсифікація діяльності, яка гарантує стабільний потік доходів.

Основною тенденцією розвитку інвестбанкінгу до виникнення у 2008 р. фінансової кризи було формування глобальної олігополії. Визначились чотири головні гравці на глобальному ринку інвестиційних послуг – Саломон Сміз Барні (у 1977 р.) Голдмен Сакс, Меріл Лінч (вже банкрути), фінансова група Тревелз Гроуп купила інвестиційний банк Саломон Брозерс та поєднала його зі своїм брокерським відділенням Сміз Барні) та Морган Стенлі Дін Віттер (що також виникла у 1977 р. унаслідок злиття інвестиційного банку Морган Стенлі та фінансової компанії Дін Віттер Діскавер). Фахівці вважають, що найближчим часом у руках перших десяти інвестиційних банків з повним набором послуг може опинитися більше ніж 95% ринку, іншим же доведеться задовольнитися вузькоспеціалізованими нішами.

Розвиток і трансформація інвестиційних банків ведуть до загострення їх конфліктів з універсальними комерційними банками. Передусім, це стосується ринку фінансування корпорацій. Банківський кредит був раніше основним джерелом вільного капіталу для корпорацій. Нині корпорації частіше вдаються до альтернативних джерел на світовому ринку капіталів - та випуску корпоративних облігацій та розміщення додаткових емісій акцій, ринок яких

стрімко розвивається. Таким чином, інвестиційні банки починають витіснити універсальні комерційні банки з місця посередника між корпораціями та інвесторами.

Фахівці вважають, що фінансове обличчя світу на початку нового тисячоліття будуть визначати найпотужніші фінансові холдинги, які поєднуюватимуть діяльність інвестиційних та комерційних банків. Саме такими інституціями вже є Сітігруп Креді Свіз Гроуп, ЮБС, Ллойдс тощо.

Значного розвитку іпотечні банки набули в Німеччині, де перший іпотечний банк було створено ще в 1770 р, а виникли у Західній Європі наприкінці XVIIIст. Це був державний іпотечний банк, який здійснював підтримку здебільшого великих панських господарств. Залучення коштів відбувалося через випуск заставних паперів. Іпотечні банки почали обслуговувати не лише великі панські господарства, а й дрібні, а згодом і селянські у XIXст. Сферою кредитування нерухомості в містах та сільській місцевості є найголовнішою сферою діяльності іпотечних банків.

Іпотека (від грец. *hypothēke*—«застава») —застава нерухомого майна та земель метою отримання позики. У разі непогашення позики власником майна стає кредитор (банки та інші кредитно-фінансові установи, які можуть надавати такі позики).

За рахунок своєї довгостроковості (як правило, 20-30 років) іпотечні кредити використовуються для фінансування у тих випадках, коли виплата відсотків та погашення кредитів можливі лише з поточних, як правило, незначних доходів, тобто невеликими внесками. Наприклад, при фінансуванні будівництва житлових будинків під оренду погашення іпотечної позики можливе лише з надходжень орендної плати. Це стосується також і фінансування сільськогосподарських підприємств з метою розширення земельних маєтків або будівництва житлових приміщень, або приріст доходів у сільському господарстві відносно невеликий.

Кошти для надання кредитів іпотечний банк отримує, в основному, від випуску іпотечних облігацій, а також від продажу заставних листів - надійних боргових зобов'язань банку, які дають тверді проценти.

Іпотечні банки мають в економіці подвійне значення: так як емітенти заставних, що є найбільш захищеним способом укладення коштів є соціальні інституції, що забезпечують довгострокові земельні кредити.

Зарубіжні іпотечні банки надають позики і різним комунальним структурам. У такому разі позики забезпечуються не іпотекою, а коштами, отриманими від надходження податків. Комунальні заставні листи є джерелом коштів для комунальних позик. Вони відрізняються лише способом гарантування.

Іпотечні банки у зарубіжних країнах можуть вкладати кошти в цінні папери, надавати позики під заставу цінних паперів тощо. У багатьох зарубіжних країнах встановлені обмеження щодо діяльності банків, яка пов'язана з ризиком. Наприклад, спекулювати земельними маєтками заборонено, а банк має право купувати маєтки своїх боржників лише в разі непогашення позики. Саме законодавчі обмеження в інтересах утримувачів

заставних листів роблять іпотечні банки спеціалізованими інституціями. На основі заставного права здійснюють усю свою діяльність іпотечні банки .

У Німеччині нині функціонує 30 іпотечних банків, 10 з яких є державними, а 20 –приватними. Найпотужнішими вважаються Німецький іпотечний банк, Німецький центральний земельний банк, Рейнський іпотечний банк, Франкфуртський іпотечний банк. Найбільшим комерційним банкам належить більша частина акціонерного капіталу.

У Франції характер діяльності іпотечних банків має свою специфіку. Найстаріший іпотечний банк Франції з участю держави, який був створений ще у 1852 р. являється провідним у сфері іпотечного кредиту це «Креді фонсьє де Франс». Цей банк надає середньострокові та довгострокові позички терміном до 15 років. Випуск іпотечних облігацій є джерелом коштів для таких операцій. Поширеною є операція, пов'язана з кредитуванням місцевих органів влади через випуск комунальних позик. Також банк може давати позички будівельним компаніям на житлове та господарче будівництво, а також веде облік векселів за середньостроковими кредитами під будівництво.

Іпотечні операції у Франції виконують і спеціалізовані установи, які надають кредити на купівлю землі та квартир. Їх - понад 30.

У США іпотечні кредити переважно надають спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи, такі як страхові компанії, а також позико-ощадні облігації. Існує група державних іпотечних банків це - федеральні банки з кредитування житлового будівництва, до яких належать: банки з кредитування фермерських господарств, федеральні земельні банки, та Федеральна іпотечна корпорація з кредитування житлового будівництва.

Ресурси для кредитування ці установи формують за рахунок продажу власних цінних паперів, які купують ощадні та комерційні банки, страхові компанії та інші кредитно-фінансові інституції. Це дає змогу федеральним інституціям іпотечного кредиту отримувати необхідні джерела та використовувати їх для іпотечного кредитування будівництва для міського населення, фермерів та дрібних підприємців.

Ощадні банки орієнтують свою діяльність на залучення дрібних вкладів населення на певний строк та надання позичок приватним особам. Перші ощадні банки як самостійні кредитні установи виникли наприкінці XVIII–на початку XIX ст. у Німеччині та Великобританії. Пізніше ощадні банки набули розвитку у Росії, Франції та в інших країнах. Спочатку ці установи лише акумулювали збереження широких верств населення, тобто вони були не кредитними установами, а установами для фінансового забезпечення бідних людей. У дусі філантропії та просвіти гуманно налаштовані сімейні громадяни створювали ощадні каси, для того щоб дати можливість бідним людям надійно, під відсотки вкласти кошти на «чорний день». До того такої можливості не існувало. Приватні пункти розміну грошей часто були ненадійними, тобто залишалося ховати гроші десь у «панчохах» для того, щоб зберегти їх на «чорний день» або на весілля. Ощадні каси виникали як благодійні установи у різних юридичних формах –як фонди, комунальні установи, державні

інституції. Поряд з ощадними касами виникали позичкові каси, де бідні люди могли отримати позички під заставу. Пізніше ці установи часто поєднувалися.

У ХХст. розвиток ощадної справи пішов за різними напрямками. Після Другої світової війни у Східній Європі, у колишніх соціалістичних країнах ощадні каси було націоналізовано, а їхні функції зведено до пунктів накопичення коштів, які передавалися до державного банку. Ощадні каси почали розширювати коло своїх послуг у Західній Європі. Поступово число виконуваних ними операцій зросло настільки, що вони стали перетворюватись у конкурентів комерційних банків.

Водночас відбувалося багато зливань ощадних кас. Місцеві установи перетворилися на регіональні банки, які за асортиментом послуг мало чим у наступний час відрізняються від універсальних комерційних банків. У деяких країнах ощадні каси перетворилися повністю на комерційні банки. В Англії банківська група ТСБ хоч і охоплює досить розвинуту мережу ощадних банків («TheTrusteeSavingsBankGroup»), за характером своїх операцій при класифікації банків входить до групи універсальних комерційних банків. Зникли формальні підстави для виділення-ощадних банків цієї країни в окрему групу з 1995 р., коли група TSB об'єдналася з одним із найбільших комерційних банків Англії «Ллойдс».

У Німеччині ощадні банки чітко виділяються в окрему групу банків під назвою «ощадні каси», хоча за своїми функціями вони мало відрізняються від універсальних комерційних банків. Їх налічується понад 700 з 21 тис. відділеннями. Центральним органом муніципальних ощадних кас є 13 жироцентралей (земельних банків). Німецький комунальний банк є найвищою ланкою всієї системи ощадних кас та жироцентралей.

У кожній із демель Німеччини створені жироцентралі. Жироцентралі з ощадними касами вони обслуговують понад 40 млн. жирорахунків приватних клієнтів, на які зараховується їх заробітна плата. Клієнти мають можливість здійснювати через нього довгострокові та інкасові перекази, оборот єврочеків та інші операції.

Довірчі ощадні банки, які відкривають рахунки для населення та підприємств, становлять основу ощадних банків Великобританії. Очолює цю систему Національний ощадний банк Великобританії, який організовує свою діяльність через систему поштових відділень. Мобілізовані кошти розміщуються у державні папери. Ощадні сертифікати, національні ощадні облігації та ін., можуть придбати приватні особи та корпорації.

За типом довірчих ощадних банків Великобританії у США виникли взаємно-ощадні банки. Особливістю цих банків є те, що вони не мають акціонерного капіталу. Первісно внесений капітал був повернений засновникам. Ці банки не є комерційними організаціями. Керують ними Ради довірених осіб, які отримують винагороду. Активні операції близькі до активних операцій комерційних банків, а пасиви таких банків складаються з коштів вкладників. Ці установи надають іпотечні кредити, споживчі позички, випускають кредитні картки, здійснюють облігації корпорацій та вкладення в

акції та ін. Використовується для створення гарантованих фондів та виплати відсотків – прибуток.

Кредитують і гарантують операції, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю та міжнародним рухом капіталу *експортно-імпортні банки*. Вони почали створюватися, головним чином, після Другої світової війни.

Загострення боротьби за ринки збуту товарів та зростанням ризику надання міжнародних кредитів пов'язане з необхідністю виникнення таких банків. Надання середньо- та довгострокових позик іноземним імпортерам є основною функцією зовнішньоторговельних банків. Кредити можуть надаватися прямо та непрямо через купівлю векселів у вітчизняних експортерів. Для здійснення зарубіжних інвестицій вони також надають кредити вітчизняним імпортерам.

Зовнішньоторговельні банки також надають гарантії комерційним банкам своєї країни за зовнішньоторговельними кредитами. З метою розширення сфери діяльності вони часто здійснюють кредитування не самостійно, а з участю комерційних банків своєї країни.

Сьогодні між спеціалізованими та універсальними комерційними банками залишається все менш якихось великих розбіжностей. Їх діяльність переплітається та проявляється у співробітництві за одними операціями та у конкуренції – за іншими. У деяких країнах обмежувалися фінансовим законодавством масштаби такого суперництва протягом тривалого часу. До кінця 90-х років згідно з банківським законодавством Японії та США комерційним банкам, було заборонено здійснювати операції з цінними паперами корпорацій, та з нерухомістю тощо. Тенденція до універсалізації банків нині дістала перемогу. У більшості країн Західної Європи такі обмеження скасовані, і банки другого рівня можуть надавати будь-які фінансові послуги на грошовому ринку.

До кредитної системи окрім банків входять *спеціалізовані небанківські фінансово-кредитні інститути*, які, не маючи статусу банків, виконують окремі банківські функції або обслуговують окремі галузі. Вони доповнюють діяльність комерційних банків і, здійснюють кредитування низько прибуткових ризикованих областей економіки (сільського господарства, , малого бізнесу, зовнішньої торгівлі, житлового будівництва тощо) і надають кредити на пільгових умовах.

Дані інституції домінують у відносно вузьких секторах ринку та мають, специфічну клієнтуру. Вони не виконують усіх основних банківських функцій. Найважливіша риса, яка дозволяє відрізнити їх від банківських установ, є те, що їх основна діяльність не пов'язана зі здійсненням банківських операцій, а також їх вузька спеціалізація.

У всьому світі спостерігається тенденція до зростання ролі небанківських фінансово-кредитних установ та послаблення ролі банків на грошових ринках. У США частка комерційних банків у загальному обсязі всіх активів фінансових посередників грошового ринку знизилася за період 1945-1985 рр. з близько 75 до 40%, а частка їх в активах усіх депозитних банків за цей період знизилася з 87 до 64%. Це зумовлено швидким розвитком небанківських фінансово-

кредитних посередників (у США це, насамперед, - страхові компанії та пенсійні фонди), а також прискоренням до універсальності діяльності раніше спеціалізованих банків, таких як кредитні спілки та ощадні каси.

У країнах з розвиненими ринковими відносинами основними видами небанківських фінансово-кредитних інститутів є пенсійні фонди, факторингові та фінансові компанії, страхові, лізингові, інвестиційні, ощадні установи, позиково-ощадні асоціації та кредитні спілки.

Пенсійні фонди – це вид небанківського кредитно-фінансового інституту, що створюється приватними та/або державними установами, підприємствами для виплати пенсій особам, які вносять пенсійні внески. Вільні кошти пенсійних фондів можуть бути інвестовані у фінансові активи, які приносять прибуток.

На відміну від загальнодержавної системи соціального страхування, що ґрунтується на стандартних умовах, система забезпечення робітників та службовців з пенсійних фондів підприємств дає можливість встановлювати особливі умови, зокрема іншій пенсійний вік, систему внесків, що враховує при нарахуванні пенсії весь заробіток, але не його частину. За кілька місяців перед виходом на пенсію або залежно від стажу роботи пенсія обчислюється на основі суми заробітку.

У пенсійних фондах акумулюються досить великі кошти, які інвестуються переважно в акції приватних компаній на національному та на міжнародних ринках позичкових капіталів. Самостійною ланкою західної грошово-кредитної системи – є пенсійні фонди. Уряд заохочує розвиток пенсійних фондів, тому, що частина їх резервів розміщується в коротко- і довгострокові державні цінні папери.

Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, для якого характерна особлива форма залучення коштів – продаж страхових полісів називається *страховими компаніями*. Надходження від активних операцій та страхових премій перевищує суму страхових виплат, що дає змогу здійснювати інвестиції страховим компаніям. Національним страховим законодавством встановлюється порядок інвестицій страхових компаній.

Страхові компанії поділяються на компанії, що здійснюють *страхування населення*, та компанії, що здійснюють *страхування майна*.

Статутний фонд, поточні надходження із страхових операцій та фонди спеціального призначення, являються коштами страхових організацій.

Наприклад в Україні в міру розвитку ринкових відносин виникають нові форми страхування, альтернативні державному. За аналогією із західними державами утворюються акціонерні та взаємні страхові компанії.

Через об'єднання індивідуальних капіталів окремих підприємств, організацій та приватних осіб формуються кошти акціонерної страхової компанії. Під час створення акціонерного товариства кожний акціонер повинен внести певну грошову суму. Участь окремого акціонера в акціонерній компанії виражається у володінні ним акціями, які дають право на одержання пропорційної часті доходу. Акціонерні компанії застосовують тверді тарифи, на відміну від взаємних компаній.

Купівлею устаткування, машин, транспортних засобів, дорогих споруд виробничого призначення і наданням їх в оренду з правом подальшого викупу, цим займаються взаємні страхові компанії.

Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який акумулює грошові кошти інвесторів шляхом емісії власних цінних паперів і вкладає їх у цінні папери інших підприємств та нерухомість, називають *інвестиційними компаніями (фондами)*.

Розрізняють інвестиційні компанії закритого та відкритого типу. Інвестиційні *компанії закритого типу* такого зобов'язання не беруть. Інвестиційні *компанії відкритого типу* беруть на себе зобов'язання викуповувати свої акції на вимогу інвестора. Ці компанії більш поширені у світі через більшу ліквідність їхніх акцій.

Взаємні фонди грошового ринку є різновидом відкритих інвестиційних фондів. Вперше вони з'явилися у США 1971 р. Акумульований через випуск акцій капітал вони вкладають у короткострокові цінні папери (казначейські векселі, комерційні папери, депозитні сертифікати). Власники акцій можуть користуватися чековими рахунками, відкритими їм на величину вартості акцій фонду.

Прибуток інвестиційних фондів утворюється як різниця між доходами на операції з цінними паперами та виплатами, що здійснюються фондами на власні акції.

Отже, інвестиційні компанії є посередниками між індивідуальним інвестором та позичальником. Вони купують, зберігають і продають цінні папери з метою одержання прибутку на вкладений капітал.

Формують прибуток інвестиційних компаній, який розподіляється серед акціонерів (пайовиків) - доходи, одержані у вигляді процентів і дивідендів, окрім адміністративно-господарських витрат. Зараховується в резерв - прибуток, одержаний від підвищення біржового курсу цінних паперів.

Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який спеціалізується на купівлі основних засобів виробництва і наданні їх у тимчасове користування орендарю, котрий поступово сплачує лізинговій компанії вартість узятого в оренду майна – це *лізингові компанії*.

Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, що спеціалізується на купівлі дебіторської заборгованості клієнтів, пов'язаної з постачанням товарів або наданням послуг – це *факторингові компанії*.

Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який спеціалізується на кредитуванні окремих галузей або наданні певних видів кредитів (споживчого, інвестиційного тощо), здійсненні фінансових операцій – це *фінансові компанії*.

Вирізняють такі види фінансових компаній:

- що надають дрібні позики індивідуальним позичальникам під високий (лихварський) процент;
- які займаються обслуговуванням систем комерційного кредиту – надають аванси фірмам, що відвантажують товар, одержуючи при цьому право вимоги щодо боржника (покупця);

- з кредитування продажу в розстрочку споживчих товарів тривалого користування, що надають позики не безпосередньо споживачам, а купують їх зобов'язання у роздрібних торговців і дилерів зі знижкою (як правило, 7-10 %).

Джерелом їхніх позичкових ресурсів є кредити комерційних банків та капітали, які мобілізуються через випуск та розповсюдження власних цінних паперів. Також ресурси фінансових компаній формуються за рахунок строкових депозитів (як правило, 3-6 місяців). Вони акумулюють грошові кошти промислових і торговельних фірм, деяких фінансових установ і меншою мірою – населення. Фінансові компанії сплачують вкладникам вищі проценти, ніж комерційні банки.

Позиково-ощадні асоціації також належать до ощадних установ. Вони організовані як кооперативи. Їх капітал складається за рахунок продажу клієнтам особливих сертифікатів, які викуповуються за номіналом на першу ж вимогу утримувача та приносять дохід у формі відсотка. Ці сертифікати аналогічні терміновим вкладам. Як і у взаємно-ощадних банків, значна частина капіталів асоціацій вкладена в іпотеки під заставу житла.

Ощадні небанківські установи – це, небанківські кредитно-фінансові інститути, які спеціалізуються, в основному, на залученні грошових коштів фізичних осіб та наданні ним позичок.

Кредитні спілки – кооперативи, які організовані з метою акумуляції заощаджень своїх членів та їх взаємного кредитування. Вони об'єднують осіб, які працюють на одному й тому самому підприємстві, є членами однієї профспілкової організації або просто проживають в одній місцевості. Їх грошові кошти складаються із вступних внесків та вкладів членів спілки, а також позичок комерційних банків. Кошти використовуються для кредитування членів спілки. Такі установи мають статус некомерційних організацій та відповідні пільги щодо оподаткування. Це дає можливість забезпечити членам спілки дещо вищий рівень дохідності на внески своїх членів та дешевші, ніж у комерційних банків, кредити.

Одна з найважливіших тенденцій останніх років в розвитку кредитних систем розвинених зарубіжних країн – стирання відмінностей між окремими видами банків, між банками і небанківськими кредитними організаціями. Глобальна тенденція до універсалізації діяльності крупних банків успішно поєднується із збереженням спеціалізації цілого ряду кредитних інститутів на окремих видах банківських операцій.

2.3 Сутність, основні види та інструменти монетарної політики центрального банку

Реалізація монетарної політики держави, яка спрямована, як правило, на забезпечення стабільності цін й грошової маси в обігу та, як наслідок, стійкості національної валюти і сталого розвитку економіки та ін є основною функцією центрального банку. За допомогою монетарної політики держава прагне

створити економіку, що функціонуватиме в умовах повної зайнятості.

Цілі та результати такої політики розвинених країн світу можна представити у наступному вигляді (рис. 2.2).

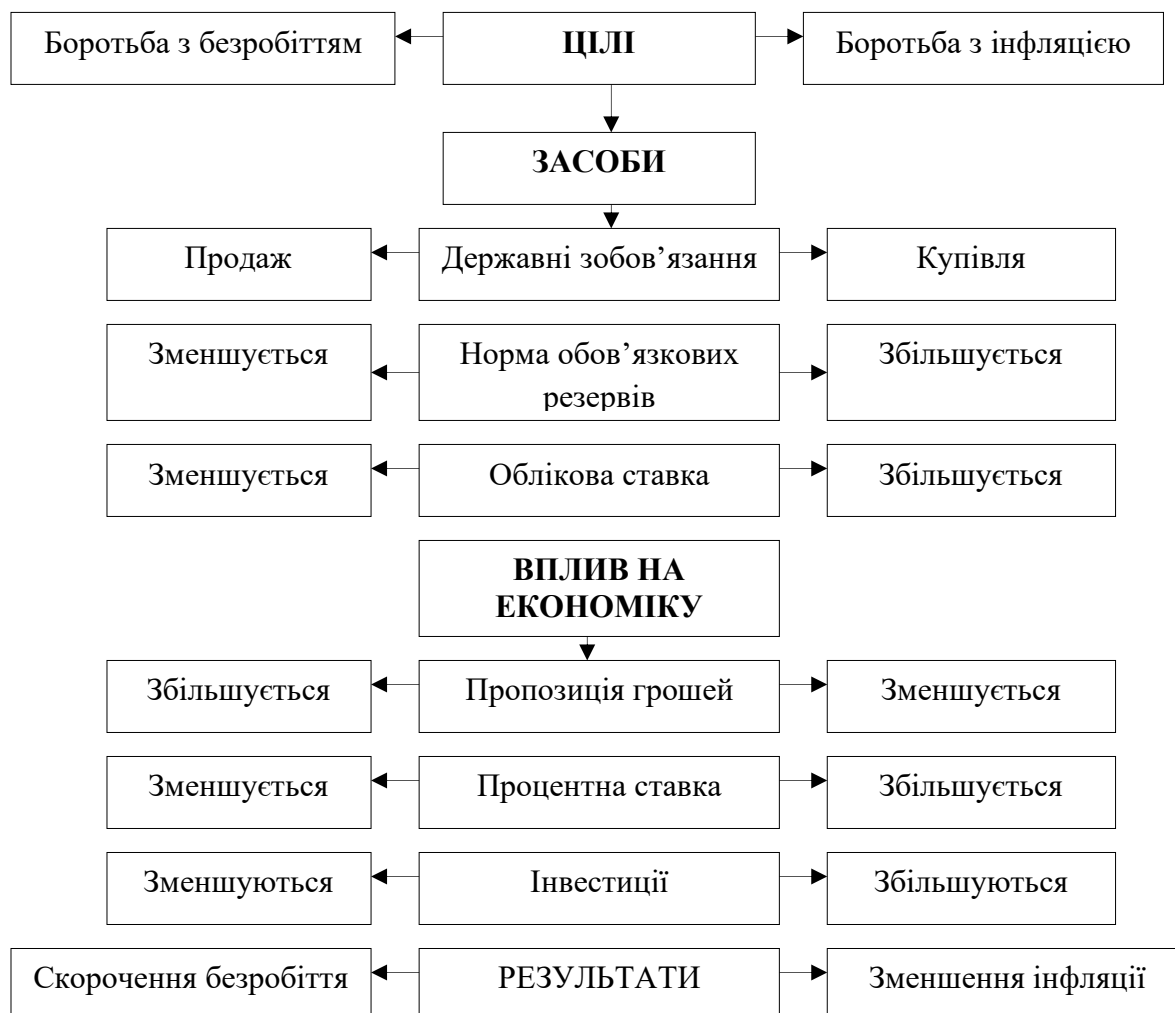

Рисунок 2.2 – Цілі, засоби та результати монетарної політики

Держава повинна здійснювати контроль за пропозицією грошей за допомогою різних інструментів монетарної політики центрального банку. Регулюючи величину грошової пропозиції, центральний банк може активно впливати на розвиток економічних відносин. Як свідчить світова практика, існує чотири види монетарної політики:

1) *таргетування прихованого показника (monetary policy with an implicit but not an explicit nominal anchor)*. Найбільш яскравими прикладами реалізації даної стратегії є США і Німеччина. Сутність таргетування прихованого показника полягає в розробці жорсткої стратегії контролю майбутнього рівня інфляції. Ця стратегія передбачає ретельний моніторинг ознак інфляції, що насувається, розробку і завдання «запобіжних ударів» потенційній загрози інфляційних процесів.

2) *таргетування грошової маси (monetary targeting)* за допомогою грошових агрегатів. Серед країн, які регулюванням грошових агрегатів намагалися оптимізувати рівень інфляції, – США, Канада, Великобританія.

Впродовж двадцяти років (з 1974 р.) цей режим застосовували Німеччина і Швейцарія;

3) *таргетування рівня інфляції (inflation targeting)*. Першою державою, яка стала реалізовувати цю політику, була Нова Зеландія (у 1990 р.), за нею – Канада (у 1991 р.), Великобританія (у 1992 р.), Швеція і Фінляндія (у 1993 р.), Австралія і Іспанія (у 1994 р.). Режим цільового показника рівня інфляції включає декілька елементів:

- збільшення підзвітності центрального банку для досягнення цільових рівнів інфляції;

- включення цільових параметрів інфляції в довгострокову концепцію розвитку держави;

- зниження ролі проміжних показників, наприклад зростання грошової маси, в загальній стратегії досягнення оптимального рівня інфляції;

- середньострокову декларацію досягнення конкретних показників інфляції;

- досягнення прозорості довгострокової монетарної політики шляхом надання гласності поточним завданням і планам;

4) *таргетування валютного режиму (exchange-rate targeting)*. Ця стратегія є формою фіксації деякого обсягу національної валюти до валюти країни з низькою інфляцією. Як альтернатива може виступати повзуча фіксація обмінних курсів зі встановленим відсотком девальвації. Прикладом може служити Франція, яка прив'язала свою валюту до німецької марки в 1987 р., коли мала рівень інфляції 3 %, що було на 2 % більше, ніж в Германії. До 1992 р. рівень інфляції у Франції впав до 2 % і був навіть нижче, ніж в Германії. Англія, зафіксувавши в 1990 р. обмінний курс фунта до марки, змогла знизити інфляцію до 1992 р. з 10 % до 3 %;

У своїй діяльності центральний банк використовує такі основні інструменти грошово-кредитної політики, як: грошові втручання; девальвація / переоцінка; операції на відкритому ринку; рефінансування; облікова політика; резервна політика.

Органи монетарного регулювання можуть проводити інтервенції *на валютному ринку* з різними цілями, зокрема для підтримки обмінного курсу і досягнення бажаного рівня міжнародних резервів. Для підвищення курсу національної валюти проводиться продаж, а для зниження – покупка іноземної валюти. Є різні прийоми проведення валютної інтервенції. Якщо Федеральна резервна система США періодично проводить приховані інтервенції, то Німецький федеральний банк і Банк Англії широко освітлюють свою участь в цьому заході, щоб скоротити витрати валюти для проведення інтервенцій. Іноді центральний банк намагається утримувати ринок шляхом «словесних інтервенцій», тобто інформуючи учасників про свою зацікавленість щодо тенденції руху валютного курсу.

Регулювання курсу національної валюти шляхом девальвації (зниження її офіційного курсу по відношенню до валюти-прив'язки) *чи ревальвації* (підвищення курсу) передбачає різкий стрибок і зміну валютного співвідношення з подальшою його офіційною фіксацією. Терміни

«девальвація» і «ревальвація» зазвичай використовуються при характеристиці режиму з фіксованим обмінним курсом. У разі ж зміни курсу при плаваючому механізмі застосовуються терміни «знецінення» і «подорожчання» відповідно.

Операції на вільному ринку складаються з купівлі чи продажу державних цінних паперів на вторинному ринку. Якщо центральний банк продає цінні папери на відкритому ринку, а комерційні банки їх купують, то ресурси банку, а отже, і їхня здатність кредитувати клієнтів, зменшуються. Це призводить до скорочення грошової маси і, отже, до збільшення валютного курсу. Купуючи цінні папери на ринку у комерційних банків, центральний банк надає їм додаткові ресурси та розширює свої кредитні можливості. Результатом є збільшення грошової маси та зниження курсу валют. Результат регулювання грошової маси за допомогою операцій на відкритому ринку аналогічний втручанню і призводить до зміни курсу валюти. Поєднання опозиційних операцій на вільному ринку центрального банку та інтервенцій порівнянного розміру називається стерилізацією і дозволяє економити гроші, незважаючи на коливання курсу. Термін "операції на відкритому ринку" вперше був використаний у 1920-х роках. у Сполучених Штатах, де такі загальнодержавні операції є найбільш поширеними. На початку 1930-х цей інструмент почали застосовувати у Великобританії та поступово зменшували частку облікових операцій у політиці Банку Англії. Приблизно в той же час рейхсбанк Німеччини почав проводити операції на відкритому ринку.

Облікова політика центрального банку («Облікове вікно») є важливим інструментом монетарного регулювання, за допомогою якого органи монетарного регулювання можуть оказувати вплив на кількість резервних грошей і обмінний курс шляхом зміни суми та умов надання кредитів рефінансування. Так, підвищення облікової ставки стимулює приплив капіталів з країн, де нижча процентна ставка, тим самим, збільшуючи масу іноземної валюти і підвищуючи курс національної грошової одиниці. Наприклад, встановлений адміністрацією США на початку 1980-х рр. більш високий рівень процентної ставки, ніж у країнах Західної Європи та Японії, зробив долар привабливішою валютою для інвесторів з інших країн, завдяки чому в Сполучених Штатах були створені додаткові робочі місця і, врешті решт, передумови для збільшення темпів економічного зростання.

Центральний банк може впливати на обмінний курс шляхом *зміни величини обов'язкових резервів*, які комерційні банки повинні у ньому тримати. Наприклад, підвищення норми обов'язкових резервів примусить банківську систему тримати більшу кількість резервів для покриття заданого рівня депозитів, внаслідок чого скоротиться пропозиція національних грошей і курс підвищиться. Проте, за останні роки була відмічена тенденція зниження норм обов'язкових резервів або їх повної відміни. Це пов'язано з втратою конкурентоспроможності банків. Через те, що центральний банк зазвичай не платить відсоток по резервних рахунках комерційних банків, останні нічого не заробляють на них і втрачають доход, який могли б отримати, якби позичали ці гроші.

У всіх країнах монетарна політика центрального банку доповнюється

банківським регулюванням і наглядом за діяльністю комерційних банків і інших кредитних організацій. Використовуючи ліцензування банківської діяльності, встановлення обов'язкових нормативів, систему страхування внесків, аналіз звітності, ревізію і перевірку діяльності кредитних інститутів, центральні банки прагнуть підтримувати стабільність банківської системи, захищати інтереси вкладників і кредиторів, не втручаючись при цьому в оперативну діяльність кредитних організацій

Рефінансування означає надання центральним банком комерційним банкам кредитів рефінансування (облікових, ломбардних кредитів) для впливу на кредитні можливості комерційних банків, обсяги грошової маси в обігу, забезпечення ліквідності, надання фінансової допомоги комерційним банкам та їх фінансового оздоровлення.

2.4 Сучасні тенденції в розвитку кредитних систем

До початку XIX ст. кількість банків і масштаби виконання ними операцій були невеликими. Всі ці операції виконувалися одними і тими ж комерційними банками. Спеціалізації між банками ще не було.

Швидкий розвиток капіталізму в XIX ст. після промислового перевороту, відбувався паралельно зі зростанням масштабів операцій банків, розширенням функцій і можливостей спеціальних кредитних установ. У багатьох країнах були створені центральні емісійні банки, з'явилися взаємо-ощадні каси і позико-ощадні асоціації. З середини XIX ст. у деяких країнах створюються іпотечні банки та засновуються державні ощадні каси.

Інтенсивний розвиток акціонерних компаній у другій половині XIX ст. послужив поштовхом для появи нових функцій і виникнення таких спеціалізованих кредитних установ, як інвестиційні банки та інвестиційні компанії.

Найбільших темпів розвитку кредитна система досягла в епоху імперіалізму, коли з'явився ряд нових спеціалізованих кредитно-фінансових установ: зовнішньоторговельні банки, установи споживчого кредиту тощо.

Остання чверть XX ст. стала періодом глибоких змін у кредитних системах усього світу. Ці зміни, насамперед, пов'язані з такими процесами:

- концентрація і централізація банківського капіталу та утворення банківських монополій;
- фінансова глобалізація та утворення ТНБ;
- посилення конкуренції між банками;
- формування сегментованої чи універсальної структури банківської системи;
- утворення системи контролю над банками і регулювання банківської діяльності;
- комп'ютеризація та технологічна революція у банківській сфері;
- посилення ролі небанківських фінансово-кредитних інститутів;

Домінуючі монопольні банки, які не хочуть створювати банк у країні, є домінуючими монопольними банками, які мають концентрацію та

централізацію банківського капіталу. Ці можливості для більшої конкуренції та конкурентоспроможності у великих країнах потребують великих кольорових банків для виявлення слабких конкурентів.

Процес концентрації і централізації банківською капіталу спричинений ходом розвитку економіки та банківської системи зокрема. В основі цього лежить процес концентрації і централізації промислового капіталу, що об'єктивно вимагає та створює умови для нарощування капіталів банківських установ у формі концентрації і централізації банківського капіталу. Концентрація і централізація банківського капіталу означають збільшення банківського капіталу (власних ресурсів банків), але це відбувається різними способами. *Концентрація банківського капіталу* передбачає накопичення і нарощування банківського капіталу за рахунок внесків власників (інвесторів), а також прибутку від банківських операцій та надання банківських послуг клієнтам. *Централізація банківського капіталу* означає нарощування банківського капіталу шляхом поглинання, злиття, приєднання. Концентрація і централізація банківського капіталу відбуваються з початку виникнення банків та особливо посилюються з появою акціонерних банків, які самі по собі вже представляють форму централізації капіталу, який надалі може бути легко збільшений шляхом додаткового випуску акцій.

Шляхи і способи концентрації та централізації капіталу різноманітні. Ці процеси відбуваються в гострій конкурентній боротьбі, в якій одні банки збільшують накопичення капіталу і залучення внесків, а інші, не витримавши конкуренції, розоряються або поглинаються першими, часто перетворюючись в їх філії. Внаслідок поглинання і злиття виникають банки-монополісти. Звичайною практикою останнім часом стало насильне приєднання банків, як правило, менш прибуткових.

Діяльність комерційних банків не обмежується виконанням операцій всередині країни. Зрозвитком виробництва поширюються економічні зв'язки між країнами (зовнішня торгівля, надання послуг, вивіз капіталу), що викликає об'єктивну необхідність виходу банків і їх діяльності за межі національних кордонів. Процес розширення сфери діяльності банків за межі національних кордонів, що супроводжується створенням мережі зарубіжних структурних підрозділів, отримав назву *інтернаціоналізації, або фінансової глобалізації* (від англ. *Globe* – «земна куля»).

Об'єктивним наслідком фінансової глобалізації є *утворення транснаціональних банків (ТНБ)*. Транснаціональні банки – великі універсальні комерційні банки, банківські монополії, що мають широку мережу закордонних філій, відділень, представництв та високу частку міжнародних операцій у своїй діяльності. Ефективно використовувати засоби автоматизації та інші технологічні нововведення можливо лише у великомасштабній банківській справі. Тому банки змушені збільшувати кількість клієнтів, виходячи на нові та віддалені ринки. Сьогодні найбільші банки світу ведуть конкурентну боротьбу на всіх континентах. Інший важливий аспект – активна діяльність у нерегульованих світових офшорних центрах, де сконцентровані основні ринки євровалют. ТНБ як банківські монополії досягли такого рівня

міжнародної концентрації та централізації капіталу, який дозволяє їм брати реальну участь в економічному поділі світового ринку позичкових капіталів та кредитно-фінансових послуг.

Існують великі міждержавні відмінності в мірі участі банків в міжнародному фінансовому бізнесі. Приблизно половина всіх закордонних банківських активів і зобов'язань зосереджена в чотирьох країнах: Великобританії, Японії, США і Швейцарії. Величезний досвід фінансування зарубіжних операцій мають банки «старих» фінансових центрів – Великобританії, Швейцарії, Франції. У більшості банків цих країн середня частка зарубіжних активів і зобов'язань перевищує 50 %. У банків Німеччини, Японії і США цей показник значно менший – не більше 25 %.

Широким можливостям для активізації міжнародної діяльності банків сприяло:

- виконання операцій, пов'язаних із закордонними облігаційними позиками та ін.
- проведення міжнародних розрахунків по торгових операціях і послугах;
- залучення коштів для такого кредитування;
- кредитування зовнішньоторговельних операцій національних компаній;
- довгострокове кредитування, пов'язане з довгостроковими інвестиціями транснаціональних корпорацій (ТНК);

На сучасному етапі розвитку кредитної системи спостерігається **посилення конкуренції між банками на ринку банківських послуг**. Конкуренція між банками відбувається:

- по-перше, між банківськими монополіями.
- по-друге, між комерційними банками, які не є монополістами і конкурують між собою та з банківськими монополіями;

Сферою конкурентної боротьби є також вдосконалення техніки виконання банківських операцій, яка після другої світової війни зазнала істотних змін. Ці зміни були викликані, з одного боку, зростанням операцій, і з іншого боку, появою в 50-х роках ЕОМ.

Для сучасних кредитних систем характерними є як **сегментовані**, так і **універсальні банківські системи**.

Дерегулювання фінансових ринків – це процес законодавчих реформ, які проводилися з кінця 60-х років та охопили більшість країн з розвинутою економікою. Вони були спрямовані на пом'якшення чи повне скасування обмежень і заборон у фінансовій діяльності банківських та небанківських фінансових установ. Йдеться про відкриття нових установ, поширення мережі філій, створення холдингів, регулювання відсотків та тарифів на фінансові послуги тощо. Деререгулювання розпочалося в США з підвищення ліміту процентних ставок за ощадними депозитами. Водночас з'явилися нові різновиди чекових рахунків, наприклад депозитний рахунок грошового ринку, що дозволило громадянам отримувати процентні доходи за операційними рахунками. Завдяки новим законам банки отримали право відкривати клієнтам операційні депозити, а також різні варіанти споживчого та комерційного кредиту, тобто послуги, які є типовими для багатьох основних конкурентів

банків, таких як позичково-ощадні асоціації. Інші провідні країни світу, наприклад Австралія, Канада, Англія та Японія, приєдналися до практики дерегулювання в 80-х роках, поширивши сферу повноважень діяльності банків, дилерів з операцій з цінними паперами та інших організацій, які надають фінансові послуги.

Сегментована структура банківської системи передбачає жорстке законодавче розділення сфер операційної діяльності і функцій окремих видів кредитно-фінансових установ. Подібні структури склалися, наприклад в США і Японії, де банківські операції з прийому депозитів й видачі короткострокових кредитів були законодавче відділені від операцій по випуску і розміщенню цінних паперів промислових компаній та деяких інших спеціальних видів послуг (страхування, операції з нерухомістю тощо). При *універсальній структурі* банківської системи закон не містить обмежень щодо окремих видів операцій і сфер фінансового обслуговування. Всі кредитно-фінансові інститути можуть здійснювати будь-які види операцій і надавати клієнтам повний набір операцій. Такий тип універсальних банків склався в ряді західноєвропейських країн – Німеччині, Франції, Швейцарії, Великобританії

Посилення ролі небанківських кредитно-фінансових інститутів – характерна особливість 1970-2000-х років. Останнім часом частка активів комерційних банків, зокрема у США, ледь перевищує чверть сукупних активів усіх фінансових інститутів. На страхові компанії та пенсійні фонди припадає біля 40% усіх активів. Пожвавився процес концентрації капіталу у сфері небанківських кредитно-фінансових установ.

Після того як банки та їх конкуренти збільшили число послуг, які вони надавали, рівень й гострота *конкуренції між банками і небанківськими установами на ринку банківських послуг* зросли. Місцевий банк, який пропонує кредити приватним особам та підприємствам, плани управління заощадженнями, консультування з фінансових питань, стикається кожного разу з прямою конкуренцією з боку не лише інших банків, а й небанківських фінансово-кредитних установ. Одним із напрямків посилення конкуренції було вторгнення до сфери банківських послуг нефінансових корпорацій, основна діяльність яких не пов'язана з наданням фінансових послуг. Вони виконують лише деякі банківські функції, тому не підпадають під банківське законодавство. Ще в 1985 р. один із найбільших американських концернів у сфері роздрібної торгівлі «Сирз, Рибак енд Со» запропонував широкий спектр послуг фінансового характеру за принципом: «Усе під одним дахом» (консалтингові послуги клієнтам щодо розміщення їхніх вкладів, операції з нерухомістю та їх відповідний страховий захист тощо). У 1984 р. Дойчбанк приступив до реалізації «Ощадного плану, підкріпленого страховим захистом», що зумовило подальший успішний розвиток банківсько-страхового альянсу.

Нині всі великі нефінансові корпорації, до числа яких належать, зокрема, Дженерал Моторз Компані, Сирз, АТ & Т та ін., надають комплекс фінансових послуг клієнтам. Їх іноді називають «nonbanksbanks» – небанківські банки. Така конкуренція і в подальшому сприятиме розширенню переліку послуг для клієнтів.

Еволюція розвитку кредитних систем довела необхідність утворення *системи ефективного нагляду за діяльністю банків*. Кредитно-банківська сфера служить об'єктом ретельного нагляду і регулювання з боку урядових органів, оскільки стан і перспективи функціонування фінансових інститутів і ринків капіталу мають життєво важливе значення для національної економіки. Завдання наглядового органу полягає у гарантуванні безпеки і надійного функціонування банків. Для цього вони повинні мати у своєму розпорядженні адекватні капітали і резерви, необхідні для покриття ризиків, що виникають у процесі виконання банківських операцій. Витрати на проведення банківського нагляду великі, але, як засвідчила практика, збитки, що можна зазнати, коли немає нагляду, виявляються незрівнянно більшими.

У кожній країні діє система правових актів, які регулюють різні аспекти банківської діяльності. Особливості історичного розвитку і вплив різного роду політико-економічних чинників обумовили специфіку національного банківського законодавства, форми і методи контролю за роботою банків.

У світовій банківській практиці існують різні підходи до організації системи банківського нагляду. Можна виділити три групи країн, відмінних способами побудови наглядових структур, місцем і роллю центрального банку в цих структурах:

- країни, в яких контроль виконується не центральним банком, а іншими органами – Канада, Данія, Австрія, Фінляндія, Норвегія;
- країни, в яких контроль (нагляд) здійснюється центральним банком – Великобританія, Італія, Іспанія, Австралія, Ісландія, Ірландія, Португалія;
- країни, в яких контроль проводиться центральним банком спільно з іншими органами – Швейцарія (Центральним банком спільно з Федеральною банківською комісією і Швейцарською банківською асоціацією), Франція (Банком Франції спільно з Банківською комісією), Німеччина (Бундесбанком спільно з Федеральною службою кредитного контролю), США (ФРС спільно з Міністерством фінансів, Казначейством через Контролера грошового обігу, Федеральною корпорацією страхування депозитів – ФКСД).

У табл. 2.1 наведено характеристику системі контролю за діяльністю банків у деяких розвинутих країнах.

Наприкінці 70-х років ХХст. ситуація змінилася у напрямку посилення формальних аспектів регулювання банківської діяльності. Так, згідно з законом 1979 р. було введено обов'язкове ліцензування комерційних банків, засновано загальнонаціональний фонд страхування депозитів.

У Великій Британії, яка має найстарішу у світі банківську систему (їй понад 300 років), до 1979 р. не було спеціальних законів, які б регламентували роботу банків, а контроль за ними мав прихований та неформальний характер. Банки у цій країні регулювалися загальним Законом про акціонерні компанії і розвивалися на основі простих, розумних та практичних принципів.

Таблиця 2.1 – Система контролю з боку офіційних органів за діяльністю банків у розвинутих країнах

Країна	Основні органи контролю	Ревізії на місцях	Звіти про фінансовий стан
1	2	3	4
Німеччина	Федеральне відомство з контролю над банками (при Міністерстві фінансів)	Раз на рік незалежними аудиторськими фірмами за дорученням Федерального відомства з контролю над банками	Річний звіт та щомісячний звіт про фінансовий стан і річний, квартальний та щомісячний звіти про великі позики
Франція	Національна кредитна рада Банківська комісія Комітет кредитних установ Комісія з питань регулювання банківської діяльності	Раз на рік або на два Банківською комісією (з допомогою працівників Банку Франції)	Повні звіти – раз на півроку, скорочені – щомісяця, регулярні звіти про великі кредити
Японія	Бюро банків при МФ Банк Японії	Раз на 2-3 роки	Річний баланс про фінансовий стан, звіт про доходи – раз на півроку
Велика Британія	Банк Англії Агенція фінансових послуг (FSA)	Щорічно приватними аудиторськими фірмами	Річний баланс, звіт про деякі операції негайно після їх завершення
США	Федеральна резервна система (ФРС) Контролер грошового обігу ФКСД 50 банківських департаментів штатів	Раз на 1-2 роки	Повні квартальні звіти про фінансовий стан та доходи

Саме завдяки відсутності антимонопольного законодавства й жорсткого контролю над злиттям банків у країні було досягнуто високого ступеня

концентрації банківського капіталу.

Банківський закон 1987 р. визначив правила надання великих позик, порядок банківських зливань тощо.

За новою редакцією закону Великої Британії з питань регулювання ринку фінансових послуг «Financial Service and Markets Bills» (липень 1998 р.) було створено спеціальний орган контролю за діяльністю посередників на ринку фінансових послуг – Агенція фінансових послуг (Financial Service Authority, FSA).

До компетенції цього органу належать: забезпечення довіри до фінансового ринку на основі контролю діяльності його учасників, захист прав інвесторів, забезпечення відкритості ринку для громадськості, попередження можливих фінансових злочинів. Нині деякі питання контролю за діяльністю банків (у частині довгострокових кредитних та інвестиційних операцій) від Банку Англії перейшли до названої агенції.

У США протягом багатьох років складалася розгалужена бюрократична система контролю за діяльністю депозитних установ як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Існують два загальні принципи, на яких будується система банківського регулювання у США:

- обмеження концентрації капіталу в руках небагатьох кредитних установ та запобігання монопольного контролю над грошовим ринком.
- забезпечення стабільності та запобігання краху банків;

На додаток до спеціальних наглядових органів, на діяльність банків США впливають також рішення інших державних органів: Міністерства юстиції (злиття), Комісії з питань фондової біржі та цінних паперів (випуски біржових паперів та акцій), Федеральної торгової палати (обслуговуючого персоналу). споживачі) та інші. Є також неурядові органи, які здійснюють нагляд за діяльністю окремих груп кредитних установ (наприклад, Асоціація американських банкірів, Асоціація незалежних банків тощо).

У країнах Західної Європи система регулювання та контролю має більш чітку та централізовану структуру.

Тому в Німеччині правовою основою регулювання банківської діяльності є Закон про банки Федеральної Республіки Німеччина та Закон про Німецький Бундесбанк (1957).

Майже контроль за операційною діяльністю здійснює спеціальний орган - Федеральне управління з банківського контролю. Основні принципи контролю визначені спеціальною постановою цього департаменту та узгоджені з центральним банком. Це агентство видає ліцензії, встановлює обов'язкові вимоги до банків та контролює виконання законів. Він може вимагати будь-якої інформації, проводити аудиторські перевірки, перевірки тощо. Банки зобов'язані надавати щомісячні та річні залишки.

У Франції нагляд за банками здійснюють кілька комітетів та комісій. Частину з них очолює керуючий Банком Франції, інші - міністр фінансів.

Одним із заходів із забезпечення стабільності банківської системи є встановлення мінімальних норм обов'язкових резервів центральними банками (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Резервні вимоги центральних банків розвинутих країн

Країна	Мінімальні норми обов'язкових резервів, установлені центральними банками
Франція	5% від суми депозитів до запитання, 1% від суми ощадних вкладів
Японія	За строковими вкладками: 0,125% при сумі 50-500 млрд. єн, 1,75% при сумі 500-2500 млрд. єн
Великобританія	0,35% за депозитами
Німеччина	За депозитами до запитання: 6,6% –до 10 млн. марок, 9,9% –від 10 до 100 млн. марок, 12,1% –більш як 100 млн. марок; за ощадними вкладками – 4,14%, за строковими вкладками до 4 років – 4,95%
США	3% за рахунками до запитання та іншими транзакційними рахунками сумою до 42,2 млн доларів, 10% –за рахунками з більшою сумою коштів, 3% за неособистими строковими рахунками строком до 1,5 року

Проблеми із забезпеченням стабільності банківської системи та її здатності повертати депозити з'явилися на ранніх стадіях розвитку банківської справи. Перші спроби створити офіційну схему страхування вкладів за участю органів державної влади відбулися в 1829 р. У США. На той час ці спроби були невдалими.

Наприкінці 19 ст. Century. Німецькі кооперативні банки створили першу неурядову схему гарантування взаємних депозитів, яка успішно розвивалася і стала основою сучасної системи.

Вирішальним фактором стало створення Федеральної схеми страхування вкладів (FCSD) у Сполучених Штатах у 1933 р. Дискусії тривали протягом 10 років. Було розглянуто приблизно 150 рахунків. Інтерес до цього питання в США можна пояснити особливостями побудови банківської системи. У США існує багато тисяч малих та середніх банків, порівняно з європейськими країнами, для яких характерна пізніша централізація банків та численні банківські кризи. Створення FCSD в умовах глобальної економічної кризи 1929-33 років було вирішальним для подальшого розвитку банківської системи США.

Досвід США в цьому питанні було використано для створення систем страхування в Канаді, Великобританії, Японії, Індії та деяких інших країнах (табл. 2.3).

У деяких континентальних країнах Західної Європи (Нідерланди, Австрія, Швейцарія, Франція) розвиток пішов за німецьким шляхом недержавних

міжбанківських систем гарантування.

Нині практично в усіх країнах існує та чи інша форма страхування депозитів, за допомогою яких вкладникам надаються гарантії повернення їх депозитів. З великого розмаїття конкретних організаційних форм можна виокремити *дві основні форми: американську та німецьку.*

Таблиці 2.3 – Програми страхування банківських депозитів у розвинутих країнах

Країна	Установа	Розмір гарантії	Примітка
Франція	Асоціація французьких банків (недержавна)	400 тис. франків на одного вкладника, але не більше ніж 200 млн. франків на один банк	Банки, що ефективно працюють, надають допомогу банкам, які перебувають у скрутному становищі
Японія	Корпорація страхування депозитів (федеральна)	10 млн. ієн на одного вкладника	
Великобританія	Фонд захисту вкладників (федеральний)	75% суми депозиту до 20 тис. ф. ст.	
США	Федеральна корпорація страхування депозитів	100 тис. дол. на одного вкладника	
Німеччина	Федеральна асоціація німецьких банків (недержавна)	30% від суми банківського вкладу на одного вкладника	У надзвичайних ситуаціях федеральні органи земель та приватні банки надають допомогу

УчасУ США ФКСД має незаперечний авторитет серед населення. Вкладники переконані, що компанія контролює стан кожної фінансової установи без винятку та вживає необхідних заходів у разі необхідності. FCSD - державна компанія, яка працює під контролем Конгресу та федерального уряду з високим ступенем самоврядування. ФКСД управляється п'ятичленною радою директорів.

У Німеччині держава не має прямого впливу на страхові фонди, що належать банкам-учасникам. У деяких країнах існують системи змішаного типу. ть банків у системі гарантування може бути обов'язковою та добровільною, останнє характерне для континентальних країн Західної Європи. У США (для банків – членів Федеральної резервної системи), Великобританії,

Канаді та Японії участь банків є обов'язковою.

Як правило, страхування поширюється на всі види депозитів, як юридичних, так і фізичних осіб, за винятком міжбанківських. Практично в усіх країнах існують ліміти відповідальності страхових фондів за вкладами. Ці ліміти можуть виражатися граничною сумою застрахованого вкладу, процентом покриття вкладу, страхуванням. Гранична сума залежить від достатку країни.

У США гарантія становить до 100 тис. дол. на вкладника. Окремі рахунки одного клієнта в банку підсумовуються, але рахунки в різних банках страхуються окремо. Установлена в США гранична сума вкладу є найвищою у світі. Директива органів ЄС рекомендує страхувати вклади до 20 тис. євро, а для бідних країн ця сума становить 15 тис. євро (в Україні – 150000 грн.).

Часто страхова винагорода встановлюється у відсотках. Так, у Великобританії це співвідношення встановлено у 75%.

Акумуляція коштів банків для фінансування систем гарантування здійснюється або шляхом створення страхового фонду, або через покриття банками фактичних витрат пропорційно сумах залучених депозитів. У США банки сплачують щорічні внески, які останнім часом зростають. Зараз вони становлять 0,15% загальної суми депозитів. Згідно з прийнятим законом ці внески не повинні перевищувати 0,325%. ФКСД має право диференціювати ставку для банків, які перебувають у різному фінансовому стані. Менш стабільні та більш ризиковані банки сплачують вищі внески, ніж надійні та стабільні.

Фінансова участь держави у системі гарантування депозитів може мати такі форми:

- держава забезпечує резервні кошти для підкріплення фонду (в США законодавчо дозволено ФКСД позичати кошти у держави до 3 млрд. дол.)
- регулярні внески до страхового фонду (Іспанія, Індія, Аргентина);
- надання страховому фонду всього або частини первісного капіталу для запуску системи (Японія, Індія);

Кошти страхового фонду можуть бути інвестовані, насамперед, у державні цінні папери, переважно короткострокові. Іншою формою є відкриття рахунку в центральному банку. Деяка частина активів фонду може бути використана для надання кредитів та участі у капіталі комерційних банків. Разом з цим дохідність інвестування не є головним принципом. Головнішими є надійність та ліквідність.

У разі банкрутства банку страховий орган сплатить страхування вкладникам протягом визначеного періоду. Однак страховики разом із центральним банком зазвичай намагаються не відкривати провадження у справах про неплатоспроможність. Банкрутство банку, особливо великого банку, негативно впливає на стан усієї банківської системи. З цією метою страховий орган може надавати кредити проблемним банкам, організувати злиття банків тощо. Це набагато дешевше, ніж платити за страхування. Нещодавно була запроваджена нова система в країнах ЄС, зокрема Німеччині, яка дещо змінює відносини між державними та приватними банками відповідно до Директиви ЄС про страхування вкладів (1997). Ця директива передбачає, що

країни повинні забезпечити захист депозитів у розмірі до 20 000 євро (з 10% співстрахування).

Інтернаціоналізація банківської справи та об'єктивний процес зміцнення взаємовідносин між банками різних країн світу обумовили активізацію діяльності *Базельського комітету з питань регулювання діяльності банків* стосовно визначення меж проведення ефективного банківського нагляду. До складу комітету входять Великобританія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція та Люксембург. Комітетом розроблено і затверджено Ключові принципи ефективного банківського нагляду, які покликані стати орієнтирами для наглядових органів усіх країн світу.

У процесі розроблення принципів ураховувалися такі засади:

- об'єктивною необхідністю є тісне співробітництво наглядових органів різних країн.

- основна мета нагляду полягає в тому, щоб забезпечувати стабільність фінансової системи і довіру до неї вкладників та інших кредиторів;

- для ефективного виконання своїх обов'язків наглядовий орган повинен мати операційну незалежність, кошти, повноваження отримувати від банків інформацію, право примусового виконання своїх рішень;

- орган нагляду мусить стежити за тим, щоб банки мали у своєму розпорядженні ресурси, необхідні для покриття ризиків, достатній обсяг капіталу, надійний менеджмент, систему бухгалтерської звітності та внутрішнього контролю;

- наглядовий орган повинен розуміти характер ділової активності банків і вживати заходів щодо забезпечення ними адекватного управління ризиками;

Базельський комітет з питань регулювання банківської діяльності переконаний, що дотримання принципів та настанов кожної країни сприятиме підвищенню фінансової стабільності на національному та міжнародному рівнях. Комітет наполягає на оновленні форм та методів законодавчого регулювання суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг. Особливо це стосується банківських установ, оскільки вони займають провідну роль у забезпеченні ефективної мобілізації фінансових ресурсів для їх подальшого перерозподілу.

Однією з головних тенденцій у цьому аспекті є посилення нагляду за діяльністю фінансових установ та поділ банківського законодавства на окрему галузь банківського права.

Нові тенденції у питанні нагляду за діяльністю банків пов'язані із створенням *Європейського центрального банку (ЄЦБ)* як єдиного центру, що розробляє і реалізує емісійну та монетарну політику країн-членів Європейської валютної системи (ЄВС). ЄЦБ розташований у Франкфурті-на-Майні (Німеччина), виконує усі функції, притаманні центральному банку, які поширюються на зону євро. Безперечно, перспективи євро тісно пов'язані з успіхом монетарної політики Європейського центрального банку та зі ступенем довіри до нього.

Грошово-кредитна політика ЄЦБ є складовою загальноекономічної політики в межах Європейського союзу. Раз на рік Рада міністрів фінансів

країн-членів ЄС визначає основні напрями економічної політики Союзу. Вона також здійснює нагляд за політикою різних гілок влади щодо її відповідності схваленим основним напрямом. Рада правління ЄЦБ як колегіальний орган є підзвітною Європейському парламенту і Раді міністрів фінансів країн-членів ЄС.

ЄЦБ разом із національними центральними банками країн-членів утворюють Європейську систему центральних банків (ЄСЦБ). Якщо ЄЦБ відповідає за рішення з питань монетарної політики в Євросоюзі, то національні центральні банки виконують рішення з питань монетарної політики ЄЦБ і здійснюють емісію євро.

Головною метою монетарної політики ЄЦБ є забезпечення цінової стабільності та сприяння економічній політиці Євросоюзу. Критерієм цінової стабільності й кінцевою метою монетарної політики є рівень гармонізованого індексу споживчих цін нижче за 2 % річних. Проміжною метою монетарної політики визначено річну процентну зміну грошової маси у межах 4,5%. Щоб забезпечити досягнення проміжної та кінцевої мети монетарної політики, ЄЦБ використовує три групи спеціальних інструментів.

Грошово-кредитна політика ЄЦБ – важливий орієнтир для визначення основних напрямів економічного розвитку кожної з країн ЄС та процедур нагляду і контролю за їх реалізацією. На практиці взаємодія між різними гілками влади – монетарної (яку уособлює центральний банк) і виконавчої (яку уособлює уряд) – здійснюється через участь члена або представника уряду в засіданнях керівних органів центрального банку, який є відповідальним за прийняття рішень.

Перша група – процентні ставки, які оголошуються ЄЦБ для проведення власних операцій з комерційними банками.

Друга група – проведення різних видів кредитно-депозитних операцій на відкритому ринку з комерційними банками для підтримання їх ліквідності.

Третя група – рівень обов'язкових резервів комерційних: банків та контроль за його дотриманням. Обов'язкове резервування встановлене ЄЦБ на рівні 2% від обсягу залучених депозитів терміном до двох років. За залишки на рахунку обов'язкових резервів сплачуються відсотки.

Головним позитивним результатом монетарної політики для членів єврозони стало досягнення цілей цього етапу інтеграції: створення більш рівних можливостей для співробітництва та розвитку конкуренції всередині єврозони і підвищення впливу країн Євросоюзу у світі.

Технологічна революція у банківській справі передусім пов'язана із процесом *комп'ютеризації* внаслідок швидкого і масового впровадження інформаційних технологій, заснованих на широкому застосуванні електронно-обчислювальних машин, засобів автоматизації і розвитку телекомунікаційних мереж для збору, зберігання, обробки інформації про банківські платежі і розрахунки та здійснення платежів у режимі реального часу. Цей процес розпочався у 50-ті роки у США. У 80-х роках відбулися якісні зміни в цьому процесі.

Якщо раніше було комп'ютеризовано процес обробки документів, то нині

змінилася вся технологія банківського обслуговування. З'явилися банківські автомати (АТМ-AutomaticTellerMachine), з допомогою яких клієнт банку може сам здійснювати операції, а також повністю автоматизовані банківські установи. Існує також можливість банківського обслуговування клієнтів на дому («homebanking»). Експерти вважають, що традиційне приміщення банку як місце зустрічі банкірів зі своїми клієнтами буде врешті-решт витіснено електронними засобами комунікації.

Останнім часом набули поширення розрахунки платіжними картками. Найбільш поширеними з них є картки платіжних систем «VISA», «Master Card», «Maestro», «American Express».

Автоматичне ведення банківських рахунків дозволило зараховувати і знімати кошти, здійснювати перекази з рахунку на рахунок, нарахування відсотків, контроль за станом розрахунків та ін. Це дало можливість прискорити швидкість переказу платіжних інструкцій; спростити обробку банківської кореспонденції, знизити вартості обробки платіжної документації та ін.

Фінансові нововведення пов'язані з появленням нових видів фінансових інструментів та операцій, які раніше не виконувалися: нових видів депозитів, кредитних операцій, інструментів грошового ринку, гарантійних операцій; похідних фінансових інструментів («свопів», опціонів та ін.); сек'юритизації кредитів, тобто перетворення кредитів у цінні папери тощо.

2.5 Банківська криза

Безпосередніми причинами кризи банку є неповернення наданих ним позик, знецінення інвестицій, втрати при термінових угодах тощо. Але ці явища з боку активів майже завжди збігаються з кризовими процесами на боці пасивів, найважливіший з яких – вплив депозитів. Банкрутства окремих банків відбуваються не частіше, ніж банкрутства інших підприємств, але вони можуть мати більш негативні наслідки для економіки.

Будь-яке значне банкрутство банку за принципом «доміно» може викликати ланцюгову реакцію банкрутств серед підприємств та банків, які тісно пов'язані між собою по лінії міжбанківського кредиту. Хвилі банківських криз часто супроводжують загальні економічні кризи та загострюють їх. Разом з цим банківські кризи можуть мати більш-менш самостійний характер.

До світової кризи 1929-1933 рр. банківські кризи були характерними для США. За деякими оцінками за період 1800-1933 рр. мали місце 14 банківських криз, при цьому відбувалося масове припинення банками повернення вкладів. Відомі банківські кризи ХІХ ст. у Великобританії.

Величезні втрати, до яких призводять банківські кризи, стали одним з головних чинників розвитку сучасних центральних банків та систем контролю, нагляду та регулювання діяльності центральних банків. У США банківські кризи відіграли важливу роль у трьох фундаментальних реформах банківської системи:

- поєднання систем страхування депозитів комерційних банків та ощадних установ (1989 р.).

- відділення комерційних банків від інвестиційних та введення в дію федеральної системи страхування депозитів (1933 р.);

- створення Федеральної резервної системи (1913 р.);

Світова економічна криза 1929-1933 рр. (Велика депресія в США) призвела до закриття більш ніж 9000 комерційних банків із сукупними депозитами 6530 млн. дол. Створення ФКСД та Федеральної корпорації страхування ощадних установ (ФКСОУ) було найважливішим чинником подолання економічної кризи. У 40-60-х роках банкрутства комерційних банків у США відбувалися досить рідко. У 70-х роках становище деяких банків значно погіршилося. ФКСД через кредитну підтримку та організацію зливань та поглинань не допускала великих банків до формального банкрутства з виплатою компенсації вкладникам. Серед учених та практиків банківської справи з'явилися сумніви щодо такої політики, яка практично підштовхувала банкірів до ризикованих операцій.

Великі проблеми з'явилися у 80-ті роки, коли відбулася криза деяких великих банків та ощадних установ. На рятування кількох банків, які входили у першу десятку американських банків, ФКСД витратила величезні кошти. Криза розпочалася з чиказького банку «Континентал Іллінойс нешнл бенк», котрий у 1984 р. опинився на грані краху. ФКСД використала на цю операцію 1,1 млрд. дол., а такі самі операції з деякими техаськими банками коштували ще дорожче.

Криза ощадних установ у 80-ті роки була викликана низкою чинників. Стан позиково-ощадних асоціацій наприкінці 70-х років характеризувався небезпечним співвідношенням структур пасивів та активів. Пасиви склалися з ощадних рахунків, вилучення коштів з яких відбувалося майже вільно. Що ж стосується активів, то в них переважали довгострокові іпотечні позики на житлове будівництво з фіксованою ставкою відсотка. За позиками, що були надані у 50-60-х роках, ця ставка не перевищувала 10% річних. Наприкінці 70-х років унаслідок інфляції відсотки за кредит почали зростати, однак позики, надані асоціаціями, залишалися низькопроцентними, що не дозволяло їм підвищити відсоток за депозитами. Підвищити ж відсоток за кредитами вони не могли внаслідок конкуренції з боку інших фінансових інституцій.

Намагаючись зменшити втрати, асоціації почали нарощувати високодохідні, але ризиковані вкладення: позики під заставу нежитлової нерухомості, споживчий кредит. Через депресивний стан ряду галузей неплатежі за позиками різко зросли, фінансовий стан кредитних установ погіршився.

До кінця 80-х років криза в США набула величезних масштабів. За оцінками, на 1991 р. збанкрутувало біля 1500 установ. Їх сукупні втрати становили близько 200 млрд. дол. США. Якщо на кінець 1984 р. число позиково-ощадних асоціацій у США становило 2882, на них припадало 26,5% депозитів усіх депозитних установ, то на кінець 1994 р. їх чисельність становила 776, а частка в сукупних вкладеннях – 4,4%. Фінансова криза 1998 р., яка розпочалася в азіатсько-тихоокеанському регіоні, мала негативний вплив на

світову фінансову систему. Вона стала переконливим свідченням того, що процеси глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства ведуть до зростаючої взаємозалежності національних економік і, відкриваючи нові захоплюючі можливості, водночас містять у собі ризики чималих негараздів.

Причинами цієї кризи, крім макроекономічної незбалансованості, стали:

- недостатній контроль над банківською системою;
- підтримка відносно фіксованих валютних курсів, що призвела до значних обсягів запозичень банків та корпорацій із міжнародних ринків капіталу;
- використання зовнішніх запозичень для фінансування інвестиційних проектів низької якості;
- недостатня оцінка фінансових ризиків та незадовільне управління ними;
- непрозора фінансова звітність приватного сектора та невідпрацьованість урядових нормативних і законодавчих актів.

Щоб не допустити повторення подій, які сталися в Азії, світова фінансова система активно реформується. Органи банківського нагляду перебуватимуть у центрі уваги міжнародних фінансових організацій, оскільки саме вони несуть відповідальність за забезпечення стабільності національних банківських систем та захист інтересів кредиторів і вкладників.

Тестові завдання

1. *З широкої точки зору, кредитна система - це:*

- а) сукупність кредитно-розрахункових відносин та небанківських фінансово-кредитних інститутів;
- б) сукупність кредитних відносин та банків, які вони організують;
- в) сукупність кредитних відносин, форм і методів кредитування та інститутів, які організують ці відносини.

2. *Структура кредитної системи розвинутих країн включає:*

- а) один ярус, який включає: центральний банк, комерційні банки та небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові установи;
- б) два яруси: 1 ярус – центральний банк; 2 ярус – комерційні банки та небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові установи;
- в) три яруси: 1 ярус – центральний банк; 2 ярус – комерційні банки; 3 ярус - небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові установи;
- г) чотири яруси: 1 ярус – центральний банк; 2 ярус – комерційні банки; 3 ярус - небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові установи; 4 ярус – поштово-ощадні установи.

3. *Сучасна банківська система розвинутих країн є:*

- а) однорівневою;
- б) дворівневою;
- в) трьохрівневою;
- г) чотирьохрівневою.

4. *До основних функцій центрального банку належать:*

- а) кредитування господарчих суб`єктів та населення;
- б) посередництво у розрахунках і платежах в економіці;
- в) емісія готівки, організація грошового обігу;
- г)** виконання функцій банка банків і кредитора в останньої інстанції, фінансового агента уряду, проведення монетарної політики (грошово-кредитної та валютної), банківського регулювання і контролю.

5. Метою діяльності комерційних банків є:

- а) забезпечення стабільності національної грошової одиниці та надійності функціонування банківської системи, а не отримання прибутку;
- б)** отримання прибутку від банківських операцій та надання банківських послуг клієнтам;
- в) вірні відповіді а) и б).

4. До спеціалізованих комерційних банків належать:

- а) інвестиційні фонди, інвестиційні, факторингові, фінансові, лізингові, страхові компанії;
- б) центральний банк;
- в) універсальні комерційні банки;
- г)** іпотечні, інвестиційні, ощадні банки.

5. Інвестиційні банки спеціалізуються на:

- а) депозитному, кредитному, розрахунково-касовому обслуговуванні населення;
- б) надання кредитів клієнтам під заставу нерухомості та землі;
- в)** наданні клієнтам, як правило, довгострокових кредитів на цілі розвитку, вкладенні коштів у цінні папери інших емітентів з метою отримання доходів у вигляді дивідендів, процентів;
- г) розрахунковому обслуговуванні операцій клієнтів з цінними паперами.

6. До небанківських спеціалізованих кредитно-фінансових установ належать:

- а) центральний банк;
- б) універсальні комерційні банки, іпотечні банки;
- в)** страхові компанії та пенсійні фонди, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, кредитні спілки;
- г) ощадні, інвестиційні, клірингові банки.

7. До основних закономірностей розвитку сучасних кредитних систем зарубіжних країн належать:

- а)** концентрація та централізація банківських капіталів, дерегулювання фінансових ринків, фінансова глобалізація;
- б) скорочення сфери готівкового обігу та необхідність його регулювання;
- в) використання електронних грошей;
- г) знецінювання та нестійкість грошей.

8. Процес розширення сфери діяльності великих банків поза межі національних кордонів - це:

- а) централізація банківського капіталу;
- б) концентрація банківського капіталу;
- в)** фінансова глобалізація;

г) зняття обмежень та створення вільних умов для діяльності кредитно-фінансових установ на фінансових ринках.

9. Дерегулювання фінансових ринків – це:

а) процес утворення банківських монополій шляхом концентрації та централізації банківського капіталу;

б) процес законодавчих реформ, що стосується зняття обмежень та створення вільних умов для діяльності кредитно-фінансових установ на фінансових ринках;

в) процес розширення сфери діяльності великих банків поза межі національних кордонів;

г) процес комп'ютеризації та впровадження інформаційних технологій у банківській діяльності.

10. Конкуренція у банківській сфері відбувається між такими установами:

а) банками і небанківськими фінансово-кредитними інститутами;

б) банками різних рівнів банківської системи;

в) між комерційними банками, між комерційними банками і небанківськими фінансово-кредитними інститутами, між небанківськими фінансово-кредитними інститутами;

г) між кредитно-фінансовими установами різних ярусів кредитної системи.

На завершення наведемо підсумкову таблицю, в якій наведено етапи формування і розвитку грошово-кредитної системи Росії (табл. 9.1).

Таблиця 9.1 – Етапи формування і розвитку грошово-кредитної системи Росії

Роки	Подія
1	2
Початок XVII ст.	Початок золотого карбування рубля
1894	Прийнятий новий статут Державного банку надав йому широкі можливості для розвитку активних операцій, не властивих центральному емісійному банку
1895-1898	Грошова «реформа Вітте»
Кінець XIX ст.	Введення золотої валюти, і як слідство зміцнення державних фінансів
1905	Зростання емісії кредитних рублів
1900-1914	Запаси та внески Державного банку збільшилися майже вдвічі
1917	Декретом Всеросійського виконавчого комітету банківська справа була оголошена державною монополією, а всі акціонерні й інші комерційні кредитні установи націоналізовані й об'єднані з Державним банком
1917-1919	У зв'язку зі скасуванням приватної власності на землю було ліквідовано іпотечні банки
1920	Націоналізовані приватні банки, об'єднані з Держбанком,

Роки	Подія
1	2
	утворили народний банк РСФСР, який припинив свою діяльність, трансформований у центральні бюджетно-розрахункові управління Наркомфінансу.
Кінець 1921	Почав функціонувати Державний банк
Початок 1922	Було засновано кооперативні банки
1930	Реформа банківської системи, яка визначила Державний банк як монопольний у здійсненні банківської діяльності в СРСР.
1941-1945	для обмеження розміру бюджетного дефіциту в СРСР запроваджено систему нормованого постачання й відпуску промислових і продовольчих товарів населенню (за картками й зі збереженням твердих довоєнних державних цін). Було збільшено податкові платежі до бюджету, насамперед за рахунок підвищення прибуткового податку на 100%.
1947	Проведена грошова реформа, внаслідок якої скасовано карткову систему
	розподілу продуктів і гроші стали єдиним засобом платежу
1961	Операції з міжнародних розрахунків і кредитування зовнішньоторговельного обороту та інші валютні операції за дорученням Державного банку почав виконувати також Зовнішньоторговельний банк СРСР
1990	Основою сучасного державного регулювання грошово-кредитної сфери Росії є закони "Про банки і банківську діяльність Російської Федерації" та "Про Центральний банк Російської Федерації (Банк Росії)", що були прийняті в цьому році
1992-1993	Економічна криза
1994-1995 1999-2001	Проведення реформ (у тому числі в галузі міжбюджетних відносин)
1999	За новою методикою розподіл трансфертів передбачається на основі індексів бюджетних витрат (ІБВ)
2001	Прийняті глави Податкового кодексу закріплюють на довгостроковій основі за регіональними і місцевими бюджетами надходження по двох крупних федеральних податках – податку на прибуток і податку на видобуток корисних копалин
2002 по наступний час	Економічні реформи

Тести для самоконтролю

1. У Росії до Першої світової війни було проведено грошові реформи:

- а)** 1839-1843 рр.;
- б) 1860-1863 рр.;
- в) 1895-1897 рр.

2. Паперові гроші з'явилися в обігу:

- а)** у 1769 р.;
- б) у 1811 р.;
- в) у 1839 р.;
- г) у 1895 р.;
- д) усі відповіді правильні.

3. Перехід до золотого стандарту здійснено:

- а) у 1811 р.;
- б)** у 1839-1843 рр.;
- в) у 1895-1897 рр.

4. Кредитна система до Першої світової війни мала таку структуру:

- а) Державний банк, комерційні банки, інші кредитні установи;
- б) Державний банк, Ощадбанк, комерційні банки;
- в) Державний банк, Ощадбанк, ломбарди, комерційні банки та іпотечні банки взаємної допомоги;
- г) страхові каси;
- д) усі відповіді неправильні.
- є)** правильними є відповіді в) і г).
- б) купівельної спроможності;

11. Комерційні банки здійснюють такі операції:

- а) з формування ресурсів, кредитні розрахункові та з цінними паперами;
- б) пасивні та активні;
- в)** залучення грошових вкладів, здійснення розрахунків, ведення рахунків клієнтів, випуск платіжних документів і цінних паперів;
- г) розрахункові та ін.;
- д) усі відповіді правильні;
- є) усі відповіді неправильні.

12. За строками погашення серед кредитних операцій комерційних банків Росії переважають:

- а)** позики до запитання;
- б) короткострокові;
- в) коротко- та середньострокові;
- г) середньо- та довгострокові;
- д) коротко-, середньо- та довгострокові.

ТЕМА 3. ЕВОЛЮЦІЯ ВАЛЮТНИХ СИСТЕМ

3.1 Поняття валютної системи, її види та структура.

3.2 Еволюція світової валютної системи.

3.3 Європейська валютна система та її розвиток.

Мета. Уявити сутність валютної системи та необхідність її створення, надати класифікацію валютних систем, розглянути їх структуру, основні етапи розвитку світової та Європейської валютних систем.

Понятійний апарат: валюта; валютна система; валютний курс; режими валютного курсу; національна валютна система; світова валютна система; регіональна валютна система; Паризька валютна система; Генуезька валютна система; Бреттон-Вудська валютна система; Ямайська валютна система; офіційна резервна валюта; Міжнародний валютний фонд (МВФ); Спеціальна права запозичення (СПЗ); Європейська валютна система (ЄВС); ЕКЮ; євро.

3.1 Поняття валютної системи, її види та структура

Валютні відносини у міжнародній сфері являються обов'язковою частиною економіки.

Валютні відносини – це комплекс відносин, що формується у зв'язку з міжнародним обігом грошей, що обслужують обмін результатами функціонування національних економік. Незамінність валютних відносин зумовлена появою держави - суб'єкта економічних та політичних відносин і відсутністю універсальної грошової одиниці для їх здійснення. Їх діяльність та розвиток нерозривно пов'язані з обслуговуванням сукупності економічних зв'язків, які розвиваються між різними державами, фізичними і юридичними особами. Говориться про здійснення операцій зовнішньої торгівлі, надання позик й кредитів, вивезення капіталу, науково-технічний обмін, а також розвиток туристичної галузі тощо.

Об'єктом валютних відносин є валюта. *До валюти належать* національні валюти держав, що знаходяться в обігу на їх внутрішньому ринку та за їх межами, регіональні валюти, а також грошові одиниці міжнародних валютно-фінансових організацій, банківські метали. У широкому розумінні валюта має наступні значення:

- національна валюта у вигляді національних грошових знаків (банкнот, казначейських білетів, монет), що є законним платіжним засобом на території країни, коштів на рахунках і внесках у банках та інших кредитно-фінансових установах на території країни;

- кредитні та платіжні інструменти, інші цінні папери в національній валюті (акції, облігації, купони, бони, векселі, боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські перекази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші

фінансові та банківські документи);

- іноземна валюта: грошові знаки іноземних держав, кошті на рахунках внесках у банках та інших кредитно-фінансових установах, виражені в іноземній валюті;

- цінні папери, кредитні, платіжні документи в іноземній валюті, що використовують в міжнародних розрахунках;

- регіональні грошові одиниці, платіжні та кредитні документи, цінні папери, виражені в них;

- грошові одиниці, платіжні та кредитні документи та цінні папери міжнародних валютно-фінансових організацій;

- банківські метали: золото, срібло, метали платинової групи (платина, ніобій), що доведуть до найвищих проб згідно зі світовими стандартами, у порошках, зливках, які мають сертифікат якості, а також монети, що вироблені зі дорогоцінних металів.

Поняття «валюта» розуміють як грошові знаки іноземних країн, платіжні й кредитні документи, а також цінні папери, що представлені у іноземній валюті чи у монетарних металах.

Систематизувати валюту можна за такими критеріями:

1) за статусом валюти. Розрізняють національну та іноземну;
2) за ступенем обігу на світовому валютному ринку. Розрізняють головну, другорядну, екзотичну;

3) за сферою застосування. Розрізняють національну, міжнародну, регіональну;

4) за режимом конвертованості - тобто здатності резидентів та нерезидентів обміняти вільно, без усіляких обмежень національну валюту на іноземну і користуватися іноземною валютою для здійснення операцій з реальними і фінансовими активами:

а) вільно конвертовані валюти – валюти, що обмінюються вільно та необмежено на інші валюти. Наприклад, американський долар, англійський фунт стерлінгів, японська ієна, євро, канадський долар тощо;

б) частково конвертовані валюти – валюти держав, що вводять валютні обмеження для резидентів та обмеження за окремими видами обмінних операцій, можуть обмінюються лише на деякі іноземні валюти;

в) замкнуті (неконвертовані) валюти – валюти держав, що забороняють обмін національних валют на іноземні, накладають обмеження та заборони на ввезення та вивіз, купівлю та продаж, обмін національної та іноземної валюти.

5) за матеріально-речовинною формою. Це готівкова та безготівкова;

6) за відношенням до курсів інших валют. Це сильна (тверда) та слабка (м'яка);

7) залежно від платіжних і фінансових умов проведення валютних операцій. Це валюта ціни контракту; валюта кредиту; валюта платежу; валюта векселя та валюта клірингу;

8) за участю у формуванні валютних запасів країни та здійсненні міжнародних розрахунків. Це резервна та інша;

9) за принципом побудови. Це «кошикового» типу та звичайна.

Валютна система – це форма організації і контролю валютних відносин, що закріпленна в національному законодавстві чи у міждержавних угодах. Розрізняють регіональну, національну і світову валютну систему.

Національна валютна система – це форма організації та контролювання валютних відносин у країні, а також частина грошової системи деяких держав. Її діяльність контролюється національним законодавством держави (відповідно до норм міжнародного права), в основі якого покладений міжнародний статус національної валюти, установлюється взаємозв'язок та національних грошей, регулювання та котирування валютних курсів, способи й умови їх конвертованості, використання міжнародної ліквідності, золотовалютного запасу, кредитних ресурсів, принципи організації міжнародних розрахунків тощо. Національні валютні системи складаються з відповідних інфраструктурних ланок – спеціальних органів валютного контролю, банківських і небанківських кредитно-фінансових установ, бірж, інших державних і приватно комерційних інститутів.

Головними складовими національної валютної системи є:

- 1) національна валюта – це затверджена законодавством національна грошова одиниця країни;
- 2) валютний курс та режим валютного курсу;
- 3) умови конвертованості національної валюти;
- 4) методи регулювання валютного курсу;
- 5) валютний паритет;
- 6) регламентація міжнародної ліквідності;
- 7) режими валютного ринку та ринку золота;
- 8) національні органи валютного регулювання та валютного контролю;
- 9) регламентація міжнародного кредитування та міжнародних розрахунків.

Умовою конвертованості національної валюти є здатність національної валюти обмінюватись на іноземну валюту без обмежень (вільно конвертована, частково конвертована, неконвертована). Ступінь конвертованості національної валюти контролюється виконанням державою умов VIII статті Статуту МВФ. Ці умови викладені нижче:

- скасування множинності валютних курсів;
- скасування практики проведення дискримінаційних валютних заходів;
- скасування лімітів щодо поточному рахунку платіжного балансу.

Після забезпечення внутрішньої (для резидентів) та зовнішньої (для нерезидентів) конвертованості валюти для поточних операцій, через скасування валютних обмежень за рахунком руху капіталу монетарні власті досягають повної конвертованості національної валюти.

Співвідношення обміну між національною та іноземною називають *валютним курсом*. *Режим валютного курсу* або валютний режим- це механізм визначення номінального обмінного курсу на валютному ринку з регламентованою долею участі держави у них. Виокремлюють адміністративний та ринковий механізми курсоутворення.

Форма множинності обмінних курсів носить назву *адміністративний*

режим. Він має диференційовані курсові співвідношення валют за різними видами операцій, товарних групах і регіонах. Адміністративний валютний режим застосовується у якості стабілізаційної міри в умовах структурної кризи економіки з метою зменшення рівня інфляції та накопичення золотовалютного резерву. Уперше множинність валютних курсів стали застосовувати в часи кризи економіки у 1929-1933 рр. після скасування золотого монометалізму та встановлення валютних обмежень. Не зважаючи на рекомендації щодо скасування множинності валютних курсів, які включають у програми стабілізації МВФ, більшість країн з перехідною економікою та ті, що розвиваються й надалі застосовують їх для протекції своїх економік. Можна сказати, понад 30 держав підтримують множинність валютних курсів. Деякі індустріальні країни в певний час теж її підтримували. Наприклад, Франція у післявоєнні часи, Туреччина до 60-х років, Бельгія початку 70-х, Італія у 70-х рр.. Білорусь застосовувала множинність валютних курсів із 1996 до вересня 2001 р. Впровадження адміністративного режиму являється тимчасовим заходом з метою приведення до норми економічної ситуації в державі та переходу до ринкового курсоутворення.

Ринковий валютний режим має 3 головні різновиди. Це фіксований, проміжний (режим регульованого плавання) та вільно плаваючий.

Офіційне встановлення співвідношення обміну між національною та іноземними валютами режим фіксованого валютного курсу. Він допускає тимчасове відхилення від нього в одну або іншу сторону не більше, ніж на 2,25%. Цей валютний режим включає такі механізми курсоутворення, як доларизація (монетарний союз), прив'язка до однієї валюти або кошиковому композиту, валютний комітет.

Використання валюти інших держав у якості законного платіжного засобу має назву *офіційна доларизація*. Це застосовують в основному малі країни, залучені в економіку інших держав:

- Андорра – французький франк, іспанську песету, євро;
- Еквадор – долар США;
- Кірібаті – австралійський долар і власні монети;
- Ліберія – долар США;
- Ліхтенштейн – швейцарський франк;
- Маршаллові Острови і Мікронезія – долар США;
- Монако – євро;
- Науру – австралійський долар;
- Палау і Панама – долар США.
- Сан-Марино – євро, власні монети;

Монетарний союз, схожий з доларизацією, але відрізняється тільки наявністю економічної інтеграції між країнами. За типом курсоутворення до адміністративного режиму відносять монетарний союз.

Створено валютний комітет, який забезпечує фіксацію курсу національної валюти до іноземної, а випуск національної валюти забезпечений запасами резервної (іноземної) валюти. У якості стабілізаційної міри держави впроваджували такий режим у стані, коли уснувала валютної кризи та

гіперінфляції чи застосовували як перехідний механізм від адміністративної до ринкової економіки, чи у випадках політичних криз. Прикладом держав, які проводять політику валютного комітету, є держави-учасники Східно-Карібського центрального банку, Аргентина, Гонконг, Бруней-Дарусалам, Джибуті.

Фіксація курсу до однієї валюти називається прив'язка курсу національної валюти до курсу однієї з найбільш значущих міжнародних. До долара США зафіксований курс мають багато держав Африки (Нігерія, Лівія), Латинської Америки (Барбадос, Венесуела, Беліз.), деякі держави з перехідною економікою (Туркменістан). Курс, зафіксований до євро, а раніше до французького франка, використовують 14 франкомовних країнами а Африці (Камерун, Буркіна-Фасо Бенін та ін.).

Фіксація курсу до валютного кошику називається прив'язка курсу національної валюти до курсу колективних грошових одиниць, наприклад як до різних кошиків валют країн—основних торгових партнерів або спеціальні права запозичення (СДР). Фіксують курс до СДР своєї національної валюти такі країни, як Сейшельські Острови, М'янма та Лівія. Прив'язують до інших кошиків валют свої курси Мавританія, Бангладеш, Бурунді, Ботсвана, Кіпр, Кот-д'Івуар, Фіджі, Йорданія, Ісландія, Мальта, Кувейт, Непал, Марокко, Острови Соломона, Вануату Тонга й Західне Самоа. Серед держав з перехідною економікою, Чехія і Словаччина так встановлюють обмінний курс. Питома вага валют у кошиках, які складаються задля фіксації курсу, зазвичайно відбиває питому вагу держав, які використовують цю валюту у зовнішній торгівлі із даною країною.

Офіційне установлення певного співвідношення обміну між національною та іноземними валютами, яке допускає невеликі коливання валютного курсу згідно з встановленими правилами називається *режимом регульованого плавання або проміжним*. Режим складається з:

- *режиму корегованого валютного курсу* означає автоматичну зміну курсу при умові зміни набору економічних показників. Цей метод встановлення курсу застосовують у Нікарагуа та Чилі, був застосований у 1933 у Мексиці, у 1997 р. у Таїланді. Після колапсу Бреттон-Вудської системи в 1973 р., ХХ набув найбільшої популярності у державах, які розвиваються.

- *режим повзучого коридору*, означає, що підтримка коливань курсу валюти проходить у визначених межах її паритетної вартості, зафіксованого співвідношення між валютами. Для впровадження режиму використовуються 2 методики: «передбачення», що базується на очікуваному або цільовому рівні інфляції та «огляду» інфляції минулого періоду.

Такий механізм був впроваджений у 1986-1992 рр. в Чилі, де паритет національної валюти по відношенню до долара та Ізраїль з 1986 р. – по відношенню до кошику валют, який складається з валют країн, що є основними торговельними партнерами держави. Успішно використовувала таку систему з 1979 по 1991 р. Італія. Країни були зобов'язані підтримувати коливання своїх курсів в межах 1% в кожен сторону від паритету у продовж усього часу після

війни до 1973 р.. Встановлювали значно велику ширину валютного коридору в певних державах – до 20% (по 10% у кожную сторону від паритету);

- *повзучої фіксації (або ковзаючої)* – це механізм установавання валютного курсу як відсотка коливань навколо центрального паритету, який передбачає регулярну зміну останнього на певну величину. Момент, коли потрібно переглядати рівень центрального паритету, задають тимчасовими параметрами (раз на місяць, раз на квартал і т.п.) чи формулою, чи визначається політичним рішенням на розсуд монетарних властей. Це зазвичай пов'язане із накопиченням чи виснаженням валютних резервів. Прикладом існування ковзаючої системи фіксації валютного курсу є Бразилія та Колумбії у 1980-х рр

-*режим ковзаючого коридору* означає встановлення меж коливання курсу національної валюти у номінальних термінах без визначення центральної паритетної вартості. Цей метод передбачає визначення меж у національній валюті, у яких може коливатися валютний курс (Росія в 1995-1997 рр., Мексика в 1991 р., Ізраїль з 1989 р. по грудень 1991 р.). Чим вузький валютний коридор, тим менше автономія в області державного регулювання уряду, тим жорсткіше має бути державна політика його підтримки і тим частіше може виникати потреба у зміні меж. Чим ширше установлений валютний коридор, тим більше свобода у макроекономічній сфері маневру уряду і тим рідше виникає потреба у зміні його параметрів;

- *цільові зони* – це такі параметри валютного курсу, до яких країна визначає своє прагнення. При такому валютному режимі номінальному обмінному курсу дозволено плавати у межах певної зони. Розмір цільової зони може варіюватися. У визначений період часу для стимулювання тих чи інших сфер господарства уряд вважає доцільним підтримку трохи заниженого курсу національної валюти (наприклад, для виправлення диспропорцій в платіжному балансі чи форсування експорту і) чи зменшення по мінімуму коливань курсу (наприклад, для обмеження інфляції). Найяскравішим прикладом використання цільових зон є те, що в Європейському механізмі обмінних курсів (ЄМОК) він складав $\pm 2,25\%$. Продемонструвала, що режим схильний до ефекту дестабілізуючої спекуляції криза 1992-1993 рр.. Він може привести навіть до колапсу, якщо центральні банки будуть сумніватися у доцільності цільової зони.

Режим плаваючого валютного курсу означає те, що валютний курс під впливом попиту і пропозиції вільно змінюється. Але на попит і пропозицію держава за певних умов може впливати шляхом валютних інтервенцій. Вважається плаваючим валютний курс, що може в будь-яких межах змінюватися і ці межі не встановлюються законодавчо. При цьому режимі механізм курсоутворення ділиться на «чисте» та «брудне» плавання.

Так зване «брудне» плавання або режим керованого плаваючого валютного курсу означає те, що курс встановлює не центральний банк, а валютним ринком. Але відбуваються часті його зміни, причому такі зміни не носять автоматичного характеру, а беруться до уваги такі макроекономічні показники, як об'єми міжнародних резервів, стан платіжного балансу країни, а

також розвиток паралельного ринку валюти.

Втручання центрального банку найчастіше проводяться по напрямку зниження тенденції руху валютного курсу – політика «гребти проти вітру». Проте інтервенції можуть бути застосовувати аби прискорити рух курсу по напрямку його руху, – політика «гребти за вітром». Цей валютний режим застосовується багатьма державами світу, серед яких ті, що розвиваються (Ангола, Алжир, Бразилія, Колумбія, Єгипет, Камбоджа, Мексика, Пакистан, Аргентина та ін.) яких індустриальні (Норвегія, Канада, Австрія, Швеція, Австралія, Греція), і Більшість держав із перехідною економікою (Білорусь, Узбекистан, Грузія та ін.).

Режим незалежно плаваючого валютного курсу або «чисте плавання» означає те, що курс визначають, взявши за основу співвідношення попиту та пропозиції на валюту на валютному ринку, за умови того, що у цей процес держава не втручається. Держава в особі монетарних властей має право проводити торги на валютному ринку, здійснювати валютні втручання, щоб згладжувати дуже сильні коливання курсу національної валюти. Таким способом встановлюють курси національних валют Чилі, Бразилія, Перу, Таїланд, Колумбія та ін. Але по-спрвжньому вільного плавання, без інтервенцій центрального банку, немає жодній країні. Найближчі до цієї системи Німеччина, Японія, Швейцарія та США.

Режими валютного курсу відбиті на рис. 3.1.

Ринковий	Фіксований	Валютний комітет Офіційна доларизація Прив'язка до композиту корзини Прив'язка до однієї валюти
	Проміжний	Повзуча (ковзаюча) фіксація Коректований валютний курс Ковзаючого коридору Повзучого коридору Цільові зони
	Плаваючий	Керований («брудний») Незалежний («чистий»)
Адміністративний	Множинність обмінних курсів	

Рисунок 3.1 – Режими валютного курсу

Валютний паритет- це тверде, встановлене законодавством співвідношення національної валюти до іншої валюти або іншого товару . Коли існував золотий стандарт, то валютний паритет складав основу валютного курсу, співпадав із поняттям золотого стандарту, що визначався законодавчо встановленим золотим змістом національних валют.

Методи регулювання валютного курсу застосовують органи валютного

регулювання, щоб підтримати стабільність національної валюти, поліпшення стану платіжного балансу. Основними методами регулювання є ревальвація й девальвація національної валюти, валютні інтервенції.

Режим валютного ринку та ринку золота є об'єктом національного та міжнародного регулювання. Ринок встановлює правила проведення валютного контролю, регулювання валютних операцій, наявність валютних обмежень в державі.

Система *валютного контролю* представляє собою систему заходів з регулювання і контролю за переміщенням різних форм валютних цінностей територією держави, а також між кордонами країн. Задля валютного контролю застосовуються *валютні обмеження* – це сукупність юридичних норм, встановлених в адміністративному і законодавчому порядку, які спрямованих на обмеження операцій з іноземною валютою, золотом або іншими валютними цінностями, у вигляді лімітування, регламентації, заборони, затримки здійснення операцій із валютними цінностями.

Основними цілями валютних обмежень є:

- виконання міжнародних зобов'язань країни;
- забезпечення економічної безпеки;
- стимулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- формування валютних резервів країни.

Головними завданням валютного контролю являються контроль за дотриманням суб'єктами валютних відносин валютного законодавства, який, як правило, передбачає реалізацію комплексу заходів щодо контролю за виконанням поточних операцій і операцій, пов'язаних з рухом капіталу (відповідно до структури платіжного балансу).

Валютні обмеження вводяться з урахуванням наступних чинників:

- рівня економічного розвитку країни та її валютного ринку;
- стану платіжного балансу;
- рівня і динаміки офіційних золотовалютних резервів;
- режиму оборотності національної грошової одиниці;
- об'єму імпорту і потреби в ньому;
- економічних пріоритетів країни;
- рівня цін і обсягів національного виробництва.

Основними формами валютних обмежень є: використання блокованих рахунків; валютна блокада; обмеження щодо продажу іноземної валюти імпортерам; обмеження стосовно обов'язкового продажу валютної виручки експортерами за термінами чи за обсягами тощо.

Регламентація міжнародного кредитування та міжнародних розрахунків означає встановлення законодавством правил, порядку, форм, видів й інструментів міжнародних міжнародних розрахунків та кредитних операцій. Це контролюється уніфікованими міжнародними нормами. Серед них Уніфіковані правила для документарних акредитивів і інкасо, а також Женевські конвенції (вексельна і чекова).

Забезпечує виконання зовнішніх зобов'язань країною, а також визначає принципи, порядок і засоби їх виконання *регламентація міжнародної*

ліквідності.

Національними органами валютного регулювання і валютного контролю є Міністерство фінансів, центральний банк, спеціальні органи державного управління. Вони виконують функції організації, регламентації валютних відносин, а також контролюють дотримання цих відносин суб'єктами валютного законодавства у державі.

Разом з поглибленням економічних зв'язків і міжнародного поділу праці відбувається взаємопроникність систем валютних відносин та національних грошових, як наслідок, відбувається поступове зникнення функціональних відмінностей між ними, це зумовлює створення та розвиток світової валютної системи.

Виникнення й еволюція світової валютної системи відображають об'єктивний розвиток процесів, що відбувались у міжнародній грошово-кредитній сфері внаслідок інтернаціоналізації капіталу.

Функціональною формою організації валютних відносин на рівні міждержавних зв'язків являється **світова валютна система**. Її розвиток регулюється міждержавними валютними угодами, виконання яких забезпечується створеними на колективній основі міждержавними валютно-кредитними і фінансовими організаціями та установами. Сучасна світова валютна система представляє собою сукупність способів, інструментів та міждержавних органів. За рахунок цього здійснюється кредитування та взаємний платіжно-розрахунковий обіг у рамках світової економіки.

Головними складовими світової валютної системи є:

- регламентація міждержавної ліквідності. Структура міждержавної ліквідності певної держави включає: офіціальні валютні та золоті резерви; резервну позицію країни в МВФ; (право країни-члена МВФ отримувати кредити в іноземній валюті в межах 25 % від їх квоти в МВФ); рахунки в СПЗ та євро;
- умови взаємної конвертованості валют;
- міжнародні ліквідні засоби: вільно конвертовані іноземні валюти, міжнародні розрахункові одиниці (СДР) та інші платіжні інструменти;
- уніфікований (погоджений) режим валютних курсів і валютних паритетів;
- уніфікований режим міжнародних валютних ринків і ринків золота;
- уніфіковані правила міждержавного кредитування та міждержавних розрахунків;
- міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації, створені на основі міждержавних угод для регулювання міжнародних валютних і фінансово-кредитних відносин з метою стабілізації світової економіки, зокрема: Міжнародний валютний фонд (МВФ); Група Світового банку, до якої входять Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародна асоціація розвитку (МАР) - власне Світовий банк, а також Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ), Міжнародний центр із регулювання інвестиційних суперечок (МЦВІС).

Регіональна валютна система – це валютна система, що створена

державами певних регіонів та закріплена міжнародними угодами між ними. Прикладом такої системи є Європейська валютна система (ЄВС), утворена в 1979 р. країнами-членами Європейського економічного союзу (ЄЕС).

3.2 Еволюція світової валютної системи

Виникнення й еволюція світової валютної системи відображають об'єктивний розвиток процесів, що відбувались у міжнародній грошово-кредитній сфері внаслідок інтернаціоналізації капіталу.

У світовій спільноті Великобританія мала домінуюче положення. Цьому було причиною інвестиції в економіку своїх колоній та виняткове положення імпортера сировини та експортера готових виробів. Так було до офіційної декларації першої валютної системи в 1867 р.

Світова валютна система в еволюційному розвитку пройшла чотири основні етапи (табл. 3.1):

Таблиця 3.1 – Еволюція світової валютної системи

Валютна система	Характеристика
Перша валютна система - Паризька	Ґрунтувалась на золотомонетному стандарті, золото виконувало роль світових грошей
Друга валютна система - Генуезька	Ґрунтувалась на золотозливковому та золотодевізному стандартах
Третя валютна система – Бреттон-Вудська	Ґрунтувалась на фіксованих курсах валют країн-учасниць стосовно курсу долара США (золотодоларовий стандарт)
Четверта валютна система - Ямайська	Ґрунтується на плаваючих курсах валют

Офіційно визнали і юридично оформили Паризьку валютну систему у 1867 р. на Паризькій конференції. Це відбулося за участі Франції, Великої Британії, Німеччини та Росії, а золотомонетний стандарт визнали єдиною формою світових грошей.

Основні принципи *Паризької валютної системи* такі:

- вона Ґрунтувалась на золотомонетному стандарті;
- за золотом була закріплена функція світових грошей;
- існував режим вільного увезення та вивезення золота з однієї країни до іншої;
- для кожної валюти був встановлений золотий паритет, який визначав ваговий зміст золота в національній грошової одиниці;
- усі валюти вільно конвертувалися у золото;
- поточні міжнародні розрахунки здійснювались зазвичай з використанням переказних векселів (тратт), що виписані в національній валюті, широко використовувались також тратти в англійській валюті. А золото виконувало роль остаточного платіжного засобу для погашення сальдо

міжнародних розрахунків;

- валютні курси встановлювались на основі золотих паритетів. Режим валютних курсів був плаваючим, але у межах «золотих точок». «Золоті точки» - це максимальні межі відхилення курсу валюти від встановленого золотого паритету, які визначались витратами на транспортування золота за кордон. У разі падіння ринкового курсу нижче за золотий паритет, боржники вважали за краще розплачуватися за міжнародними зобов'язаннями золотом, а не іноземними валютами.

Отже, для Паризької світової валютної системи, тобто Першої світової валютної систем, характерними рисами були фіксація золотого вмісту національних валют, функціонування золота як світових грошей, режим плаваючих, у межах «золотих точок», валютних курсів, що засновані на золотих паритетах.

Коли діяв золотомонетний стандарт, золото перебувало в обігу у вигляді карбованих монет на внутрішньому ринку, тобто на рівні з розмінними паперовими. Тому національна грошова прирівнювалась до валютної систем. Але їх відрізняло те, що на світовому ринку золото було переважним засобом платежу.

Держави, дотримуючись золотомонетного стандарту, забезпечували точне співвідношення існуючих запасів золота та обсягу грошей в обігу, а також імпорт й експорт золота, тобто його вільну міграцію, за допомогою якої покривалося пасивне сальдо платіжних балансів, яке забезпечувало стабільність валютних відносин.

Система золотомонетного стандарту мала важливе значення для розвитку міжнародних торговельних відносин, а також інтернаціоналізації виробництва. Паризька валютна систем мала низку переваг. По-перше, універсальність, а по-друге, спільність національних і міжнародних розрахунків. Система передбачала повну конвертованість світових грошей та стабільність валютних курсів і купівельної спроможності, а також внаслідок міграції золота, автоматичне врівноваження платіжних балансів певних країн, світову стабільність цін.

Система золотомонетного стандарту не була ідеальною, попри усі її переваги.

Поряд з цим, систему золотомонетного стандарту можна було вважати недостатньо еластичною, надто жорсткою, дорогою, а також залежною від видобутку монетарного золота. Найбільшим її недоліком було те, що за цих умов істотно обмежувались можливості проведення власної валютно-грошової політики певними країнами. Відбувався вплив золота за кордон і відповідне зменшення золотих запасів, як реакція на збільшення обсягів паперової емісії та інфляційне знецінення національних грошей. Держава не мала можливості втручатися в сферу валютних та грошових відносин, їх цільове регулювання, а також використання в конкретних галузях економіки країни.

Зважаючи на перелічені вище обмеження, валютний режим функціонував як форма коливань курсів у межах «золотих точок». Якщо відбувалося падіння ринкового курсу нижче золотого паритету, то боржники

частіше за все розраховувалися за міжнародними зобов'язаннями не іноземними валютами, а золотом.

Коли розрахунки здійснювалися золотими монетами, відбувалося зменшення гнучкості цієї валютної системи, яка вкрай необхідною під час кризових ситуацій, а збільшення золотих запасів відбувалося не так швидко, як збільшення обсягів товарів. Шляхом осідання у громадян, використання золотих монет для всіх видів розрахунків приводило до їх виведення з обігу. Це зменшувало розрахункові можливості і призводило до відмови від жорсткого золотомонетного стандарту.

Поштовх для кризи існуючої валютної системи було зроблено з початком Першої світової війни, коли країни-учасниці військових кампаній призупинили розмін банкнот на золото.

Наяність недоліків золотомонетної валютної системи і наслідки світової війни зумовили перехід до Другої світової валютної системи, яка була створена, розроблена і затверджена у 1922 р. на Генуезькій міжнародній економічній конференції. Генуезька валютна система ґрунтувалась на золотозливковому та золотодевізному стандартах.

Основні принципи *Генуезької валютної системи* такі:

- вона ґрунтувалась на золотозливковому та золотодевізному стандартах, тобто на золоті та девізах, здатних вільно конвертуватися в золото. Девізи – це іноземні валюти та платіжні засоби (векселі, чеки, акредитиви, перекази та ін.) в іноземних валютах країн із золотозливковим стандартом, що використовувались у міжнародних розрахунках.;

- статус резервної валюти не був закріплений за жодною валютою. Резервна валюта – це національна валюта провідних держав світу, яка використовується в міжнародних розрахунках, для формування валютних резервів інших країн, служить базою визначення валютних курсів та інструментом валютних інтервенцій для впливу на курси валют;

- були відновлені золоті паритети та режим валютних курсів, заснований на золотих паритетах;

- конвертування валют у золото здійснювалось не тільки безпосередньо на золоті зливки шляхом обміну на них валюти країн із золотозливковим стандартом (США, Франція, Велика Британія та ін.), але й опосередковано через девізи (Німеччина та ще близько 30 країн);

- здійснювалося валютне регулювання у формі міжнародних конференцій і нарад.

Приклад. Щоб зрозуміти механізм дії золотого стандарту потрібно уявити, що ціна фунта стерлінгів починає зростати (понад 5 дол. за фунт). Так, якщо імпортер з Америки англійської тканини, ціна якої 100 ф. ст., хоче розрахуватися за товар доларами, то він буде коштувати більше як 500 дол. Але, імпортер має альтернативне рішення. А саме, купити золото, яке зменшить витрати. Замість того щоб розрахуватися за тканину у доларах імпортер з Америки обмінює 500 дол. на золото, надішле його до Великобританії та обмінює на 100 ф. ст. Відправка золота є дешевшою поки вартість фунта стерлінгів перевищує 5 дол. (з додаванням невеликої суми для

оплати витрат, які пов'язані з транспортуванням золота). Цей приклад наочно демонструє схему функціонування золотого стандарту.

Підвищення ціни фунта призводить до збільшення валютних резервів (золота) Великобританії та рівнозначних витрат США. Транспортування золота з США до Великобританії спричиняє зростання її грошової маси, в той час грошова маса США зменшується. Це відбувається тому що зміна у володінні країною валютними резервами (золотом) призводить до зміни у грошовій масі. Так, якщо зростає пропозиція грошей у Великій Британії, то рівень цін у такій державі збільшується, а зменшення пропозиції грошей в США знижує в країні рівень цін. Підвищення рівня цін у Великій Британії, якщо порівняти з рівнем цін США, стає причиною знецінення фунта стерлінгів. Цей процес бути продовжуватися поки вартість фунта не вернеться до рівня, нижче, ніж 5 дол. за фунт.

Зниження вартості фунта та його знецінення до рівня нижчого 5 дол., є поштовхом до переміщення золота з Великої Британії до США. Такі транспортування золота підвищують пропозицію грошей у США та знижують пропозицію грошей у Великій Британії. Це примушує фунт збільшуватися у ціні до 5 дол.

Обмінні курси будуть залишатися постійними, поки дотримуються правил золотого стандарту та функціонує гарантований обмін валют на золото. Але приклад демонструє, що додержання правил золотого стандарту призводило до того, що держави не контролювали власної монетарної політики, так як пропозиція грошей визначалася потоками золота між державами. Виробництво та відкриття нових родовищ золота дуже вплинуло на монетарну світову політику. У XIX ст., а саме у 70-80-х роках, виробництво золота мало низький рівень, як наслідок, пропозиція грошей в світі не встигала за піднесенням світової економіки. Наслідком цього було зниження рівня цін, тобто була дефляція. В 90-х роках XIX ст відбулося відкриття золота у Південній Америці й на Алясці. Це помітно розширило виробництво золота, що спровокувало стрімке зростання поставок грошей. Рівень цін збільшувався впродовж до Першої світової війни.

Справа у тому, що така кількість неповноцінних грошей значно перевищувала обсяги золотих запасів. Наслідком цього наявність інфляції, а згодом - девальвації певних валют.

Генуезька валютна система залишалася стабільною до 1929 р., коли розпочалася світова економічна криза. В ході кризи довіра до девізів була підірвана і Генуезька валютна система перестала існувати.

В розпал Світової економічної кризи 1929-1933 рр. більшості країн довелося відмовитися від золотих паритетів і девальвувати національні валюти (в останню чергу це здійснила Франція у 1936 р.), тим самим наголошувалася тенденція до переходу на систему плаваючих курсів, а також припинити розмін банкнот на золото у внутрішньому обороті внаслідок скорочення золотих запасів. Але деякий час ще зберігалась зовнішня конвертованість валют у золото за угодою між центральними банками США, Великої Британії, Франції.

Отже, незважаючи на спроби відновити золотий стандарт у повоєнні

роки, Велика депресія 1929-1933 рр. призвела до його остаточного скасування як основи для побудови світової валютної системи.

Після скасування золотого стандарту світова валютна система розпалася на валютні блоки, на базі яких потім сформувались валютні зони.

Валютний блок – це угруповання країн, які залежать в економічному, валютному та фінансовому відношеннях від країни, яка очолює блок та диктує їх політику в сфері міжнародних економічних відносин, використовує їх як ринок збуту, джерело дешевої сировини, вигідну сферу вкладення капіталу. Такі країни взаємодіють одна з іншою для спільних економічних інтересів, реалізації торговельних планів. Країни-члени блоку повинні були підтримувати твердий курс національних валют відносно валюти країни-лідера, здійснювати міжнародні розрахунки у цієї валюті, зберігати валютні резерви в банках країни-лідера. Залежні валюти забезпечувались казначейськими векселями та облігаціями державної позики країни-лідера.

Велика Британія очолює *стерлінговий блок*, який створений у 1931 р.. До нього ввійшли країни Британської Співдружності націй, виключаючи Канади і Ньюфаундленд, а також Португалія, Сянган (Гонконг), Ірак, Єгипет. Трохи пізніше приєдналися Іран, Норвегія, Данія, Фінляндія, Швеція, Греція, Японія.

США очолює *доларовий блок*, заснований у 1933 р. До нього увійшли, крім США, Канада, ряд країн Центральної та Південної Америки;

Франція очолювала *золотий блок*, що був заснований у 1933 р. на Лондонській міжнародній економічній конференції країнами, що намагалися зберегти золотий стандарт (Швейцарія, Бельгія, Італія, Нідерланди, Чехословаччина та Польща).

У часи Другої світової війни та післявоєнні часи сформувалися **валютні зони** на основі валютних блоків. Валютні зони мали характеристики валютних блоків. Окрім того, був встановлений єдиний фінансовий режим у межах кожної валютної зони, а також загальні принципи валютно-фінансових та торговельних відносин між її учасниками. Валютні зони були такими:

- доларова;
- зона французького франку;
- стерлінгова;
- зона португальського ескудо;
- зона іспанської песети;
- зона голландського гульдену.

Криза колоніальної системи привела до розпаду більшості валютних зон у 50-70-х рр. XX століття.

Коли стало зрозуміло, перемога союзників у Другій світовій війні неминуха, то країни-учасниці антигітлерівської коаліції зібралися Міжнародній валютно-фінансовій конференції ООН у 1944 р. у Бреттон-Вудсі (штат Нью-Гемпшир, США). Завдання зустрічі було створення нової третьої світової валютної системи для відновлення рівноваги системи міжнародних розрахунків та продовження вільної торгівлі. Підготовка проекту нової валютної системи розпочалася ще у роки Другої Світової війни американськими та англійськими експертами (в квітні 1943 р.). Розглядалися два проекти – англійський – Дж. М.

Кейнса та американський – Г.Д. Уайта. Після обговорення був затверджений американський проект Г. Д. Уайта, що був спрямований на закріплення панівного статусу долару у якості резервної валюти. Головним аргументом на користь затвердження американського проекту було те, що США вийшли з Другої світової війни найрозвиненішою світовою економічною державою, яка сконцентрувала більше як половину світових виробничих потужностей у військовій промисловості і мала і світові запаси золота у світі.

На переговорах закріпили основні принципи функціонування **Бреттон-Вудської валютної системи**:

- введений золотодевізний стандарт, що заснований на золоті та двох офіційних резервних валютах – доларі США та фунту стерлінгів;

- золото продовжувало функціонувати як міжнародний платіжний та резервний засіб через встановлення золотого вмісту долара;

- Доларом США отримав статус головної резервної валюти, став міжнародним платіжним засобом та єдиною валютою, яка зберегла зв'язок із золотом. Була встановлена офіційна ціна золота у доларах - 35 доларів за 1 тройську унцію (31,1035 г.), а також золотий вміст долара. Казначейство США отримало офіційне право іноземним центральним банкам та урядам іноземних держав обмінювати долари на золото у формі золотих зливків за офіційною ціною;

- були збережені золоті паритети валют та введена їх фіксація у МВФ;

- Був встановлений режим фіксованих валютних курсів відносно долара США. Валютні курси встановлювались на основі фіксованих валютних паритетів валют відносно долара США, а через них – й золотий вміст національних грошових одиниць та офіційний масштаб цін грошових систем країн-учасниць. Ринковий курс валют не міг відхилятися більше ніж на 1 % від валютного паритету. З метою його підтримання в установлених межах центральні банки країн-учасниць повинні були проводити валютні інтервенції;

- регулювання валютних курсів здійснювалось через валютні інтервенції, девальвацію та ревальвацію;

- були утворені організаційні ланки валютної системи - Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР).

У 1945 р. було створено МВФ, тоді він складався з 30 країн. На сьогоднішній день його членами є більше як 150 країн світу. Перед МВФ постало завдання сприяти розширенню валютного співробітництва та світової торгівлі шляхом встановлення єдиних принципів валютної системи і проведення контролю за їх дотриманням, надання грошової допомоги державам, які мають труднощі з платіжним балансом. Правила для здійснення торгівлі між країнами були установлені Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (ГАТТ – General Agreement on Tariffs and Trade) Ці правила передбачали встановлення квот і мит.

Відповідно до положень Бреттон-Вудської системи валютні курси підлягали зміні у тому випадку, якщо держава відчула «фундаментальну розбалансованість». Іншими словами, можна спостерігати великий постійний дефіцит платіжного балансу або ж його високе активне сальдо. Коли держави

відчували дефіцит платіжного балансу та втрачали свої валютні резерви, з метою підтримання фіксованих валютних курсів МВФ давав позику їм валютні ресурси за рахунок внесків інших країн. Як наслідок, МВФ диктував умови країнам, які брали позику, примушував країни з пасивними платіжними балансами проводити обмежувальну монетарну політику, яка робила їх валюту сильнішою або усувала дефіцит платіжного балансу. Був інший варіант розвитку подій у данній ситуації. Якщо ж позики МВФ було недостатньо, щоб протидіяти знеціненню валюти, державі дозволяли – встановлювати новий, нижчий обмінний курс, тобто девальвувати власну валюту.

Згідно з Бреттон-Вудської угоди засновано Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Зараз він надає довгострокові позики країнам, які розвиваються, метою цього є покращення економічного становища цих країн, залучення їх до міжнародної торгівлі. Випуск облігацій МБРР та продаж їх на ринку капіталів розвиненим країнам і надає ті кошти, на які даються позики іншим країнам. У 1960 р. був створений філіал МБРР – Міжнародна асоціація розвитку (ІДА – International Development Association). Цей філіал надає позики на хороших умовах країнам, що розвиваються. Знову ж таки, кошти для цих позик з'являються за рахунок прямих внесків країн-учасниць.

Згодом Бреттон-Вудська система перетворилась у доларовий стандарт. Хоча англійський фунт стерлінгів теж мав статус офіційної резервної валюти, вже в 1950-і рр. він перестав грати роль світових грошей. Долар США став єдиною валютою, що конвертувалась у золото, базою для визначення валютних паритетів, панівним засобом міжнародних розрахунків, валютою валютних інтервенцій та формування валютних резервів центральних банків. Долар поступово витісняв з обігу й золото. США використовували доларовий стандарт для фінансування дефіциту платіжного балансу, боротьби зі своїми конкурентами, укріплення власних позицій у світовій економіці.

Свого найбільшого розвитку Бреттон-Вудська система зазнала у 1959 р. Проте не усім державам відразу вдалося запровадити режим фіксації до долара США. Наприклад, у січні 1948 р. у Франції довелося девальвувати національну валюту та запровадити множинність валютних курсів (адміністративний режим). У 1946 р. 13 із 40 членів МВФ ввели адміністративний режим, а до кінця 1962 р. – 15 з 82.

На початок 1970-х рр. світ спостерігав за падінням доларової гегемонії та нездатністю центральних державних банків підтримувати установлений паритет до долара США. Німеччина у травні 1971 р. запровадила режим з плаваючим обмінним курсом. У серпні 1971 р. Франція повторно запровадила адміністративний режим, а Велика Британія того ж року зупинила прив'язку, а з червня 1972 р. фунту дозволила вільно плавати. У грудні 1971 р. члени МВФ домовилися про збільшення меж коливань курсу до 2,25% в кожному сторону від доларового паритету. Так вони намагалися врятувати ситуацію.

Основний недолік Бреттон-Вудської системи полягав в тому, що була можливість тиснути на країни, які втрачали свої валютні резерви. Цей тиск потрібен був для проведення девальвації їх обмінного курсу та політики

обмеження. Справа у тому, що МВФ не мав методів змусити країни з активним платіжним балансом девальвувати їх обмінні курси та проводити сильнішу політику стимулювання. Суперечливим було те, що США як держава з резервною валютою відповідно до Бреттон-Вудської системи не могли девальвувати свою валюту навіть тоді, коли долар був дуже високо оцінений. У 60-ті роки, коли США робили спроби зменшити в державі масштаби безробіття, вони здійснювали інфляційну монетарну політику. Наслідком стала поява «фундаментальна розбалансованість» надто високо оціненого долара. Так як держави із активним сальдо платіжного балансу не були підготовлені ревальвувати свої валютні курси, а Бреттон-Вудська система не надавала вирівнювання платіжних балансів Ці події призвели до розпаду системи у 1971 р. Вона мала ряд недоліків, які спричинили її розпад.

Головні причини, що викликали кризу Бреттон-Вудської валютної системи, такі:

- «доларовий голод» - гостра нестача доларів внаслідок росту доларової заборгованості та дефіцитів платіжних балансів країн-учасниць валютної системи, особливо по розрахунках із США;

- світова економічна, енергетична та сировинна криза у 60-х роках ХХ сторіччя, що супроводжувалась зростанням рівня інфляції;

- вичерпання офіційного золотого запасу США, економічна та фінансова криза у США 1969-70 рр., внаслідок якої купівельна спроможність долара США впала на 2/3, короткострокова зовнішня заборгованість США збільшилась з 7,7 млрд. доларів в 1949 р. до 64,3 млрд. доларів в 1971 р. та перевищила в 6,3 разів офіційний золотий запас США, обсяги якого скоротились у цьому періоді з 24,6 млрд. доларів до 10 млрд. доларів;

- «золота гарячка», тобто утікання від знецінених валют, навіть долару США, до золота;

- невідповідність ринкових та офіційних валютних курсів. В умовах масової гонитви за золотом як найстійкішим грошовим активом і, відповідно, відмови від долара, з'явилася подвійна ціна на золото: офіційна – 35 дол. за унцію і ринкова, що у кілька разів перевищувала офіційну. Це спричиняло масові девальвації національних валют (особливо у 1949 р.);

- послаблення з кінця 60-х рр. фінансово-валютної та технологічної вищості США внаслідок формування нових центрів світового економічного суперництва в Західній Європі та Японії.

В цьому випадку США абсолютно були позбавлені можливості обмінювати золото за фіксованою ціною, долари перестали функціонувати, як міжнародна резервна валюта. Враховуючи цей факт, у 1971 р. президент Никон прийняв рішення про зупинку конвертованості долара на золото. Відміну одного з основних пунктів Бреттон-Вудської системи призвело до її краху де-факто.

Остаточне падіння Бреттон-Вудської системи відбивав також певну зміну мало значний вплив на світову економіку. У час після війни панував монополізм США, але ситуація наприкінці 60 – на початку 70-х років змінилася, а саме- визначилися три осередки світового економічного

суперництва – США, Японія, Західна Європа. Наслідком був поліцентризм у розміщенні економічних сил у світовій економіці почав суперечити моноцентризму, що базувався на монопольному становищі долара США у галузі міжнародних валютних відносин. Можна сказати, що збільшення світової конкуренції в 60-х рр. стало поштовхом до кризи Бреттон-Вудської системи, яка продовжувалася майже десять років.

Суспільству знадобилася нова угода, яка б не дозволяла б економічним труднощам в певних державах стати глобальними.

У 1973 р. в Парижі пройшла міжнародна конференція, внаслідок якої система твердих обмінних курсів валют припинила своє існування. Це стало закінченням третьої валютної системи і ознаменувало перехід до четвертої валютної системи - Ямайської.

Ямайська валютна система виникла на підставі угоди між країнами-членами МВФ, підписаної у січні 1976 р. у м. Кінгстоні (Ямайка). Після її ратифікації у квітні 1978 р. були внесені відповідні зміни до Статей угоди МВФ (Статуту МВФ), які закріпили принципи нової світової валютної системи:

- перехід від золотодевізного стандарту, заснованого на золоті та двох офіційних резервних валютах (долара США та фунту стерлінгів), до стандарту Спеціальних прав запозичення (СПЗ, СДР від SDR – Special Drawing Rights), яким надано статус головного міжнародного резервного засобу;

- демонетизація золота;

- використання в міжнародних розрахунках вільно конвертованих валют;

Нині випуск СДР робиться у вигляді кредитових запасів на спеціальних рахунках у МВФ. Країна має право власності на певну кількість СДР, не віддаючи ніякого еквівалента у золоті чи валюті. Розподіл СДР між країнами здійснюється автоматично, за пропорцією квот у МВФ і це не потребує з їхнього боку ніяких додаткових внесків для їх формування. Розділені СПЗ заносяться на рахунки держав-членів МВФ. Більша частина випущених СПЗ наразі приходиться на розвинуті країни - 2/3-3/4; і 1/4 на країни, які розвиваються

Отримані країнами СПЗ заносяться до офіційних ліквідних резервів. Їх використовують для покриття дефіциту платіжних балансів в угодах держав-членів між собою і МВФ, а також з іншими держателями СПЗ, визначеними МВФ. До них відноситься Арабський валютний фонд, Азіатський банк розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Банк міжнародних розрахунків, МБРР та ін. Країни купують за СПЗ у межах встановленого ліміту СПЗ потрібну їм валюту. Правилами, за якими вони купують, встановлює МВФ.

У час установаження СПЗ для забезпечення довіри до нових резервних засобів у Статуті МВФ було зафіксовано золотий вміст одиниці СПЗ. Він дорівнював 0,888671 г. чистого золота, що тоді відповідало золотому вмісту долара США. Першого липня 1974 року було запроваджено новий спосіб визначення вартості СДР. Він базувався на стандартному наборі валют — «кошика» з 16 валют, на кожна з цих валют припадало більше 1 % світового експорту товарів і послуг. Кожен день визначали співвідношення СДР і долара, а також СДР та іноземних валют. З часом змінювався перелік валют та їх

питома вага у кошику СДР. У 1981 р. у «кошику» було п'ять основних валют, що вільно використовувалися – долар США, французький франк, німецька марка, англійський фунт стерлінгів і японська єна .

3.3 Європейська валютна система та її розвиток

Створення Європейської валютної системи є результатом і, водночас, одним з важливих інструментів європейської інтеграції.

Закономірним результатом розвитку європейської інтеграції стало створення в 1993 р. *Європейського Союзу* з метою проведення спільної зовнішньої економічної політики, створення економічного, монетарного і політичного союзу, спільного ринку європейських країн.

У 1951 була перша спроба заснування Євросоюзу. Тоді Західна Німеччина (ФРН), Нідерланди, Бельгія, Франція, Люксембург, Італія підписали Паризький договір про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС, ECSC – European Coal and Steel Community). Завданням цього товариства стало об'єднання ресурсів європейських країн з виготовлення сталі й вугілля і не допустити нової війни у Європі. Жан Моне висунув ідею про заснування наднаціонального органу, який би здійснював керівництво надто важливими галузями промисловості. Цей орган мав би об'єднати головних суперників з економічної точки зору, поглибити інтеграцію, зробити єдиний європейський торговельний простір. Офіційно озвучив вперше таку ідею французуський міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман. Тому в 2002 р Європейська спільнота з вугілля та сталі припинила своє існування.

Для того, щоб поглибити економічну інтеграцію 6 держав у 1957 р. відповідно до Римського договору заснували Європейське економічне співтовариство (ЄЕС, «Спільний ринок», ЕЕС – European Economic Community) з метою утворення єдиного ринку і Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом, Euroatom - European Atomic Energy Community). Відповідно до договору, Євроатом мав допомагати дослідженням з атомної енергетики, утворенню єдиного ринку ядерного пального, контролю за ядерними виробництвами. У 1967 р. після об'єднання органів керівництва Співтовариствами, функції Євроатому, визначені договором, виконувала Європейська Комісія.

Найважливішим і найширшим за сферою компетенції з цих трьох європейських співтовариств було ЄЕС, яка початково складалася з шести країн - Бельгії, Західна Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди та Франція. Тому в 1993 р., після вступлення в дію Маастрихтського договору про створення Європейського Союзу, воно було офіційне перейменовано в Європейські Спільноти (ЕЕС – European Community).

Для створення сучасної моделі Європейського Союзу передувало декілька етапів. Спершу більша кількість функцій керування перейшла на наднаціональний рівень. Потім відбулося зростання членів інтеграції.

Європейський Союз (European Union) є унікальним об'єднанням країн Європи з метою забезпечення безперервного зростання економіки, соціального розвитку та згуртованість країн-учасниць надання спільного громадянства. Засобами досягнення поставлених завдань є створення єдиного ринку товарів, послуг, праці та капіталу, об'єднання у економічний та валютний союз, здійснення спільної політики. Рішення в окремих галузях спільних інтересів можуть здійснюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні. Це досягнуто шляхом створення спільних інституцій, яким делегували частину своїх національних повноважень. Такі спільні дії називають також «європейською інтеграцією». Європейський Союз не є юридичною особою, на відміну від Європейських Спільнот.

Після останнього розширення (в 2007 р.) до ЄС входить 27 країн. Членами ЄС є:

- з 1957 р.: Бельгія, Німеччина (ФРН у 1990 р. об'єдналась з НДР), Італія, Франція, Люксембург, Нідерланди;
- з 1973 р.: Велика Британія, Данія (у 1985 р. Гренландія, автономна територія Данії, вийшла із Спільноти), Ірландія;
- з 1981 р.: Греція;
- з 1986 р.: Іспанія, Португалія;
- з 1995 р.: Австрія, Швеція, Фінляндія;
- з 2004 р.: Угорщина, Латвія, Кіпр, Литва, Польща, Мальта, Словаччина, Чехія, Словенія, Естонія;
- з 2007 р.: Румунія, Болгарія.

Валютні відносини до створення Європейської валютної системи пройшли кілька етапів розвитку.

На початковому етапі угоди між країнами Західної Європи заключалися в основному на двосторонній основі. Потім відбувалося взаємний контроль платіжних балансів, безготівкові розрахунки, пільгове кредитування. У результаті цього протягом 1947-1950 рр. було підписано більш як 400 валютно-клірингових угод, на які припадало більш як дві третини європейського товарообміну.

Другий етап тривав 1950-1958 рр. і ознаменувався розвитком валютних відносин стало, функціонування *Європейського платіжного союзу (ЄПС)*, в який входили 17 країн Західної Європи, що функціонував на багатосторонній кліринговій основі. Підрахунки у його межах робилися за допомогою *єуніта*, умовної грошової одиниці, яка за золотим вмістом дорівнювала 1 дол. США. Така одиниця стала прототипом валютної одиниці Європи.

Підписання в 1957 р. Римської угоди про утворення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС, Спільного ринку) започаткувало наступний етап у розвитку валютних відносин.

Європейський валютний союз був заснований 31 січня 1959 р., у ньому функціонували країни, які входили до складу колишнього ЄПС, тобто 17 держав. Потім відокремився зі структури Європейського валютного союзу Валютний союз країн-учасниць ЄЕС. Програма функціонування цього союзу була розроблена комісією, яку очолював колишній прем'єр-міністр Люксембургу П. Вернер. У 1971 р. після ухвалення цієї програми головами держав цей документ стали називати «План Вернера», реалізація його мала виняткове значення у розвитку європейських та світових валютних відносин.

В 1972 р. було прийнято рішення про введення узгодженого режиму валютних курсів країн-членів ЄЕС. Були введені обмеження коливань курсів основних валют у визначеному коридорі, котрий дістав назву «європейська валютна змія». Були встановлені межі взаємних коливань курсів ($\pm 1,25\%$) 6 країн між собою (ФРН, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург) і межі коливань валют цих країн відносно долара США та інших валют ($\pm 2,25\%$). Пізніше, теж у 1972 р. до «європейської валютної змії» приєдналися Велика Британія, Ірландія, Данія, а у 1973 р. – Норвегія, Швеція. Однак, режим

«європейської валютної змії» опинився малоефективним, тому що країни-члени не проводили скоординовану валютно- економічну політику.

Новий етап європейської валютної інтеграції пов'язаний з трансформацією Європейського валютного союзу у Європейську валютну систему (ЄВС), яка пройшла певні етапи становлення та розвитку.

13 березня 1979 р. у м. Бремені було оголошено про створення Європейської валютної системи (ЄВС) на наступних принципах:

- створення колективної європейської валюти ЕКЮ (European Current Unity, європейська валютна одиниця). При створенні ЄВС перехід до єдиної валюти не передбачався. Проте, після розпаду Бреттон-Вудської системи стало актуальним введення єдиної європейської валюти. ЕКЮ випускались у безготівковій формі у вигляді записів на рахунках центральних банків і комерційних банків та виконувало більш широкі функції, ніж євро. ЕКЮ використовувались як в офіційному, так й у приватному секторі для обслуговування міжнародних розрахунків країн-членів ЄЕС, як основа для вимірювання курсів валют, засіб формування валютних резервів та валютних інтервенцій, як валюта встановлення єдиних сільськогосподарських цін, європозик, європозичок та євродепозитів, валюта здійснення торговельних операцій. Але ЕКЮ обслуговували тільки міжнародний безготівковий обіг та не використовувались у внутрішньому обігу країн-членів ЄЕС. Вартість ЕКЮ визначалася на базі валютного «кошику» 12 країн ЄЕС, зважених за питомою вагою, пропорційною частці цих держав у ВВП ЄЕС;

- використання золота у якості резервних активів;

- використання режиму «європейської валютної змії» відносно долара США у встановлених межах: $\pm 2,25\%$ і $\pm 6\%$ - для Італії та Іспанії. У серпні 1983 р. коридор був розширений до $\pm 6\%$ у зв'язку з валютною кризою;

- використання валютних інтервенцій для підтримання валютних курсів у встановлених межах коливань.

У 1989 р. був схвалений «План Делора», розроблений Головою Європейської Комісії Ж. Делором. Він являв собою програму створення єдиного політичного, економічного і валютного союзу країн-членів ЄЕС та передбачав поетапну трансформацію Європейського валютного союзу в Європейську валютну систему - не просто глибоку валютну інтеграцію, а утворення спільного для країн-членів Європейського центрального банку і заміну в перспективі національних грошових одиниць єдиною валютою співтовариства.

План Делора передбачав:

- проведення єдиної валютної політики країн-членів ЄЕС;

- зміцнення позицій ЕКЮ та заміна в перспективі національних грошових одиниць єдиною валютою співтовариства;

- координування економічної, бюджетної і податкової політики країн з метою стримування інфляції, стабілізації цін, обмеження дефіциту державного бюджету:

- створення Європейського валютного інституту у складі управляючих центральних банків і членів директоратів з метою координації монетарної

політики країн.

Важливою подією на шляху реалізації «Плану Делора» стало підписання у грудні 1991 р. в м. Маастрихті (Нідерланди) Маастрихтської угоди, яка визначила інституціональні та правові засади створення Європейського Союзу (ЄС) та європейської валютної системи (ЄВС).

Угодою затверджено головні причини утворення ЄВС, а саме: проведення державами ЄС повної необмеженої конвертованості національних валют; абсолютна лібералізація руху капіталів; інтеграція банківських та інших фінансових ринків; жорстка фіксація валютних курсів.

Маастрихтський договір означав трьохетапну процедуру утворення спільного європейського економічного та валютного простору.

Перший етап (01.07.1990-31.12.1993 рр.) називається підготовчий. Основним результатом його реалізації стали: ратифікація Маастрихтської угоди всіма країнами-учасниками; повна лібералізація у межах ЄС міграції капіталу та зняття обмежень на вільний рух капіталів у ЄС; проведення ряду заходів, які спрямовані на наближення темпів інфляції до рівня країн, які мають найсприятливіші для цього показники; зменшення бюджетних дефіцитів; реалізація національних програм наближення грошових і бюджетних політик; тісніша координація економічної політики та співпраці центральних банків.

Другий етап (01.01.1994-31.12.1998 рр.) розглядався як перехідний до повного завершення процесу становлення ЄВС. За результатами другого етапу: було створено Європейський валютний інститут, який відповідав за підготовку до впровадження євро та координування національних монетарних політик; проведена підготовка до запровадження єдиної валюти – євро. Європейський валютний інститут 1 жовтня 1998 р. був перетворений в Європейський центральний банк. Були сформовані критерії входження в Європейський валютний союз в залежності від ступеня реального зближення (конвергенції) країн-учасниць, які стосуються цінової стабільності, дефіциту бюджету, державного боргу, стабільності національної валюти та відсоткових ставок, за комплексом певних показників, а саме:

- інфляція може бути вищою за рівень, що існує у 3 країнах-членах з найбільш стабільними цінами (щонайбільше на 1,5 %); розмір дефіциту бюджету не бути вищим, ніж 3 % внутрішнього валового продукту (ВВП) цієї країни; відношення державного боргу до ВВП не має перевищувати 60%;

- довгострокова номінальна відсоткова ставка має бути більшою ніж три найкращі показники стабільності цін країн ЄС більше, ніж на 2%;

- впродовж мінімум двох років і без тиску з боку відповідної країни коливання обмінних курсів національної валюти (за умови відсутності девальвації у попередні два роки) допускають у межах, установлених для ЄС ($\pm 2,25$ %).

Учасниками ЄВС стали держави, економіка яких відповідає визначеним критеріям. Як наслідок, у травні 1998 р. у валютний союз ввійшли 11 країн Європи: ФРН, Нідерланди, Франція, Люксембург, Бельгія, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Португалія, Австрія.

На третьому етапі (1999-2002 рр.) був здійснений перехід до євро,

почали функціонувати Європейський центральний банк (ЄЦБ) та система європейських центральних банків. Для валют країн-членів ЄВС під час переходу до євро був встановлений фіксований валютний курс як однієї до іншої, так і до євро, а також до ЕКЮ (курс обміну ЕКЮ до євро становив 1:1), який не підлягав перегляду.

З 01.01.1999 р. по 31.12.2001 р. євро був запроваджений у безготівковий обіг, з 01.01.2002 р. по 01.07.2002 р. – в готівковий обіг країн-членів ЄВС.

Європейська система центральних банків (ЄСЦБ, European System of Central Banks, ESCB), до складу якої входять Європейський центральний банк та центральний банк держав ЄС (незалежно від того, належать вони до зони євро чи ні), почала функціонувати з 01.01.1999 р.

Європейський центральний банк (ЄЦБ, European Central Bank) створено у 1998 року згідно з Договором про ЄС у рамках третього, кінцевого, етапу формування Економічного та монетарного союзу.

Головна мета роботи ЄЦБ – це утворення цінової стабільності на території країн ЄС, а саме у євро-зоні. Маастрихтський договір наголошує, що Банк має бути вільним від будь-якого політичного впливу, він відповідальний за монетарну політику, валютні операції та управління валютними резервами країн євро.

Основні функції ЄЦБ:

- визначення квот емісії євро, що здійснюється центральними банками країн-членів ЄЕС;
- моніторинг кон'юнктури кредитного та валютного ринку ЄЕС;
- здійснення міждержавного валютного регулювання, реалізація монетарної політики країн-членів ЄЕС з допомогою відповідних інструментів (таргетування, облікова політика, операції на відкритому ринку, політика обов'язкових резервів, валютні інтервенції). Розробка валютної політики здійснюється Радою ЄС після консультацій з Європарламентом та ЄЦБ;
- створення та забезпечення стабільного функціонування системи великих клірингових розрахунків «ТАРГЕТ» в євро, яка управляється ЄСЦБ;
- стандартизація процедур платежів за допомогою пластикових карток та зняття грошей у банкоматах. Розрахунки за допомогою чеків та інших розрахункових документів у паперовій формі ЄЦБ не стандартизовані та обробляються кожною країною окремо;
- здійснення міжрегіонального валютного регулювання шляхом надання ЄЦБ кредитів на покриття дефіциту платіжних балансів і розрахунків, пов'язаних із валютними інтервенціями тощо;
- стандартизація процедур платежів за допомогою пластикових карток та зняття грошей у банкоматах. Розрахунки за допомогою чеків та інших розрахункових документів у паперовій формі ЄЦБ не стандартизовані та обробляються кожною країною окремо.

Керівна рада та Виконавчий є основними органи ЄЦБ, які координують роботу Європейської системи центральних банків. ЄЦБ розташований у

Франкфурті (Німеччина), як його попередник, Європейський валютний інститут.

У наступний час у Зону євро входять 16 (з 28) держав Європейського Союзу, у яких проживає понад 320 млн. європейців. З урахуванням неофіційних територій використання євро є єдиною валютою для близько 500 млн. осіб.

Початково Зона євро нараховувала 11 країн, в яких безготівкове євро було введено 1 січня 1999 р., а готівковий – з 1 січня 2002 р.: Австрія, Бельгія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція.

Пізніше євро ввели в 5 країнах: Греція (1 січня 2001 р., готівка – у січня 2002 р.), Словенія (1 січня 2007 р.), Кіпр (1 січня 2008 р.), Мальта (1 січня 2008 р.), Словаччина (1 січня 2009 р.).

Данія, Швеція, Велика Британія вирішили не замінювати національні валюти на євро.

Євро також використовується на таких заморських територіях країн-членів ЄС:

- у заморських департаментах Франції: Гваделупі, Мартинікі, Французької Гвіані, Реюньоні;
- на островах, які входять у склад Португалії: Мадейрі, Азорських островах.

Однак, євро не було введено в наступних країнах та територіях (в дужках – валюта, яка використовується):

- Ліхтенштейн (швейцарський франк);
- Нідерландські Антильські острова (автономний регіон Нідерландів) (антильський гульден);
- Аруба (автономний регіон Нідерландів) (арабський долар).

Крім того, євро також використовується в країнах, які не є членами ЄС:

- у карликових країнах Європи: Ватикані, Сан-Марино, Андоррі і Монако;
- у Косово;
- у Чорногорії.

Емісією євро здійснюють центральні банки країн-членів ЄСЦБ. 1 євро дорівнює 100 євроцентам, символ євро – EUR, графічний символ – грецька буква іпсилон, яка перекреслюється двома паралельними лініями. В обігу знаходяться грошові знаки таких номіналів:

- монети: 1 і 2 євро, 1, 2, 5, 10, 20, 50 євроцентів. Монети мають однаковий аверс (лицьову сторону), на реверсі (зворотній стороні) відображаються національні символи країн, у яких вони були випущені. Монети у 1 і 2 центів не чеканяться у Фінляндії та Нідерландах (але й там використовуються як законний платіжний засіб);

- банкноти: 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 євро. Банкноти, на відміну від монет, не мають ніяких національних ознак.

Як висновок, процеси інтеграції у галузі валютних відносин країн ЄЕС мають багато перспектив, але тривалі в часі. Заснування валютного союзу представляє собою завершальну ланку комплексної загальноекономічної інтеграції країн ЄЕС, започаткованої ще 1957 р. Римською угодою. Урахування

цього факту має принципове значення для визначення можливостей і шляхів взаємодії України з функціональними структурами ЄВС. Необхідно провести фундаментальні зміни не тільки на рівні суто валютних, а й загалом у системі загальноекономічних відносин.

Питання для самоконтролю

1. Що таке валюта?
2. Охарактеризуйте поняття «валютна система»?
3. У чому полягає необхідність та передумови створення валютних систем?
4. Які існують види валютних систем?
5. Які структуру має національна валютна система?
6. Що таке валютних курс? Які існують режими валютних курсів?
7. У чому полягають сутність та особливості світової валютної системи?
8. Які елементи входять у склад світової валютної системи?
9. Які етапи пройшла світова валютна система у своєму розвитку?
10. Охарактеризуйте принципи Паризької валютної системи?
11. На яких принципах була побудована Генуезька валютна система?
12. Чому Бреттон-Вудську валютну систему називають золото-доларовим стандартом?
13. Які причини призвели до кризи та відміни Бреттон-Вудської валютної системи?
14. Які характерні риси Ямайської валютної системи?
15. Що таке Спеціальні права запозичення (СПЗ, СДР)? Яка сфера їх використання?
16. Наведіть характерні ознаки та приклади регіональних валютних систем.
17. Які етапи пройшла Європейська валютна система у своєму розвитку?
18. Що таке ЕКЮ? Яку сферу використання мали ЕКЮ?
19. Назвіть етапи введення євро у грошовий обіг країн-членів ЄВС.
20. Які функції виконує Європейський центральний банк?

Тестові завдання

1. *Національна валютна система - це:*

- а) валютна система, що створена державами певних регіонів та закріплена міжнародними угодами між ними;
- б) форма організації та регулювання валютних відносин у країні, органічна частина її грошової системи, що регулюється національним законодавством країни (з урахуванням норм міжнародного права);
- в) функціональна форма організації валютних відносин на рівні міждержавних зв'язків, що регулюється міждержавними валютними угодами, виконання яких забезпечується створеними на колективній основі міждержавними валютно-кредитними і фінансовими організаціями та установами.

2. *Назвіть етапи еволюції світової валютної системи:*

- а) золотий стандарт (1867 р., Париж);
- б) золотодев'язний стандарт (1922 р., Генуя);
- в) золотодоларовий стандарт (1944 р., Бреттон-Вудс);
- г) Ямайська валютна система (1976 р., Кінгстон);
- д) правильні відповіді а), б), в), г) ;
- е) правильними є відповіді в), г).

3. Паризька валютна система була встановлена:

- а) у 1976 р.;
- б) у 1867 р.;
- в) у 1944 р.

4. Генуезька валютна система була встановлена:

- а) у 1867 р.;
- б) у 1944 р.;
- в) у 1922 р.

5. Бреттон-Вудська валютна система була встановлена:

- а) у 1976 р.;
- б) у 1944 р.;
- в) у 1922 р.

6. Ямайська валютна система була встановлена:

- а) у 1976 р.;
- б) у 1944 р.;
- в) у 1922 р.

7. Характерні риси Ямайської валютної системи такі:

- а) резервна валюта не встановлена, встановлені золоті паритети валют та плаваючі валютні курси, міжнародні розрахунки обслуговувались золотом, девізами та кредитними платіжними засобами;
- б) завершено процес демонетизації золота, визнано режим плаваючих валютних курсів, уведено стандарт СДЗ (спеціальні права запозичення);
- в) долар та фунт стерлінгів визнані резервними валютами, встановлено режим фіксованих валютних курсів відносно долару, золото використовувалось як міжнародний платіжний та резервний засіб.

8. Спеціальні права запозичення – це:

- а) колективна валюта країн-членів Європейської валютної системи;
- б) міжнародні платіжні і резервні засоби, що емітуються Міжнародним валютним фондом (МВФ) і використовуються для безготівкових міжнародних розрахунків за допомогою записів на спеціальних рахунках у МВФ і як розрахункова одиниця МВФ;
- в) вільно конвертована валюта.

9. Європейська валютна система була створена :

- а) у 1971 р.;
- б) у 1979 р.;
- в) у 1991 р.

10. Колективною валютою країн-членів Європейської валютної системи з 2002 р. є:

- а) СПЗ (спеціальні права запозичення);

- б) ЕКЮ;
- в) евро.

ТЕМА 4. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ США

- 4.1 Еволюція грошової системи США.
- 4.2 Еволюція та структура сучасної кредитної системи США.
- 4.3 Федеральна резервна система США, її структура та функції.
- 4.4 Спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи США та комерційні банки.

Мета. Розглянути етапи розвитку фінансової системи США, структуру та еволюцію сучасної кредитної системи США, побудову Федеральної системи США та функції її ланок та спеціалізованих кредитно-фінансових установ США та особливості їх функціонування і види комерційних банків.

Понятійний апарат: долар США; банкноти штатів; казначейські білети Сполучених Штатів; національні банкноти; банки штатів; позичково-ощадні асоціації; золоті сертифікати; грінбеки; срібні сертифікати; Акт про золотий стандарт; Федеральний резервний акт; Рада управляючих; Федеральна консультаційна рада; Закон Гласса-Стігала; комерційні банки-члени ФРС; національні банки; Федеральна резервна система (ФРС); федеральні резервні банки; Федеральний комітет відкритого ринку; позичково-ощадні інститути; взаємно-ощадні банки; взаємні фонди грошового ринку

4.1 Еволюція грошової системи США

Таким чином еволюція грошової-кредитної системи США проходила паралельно з генезисом світової валютної системи. Грошові потрясіння 1930-1934 рр., Ямайська система 1976 р. і Бреттон-Вудська конференція 1944 р. показали, що, не дивлячись на чисельні коливання в кредитній і грошових сферах, американський долар залишається домінуючим валютним гегемоном.

Створення грошово-кредитної системи на території сучасних США проходило задовго до створення широко відомої Федеральної резервної системи. До створення в 1785 р. національної валюти - долара – грошовий обіг на території Південної Америки обслуговувався, іноземними валютами - іспанськими срібними доларами та англійськими фунтами стерлінгів. Однак, у 1690 р. Колонія Массачусетський затоки перша випустила паперові короткочасні зобов'язання (Shortbills) – щось середнє між короткостроковими зобов'язаннями уряду і банкнотами, щоб фінансувати воєнну експедицію до Канади. Але це була одиночна спроба, і в обігу продовжували використовуватися переважно іспанські срібні долари і англійські фунти стерлінгів.

«Йоахімсталер» саме від цього слова походить, слово «долар», це назви монети XVI століття, яка створювалась біля срібної рудника в Йоахімсталі, на території сучасної Чехії. «Йоахімсталь» значить «діл (долина) Йоахіма». З часом «Йоахімсталер» зменшили до «талера», а датчани переробили слово в «Далер». Англійці змінили його в більш звучне «Долар». Словом «Талер» або

«Долар» називали різні монети. При заснуванні валютної політики США за основу взяли «Долар».

Відповідно до однієї з версій, назва долара - слово «бакси» або «бакс» походить від англійського «бакскін» (buckskin) – «оленяча шкіра» (інше сленгове значення слова – «штани з оленячої шкіри»). Ця шкіра використовувалася для торгівлі і була одним з її головних предметів європеїдних поселенців з Американськими індіанцями. Індіанець приїжджаючи до поселення європеїдних, обмінював шкури на необхідні йому речі, і європеїдний торговець тоді говорив: «Тобі це буде коштуватиме три бакси», тобто три шкіри оленя.

Існує ще версія і вона говорить, що слово походить від «sawbuck» - «козли, що пиляють дрова», на які схожа величезна римська цифра X, зображена на іншій стороні першої 10-доларової купюри 1861 року випуску.

Інша версія, показує що назва «бакс» походить від кольору банківських білетів США. Після того, як розпочалась Громадянської війни потребувалось величезна кількість готівки. 17 липня 1861 р. Конгрес США затвердив акт, в якому йшлося про те, що Казначейство повинно запровадити нові гроші на суму — 60 млн. доларів. Замовлення було відправлено до нью-йоркської друкарської компанії «AmericanBankNoteCo.». Акт 17 липня затверджував випуск доларів 5, 10 і 20 доларів, тому треба було створити ще купу грошей. Друкарі вибрали для цього фарбу якої було найбільше, і цієї фарбою стала зелена.

Ось так і створили перші банкноти з зеленим кольором. В народі їх прозвали «грінбеки» (від англ. «greenbacks» - «зелені спини»). Так ця назва на довго закріпилася за американською валютою, незважаючи на колір валют. Пізніше й саме Казначейство взяло до уваги цю традицію й довгий час виробляли банкноти тільки із зеленою зворотною стороною. Тільки в 2004 році вирішили випускати купюри других кольорів. Змінилися купюри номіналом 10, 20 і 50 доларів США [Вікіпедія].

Американський бакс як національна валюта була введена конгресом США в 1785 р., перші бакси США почали створювати в 1794 р. Долар був введений в обіг у вигляді срібної монети зі вмістом срібла: 1\$ = 24,34 г чистого срібла.

У 1792 р. у США був встановлений біметалізм у виді системи подвійної валюти: долар чеканили із золота і срібла, був створений срібний вміст долара – 84, 057 г чистого срібла та золотий вміст долара - 1,6 г чистого золота, а також співвідношення обміну між срібними і золотими монетами (у 1792 р. – 15:1, у 1834 р. – 16:1).

Грошовий обіг валюти також обслуговувався банкнотами США - основним видом готівкових грошей, які знаходяться в обігу США до 1865 р. і вироблялись банками США – приватними комерційними банками, які здійснювали діяльність на основі чартеру (ліцензії і документу, що поєднує функції банківського статуту), отриманого від відповідних урядів США.

Фінансова система, яка склалась, мала значні недоліки:

- законодавчо встановлене співвідношенням обміну між срібними і

золотими монетами, як правило, не відповідає цінності золота та срібла на ринку. Це призводить до того, що недооцінені монети осідали у скарб чи вивозились за кордон з метою реалізації за ринковим курсом та зникали з обігу. Внаслідок цього у другій третині XIX ст. срібний долар був витиканий з обігу, а готівкові платежі здійснювались переважно золотими грошима та розмінною монетою;

- Також гострою проблема була відсутність клірингу, тобто система обопільного погашення банкнот всіх штатів та обміну їх на повноцінні (золоті чи срібні) гроші. Право обміну банкнот штату на повноцінні гроші мав тільки той банк, що створював ці банкноти;

- Також спостерігалось великі кількості та різноманітності банкнот США: у 1861 році в обігу знаходяться біля 7000 видів банкнот, які створювалися 1601 банками США банкнот штатів. Тобто як наслідок цього, виникає плутаниця, також створювались сприятливі підстави для виникнення та росту інфляції.

Тобто, до 1861 р. у США майже не було впорядкованої системи фінансової емісії, але у цей період уряд штатів двічі спробувало її централізувати та упорядкувати.

Після війни за незалежність США (1775-1783 рр.) у 1791 р. за рішенням Конгресу США від імені Сполучених колоній (штатів) був створений Перший банк Сполучених Штатів (The First Bank of United States) і санкціонований перший федеральний випуск національних банкнот. Був створений перший власний монетний двір (у Філадельфії), який повинен був створювати мідні центи по вазі іспанських срібних монет і срібні долари. Перший банк США до свого закриття у 1811 р. частково виконував функції безготівкового розрахунку – обопільного погашення банкнот різних банків штатів.

Наголошено що при заснуванні Першого банку США федеральний уряд підписався на значну частину статутного капіталу і пообіцяв протягом 20 років не видавати чартер ніякому іншому банку. В 1811 р. встало питання про продовження чартеру, це зустріло могутній опір опозиції, яка вимагала збільшення числа банків. Перший банк Сполучених Штатів був знищений. Число банків штатів збільшилося до 88, а за три наступні роки було видано 120 нових чартерів.

У 1816 р. міністр фінансів Джеймс Даллас порадив побудувати Другий банк США (The Second Bank of the USA). Головним нововведенням нового банку стало право заснувати свої відділення в США без узгодження з їх урядами. Це заснувало хвилю політичних обурень, що посилилася після банківської кризи 1819 р., спричиненої створенням величезної кількості банкнот.

У 1836 р. чартер Другого банку США закінчився. Це знов призвело до збільшення кількості банків США. Встановлено що, наслідком надлишковості кредиту посилилася спекуляція державними землями. Дефіцит затягнувся до 1840 р. і призвела до необхідності кожному штату самотужки осилюватися із кредитними справами з ціллю протидіяти надмірній емісії. Питання ускладнювалося тим, що банки емітовані банкноти із рахунком, що їх не зразу і не всі пред'явлено до погашення. Встановлено щоб ускладнити доставку банкнот для погашення банкам, що їх емітували, спеціально не

включався механізм збору банкнот, а деякі банки умисно розташовувалися в не доступних районах. Таким зразком може слугувати Саффордський банк Массачусетсу (Suffolk Bank of Massachusetts). В результаті в 1859 р. в обігу перебувало 5400 видів банкнот.

Вирішенням проблеми стало створення системи Саффордських банків Бостона. Тобто провінціальні банки повинні були внести до Саффордського банку стабільний депозит у розмірі 5000 дол. плюс суму, цього було достатньо для погашення банкнот, що потрапляли до Бостона. Натомість Саффордський банк зобов'язався брати банкноти банків системи за номіналом, тоді як гроші тих банків, що не забажали долучитися, зобов'язані були подавати для погашення безпосередньо в банк-емітент. Вказуючи що, Саффордський банк відмовляється приймати в свою клірингову агенцію банки, чия сумлінність створювала хоч що найменші сумніви.

Узагальнено що чималі переми в системі грошово-кредитних відносин відбулися під час Громадянської війни 1861-1865 рр., коли банки Півдня припинили комунікації з північними банками. Соломон Чейз, секретар Казначейства, створив загальнонаціональний закон про заснування національної банківської системи - Національний банківський акт, який був прийнятий в 1863 р. Відповідно до Національного банківського акту, були засновані приватні національні банки, які підпорядковувались державному урядові та отримали монопольне право на емісію національних банкнот на основі чарту, наданого державному урядом. Дозволялося створювати національні банки з числом пайовиків не менш п'яти і капіталом не менше 50000 дол. Для того щоб змусити банки США відмовитися від банкнотної емісії чи прийняти статус національних банків у 1865 р. був введений 10 % податок на банкнотну емісію банків США.

Узагальнено що національні банкноти – основний вид грошових знаків, які перебували в обігу штатів в період з 1863 р. по 1935 р. Національні банкноти мали низку переваг у порівнянні з банкнотами США:

- тобто вони були більш стандартизовані, це зменшувало можливості підробок;

- також вони були більш надійні, це було умовою створення національних банків було забезпечення ними своїх емісій через депонування реєстрованих облігацій уряду штатів в управлінні Контролера грошового обігу Казначействі на суму, яка дорівнювала сукупній вартості випущених банкнот, причому депонована сума не повинна була бути більш 90% ринковій вартості облігацій і 100% їх номінальній вартості. До 1873 р. для всіх банків емісійне право обмежувалося 300 млн. дол. США;

- кожний національний банк був повинен погасити банкноти інших національних банків за номінальною вартістю шляхом їх обміну на повноцінні гроші. Згодом емісія банкнот штатів була ліквідована (в 1865 р.).

У час Громадянської війни 1861–1865 рр. національні банки і банки штатів перервали обмін банкнот наметали. У цей період урядом штатів (Казначейством Півдня) почали випускатись банкноти США, так звані «грінбеки», - білети Казначейства, які призначались для фінансування

військових витрат. Вони початково не погашаються золотом ані Казначейством ані банками та залишилися непогашеними аж до 1879 р.

Тобто у 1863 року Казначейством вперше були створені золоті сертифікати для того, щоб переконати населення, що уряд США не мало наміру замінити національні грошові знаки на незабезпечені «грінбеки». Назва означає, що грошові знаки на 100 % забезпечувались запасами золотих монет, на які сертифікати могли бути обміняні за номінальною вартістю за вимогою власників сертифікатів.

Отже у 1873 року у штатів був прийнятий закон про скасування вільного карбування срібних монет, це означало фактичний перехід до золотого монометалізму. Отже, під тиском господарів срібних рудників казначейство поновилопокуп срібла для монетарних діл. Із 1878 р. Казначейство почало створювати «срібні сертифікати», які залишаються важливим типом грошових знаків до 1968 р. Правом створювати срібні сертифікати Казначейство наділів Конгрес США з метою захисту національних виробників срібла. На кожний долар емітованих сертифікатів приходилося 3/5 унцій срібла, які зберігались у Казначействі. Коли ринкова ціна срібла перевищувала 1,29 доларів за унцію (1 унція = 28,3495231252 г), сертифікат мав бути погашений у розмірі, який перевищував його номінальну вартість.

Тобто введення золотомонетного стандарту в США відбулося з моменту видання в 1900 р. Акту про золотий стандарт. Золотий вміст долара був зафіксований на рівні 1,50463 г.

Проблема координації і централізації, організації грошово-кредитних взаємовідносин у штатів стала особливо актуальною після банківської кризи і біржової паніки 1907. Провінціальні банки під натиском вкладників звернулися в нью-йоркські крупні банки за залученням депозитів, що призвело до банкрутства багатьох кредитних установ. Крім того, за умови обмеження обсягів емісії сумою 300 млн. грн., в період кризи виникав гострий брак грошей, коли обіг обслуговувався різноманітними замінниками грошей, зокрема сертифікати розрахункових палат та поштові марки. Оскільки основним видом забезпечення банкнот були державні цінні папери, зміна суми державного боргу змінювала обсяги емісії. Тобто, нееластичність грошово-кредитної системи та слабка реакція на запити економіки, відсутність дієвого контролю з боку держави за обсягами грошової емісії зробили необхідним створення еластичної системи грошової емісії, яка маніпулюється державою.

В період 1913 р. був прийнятий Державний резервний акт та відбулася реорганізація система банкнотної емісії. В цей час був заснований центральний банк США - Державна резервна система, яка складається з 12 загальнодержавних резервних банків. Федеральні резервні банки, діючі як сукупний центральний банк, були наділені монопольним правом емісії банкнот Федеральної резервної системи, які являють собою сьогодні основний вид платіжних знаків штатів. Банкноти штатів первісно забезпечувались комерційними та банківськими векселями, а з 1917 р. – на 40 % - золотом і на 60 % - короткостроковими комерційними векселями. У 1933 р. був прийнятий Закон Гласса-Стігалла, який дозволяє використовувати як забезпечення

державні цінні папери. До 1920 р. банкноти ФРС збільшилися за кількістю чим всі інші види готівкових грошей в США.

У період Першої Світової війни кількість золотих монет в обігу різко зменшилось, але штати не відміняли розміну банкнот на золото. Це зумовлювалось незначними військовими витратами штатів у порівнянні витратами інших країн. Крім того, у повоєнні роки стан платіжного балансу штатів навіть поліпшився: США перетворились з боржника у кредитора. Розрахунки банкнотами та чеками зайняли панівне положення, що було пов'язане за зростанням бюджетного дефіциту США. Це створило рост грошей в обороті, яка суттєво перевищувала обсяги золотих запасів емісійних банків. Більша частина золотих монет була тезаврована, одже вийшла з обігу та осіла у вигляді скарбу.

Світова економічна криза у період 1929-1933 рр. (Велика депресія) призвела падіння довіри населення до банківської системи, до масового вилучення вкладів з одночасним їх обміном на золото й банкрутств багатьох банків та, як наслідок, до скасування в квітні 1933 р. золотомонетного стандарту в США в результаті цього проведення грошової реформи. У результаті проведення грошової реформи був відмінений обмін банкнот на золото. Фізичним та юридичним особам було заборонено обладати золотом у монетній формі, усе золото яким вони володіли повинне бути вилучено шляхом продажу банкам Федеральної резервної системі та Казначейству за ціною 20,67 доларів за тройську унцію (1 тройська унція = 31,1034768 г золота). Централізований запас Федеральних резервних банків був переданий Казначейству за ціною 20,67 доларів за унцію, замість цього вони отримали золоті сертифікати, які служили формою забезпечення банкотної емісії. Після того, як Казначейство зосередило у себе майже все золото, наявне у країні, Конгресом США була проведена девальвація долару на 40,9 %, його золотий вміст був знижений з 1,50463 до 0,888761 г. золота, а вартістьпокупки була відповідно збільшена з 20,67 до 35 доларів за тройську унцію. Казначейство штатів отримало право та узяли на себе обов'язокміняти іноземним центральним банкам бакси на золоті зливки за ціною 35 доларів США за тройську унцію.

У час Другої Світової війни та згодом перші повоєнні роки економічне та валютне становище США характеризувалося підвищенням емісії грошей, що призвело до їх надлишку в обігу та зростання інфляції. Купівельна спроможність долару впала на 25 %, також рівень інфляції у країні був нижчий, ніж в інших країнах. У США був створений контроль за цінами, інфляція прийняла прихований характер і проявляється у товарному дефіциті та зростанні цін на «чорному» ринку.

За Бреттон-Вудською угодою у період 1944 року долар США став головною світовою розрахунковою та резервною валютою, яка зберегла зв'язок із золотом. Економічні переваги штатів та слабкість їх конкурентів зумовили панівне становище долару у світовій валютній системі у повоєнні роки. Пріоритет долару підтримувався його обміном на золоті злитки для іншо державних центральних банків. В той самий час утворилися «курсіві скриви» -

незбіжність ринкового та офіційного курсів, це призвело до багатьох девальвацій, серед яких особливе місце охоплює широке зниження курсу національної валюти щодо золота у 1949 р., яка охопила валюти 27 країн. У період кінця 60-х рр. ХХ ст. розпочалася криза Бреттон-Вудської валютної системи внаслідок невідповідності її принципів новим умовам, що утворилися. Це призвело до відображення у недовірі до долару, масовому продажу його на золото та більш стабільні валюти, падіння його курсу. Прерогатива господарів доларових авуарів міняти їх на золоті злитки зайшло у суперечності із перспективою США виконувати цей обов'язок, бо їх зовнішня короткострокова заборгованість збільшилась у 8,5 разів за 1949-71 рр., а офіційні золоті резерви зменшилися у 2,4 рази.

В час 15 серпня 1971 року була проголошена програма надзвичайних заходів з рятування долару: припинявся обмін доларів на золоті злитки для інших державних центральних банків. 18 грудня 1971 року «групою десяти» була досягнута домовленість про девальвацію долара на 7,89 % та підняття офіційної вартості золота на 8,57 % (з 35 до 38 доларів за тройську унцію), девальвацією ряду валют. Тобто ці заходи не вирішили проблеми американського долара. В час 12 лютого 1973 року було проведено другу девальвацію долара на 10 %, завищено офіційну вартість золота на 11,1 % (з 38 до 42,22 доларів за тройську унцію). Масовий продаж доларів тривав. В очікуванні валютної реформи провідні країни підписали Паризькі угоди 16 березня 1973 р. про перехід до стабільних валютних курсів, які виправили «курсіві перекося» та зняли напругу на валютних ринках. Ямайська угода 1976 р. скасувала офіційну ціну золота у доларах та заборонила використати долар як базу для встановлення паритету валют, курс долару став вільно коливатися. З 1 квітня 1978 р. були внесені зміни до Статуту МВФ, і долар формально втратив особливий статус резервної валюти. В той же час долар і далі відіграє суттєву роль міжнародного платіжного та резервного засобу. Десь 64 % міжнародних розрахунків здійснюються у доларах США, 62,7 % офіційних валютних резервів нині зберігається в цій валюті.

Як зазначалося раніше, основою грошової системи США є долар США (USD, \$), який дорівнює 100 центам США. Грошові знаки у США створюються у формі монет і паперових грошових знаків (банкнота). У сучасному грошовому обігу США перебувають банкноти із серіями випуску не пізніше 1928 р.

Отже, основні історичні різновиди паперових грошових знаків у США у різний час були такі: банкноти штатів; золоті сертифікати; срібні сертифікати; національні банкноти; казначейські білети Сполучених Штатів; білети Федеральних резервних банків.

Купюри США випускались банками США (приватними банками, які отримали чартер від урядів штатів). Їх випуск був припинений у 1865 р.

Національні купюри (National Bank Notes) випускались національними банками США (приватними банками, які отримали чартер від Федерального уряду) та перебували в обігу США в період з 1863 р. по 1935 р.

Казначейські білети Сполучених штатів (United States Notes)

випускаються в обіг виключно Казначейством США стартуючи з 1862 р. (так звані «грінбеки», які створювалися з ціллю фінансування військових витрат у період Громадянської війни). З 1928 р. Казначейством США були випущені серії казначейських білетів номіналом \$1(1928 р.), \$2 (1928, 1953, 1963, 1966 рр.), \$5 (1928, 1953, 1963, 1968 рр.), \$100 (1966 р.). Їх випуск був законодавчо призупинений у січні 1971 р.

Золоті сертифікати (GoldCertificates), які створювалися Казначейством номіналами (вказані серії випуску з 1928 р.): \$10 (1928 р.), \$20 (1928 р.), \$50 (1928 р.), \$100 (1928, 1934 рр.), \$500 (1928 р.), \$1000 (1928, 1934 рр.), \$5000 (1928 р.), \$10000 (1928 р.), \$100000 (1934 р.). Однак в час 1863 року Казначейством вперше були створені золоті сертифікати для того, щоб переконати населення, що уряд штатів не мало наміру замінити національні грошові знаки на незабезпечені «грінбеки». Назва означає, що грошові знаки на 100 % забезпечувались запасами золотих монет, на які сертифікати могли бути змінені за номінальною вартістю за вимогою власників сертифікатів. Велика депресія 1929-33 р. супроводжувалась кризою у фінансовій та банківській сферах - створенням незабезпечених грошей, масовими банкрутствами банків, ростом інфляції, неспроможністю Федеральної резервної системи штатів забезпечувати ліквідність та виконувати зовнішні зобов'язання. У час проведенні грошової реформи у США в 1933 р. (відповідно до Акту про золотий резерв 1933 р., GoldReserveActof 1933) всі запаси монетарного золота, а також золоті сертифікати були передані в Казначейство, тобто вилучені з обігу. Серії золотих сертифікатів випуску 1934 р. не мали публічних емісій, призначались для обслуговування федеральних резервних банків і ніколи не перебували у публічного обігу.

Закон Бленда-Аллісона (Bland-AllisonAct) 1878 р. Давав право на випуск срібних сертифікатів, які були одним з основних видів паперових грошей. Закон 1878 р. був сприйнятий як відповідна реакція з боку законодавців на «срібний ажіотаж» серед громадян штатів, які були розгнівані спробами обмеження вільного карбування срібних монет та введення у США золотого стандарту.

Закон про Карбуванні Монет (CoinageAct) 1873 року знецінив срібло, обмеживши вільний випуск срібних монет. Відповідно до закону, виготовили бакси зі вартістю в \$1, а так звані торгівельні долари з подібним же срібним змістом, як в монетах по півдолару, двадцять п'ять і десять центів. Отже, срібло слугувало для виробництва розмінної монети і більше не реалізувало роль шаблонуціни. Спершу виробники срібла не спростовували того, втім, невдовзі вони зміниливласне судження, бо вартість срібла впалапід впливом зросту видобутку і скорочення попиту, пов'язаного з переходом багатьох країн до золотого стандарту.

Карбування розмінної монети потребувалосуттєвонечисленноїкількості срібла, в цей час групи людей заснували компанію за вільний і не обмежений випуск срібних монет. Вони не погодились з законом і називали його «злочином 73». Конгрес ухваливбіллі про закупівлю срібла. Відповідно до Законом Бленда-Аллісона 1878 року, Казначейство США придбало срібло на

суму 4 мільйони доларів; частина купленого срібла судилася для забезпечення резервних вимог по срібних сертифікатах, а частина на виробництво срібних монет. Зайва кількість придбаного срібла, називається «вільним сріблом» і залишалася на зберіганні у Казначействі.

Початок ХХ ст. дало для покращання економічних умов спричинило до зменшення популярності державної закупівлі срібла. Тому, відкриття нових золотоносних родовищ і зріст обсягу випуску золота підтримували прийняття в 1900 році Закону про Золотий Стандарт (Gold Standard Act).

Від 1928 року та 1930 роках у штатах знову почалося рушення за збільшення закупівлі срібла, передбачалося, що це допоможе вижити індустрії по видобутку срібла, а також допоможе країні протистояти інфляції. Прийняття такого рішення було обумовлено такими чинниками: прийняттям у 1928 р. Казначейством штатів рішення про скорочення обсягів готівкових купюр з метою прискорення розвитку безготівкових розрахунків; значним зростанням цін на золото та срібло внаслідок захоплення ФРС ринку валюти, наслідками Великої депресії 1929-33 рр. Відповідно до Закону про срібло 1934 року. Казначейство штатів повинне було утілювати цінову підтримку закупівлею срібла як на внутрішньому ринку, так і за кордоном до досягнення срібними запасами 25 % від загального обсягу металевих запасів країни. З 1942 по 1960 рр. Казначейство штатів придбало тільки знову здобутим срібло на внутрішньому ринку. На кошти купленого срібла Казначейством виробляли срібні сертифікати. Срібні сертифікати на початку могли купуватися на срібні долари за номінальною вартістю, а пізніше – на срібні зливки.

На період 1960 роках ринкові ціни на срібло пересилили офіційні ціники, що взагалі усунуло потребу в здійсненні державної закупівлі срібла.

У 1961 року срібні сертифікати не вилучалися з обігу. Казначейство США випускало сертифікати з номіналами, по \$1 (1928, 1934, 1935, 1957 рр.), \$2, \$5 (1934, 1953 рр.) і \$10 (1933, 1934, 1953 рр.).

Срібні сертифікати почали виникати з обігу у 1940-50 рр. Обсяг срібних сертифікатів в обігу в основному, залежав, від запасів срібних злитків, які зберігалися у Казначействі. Якщо громадяни купували сертифікати на злитки чи срібні долари, грошові знаки втрачали свій срібний кошт та не могли бути випущені в обіг без поповнення срібних запасів. Також відбулося зростання ціни на срібло, відповідно до 1960 р. вона становила \$1,29. Це значило, що реальна вартість срібного долару перевищувала його номінальну вартість. Тому власники срібних доларів перетворювали їх у срібні злитки, зменшуючи обсяги срібних монет в обігу, які постійно знижувалися

У 1961 році, щоб уникнути ще більшого підняття цін, Казначейство США і Федеральні резервні банки почали вилучати з обігу п'яти- і десяти доларові сертифікати, замінюючи їх банкнотами Федеральної Резервної системи (ФРС). Згодом в 1963 р. нове законодавство наділило Федеральні Резервні банки правами на випуск одностоларових банкнот, з заміною всіх сертифікатів на банкноти. У березні 1964 р. Казначейство припинило викуп срібних сертифікатів на срібні долари, а з 1968 р. вони змогли обмінюватися лише на банкноти Федеральних резервних банків. Повний викуп сертифікатів був

припинений в жовтні 1968 р. Отже, срібні сертифікати поступово виникали з сфери обігу. Але вони ще зостаються законним засобом платежу до повного їх зносу та вилучення з обігу. В 1970-х рр. велика кількість срібних доларів, які зберігаються у сховищах, були продані колекціонерам.

. *Білет* Федеральних резервних банків (Federal Reserve Note) - це купюри, які випускаються 12 Федеральними резервними банками ФРС відповідно до Федерального резервного акту 1913 р., переважають у сучасному банкнотному обігу США. Із 1928 р. були випущені в обіг серії доларів таких номіналів: \$1 (1963, 1969, 1974, 1977, 1981 рр.), \$2 (1976 р.), \$5 (1928, 1934, 1950, 1963, 1969, 1974, 1977, 1981, 1999, 2008 рр.), \$10 (1928, 1934, 1950, 1963, 1969, 1974, 1977, 1981, 1999, 2004 рр.), \$20 (1928, 1934, 1950, 1963, 1969, 1974, 1977, 1981, 1999, 2004 рр.), \$50 (1928, 1934, 1950, 1963, 1969, 1974, 1977, 1981, 1996, 2004 рр.), \$100 (1928, 1934, 1950, 1963, 1969, 1974, 1977, 1981, 1996 рр.), \$500 (1928, 1934 рр.), \$1000 (1928, 1934 рр.), \$5000 (1928, 1934 рр.), \$10000 (1928, 1934 рр.). Емісії серій останніх чотирьох купюр великих номіналів, випущених в обіг у 1928 та 1934 рр., були призначені для виконання великих грошових транзакцій банками Федеральної резервної системи та Федеральним урядом. Вони ніколи не знаходились у звичайному внутрішньому обігу, а за кордоном їх обіг заборонений валютним законодавством США. У 1969 р. Президентом США Ричардом Никсоном обіг цих купюр було заборонено з метою боротьби зі злочинністю та наркоторгівлею. До травня 2009 року купюри номіналом \$10000 залишилось 336, \$5000 – 342, \$1000 – 165372. У зв'язку з їх раритетністю колекціонери готові заплатити за них значно більше за їх номінальну вартість. Впровадження системи електронних грошей зробило непотрібним використання транзакцій великого розміру. Отже, потреба використання купюр великих номіналів стала відсутньою. Ані Казначейство США ані Федеральна резервна система не мають на сьогодні планів випускати інші номінали купюр, крім \$1, \$2, \$5, \$10, \$20, \$50 та \$100.

Банкноту білетів Федеральних резервних банків мають високий ступінь захисту від підробок. Кожному номіналу купюри відповідно портрет одного з державних діячів на лицьовому боці, під яким розміщується його художнє зображення та на зворотному його прізвище. Портрети на купюрах виконані у техніці гравюри та передруковані способом глибокого металографічного друку. На іншій частині лицьового боку банкноти (зліва під портрету) розміщена печатка Федерального резервного банку-емітента банкноти з найменуванням та кодом банку банкноти у центрі. У чотирьох кутах банкноти – цифри від 1 до 12, що відповідають коду одного з 12 Федеральних резервних банків США.

Відповідні кожному федеральному резервному банку цифри і літери приведені у табл. 4.1.

Визначено що в правому верхньому та лівому кутах на лицьовому боці банкноти симетрично розміщуються номери. Перша літера серійного номера відповідає літері, яка вказується у центрі печатки Федерального резервного банку. Після вказується восьмизначне число. Номер закінчується зіркою чи літерою.

Таблиця 4.1 – Літерні позначення та цифрові коди Федеральних резервних банків США

Федеральний резервний банк	Літера банку	Код банку
Бостон	A	1
Нью-Йорк	B	2
Філадельфія	C	3
Клівленд	D	4
Річмонд	E	5
Атланта	F	6
Чикаго	G	7
Сент-Луїс	H	8
Міннеаполіс	I	9
Канзас-Сіті	J	10
Даллас	K	11
Сан-Франциско	L	12

Купюра із зірочкою виготовляється натомість забракованої (пошкодженої під час виготовлення). Також кожна випущена 100000000-на купюра теж помічається зірочкою. Літери та цифри розміщуються точно на одній лінії, відстань між цифрами – однакова, розмір всіх знаків також. Знаки в номерах мають однакові контури.

Встановлено що в правій стороні всіх банкнот, які перебувають в обігу, розміщується зображення великої печатки Казначейства, яка наноситься за допомогою способу високого друку фарбою ярко-зеленого кольору на білетах Федеральних резервних банків. На рисунку печатки зображено щит білого кольору, а на ньому зверху розташовані терези, а знизу ключ, який виступає офіційним символом влади. Ці білі поля наповнені точками круглої форми, та проміж собою поля розділені стрічкою, зігнутою під кутом, на якій, на фоні горизонтальної штриховки, позначено 13 дрібних білих зірочок – за числом перших штатів південноамериканського союзу. Тобто по колу печатки виворотним шрифтом виконаний текст «THE DEPARTMENT OF THE TREASURY 1789» (рік створення департаменту). До серії 1966 року даний напис був зроблений на купюрах латинською мовою та мав такий вигляд «Thesar. Amer. Septent. Sigil.» Печатка облямована також колом із зубцям.

Визначено, що реквізити виконані способом високого друку, тому при падаючому світлі повинні бути видно здавленість паперу від тиску друкарської форми, також виразні межі штрихів та наявність на них фарби.

На верхній частині лицьового боку купюри розміщено напис «THE UNITED STATES OF AMERICA», виконана крупним контрастним шрифтом, також літери оконтурені білою лінією та відтінені горизонтальною штриховкою. З'ясовано що у широких штрихах літер часто можна спостерігати сліди гравірування у вигляді тонких білих ліній, які або пересікаються, та створюючи «сітку» або направлені паралельно штриху.

Тобто з фронтального лівого боку знаходяться літера та цифра, які називаються контрольною буквою тиражного аркушу та номером квадранту. Сучасна друкарська форма (при поаркушній технології друкування) містить 32 кліше ще умовно розділяється на 4 частини – квадранти, в кожному з котрих - по 8 кліше. Тобто 8 кліше присвоєно контрольні букви, тобто контрольні букви тиражного аркушу (A, B, C, D, E, F, G, H).

Досліджено що на стороні лицьового боку кожної банкноти праворуч розміщується напис, який виконаний дрібним шрифтом та фарбою чорного кольору, яка містить дві цифри, наприклад «G124». Літера (контрольна літера) може бути однієї з наступного ряду - A, B, C, D, E, F, G, H, цифра може бути будь-якою та означає номер кліше фронтального боку купюри. На певних банкнотах перед контрольною літерою і номером кліше стоять літери FW, які означають, що дану купюру випущено на фабриці в Форт-Уорті, штат Техас.

Отже на нижній частині купюри праворуч та ліворуч від портрета стоять факсимільні підписи міністра фінансів і скарбничого Сполучених Штатів.

На лівій стороні від підпису скарбничого розміщується напис, яка позначає рік прийняття основного оформлення купюри, а не рік її випуску (SERIES . . .). Таким чином після цифр, указуючи на рік, може стояти одна з літерів A, B, C, D.

Також дивлячись у зворотному боці у верхній частині купюри розміщуються написи «THE UNITED STATES OF AMERICA» і «IN GOD WE TRUST». Однак останній напис вперше з'явився на срібному сертифікаті номіналом \$1 в 1955 р. Потім його ввели для банкнот різного достоїнства і класу, а починаючи з серії 1963B, цей напис друкується на всіх паперових грошових знаках США.

Також у зворотному боці у правій стороні розміщується цифровий запис, який виконаний дрібним шрифтом, який позначає номер кліше зворотного боку.

З 1990 р. у папіру грошових білетів номіналом \$10, \$20, \$50 і \$100 додатково з'являється пластикова картка шириною 1,6 мм з мікропечаттю USA TEN, USA TWENTY, USA 50 та USA 100 до купюри, а також мікропечать, яка розміщена навкруг портрету двома дужками та містить напис «THE UNITED STATES OF AMERICA», який повторюється.

На початку 1996 року були створені банкноти нового зразку номіналом \$100, в яких з'явилися нові елементи захисту від підробок, змінився також їх зовнішній вид. Портрет президента став більш великим, що дало змогу розмістити водяний знак. Папір прошитий синтетичною ниткою (з текстом «USA 100», який повторюється), яка хвилеподібно світиться під УФ-випромінюванні фіолетового світла. З правого боку розмістили номінал купюри «100», який при розгляданні під прямим кутом виявляється зеленим, а під нахилом – чорно-фіолетовим. До серійного номеру додана додаткова літера. Літера і номер, розмістилися під лівим серійним номером, та вказують на Федеральний резервний банк-емітента купюри. На лицьовому стороні на купюрі присутній мікротекст «USA 100», розміщений нутрі числа 100,

надрукований ліворуч та позначає номінал банкноти. На камзолі Бенджаміна Франкліна надрукований мікротекст «UnitedStatesofAmerica».

У 2001 році з'явився нові зразки доларів, які відрізнялися хіба, що інфрачервоними мітками.

Адже, кожна купюра має товщину 0,0043 дюйма (0,1075 мм), а купка банкнот висотою в один дюйм нараховує 233 банкноти. У Розмірі банкнот, випущених в обіг в період з 1928 р. й до 1990 р. становлять 156 x 66 мм, а з 1990 р. - 157x67 мм.

Для випуску доларів США використовується безцелюлозний папір, який містить 75 % бавовни та 25 % льону. У папір хаотично включені у незначній кількості шовкові волокна синього та червоного кольорів. Бездеревний папір має блідно-жовтий колір та є еластичною навпомацки. У фільтрованому УФ-випромінюванні папір та волокна не світяться.

Головними постачальниками паперу були фірми «Крейн і компанія» із Дантона, штат Массачусетс.

Всяка фарба, що використовується, виготовляється в Бюро гравірування і друку Казначейства США (створено 29 серпня 1862 р.). Таку фарбу спеціально виготовляли для друку грошей та склад її ні кому не відкритий. Краска чорного кольору, яка використовується для друкування лицьового боку білета, однак за винятком зображення печатки Федерального банку, цифрового та літерного коду банку, має магнітні властивості. Усе зображення на зворотному боці банкноти виконано фарбою, яке не має магнітні властивості.

У наступний час у США в обігу перебувають грошові знаки таких видів:

1) паперові грошові знаки, вказуючи що вони перебувають в обігу тимчасово до їх зносу та поступово вилучаються з нього:

- білети «Срібні сертифікати» з позначкою «SilverCertificate» у верхній частині рамки з лицьового сторони номіналом 1, 5 і 10 доларів. Печатка Казначейства та серійний номер надруковані фарбою синього кольору;

- Таким чином срібні сертифікати номіналом 1, 5 і 10 доларів з печаткою Казначейства жовтого кольору всімто синього кольору, звичайного для срібних сертифікатів, та серійним номером чорної фарби. Відмінність у кольорі між печаткою Казначейства та серійним номером є єдиним винятком, у всіх інших випадках печатка і номер надруковані фарбою однакового кольору;

- Також срібні сертифікати номіналом 1 долар з надпечаткою на лицьовому та зворотному сторони слова «Hawaii» (Гавайї) із печаткою Казначейства та серійним номером коричневого кольору;

- Однак білети Федеральних резервних банків, випущені банком у Сан-Франциско, номіналом 5, 10 і 20 доларів з надпечаткою на лицьовому та зворотному сторони слова «Hawaii» (Гавайї) із печаткою Казначейства та серійним номером коричневого кольору.

2) Також грошові білети, які перебувають в обігу на загальних засадах:

- казначейські білети Сполучених Штатів з надписом «UnitedStatesNote» у верхній частині рамки з лицьового боку номіналом у 2 і 5 доларів із серійним номером та печаткою Казначейства червоного кольору;

- Також білети Федеральних резервних банків з написом Federal Reserve Note у верхній частині рамки з лицьової сторони номіналом 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 доларів. Печат Казначейства та серійний номер надруковані зеленою фарбою;

3) карбованці, які карбуються у Монетному дворі Сполучених Штатів.

Монетний двір США (United States Mint) виступає частиною Казначейства США та в свою чергу поділяється на: Монетний двір Філадельфії, який виготовляю нові монети та монети для пам'ятних подій; Монетний двір, що розташований у Денвері виконує такі самі функції, але у зменшеній кількості; Монетний двір у Сан-Франциско, виготовляє срібні та звичайні монети; Монетний двір у Вест-Пойнті, виготовляє монети з дорогих металів; золотий запас зберігають у Сховище у Форт-Ноксі.

Сьогодні у США грошовий обіг обслуговують такі види монет:

- монети номіналом \$0,01 («пенні») із цинку, покритого гальванізованою міддю (цинк – 97,5 %, мідь – 2,5 %);

- монети з мідно-нікелевого сплаву номіналом: \$0,05 - Five Cents, «нікель» (мідь – 75 %, нікель 25 %); \$0,10 - One Dime, «дайм» (мідь - 91,67 %, нікель – 8,33 %); \$0,25 - Quarter-Dollar, «чвертка» (мідь - 91,67 %, нікель – 8,33 %); \$0,5 - Half-Dollar, «півдолару» (мідь - 91,67 %, нікель – 8,33 %);

- монети номіналом \$1 із сплаву «марганець-латунь» (мідь – 88,5 %, цинк – 6 %, марганець – 3,5 %, нікель – 2 %).

Оскільки більшість платежів відбувається з допомоги безготівкових розрахунків, грошова маса містить не лише монети і паперові гроші.

4.2 Структура та Еволюція сучасної кредитної системи США

Перший комерційний банк у США був створений у 1781 році – Банк Південної Америки у Каліфорнії. До часу створення якого виконання банківських справ було на позичкових конторах або приватних асоціаціях, які надавали позички під заставу землі, також вони видавали паперові гроші, але не залучали депозитні гроші для здійснення розрахунків за допомогою чеків. Вони створювались для фінансування конкретних заходів та існували протягом періоду, який відповідає строку надання ними позичок.

Перші приватні акціонери банку «The Bank of New York», «The Bank of Boston» в штатах були створені в 1784 г. З метою подолання браку грошей та упорядкування грошового обігу після Війни за Незалежність у 1791 р. був заснований Перший банк Сполучених Штатів («The First Bank of the United States»), який відкрив філії в усіх важливих портових місцях країни (був ліквідований в 1811 р.). У 1816 р. була зроблена друга спроба упорядкувати грошовий обіг - створений Другий банк Сполучених Штатів «The Second Bank of the United States» (ліквідований в 1836 р.).

Кількість комерційних банків, особливо після ліквідації Другого банку Сполучених Штатів, швидко зростала. У 1800 р. їх було відкрито 29, у 1811 їх кількість досягнула 88, у 1814 р. – 120, 1850 р. – 700, у 1860 р. – 3000, а у 1913

р. – вже понад 20000. Отже створення та розвиток мережі комерційних банків сприяло швидкому росту економіки США, забезпечуючи її потреби у фінансових ресурсах.

Властивим атрибутом банківської системи була відсутність цілісності. В результаті цього мали місце масові банкрутства дрібних банків і численні зловживання у фінансовій сфері у період фінансових криз.

На початку 20-х років XIX ст. почали створюватися *банки штатів* – і комерційні банки, що здійснювали свою діяльність на підставі чартерів, отриманих від урядів штатів, отже були прийняті перші закони штатів щодо керування банківською діяльністю. Вказуючи на брак фінансових ресурсів та розладнання грошового обігу в період Громадянської війни 1863-1865 рр. це призвело до прийняття у 1863 р. Національного банківського акту (National Banking Act), відповідно до якого. була заснована система національних банків та зроблений певний крок до створення центрального банку, упорядкування емісійної та банківської системи.

Національні банки – це комерційні банки, які отримали чартер від Федерального (Державного) уряду. Їх основними функціями були створення національних банкнот, обслуговування федерального уряду, а також приватної клієнтури. Національні банки підпорядковувалися Контролеру грошового обігу – особі, яка призначалась Президентом штатів для роботи у Міністерстві фінансів та відповідала за контролювання за діяльністю комерційних банків. Він підпорядковувався Казначейству США. Відповідно до Акту 1863 р., для національних банків були встановлені мінімальний розмір капіталу та розмір обов'язкових резервів для забезпечення купюр і депозитів, введена їх періодична звітність перед федеральною владою. Крім того, Актом було заборонено створювати філії за межами свого місцезнаходження. Отже, поряд з очевидними позитивними змінами, прийняття Національного банківського акту призвело до розділення банків на національні банки та банки штатів, діяльність яких регулювались різними рівнями влади. Узагальнено що створення національних банків не прибрало основних недоліків банківської системи штатів – її негнучкості, нестійкості та відсутності достатнього контролю за діяльністю банків та інших фінансових установ.

Крім того це стало явним, коли відбулась криза 1907-13 рр., все це означало потребу цілісної системи. Банківська система опинилася неспроможною реагувати на зміну попиту і пропозиції грошей та кредиту, забезпечувати економіку ліквідними коштами, запобігти банкрутств банків, захистити інтереси вкладників. Так у 1908 р. створили Національну комісію з грошового обігу, за допомогою якої було створено Федеральну резервну систему.

Федеральна резервна система США (ФРС) була створена відповідно до Федерального резервного акту 1913 р. як система 12 федеральних резервних банків. Головними цілями її створення були: упорядкування та централізація грошової емісії; концентрація банківських резервів для забезпечення ліквідності банків у період криз; встановлення контролю за діяльністю банків та надання їх допомоги в період банківських криз та біржових «гарячок».

До Федеральної Резервної Системи (ФРС) обов'язково приєднувались національні банки, а банки штатів – добровільно. Для всіх банків-членів ФРС були встановлені найменші норми обов'язкових резервів, які вони повинні були зберігати у Федеральних резервних банках. В обмін на ураження своїх інтересів вони отримували певні пільги – можливість позичення коштів у ФРС, здійснення клірингових розрахунків, використання телетайпної мережі ФРС для транзакцій коштів.

Велика Депресія 1929-1933 років привела до фінансового хаосу в Америці. «Чорний четвер» 24 жовтня 1929 р., коли сталося стрімке падіння курсів акцій на Нью-Йоркській фондовій біржі, увірнуло багато які банки у фінансову кризу. Головною причиною була розповсюджена на той час банківська практика надання кредитів на купівлю акцій (їх частка складала понад 25 % обсягу сукупного кредитного портфеля банків), повернення яких після обвалу ринку стали проблематичним. Зворотною реакцією на кризові явища стали масове вилучення депозитів вкладниками та «утікання від банків», що призвело до масових банкрутств банків. Велика кількість банків припинила свою діяльність. Однак, у період Великої Депресії 1929-33 рр. ФРС не змогла побороти банкрутство, а все через відсутність єдиного елемента управління банківською системою. У цей період час президентом США став Франклін Делано Рузвельт, який через 48 годин після своєї інавгурації запровадив законодавчу ініціативу про закриття всіх банків, яка не була ухвалена Конгресом штатів.

У результаті банківських реформ 1933-35 рр. відповідно до *Акту Гласса-Стигала* (Glass-Steagall Act), прийнятого у 1933 р., була проведена реорганізація структури ФРС, розширені її повноваження та змінені функції, що спряло процесу подальшої централізації банківської системи США:

- всі банки-штатів з депозитами не менше \$1 млн. були повинні стати членами ФРС;
- була заснована Рада управляючих – керівний орган ФРС, який сконцентрував у своїх руках все керування важелями грошово-кредитної політики та якому було надано право встановлювати облікові ставки, затверджувати склад Ради директорів Федеральних резервних банків; встановлювати норми обов'язкових резервів для комерційних банків-членів ФРС; нормативи кредитування під цінні папери;
- було створено Федеральний комітет відкритого ринку для операцій на ринку;
- у 1933 р. створено Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД, Federal Deposit Insurance Corporation, FDIC) для захисту вкладів клієнтів.;
- з початку 1933 р. (відповідно до Акту Мак-Фэддена, McFadden Act, 1927 р., який був змінений у 1933 р.) банкам було дозволено створювати філій у межах штатів, де вони мали головні офіси;
- В цей час комерційними банкам було заборонено робити будь-які операції з акціями (крім операцій з державними акціями та брокерської діяльності за дорученнями та за рахунок клієнтів), операції з нерухомістю, зі

страхування. Слід відзначити, банки не могли бути афілійованими із компаніями, які здійснюють діяльність на ринку акцій, а також із страховими компаніями;

- організації, які здійснюють роботу на ринку цінних паперів, не мали права залучати депозити. Крім того, директори, керівники та співробітники цих організацій не мали права займати керівні посади у комерційних банках.

Відповідно до прийняття Акту Гласса-Стигала, банківська система США перетворилась у сегментоване, у якій були встановлені обмеження щодо операцій комерційних банків з акціями та інших операцій із панівним ступенем ризику. Приватні банки, зазвичай, перетворювалися в інвестиційні. Великі банки залишились універсальними (з урахуванням встановлених обмежень), а інвестиційну справу передали дружнім організаціям та, тим самим, зберегли контроль за цією сферою.

Також сегментований характер банківської системи США був посилений Законом про банківські холдингові компанії 1956 р., відповідно до якого небанківським компаніям було заборонено володіти банками, що дозволило обмежити прямий контроль холдингової компанії над банками та іншими компаніями-учасниками холдингу. Вказуючи що, були встановлені обмеження щодо операцій холдингів з цінними паперами: інвестиції в цінні папери не повинні були перевищувати 5 % всіх власних акцій компанії.

Значно вплинув на роботу комерційних банків Закон 1980 р. «Про дерегулювання депозитних установ та контроль за грошовим обігом». Відповідно до Закону була значно розширена сфера контролю ФРС та створені рівні умови для конкуренції для депозитних інститутів.

- для банків-нечленів ФРС, інститутів були встановлені такі самі вимоги щодо обов'язкових резервів, що й для банків-членів ФРС іноземних банків, позичково-ощадних

- банкам-нечленам ФРС та позичково-ощадним інститутам було надано право позичати кошти у ФРС так само, як й банкам-членам ФРС;

- Федеральні резервні банки одержали право стягувати з банків-членів ФРС плату за надані послуги, що сприяло підвищенню конкурентоспроможності інших кредитно-фінансових установ на ринку банківських послуг.

На початку листопада 1999 р. Конгрес штатів згодив Акт Грема-Ліча-Блайлі (Gramm-Leach-Bliley Act), яким було змінено деякі положення Закону Гласса-Стигала 1933 р., що, за думкою аналітиків, повинне було сприяти посиленню конкуренції між професійних учасників фондового ринку США.

Крім того до Акту Грема-Ліча-Блайлі було скасовано обмеження Гласса-Стигала щодо афілійованості між банками, фірмами, що здійснюють діяльність на ринку акцій, та страховими компаніями. Було дозволено засновувати фінансові холдингові компанії, які можуть бути холдерами акцій банків, інвестиційних компаній та страхових фірм. Банки отримали можливість робити операції на ринку акцій за власний рахунок не прямо, а у межах холдингу - через компанію, афілійовану з банком, яка повинна зареєструватися у Комісії Сполучених Штатів з акцій і біржі (US Securities and Exchange Commission, SEC).

Були поставлені вимоги щодо реєстрації компанії в SEC у якості брокера чи дилера (раніше банки були від цього звільнені). Зміни не скасовували АктаГласса-Стигалацілком, адже обмеженні операції банків із акціями існують дотепер: банкам дозволяється здійснювати операції тільки з державними акціями та здійснювати брокерську діяльність, укладаючи угоди з клієнтами за їх дорученням та за їх рахунок.

Для забезпечення внутрішньої безпеки після терористичних атак 11 вересня 2001 р. Конгрес США приймав Акт про патріотизм (The USA PatriotAct), який містить положення щодо боротьби з міжнародним відмиванням грошей та запобігання доступу терористів до фінансової системи штатів. Положення Закону, що стосуються банківської діяльності, були оформлені як зміни до Акту про банківську таємницю (BankSecrecyAct, BSA), прийнятому у 1970 р. BSA вимагає від фінансових фірм, що функціонують у США, вести облік та сповіщати про великі операції в іноземній валюті, накопичувати інформацію про осіб, які здійснюють ці операції, а також про підозрілу діяльність, пов'язану з можливими порушеннями державного законодавства - відмиванням грошей, фінансуванням терористичної діяльності та іншими фінансовими злочинами. BSA також забороняє використовувати рахунки в іноземних банках для відмивання незаконно отриманих коштів або для ухилення від сплати податків у США та законодавчих обмежень. Казначейство несе відповідальність за розробку та реалізацію цих положень. У той же час Казначейство делегувало державним фінансовим регуляторним органам відповідальність за моніторинг відповідності діяльності банків положенням BSA. Зокрема нормативні акти Державної резервної системи США вимагає від банків розробити програму забезпечення відповідності вимогам BSA. Крім того під час перевірок банків штатів-членів ФРС, філій та представництв іноземних банків інспектори ФРС перевіряють виконання установами вимог BSA щодо ведення обліку та звітності, а також інших вимог стосовно економічних санкцій щодо окремих країн, що введені Конгресом США.

Загальна структура сучасної кредитної системи Америки, яка склалася на цей день, представлена на рис. 4.1.

Це сучасна кредитна система США має 3 ярусну структуру:

-1 ярус – Федеральна резервна система США (ФРС) головний в монетарній політиці, слідкує за рівнем ліквідності, надійності та стабільності банківської системи, має підтримувати й регулювати платіжну систему;

- 2 ярус: це комерційні банки не учасники ФРС та універсальні комерційні банки-члени; філії, агенції та представництва іноземних банків; банківські холдинги;

- 3 ярус –позичково-ощадні інститути та інші спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи; спеціалізовані кредитно-фінансові установи: спеціалізовані комерційні банки (члени та нечлени ФРС) .

Рисунок 4.1 – Структура кредитної системи США

Загальна кількість депозитних інститутів США станом на 31.12.2019 р., за даними Федеральної корпорації страхування депозитів, становила 8021, у тому числі: філій іноземних банків – 9 (0,1 %); ощадних установ – 1173 (14,6 %); комерційних банків – 6839 (85,3 % від загальної кількості установ).

Фінансова криза, почалась у 2008 р., вкрай негативно вплинула на стан кредитної системи США. Якщо кількість проблемних інститутів на кінець 2007 р. становила 76 установ, то у 2008 р. вона зросла на 176 установ (на 231,6 %), а в 2009 р. – вже на 449 установ (на 178,2 %). Кількість збанкрутілих установ у 2008 р. зросла до 25 (на 2 установи, або на 733,3 %), а в 2009 р. – до 140 установ (на 115 установ, або на 115 %).

4.3 Структура і функції Федеральної резервної системи США

В момент підтримання закону про Федеральну систему (ФРС) в США функціонували 20 000 банків, з яких 7000 були емісійними національними банками, а інші – банками штатів, які діяли за законами своїх штатів і не мали права на емісію банкнот. **Федеральна резервна система США (Federal Reserve System)** – центральний банк США - була створена в 1913 р.

відповідно до Федерального резервного акту. Територію США розділили на 12 округів, в кожному з яких резервний банк.

ФРС контролює та перевіряє працю банків штатів – членів ФРС, холдингових компаній відповідно до Акту Грамма-Лича-Блайлі 1999 р., іноземних філій банків-членів ФРС, у тому числі дочірні структури, через які банківські установи США можуть робити міжнародну банківську діяльність, американських філій, агенцій та представництв закордонних банків (у тому числі, що стосується небанківської діяльності).

Також система контролює дотримання законів, що пов'язані з фінансовими операціями. Найбільш знані з цих законів – закон про однакові кредитні можливості і закон про чесні кредитні відносини.

Організаційна праця ФРС включає такі ланки:

- Рада управляючих;
- 12 федеральних резервних банків (ФРБ) та їх 25 відділень;
- 2206 комерційних банків-членів ФРС (за даними Федеральної корпорації страхування депозитів станом на 31.12.2009 р.);
- Федеральний комітет відкритого ринку (ФКВР);
- Федеральна консультативна рада (ФКР).

Формальна організаційна структура Федеральної резервної системи наведена на рис. 4.2.

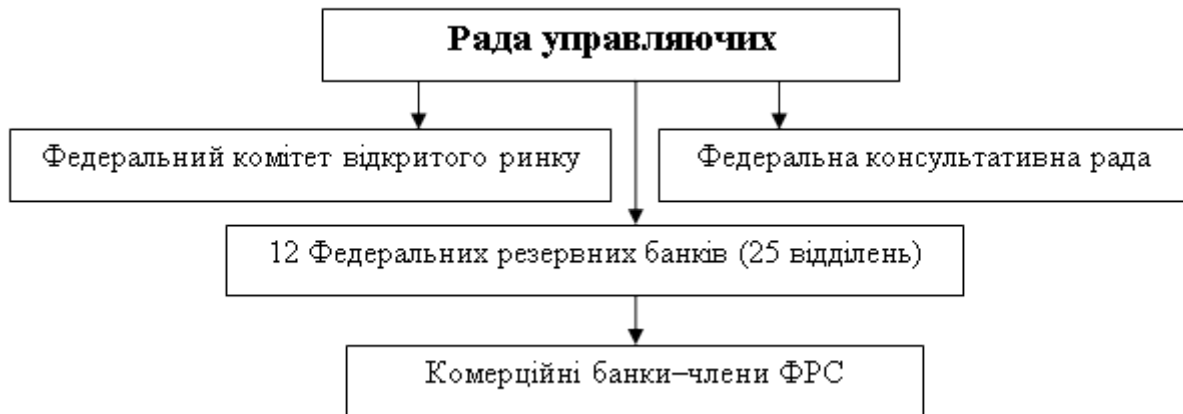

Рисунок 4.1 – Організаційна праця Федеральної резервної системи США **Рада управляючих** (*Board of Governor of the Federal Reserve System*) - керівний орган ФРС, який має свій офіс у Вашингтоні, округ Колумбія. Відіграє значну роль у прийнятті рішень.

Рада управляючих ФРС відповідає за реалізацію монетарної політики ФРС, стежить за контролем діяльності Федеральних резервних банків, регламентує звичайні принципи діяльності депозитних інститутів. Основні функції Ради управляючих ФРС:

- розробка емісійної політики, нагляд за емісією та вилученням з обігу банкнот;
- регламентація функціонування платіжної системи;
- нормування необхідних резервів для депозитних інститутів;
- прийняття основних принципів нагляду за депозитними інститутами;

- розгляд правил за якими проходять операції на ринках;
- нагляд за роботою федеральних резервних банків, тобто, за їх діяльністю з обслуговування депозитних інститутів, відповідно до проведення перевірок. Кожний банк затверджує свій бюджет в Раді. Певні види витрат (як-от, на виплату зарплатні Президентам та віце-президентам Федеральних резервних банків) підлягають спеціальному затвердженню;
- призначення президентів та віце-президентів Федеральних резервних банків.

Рада складається із семи звичайних членів (включаючи президента та віце-президента), які делегуються від 12 федеральних резервних округів та ставлять президента США зі схвалення Сенату США строком на 14 років. Робітники Ради, що відпрацювали повний термін, непризначаються на другий термін. Президент США має право обирати тільки двох нових членів Ради за чотирирічний строк свого перебування у владі.

Раду управляючих очолює Президент (головний) Ради та Віце-президент Ради (заступник головного), які призначаються Президентом США із членів Ради терміном на чотири роки та затверджуються Сенатом. Їх можуть назначити повторно тільки в тому разі якщо термін їх роботи не скінчився. Голова Ради управляючих управляє Радою управляючих та встановлює порядок засідання Ради і ФКОВР, контактує з Конгресом і Президентом США з певних питань. Тобто із 31 лютого 2006 г. посаду голови Ради управляючих займає Бен Бернанке (Ben S. Bernanke).

У розпорядженні членів Ради великий штат співробітників: інспектори, економісти, юристи, адміністратори.

Рада управляючих щорічно звітує Конгресу США про його операцій та двічі на рік – презентації про економіку та заходах ФРС. У щомісячному Бюлетені ФРС публікуються дані та інша інформація про діяльність ФРС.

Федеральний комітет відкритого ринку (ФКВР, Federal Open Market Committee), заснований в 1936 р., відповідає за формування стратегії і тактики діяльності на ринках, розробку директив щодо діяльності на ринку. Отже, ФКВР надсилає директиву до відповідного департаменту ФРБ Нью-Йорка, Віце-президент якого виконує догляд за купівлею-продажем державних акцій. Функцією ФКВР є також дія контролю за організацією політики на відкритому ринку з ціллю оцінки її впливу на стан грошово-кредитної департаменту, кон'юнктуру грошового та фінансового ринків.

До складу ФКВР доходить 12 членів, які мають право вирішального голосу на засіданнях ФКВР: 7 членів Ради управляючих та 5 представників від Федеральних резервних банків - президент ФРБ Нью-Йорка та президенти 4 інших ФРБ. Члени ФКВР мають обирати на ротаційній основі; президент Нью-Йоркського ФРБ є постійним членом ФКВР.

Федеральні резервні банки (Federal Reserve Banks) – це 12 банків, що утворюють ФРС та володіють чартером Федерального уряду на ведення банківських операцій, є провідником директив Ради керуючих і грають важливу роль в організації монетарної політики ФРС.

4.4 Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи США

Сучасний стан банківської системи США характеризується поглибленням процесів глобалізації і інтернаціоналізації і зростанням транснаціональних компаній. По кількості найбільших банків лідирують штати Каліфорнію, Іллінойс, Нью-Йорк, Пенсільванія, Техас і Флорида, оскільки вони виділяються вигідним географічним становищем, розвиненою промисловістю і великою кількістю ТНК.

Комерційні банки США входять до складу 2 ярусу кредитної системи США як універсальні банки та 3 ярусу останньої як спеціалізовані комерційні банки (поряд зі спеціалізованими небанківськими кредитно-фінансовими установами).

Із-за постійного злиття, збанкрутування комерційних банків в умовах посилення внутрішньої та зовнішньої конкуренції, подовження фінансової кризи на ринку банківських послуг у США спостерігається стала тенденція скорочення кількості комерційних банків. Так, наприкінці 1998 р. кількість комерційних банків, які входили до Федеральної корпорації страхування депозитів США, становила 8871,2000 р. – 8315, 2005 р. – 7526, 2007 р. – 7293, то наприкінці 2008 р. – 7085 (на 198, або на 2,7 %, менше ніж на початку року), а наприкінці 2009 р. – вже 6839 (на 247, чи на 3,49 %, менше ніж на початку року).

Станом на 31.12.2009 р. загальний обсяг активів комерційних банків США, за даними Федеральної корпорації страхування депозитів, становив \$11842674 млн., а депозитів - \$8329880 млн. За статистичними даними ФРС, до групи великих банків із сукупними активами, що перевищували \$300 млн., увійшли 1739 банківських установ (25,43 % від загальної кількості банків) із загальним обсягом активів \$11033875 млн. (93,17 % від загального обсягу активів комерційних банків). «П'ятірка» найбільших комерційних банків США включала:

- Дж.П. Морган Чейз энд Компани (Нью-Йорк) (JPMorganChaseBank, NewYork,) з активами \$1627684 млн.;
- Банк оф Америка Корп. (Шарлотт, Сев. Кароліна)(BankofAmericaCorporation, Charlotte) – \$1465221 млн.;
- Сітібанк (Сітігруп)(Нью-Йорк) (Citybank, Citigroup, NewYork)- \$1161361 млн.;
- Уеллс Фарго Банк (Сан-Франциско, Каліфорнія) (WellsFargoBank, SanFrancisco, California) – \$608778 млн.;
- Вачовія Банк (Шарлотт, Сев. Кароліна) (WachoviaBank,Charlotte, N.C.) - \$510083 млн.

Всі комерційні банкіза юридичним статусом підрозділяються на *національні банкі банкі штатів*. Перші ліцензуються і контролюються федеральним урядом, другі – властями штатів. Національні банкі зобов'язані бути членами ФРС, банкі штатів можуть приєднатися до неї добровільно за

умови виконання вимог Федерального резервного акту. За станом на 31.12.2009 р. із загальної кількості комерційних банків національними є 1462 (21,38 %), решта 5377 (78,32 %) – банками штатів, з них 844 установи (12,23 %) є банками штатів-членами ФРС. До банків-членів ФРС належать 2306 банківських установ, тобто 33,72 % від загальної кількості банків.

Значну роль в банківській системі США до початку фінансової кризи у 2008 р. грали філії іноземних банків (переважно японських): наприкінці 1997 р. їх було більше 260, їх частка на місцевому ринку наприкінці 1982 р становила 14 %, 1997 р. – 21 %. У Каліфорнії японські банки контролювали близько 25 % ринку банківських послуг. Але фінансова криза призвела до скорочення кількості та частки філій іноземних банків наприкінці 2009 р. відповідно до 9 і 0,1 % (за даними Федеральної корпорації страхування депозитів).

До недавнього часу банківське законодавство обмежувало можливості прямої концентрації банків через створення мережі філій. Тому у післявоєнний період у США поширеними були приховані форми концентрації, такі як кореспондентські зв'язки, «банківські ланцюги», холдинг-компанії. Банківське законодавство США тривалий час забороняло відкриття відділень за межами штату, у якому містилася головна контора банку, у деяких штатах банкам взагалі було заборонено мати відділення. Лише за останній час можна спостерігати зростання чисельності філій та зменшення загальної кількості юридично незалежних банків (колишні дочірні банки перетворюються на філії та відділення). Але й раніше великі монополії намагалися обійти цю заборону через створення холдинг-компаній, які скуповують акції юридично незалежних банків та ставлять їх під свій контроль. У 70-80-ті роки більшість банків стали членами холдингових компаній - однобанківських або багатобанківських.

За рівнем спеціалізації комерційні банки США поділяються на універсальні та спеціалізовані.

Універсальні банки США здійснюють майже усі види банківських операцій з урахуванням певних обмежень, включаючи кредитування приватних компаній, фізичних осіб, фермерів та держави, розміщують депозити, здійснюють розрахунково-касове обслуговування, міжнародні валютно-розрахункові операції, управління активами та надають інші послуги. У структурі активів універсальних комерційних банків близько 20% припадає на долю дрібних і середніх комерційних банків регіонального і місцевого типів.

Законодавством США встановлені певні обмеження на виконання універсальними комерційними банками операцій з високим ступенем ризику, що було пов'язане з хвилею банківських банкрутств у період Великої Депресії 1929-1933 рр. Насамперед, це стосується операцій, пов'язаних із інвестиціями банків у цінні папери та операцій по гарантованому розміщенню корпоративних цінних паперів, усього комплексу послуг зі страхування, брокерських операцій з нерухомістю та деяких ін. Останнім часом спостерігається деяке послаблення в обмеженнях щодо операцій з цінними паперами, але й дотепер універсальним банкам дозволяється здійснювати операції тільки з державними цінними паперами та здійснювати брокерську діяльність, укладаючи угоди з клієнтами за їх дорученням та за їх рахунок.

Серед спеціалізованих комерційних банків США виділяються інвестиційні банки, котрі виникли в період громадянської війни (1861-1865 рр.) для розміщення облігацій федерального уряду, та Експортно-імпортний банк США.

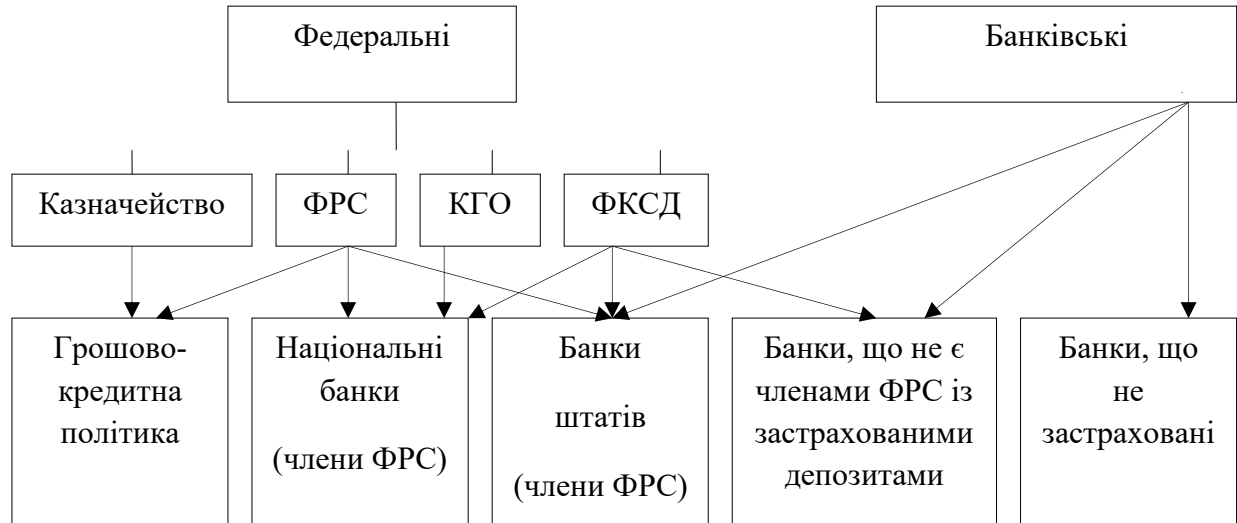
Інвестиційні банки грали особливу роль в банківській системі США до початку фінансової кризи у 2008 р. Банки США біли розділені на інвестиційні і комерційні (універсальні) в 30-ті роки з метою подолання Великої Депресії. Вони спеціалізувались на здійсненні прямих інвестицій у цінні папери корпорацій, емісії власних паперів, на емісії та гарантованому розміщенні цінних паперів інших емітентів (андеррайтинг), дилерських операціях з цінними паперами (торгових операціях з цінними паперами за власний рахунок), брокерських операціях (посередницьких операціях з купівлі-продажу цінних паперів для клієнтів на комісійної основі), наданні послуг з організації злиття та поглинань, консалтингових послуг (фінансова аналітика та дослідження в інтересах інвесторів та корпорацій). Інвестиційні банки не мали право залучати депозити (вклади) юридичних та фізичних осіб. Серед найбільших інвестиційних банків були «Лерман Бразерс» (Lerman Brothers), «Мерріл Лінч» (Merril Lynch), «Беа Стінз» (Bear Steans) «Голдмен Сакс» (GoldmanCachs), «Морган Стенлі» (MorganStenley) та ін.

Іпотечна криза, що зародилась у США у 2008 р., переросла у фінансову, яка придбала масштаби світової фінансової кризи, зокрема у банківській сфері. Це призвело до банкрутству, поглинанню одних інвестиційних банків чи до зміни статусу інших інвестиційних банків шляхом їх перетворення у комерційні (універсальні). Так, у 2008 р., після невдалих спроб урятування, збанкрутував Lerman Brothers. Merrill Lynch був куплений BankofAmerica, а Bear Steans був придбаний JPMorganChase. У тому самому 2008 р. ФРС дозволила змінити статус незалежних інвестиційних банків на статус комерційних банків (банківських холдингів) банкам GoldmanCachs і MorganStenley, що надало їм можливість залучати депозити фізичних та юридичних осіб для формування банківських ресурсів і, тим самим, забезпечувати стабільні джерела фінансування. Крім того діяльність останніх двох банків має жорстко контролюватися державою. Отже, внаслідок фінансової кризи незалежні інвестиційні банки припинили існування.

Експортно-імпортний банк США («Export-ImportBankofUnitedStates») – державний спеціалізований банк, створений у 1934 р. Банк є важливою ланкою державного регулювання економіки, зовнішньої торгівлі та міжнародних кредитних відносин. Діяльність банку регламентується окремим законом, прийнятим у 1945 р. Головним завданням банку є сприяння експорту американських товарів шляхом надання позик іноземним імпортерам та гарантій американським комерційним банкам за зовнішніми позиками. Кредити іноземним компаніям та урядам, як правило, пов'язані з оплатою товарів найпотужніших американських компаній («Дженерал Електрик», «Боїнг» та ін.). Ресурси банку складаються із власного капіталу, який належить Міністерству фінансів США, та позик Казначейства США.

У США протягом багатьох років складалася бюрократична розгалужена система контролю як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Існують два загальні принципи банківського регулювання в США: забезпечення стабільності та запобігання краху банків; обмеження концентрації капіталу в руках небагатьох кредитних установ та запобігання монопольного контролю за грошовим ринком.

Контроль на федеральному рівні здійснюють Казначейство, ФРС, Контролер грошового обігу (за національними банками), Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД) (рис. 4.3). Контроль на рівні штатів покладено на банківські департаменти штатів. На діяльність американських банків, крім спеціальних органів контролю, впливають також рішення інших урядових органів: Міністерства юстиції (злиття), Комісії з бірж та цінних паперів (допуск на біржу та емісія акцій), Федеральної торговельної палати (обслуговування споживачів) та ін. Є також і неурядові органи контролю за роботою окремих груп кредитних установ (наприклад, Американська асоціація банкірів, Асоціація незалежних банків та ін.). Особливе місце в системі органів контролю посідає Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД). Усі банки - члени ФРС зобов'язані вступити до цієї корпорації, інші - за бажанням. Знак ФКСД (FDIC), який можна бачити в будь-якій фінансовій установі США, став символом довіри. У разі банкрутства банку страхове відшкодування становить \$250 тис.

КГО – Контролер грошового обігу (структура у Міністерстві фінансів)
 ФКСД – Федеральна корпорація страхування депозитів

Рисунок 4.3 – Органи контролю за діяльністю банків у США

Крім комерційних банків, структура кредитної системи США включає й інші, *небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові інститути*. Роль

небанківських інститутів зростає і становить конкуренцію комерційним банкам, особливо у сфері довготермінового кредиту.

Федеральні кредитні установи – спеціалізовані державні кредитні установи, які діють у сфері сільського господарства, житлового будівництва, вищої освіти.

Федеральна система кредитування сільського господарства створена у 1916 р. з ініціативи Конгресу США. Система кредитування складається з кооперативних банків, федеральних посередницьких кредитних банків і федеральних земельних банків, випускає цінні папери для акумуляції коштів на цілі кредитування фермерських господарств. Установи системи не мають права залучати депозити

До системи кредитування сільського господарства входить сім кооперативних банків, котрі забезпечують надання коштів локальним асоціаціям позичальників-фермерів. Крім того, існують два кооперативних банки, створені спеціально для кредитування потреб сільськогосподарських кооперативів, у тому числі й тих, що стосуються будівництва та експлуатації систем електронного і телефонного зв'язку, водопостачання й каналізації. Ці банки фінансують також експорт сільськогосподарської продукції.

Об'єднана федеральна агенція з надання послуг фермерам надає сільськогосподарські позички, здійснює розробку та реалізацію сільськогосподарських програм щодо забезпечення автоматизації сільського господарства. У її склад входить Товарно-кредитна корпорація, яка надає кредити під заставу товарів на складі.

Федеральна система кредитування будівництва житла функціонує через три установи: Федеральну національну іпотечну асоціацію, Федеральну корпорацію іпотечного кредитування житла, Федеральний банк житлового кредитування (Federal Home Loan Banks).

Федеральна національна іпотечна асоціація (Federal National Mortgage Association, FNMA), відома як Fannie Mae (FNM), – найбільше іпотечна агенція США, яка була заснована як державна компанія в 1938 р. указом президента Рузвельта з метою організації вторинного ринку іпотечних позик. У 1968 р. з метою надання допомоги федеральному бюджету вона була реорганізована у приватну компанію та стала публічною. Із метою створення конкуренції Fannie Mae у 1970 р. було організовано як приватну компанію Федеральну корпорацію іпотечного кредитування житла (Federal Home Loan Mortgage Corporation, FHLMC), відому як Freddie Mac (FRE).

Ці іпотечні агенції не видають іпотечні житлові позички, а займаються фінансовою підтримкою вторинного ринку іпотеки, купуючи позички у банків, консолідуючі їх у пули, випускаючи під їх забезпечення іпотечні цінні папери та продаючи їх на вторинному ринку. Обидві агенції володіють чи виступають гарантами по половині всіх іпотечних зобов'язань США. По різних оцінках, вісь іпотечний ринок США оцінюється у розмірі від \$12 млрд. до \$12 трлн.

Після початку іпотечної кризи у 2008 р. за останні два роки акції цих двох іпотечних агенцій здешевили на 98 %, тільки збитки Fannie Mae перевищили \$100 млрд. Уряд США виділив більше \$100 млрд. для фінансової підтримки

агенцій, які знаходилися на межі банкрутства. ? вересня 2008 р. Fannie Mae та Freddie Mac були поставлені під державний контроль через Федеральну агенцію по житловому фінансуванню (Federal Housing Finance Agency, FHFA), якої були надані повноваження щодо управління активами агенцій. Керівники агенцій були звільнені, уряд США взяв на себе зобов'язання щодо цінних паперів компаній.

Урядова національна іпотечна асоціація (Government National Mortgage Assosiation, GNMA), відома як Ginnie Mae, була заснована у 1968 р. і належить федеральному уряду. Ginnie Mae випускає цінні папери, які забезпечені пулами іпотечних кредитів і застраховані Федеральною житловою адміністрацією (Federal Housing Administration) чи гарантовані Адміністрацією ветеранів (Veterans Administration). Цінні папери Ginnie Mae випускаються організаціями, яким надані повноваження на це Ginnie Mae та які сформували пул із власних іпотечних кредитів. Своєчасність виплати основного боргу та відсотків за цими цінними паперами гарантуються Ginnie Mae, яка має, у свою чергу, повну гарантію Уряду США. Як наслідок, цінні папери Ginnie Mae мають рейтинг «AAA».

Федеральні банки житлового кредитування (Federal Home Loan Banks) – це кооперативний банк, який складається із 12 регіональних іпотечних банків США, спеціалізується на наданні іпотечних житлових кредитів населенню.

Федеральна система кредитування здобуття вищої освіти включає студентську асоціацію ринкових позик (SallieMac.), яка забезпечує коштами здобуття вищої освіти студентам через персональні позики, надані приватними фінансовими інститутами під гарантовану програму студентських позик.

Широко розвинені в США *ощадні інститути*, що спеціалізуються, в основному, на операціях із залучення заощаджень (вкладів) і цільового кредитування вкладників. До ощадних інститутів належать: позичково-ощадні асоціації, взаємно-ощадні банки, кредитні спілки.

Ощадно-позичкові асоціації спеціалізуються на наданні іпотечних кредитів населенню на купівлю та будівництво житла, на залученні ощадних вкладів населення, а також, у останній час, транзакційних (чекових) депозитів та строкових депозитів малого розміру. Ощадно-позичкові асоціації можуть бути пайовими (якщо вони належать вкладникам) і акціонерними (якщо належать акціонерам). Акціонерні ощадно-позичкові асоціації можуть належати компаніям: унітарним – що володіє однією ощадно-позичковою асоціацією або холдинговим – що володіє декількома ощадно-позичковими асоціаціями. Унітарні компанії мають більшу свободу у виборі видів послуг і діяльності, чим холдингові. Сьогодні асоціації прикладають великі зусилля, щоб постійно адаптуватися до сучасного ринку. Одні, такі як «Ферст Юніон» (First Union), практично перетворилися на комерційні банки, інші, типу «Норт Екрон Сейвінгс енд Лоун» (Nort Akron Savings&Loun), функціонують у традиційних рамках.

Взаємні ощадні банки мають тривалішу історію, ніж ощадно-позичкові інститути. Багато з них з'явилися ще в початку XIX століття для зберігання невеликих заощаджень робочих. Первинні мінімальні розміри внесків в такі

банки видно сьогодні з їх назв: «П'ятівідсотковий Ощадний Банк Лінна» (Lynn FiveCents Savings Bank), штат Массачусетс, «Десятівідсотковий Ощадний Банк Брукліна» (Brooklyn TenCents Savings Bank), штат Нью-Йорк. Спочатку ці банки виникали на основі «взаємної» форми власності (близькою до кооперативної), як і ощадно-позичкові асоціації. Взаємними ощадними банками управляли зазвичай не директори і довірені особи, які вибиралися беззмінними засновниками, а їх авторитетні представники. Прибуток банків або виплачувався вкладникам, або сплямувався на фінансування розвитку банку. Частково завдяки такій колективній організації більшість взаємно-ощадних банків залишалися дієздатними навіть в 1930-і рр., коли відбувалися масові банкрутства банків. Останніми роками багато ощадних банків і ощадно-позичкові асоціації перейшли на акціонерну форму власності.

Взаємно-ощадні банки спеціалізуються на наданні іпотечних позичок, на інвестиціях в акції і облігації корпорацій, на залученні коштів у вигляді ощадних вкладів і строкових депозитів невеликого розміру. Зі всіх ощадно-позичкових інститутів взаємні ощадні банки першими стали приймати чекові депозити, склавши тим самим конкуренцію комерційним банкам, однак чекові депозити до цих пір не стали найважливішою категорією депозитів в ощадних банках.

Американські *кредитні спілки* своєю суттю є демократичними кооперативними організаціями, які створюються з метою надання допомоги своїм членам та об'єднуються спільними інтересами (професійними, матеріальними тощо), – співробітникам фірми, членам професійного співтовариства, вчителям шкіл тощо. Члени спілок, або пайовики, вносять заощадження у вигляді паїв виключно з метою надання позик пайовикам кредитної спілки, бобир здійснюють взаємно кредитування. Умови надання позик і порядок нарахування відсотків на внески визначаються кредитною спілкою. Найвищим органом спілки є загальні збори його членів, а в перервах між зборами – правління.

Перша кредитна спілка на території сучасних США була заснована в 1909 р. групою франко-американських католиків в м. Манчестер і називалася «Кооперативна кредитна асоціація св. Марії» (St. Mary's Cooperative Credit Association). Економічний бум 1920-х рр. призвів до стрімкого розвитку кредитних спілок - до 1930 р. їх було вже 1,1 тис. До 1960 р. 6 млн. американців об'єднувалися вже в більш ніж в 10 тис. кредитних спілок. В середині 1990-х рр. нараховувалося понад 11 тис. кредитних спілок, що обслуговували майже 70 млн. пайовиків. У 1990-і рр. помітно зросло значення корпоративних кредитних спілок, які виконували роль посередників між кредитними спілками і відкритим фінансовим ринком. Корпоративні кредитні спілки акумулювали інвестиційні і відсоткові ризики і залишили решті кредитних спілок можливість ліквідного, прибуткового вкладення на фондових ринках. У 1997 р. корпоративні кредитні спілки управляли 7% активів всіх спілок США. В цілому функціонування будь-якої кредитної спілки базується на трьох принципах: взаємодопомога, рівність кожного вкладника незалежно від грошового внеску і обов'язковість участі в роботі кредитної спілки будь-якого рівня.

Пенсійні фонди корпорацій стали грати важливу роль на ринку позикових капіталів після Другої світової війни. З 1967 р. їх капітали, які утворені з внесків підприємців і робочих, зросли більш ніж удвічі, перевищивши в 2000 р. \$207 млрд. Пенсійні фонди США - одні з основних постачальників довгострокового капіталу на фінансовому ринку та мають статус найбільшого інституційного інвестора у світі. Кошти пенсійних фондів, в основному, інвестуються в акції і облігації корпорацій. В цьому відношенні вони конкурують з інвестиційними компаніями, які, купуючи акції торговельно-промислових і транспортних фірм, випускають на ринок власні зобов'язання. Пенсійні фонди корпорацій також вкладають кошти у цінні папери уряду.

Пенсійні фонди корпорацій забезпечують їх учасникам виплати доходів після виходу на пенсію за рахунок страхових внесків і доходів від інвестування у цінні папери. Розрізняються пенсійні фонди за формою організації та управління, за структурою активів.

Найважливішою ланкою системи пенсійного забезпечення у США є державне соціальне забезпечення, що з 1935 р. гарантує виплати за рахунок страхового фонду для практично всіх пенсіонерів, зайнятих у приватному секторі. В 1974 р. Конгрес прийняв закон про гарантію прибутків працівникам, які вийшли на пенсію. Згідно з цим законом було створено Корпорацію з гарантування пенсійних виплат («PennyBenny»). Корпорація «PennyBenny» страхує пенсійні виплати сумою до \$2250 на місяць кожній особі на випадок, якщо пенсійний фонд збанкрутує або не зможе виконати своїх зобов'язань.

Страхові компанії також займають важливе місце в кредитній системі США. У першій половині XIX століття найпоширенішим видом страхування було страхування майна. До 1900 р. на перше місце за об'ємом заощаджень, які залучаються, вийшли компанії по страхуванню життя. В даний час страхові компанії залучають величезні грошові кошти. Разом з пенсійними фондами вони щорічно надають ринку позикових капіталів 68-76 млрд. дол. акумульованих довгострокових заощаджень. Головний об'єкт їх інвестицій – облігації корпорацій і державні цінні папери.

Сьогодні страхові компанії спеціалізуються на страхуванні життя та майна і функціонують у фінансовому посередницькому бізнесі. В США налічується близько 2 тис. компаній зі страхування життя і понад 3 тис. компаній зі страхування майна.

До інших небанківських спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів належать інвестиційні компанії та фінансові компанії.

Інвестиційні компанії спеціалізуються на операціях з цінними паперами, залучають кошти шляхом продажу акцій та облігацій, вкладають кошти у цінні папери корпорацій.

Різновидом інвестиційних компаній, що виникли у 70-х рр.. XX ст. як реакція на відтік депозитів із кредитно-фінансових установ внаслідок кризових явищ у грошово-кредитній сфері, є фонди грошового ринку). *Взаємні фонди грошового ринку* (ВФГР) – це фінансові посередники, що спеціалізуються на операціях із короткостроковими цінними паперами крупної вартості. Клієнтами ВФГР є великі комерційні банки, що розміщують через них депозитні

сертифікати, Казначейство, що розміщує короткострокові казначейські векселі, великі та середні фірми, приватні особи. ВФГР залучають кошти шляхом продажу своїх акцій за фіксованою вартістю (\$1 за акцію) та вкладають кошти у різноманітні короткострокові та високодохідні цінні папери (деPOSITNІ сертифікати комерційних банків, комерційні папери, угоди про зворотний викуп), вартість яких істотно не залежить від зміни ринкової процентної ставки, управляє ними за дорученням та в інтересах клієнтів. Це дозволяє забезпечити високу прибутковість операцій та значно знизити їх ризик. Дивіденди по акціях ВФГР достатньо великі та залежать від коливань ринкової процентної ставки. ВФГР щоденно нараховує та щомісячно виплачує дивіденди, які накопичуються на спеціальному рахунку та можуть використовуватися для оплати купівель на суму не менш ніж \$200 кожна. Клієнт ВФГР може продати акції ВФГР фонду, ВФГР посилає клієнтові чек чи переказує кошти на поточний рахунок у банку.

Гостра конкуренція у США характерна для сфери споживчого кредиту, де найбільш активні комерційні банки і фінансові компанії.

Фінансові компанії діють у сфері споживчого кредитування та спеціалізуються на фінансуванні продажів товарів тривалого використання з відстроченням платежу, а також діють у сфері приватного кредитування (шляхом надання позичок на ремонт квартир тощо). Вони мобілізують кошти за допомогою випуску комерційних паперів або акцій та облігацій і використовують кошти від їх продажу для надання позик споживачам та бізнесу.

Розрізняють такі основні види фінансових компаній:

- що надають позики споживачам для купівлі товарів тривалого використання, оплати послуг, виконання робіт у торговців чи виробників (меблів, побутової техніки, ремонту житла тощо);

- що надають кредити фірмам, купуючи їх дебіторську заборгованість (вимоги) по відношенню до третіх осіб (боржників) зі знижкою (таку форму кредиту називають факторингом).

Крупними фінансовими компаніями, що кредитують торгові фірми, є «Дженерал моторз аксептенс корпорейшн» (General Motors Acceptance Corporation), «С.И.Т. фінаншенл корпорейшн» (S.I.T. Financial Corporation) та ін. В основному вони обслуговують автомобільні компанії. Швидко зростають і компанії дрібного споживчого кредиту, в яких зосереджена значна частина споживчих позик.

Американські *дилери* і *брокери* по операціях з цінними паперами виконують посередницькі функції, беруть участь у здійсненні емісії цінних паперів і в торгівлі цінними паперами на вторинному ринку. Брокерські фірми діляться на дві групи:

- *full service* (повне обслуговування). В цих компаніях беруть більші комісійні за обслуговування, але не тільки підкажуть, що і коли купити, але і стежитимуть за «портфелем цінних паперів» клієнта, а у разі зміни ситуації на ринку порадять, яким заходам віддати перевагу. У цьому разі клієнту надають персонального брокера, який відповідає за якість вкладень, роз'яснює тонкощі

стратегії і тактики інвестицій. Відкриваючи рахунок, клієнт може вибрати брокера і поговорити з ним.

- *discount service* (обслуговування зі знижкою). У цьому разі клієнтові доводиться ухвалювати рішення купівлі-продажу цінних паперів самостійно.

На відміну від інших видів бізнесу, брокер зацікавлений у фінансовому успіху клієнта, оскільки від цього залежать його репутація і комісійні. Всі внески в брокерських фірмах застраховані (на випадок фінансової катастрофи фірми, а не на випадок падіння ціни акцій клієнта). У брокерській компанії можна відкрити різні рахунки: особисті, спільні з чоловіком, пенсійні, на ім'я дітей, трастові та ін.

З розвитком фінансового законодавства США поступово усунути законодавчі розходження між типами небанківських кредитно-фінансових інститутів. Вони дістали можливість займатися операціями, які раніше вважалися прерогативою тільки комерційних банків. Це сприяло посиленню конкуренції на кредитному ринку США і впровадженню нових фінансових інструментів.

Питання для самоконтролю

1. Які від грошових знаків обслуговували грошовий обіг на території США до введення долару?
2. Коли і кім був установлений статус долару як національної грошової одиниці США?
3. Коли у США був установлений біметалізм та у якому його різновиду?
4. У чому полягали недоліки грошової система, що склалася у США напередодні прийняття Національного банківського акту 1863 р. і створення системи національних банків?
5. Які зміни були внесені в емісійну систему США відповідно до Національного банківського акту 1863 р.?
6. Які передумові встановлення у США золотомонетного стандарту? Коли він був установлений?
7. У чому полягає необхідність та зміст реорганізації системи банкотної емісії, що відбулася у США відповідно до Федерального резервного акту 1913 р.?
8. Які були причини скасування золотомонетного стандарту у США?
9. Охарактеризуйте міжнародну роль долару США.
10. Назвіть та охарактеризуйте основні історичні різновиди грошових знаків США.
11. Які основні складові сучасної грошової системи США?
12. Назвіть основні етапи розвитку кредитної системи США.
13. У чому полягають необхідність та зміст реформування банківської системи США у 1863 р.?
14. Охарактеризуйте основні положення Федерального резервного акту 1913 р. Які основні передумові та принципи побудові Федеральної резервної системи США?

15. Які наслідки банківських реформ у США 1933-35 рр.? Які зміни відбулися у структурі та повноваженнях Федеральної резервної системи США?

16. Які наслідки прийняття Закону про дерегулювання діяльності депозитних інститутів та грошовому контролю 1980 р. у США?

17. Яку структуру має сучасна кредитна система США?

18. Які ланки входять у склад Федеральної системи США? Охарактеризуйте їх функції та структуру.

19. Охарактеризуйте види та особливості діяльності комерційних банків США.

20. Які види спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових інститутів існують у США? Надайте характеристику їх місця у кредитній системі США.

Тестові завдання

1. Грошовий обіг у США до 1785 р. мав такі особливості:

- а) інфляція долара у 1701-1717 рр.;
- б) долар виконував функції світової резервної та розрахункової валюти;
- в) обслуговувався фунтами стерлінгів та іспанськими срібними доларами;
- г) всі відповіді неправильні.

2. У якому році долар став національною грошовою одиницею США?

- а) у 1792 р.;
- б) у 1861-1865 рр.;
- в) у 1900 р.;
- г) у 1785 р.

3. У якому році була введена система біметалізму в США?

- а) у 1792 р.;
- б) у 1800 р.;
- в) у 1914 р.

4. Коли був уведений золотомонетний стандарт у США:

- а) у 1792 р.;
- б) у 1863 р.;
- в) у 1900 р.;

5. Основний зміст реформування банківської системи США внаслідок прийняття Національного банківського акту 1863 р. полягає у наступному:

- а) уведення золотомонетного стандарту;
- б) створення системи національних банків та надання ним права емісії національних банкнот;
- в) створення Федеральної резервної системи з 12 федеральних резервних банків, які отримали монополічне право емісії банкнот Федеральної резервної системи.

6. Головною метою реформування грошової системи США у результаті прийняття Федерального резервного акту 1913 р. було:

- а) уведення системи біметалізму;
- б) скасування вільного карбування срібла;

в) уведення еластичної та централізованої системи грошової емісії, що контролюється урядом.

7. Національні банкноти обслуговували грошовий обіг США у період:

- а) з моменту прибуття на території США перших переселенців й до 1785 р.;
- б) із 20-х рр. XIX ст. по 1865 р.;
- в) із 1863 по 1935 рр.;
- г) із 1913 р. й по наступний час.

8. Закон США від 9 березня 1933 р. передбачав, що:

- а) громадянам і юридичним особам США заборонялося продавати та купувати золото;
- б) громадянам і юридичним особам США заборонялося володіти золотом у монетарній формі;
- в) правильних відповідей немає.

9. Серед форм безготівкових розрахунків в США панують:

- а) розрахунки акредитивами, розрахунки векселями;
- б) розрахунки чеками та платіжними картками;
- в) платежі за передумовою.

10. Федеральна резервна система у США була створена внаслідок прийняття:

- а) Федерального резервного акту 1913 р.;
- б) закону Олдрича-Ріланда 1908 р.;
- в) закону Вудро Вільсона 1912 р.;
- г) закону Леслі М. Шоу 1972 р.;

11. Федеральна резервна система –це:

- а) центральний банк країни;
- б) державна організація, що здійснює страхування банківських депозитів;
- в) державна установа, що здійснює банківські регулювання та нагляд.

12. Яку форму власності має Федеральна резервна система США:

- а) державну;
- б) акціонерну, акціонерами можуть бути комерційні банки, суб'єкти господарювання, громадяни;
- в) акціонерну, акціонерами кожного федерального резервного банку є комерційні банки-члени ФРС, які розташовуються на території відповідного резервного округу;
- г) змішану.

13. У склад Федеральної системи США входять:

- а) Рада управляючих, Федеральний комітет відкритого ринку, 12 федеральних резервних банків, комерційні банки - члени ФРС; консультаційні органи;
- б) Рада управляючих, Федеральний комітет відкритому ринку, 12 федеральних резервних банків;
- в) Рада управляючих, 12 федеральних резервних банків.

14. Коли був прийнятий законодавчий акт, який створив рівні умови для конкуренції для банків та небанківських кредитно-фінансових установ у США?

- а) у 1980 р.;
- б) у 1979 р.;

в) у 1960 р.;

г) у 1963 р.;

15. Комерційні банки, що отримали чартер від федерального уряду США, іменуються:

а) федеральними банками;

б) національними банками;

в) банками штатів.

16. До банків штатів у США належать:

а) банки, офіс яких знаходиться у даному штаті;

б) банки, які отримали чартер від уряду штатів та діють за законами штатів;

в) банки, які не входять у ФРС.

17. Членами Федеральної резервної системи США є:

а) усі національні банки та деякі банки штатів;

б) тільки національні банки;

в) тільки банки штатів.

ТЕМА 5. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

- 5.1 Розвиток грошової системи Великої Британії.
- 5.2 Будова кредитної політики Великобританії.
- 5.3 Функції та структура Банку Англії.
- 5.4 Кредитні установи та фінансово-кредитні інститути (парабанки) Сполученого Королівства.

Мета. Мати уявлення про основні етапи еволюції грошової системи Великобританії, опанувати властивості та структуру англійської кредитної системи, розглянути структуру та функції Банку Англії з погляду його історичного розвитку, вивчити особливості та склад комерційних банків та СНКФУ Великої Британії.

Термінологічний апарат: шилінг; Закон Роберта Піля; Казначейство; Банк Англії; депозитні та клірингові (безготівкові) банки; фідуціарна емісія; «Велика четвірка»; торговельні банки; Банки Співдружності; фунт стерлінгів; фінансові будинки; пенс; Державна адміністрація щодо фінансових послуг; ощадні інститути, інвестиційні трасти, довірчі пайові фонди, пенсійні та страхові фонди, фінансові корпорації, фірми венчурного фінансування.

5.1 Розвиток грошової системи Великої Британії

Грошова система Великобританії - це найрозвинутіша та найдрівніша система у світі.

Британський фунт, або фунт стерлінгів є грошовою одиницею Великобританії і деяких інших країн. Це одна з резервних світових валют. За указом Генріха I, з метою запобігання шахрайства, ювеліри були позбавлені права видавати цінні папери. Тож приблизно з 1158 р з'явився фунт стерлінгів. В XII в срібні англійські монети називали стерлінгами. 240 монет важили приблизно 373 грама, інакше кажучи, фунт. Таким чином, британський фунт спочатку мав назву, яка буквально означала «фунт чистого срібла». Пізніше він став називатися «фунт стерлінгів». Один фунт стерлінгів ділився на 20 шилінгів, або це дорівнювало 4 крони, 60 гроут, 240 пенсів. Відповідно кожен шилінг дорівнював 12 пенсам. Карбування шилінгів у вигляді монет вперше сталося у XIII в., а вже в XIV в. появились в обігу золоті фунти. Впродовж довгого часу, а саме декілька століть, у державі володарював біметалізм.

- 1717 р.- доглядач Монетного двору великий фізик І. Ньютон встановив золотий зміст фунта (7,3222382 г). Такий зміст був стабільним аж до 1931 р. Велика Британія, до оприлюднення декларації золотого стандарту, мала переважне економічне становище в світовій спільноті, завдяки фінансуванню економіки колоніальних регіонів та унікальному становищу експортера готових виробів і імпортера сировини. Офіційні запаси багатьох країн мали вигляд у

формі монетарного золота або знаходились на депозитах в лондонських банках. Британський фунт, який зберігався в банках Лондона, прирівнювався до золотих злитків. Таким чином, мала місце прив'язка валюти за фіксованим курсом валют інших країн до англійського фунта. Політика управління процентними ставками і грошовою масою значної частини держав перебувала під владою монетарної політики Великобританії. Якщо відбувалась зміна відсоткових ставок в Лондоні, то це викликало певні зміни на фондових і валютних ринках Сінгапуру, Бомбея, Йоганнесбурга і Нью-Йорка. Значимість Британії у валютній сфері супроводжувалася поступовим зниженням одночасного використання золота і срібла і витіснення останнього золотом.

Наприкінці XVIII ст. Англія стає першою країною з системою золотого монометалізму. Біметалізм, існувавший в країні з 1792 р., був скасований Законом про золотий стандарт. Однак, як наслідок нестачі металу для забезпечення належної життєдіяльності системи, золотовалютний розмін і штампування золотих монет почало проводитися тільки в 1821 р.

- 1821 по 1914 рр. система Англії діє у формі золотомонетного стандарту. Тож починаючи з 1844 р., відповідно до Закону Роберта Піля, випуск грошей майже стовідсотково був забезпечен золотом. Емісія не забезпечена металевим запасом емісійного банку не повинна була перевищувати 14 млн. фунтів на рік. Основною платіжною одиницею Британської корони став соверен, який дорівнював до фунту стерлінгів.

- 1914 р. – золоті монети виключають з обігу починається випуск банкнот вартістю 1 фунт стерлінгів і 10 шилінгів. В 1928 р. випуском цих банкнот займався Банк Англії.

Початок XX в. для економіки Британії характеризувався значним експортом капіталу.

- 1904-1913рр. - вивіз капіталу дорівнює внутрішнім капіталовкладенням. Виходячи з цього, Великобританія та її колоніальні володіння охоплювали майже половину всіх її закордонних інвестицій. Характерною рисою застосування додаткової вартості в якості капіталу була енергійна участь колоніальних систем та сировинних компаній у забезпеченні фінансами внутрішніх капіталовкладень в економіку Великої Британії. Таким чином у 1910-1914 рр. чисті доходи від зарубіжних вкладів були більше 8% валового внутрішнього продукту країни.

- 1914 р. - уряд починає випускати казначейські білети для покриття воєнних витрат. В зв'язку з цим відмінили обмін банкнот на золото та вилучили золоті монети із обігу. Грошова маса в обігу 1913-1920 рр. зросла майже в шістнадцять разів.

-1920 р. - для подальшого зберігання фунта стерлінгів Державна влада взяла курс на дефляцію. Внаслідок цього, після Першої світової війни інфляція у Великій Британії тривала недовго – до 1920 р.

-1920-1921 рр. - держава, методом збільшення податкової ставки, отримала бездефіцитний державний бюджет. Було вилучено з обігу частину знецінених фунтів стерлінгів. Паралельно проводилася політика обмеження банківських позик.

- 1925 - 1931 р. – початок реформи (квітень 1925р). В Великій Британії мав місце золотозливковий стандарт, який був уведений грошовою реформою 1925-1928 рр., мета якої була стабілізувати грошову систему.

В цей час Великобританія проводила наступні заходи:

- вилучалися із обігу казначейські білети;
- відновився золотий стандарт за довоєнним паритетом;
- вартість фунта стерлінгів підтримувалася через високу облікову ставку, що йшло в розріз з інтересами промислових кіл, які потребували «дешевих» грошей;

- Банку Англії отримав права, згідно з законом, на незабезпечену золотом емісію банкнот у розмірі 260 млн. фунтів стерлінгів, а при домовленості з Казначейством, підтвердженого парламентом, – більше.

Економічна криза в період 1929-1933 рр. значно послабила позиції Сполученого Королівства на зовнішніх ринках і спровокувала масовий відплив капіталів із країни. Як результат, британська валюта поступово втратила провідні позиції перетворилася на другорядну резервну валюту. Актив платіжного балансу почав зменшуватися і в 1931 р. перетворився на пасивне. Бюджетний дефіцит ще більше погіршував становище.

-1931 р. – була введена система нерозмінних грошей. Англія відмовляється від обміну банкнот на золото. Щоб підтримати валютний курс золоторезерв Банку Англії був переданий Валютному фонду при казначействі (1932 р). З цього моменту Велика Британія почала вести конкурентну девальвацію із США і Японією. В протистоянні за зовнішні ринки, вона застосовувала зниження курсу фунту стерлінгів.

- 1931 р. - Великобританія стала Головою угруповання капіталістичних держав (стерлінговий блок). На початку Другої світової війни блок перетворився в стерлінгову зону – найбільшу валютну зону з 1/6 світового товарного обороту. У її склад війшла низка країн, які після відміни золотого стандарту були зацікавлені у підтримці торгово-економічних відносин із Великою Британією, тримати незмінним курс своїх валют відносно фунту стерлінгів, використати його як міжнаціональний засіб платіжу так і резервний. Унаслідок цього, на початку Другої Світової війни, країнами-учасниками була введена загальна система контролю за валютою, що обмежувала валютний обіг із третіми країнами, але надавала відносну свободу в операціях у межах угруповання. Завдяки тиску Великої Британії країни-члени погодились приймати участь у загальному фонді золота та іноземних валют, перераховуючи до нього виручку від операцій із третіми країнами.

- 60-х рр. - валютна зона вступила у стадію розпаду. Всупереч зусиллям частка взаємної торгівлі країн зони в їх загальному торговому обороті знизилась з 40 % у 1960 р. до 20 % у 1975 р., обсяги розрахунків у фунтах стерлінгів різко скоротився, це призвело до відходу країн від «стерлінгового стандарту».

- 1976 р. - офіційно підтримували зв'язок з фунтом стерлінгів лише 5 країн (Бангладеш, Ірландія, Сьєрра Леоне, Сейшельські острова), а в 1980-1985 рр. – лише Гамбія. Згідно з цим, криза стерлінгової зони виявилась у

структурних змінах валютних резервів країн стерлінгової зони, для яких фунт стерлінгів став другорядною валютою, у їх відмові від валютних обмежень.

Коли почалась війна, у країні були введені валютні обмеження. Відповідно до цього, припинився вільний обмін фунта стерлінгів на іноземну валюту (за винятком країн стерлінгової зони). Таким чином у 1944 р. фунт стерлінгів набув статус світової резервної валюти (поряд із американським долларом) у межах Бреттон-Вудської валютної системи, що зміцнило міжнародні позиції фунту стерлінгів.

Складне суспільно-політичне явище спричинило розвал в економіці та погіршення грошового обігу держави. За роки Другої світової війни держава, для покриття своїх витрат, вимушена була використовувати кредити Банку Англії та інших банків, що призвело до росту в обігу грошових коштів.

- 1939 по 1945 р. об'єм грошей збільшився у 2,5 рази. Зріст ціни підвищився на 75 %. Проте, Великобританія стримувала розміри інфляції, які були менші, ніж в тих країнах, де відбувались воєнні дії, в тому числі й США. Висока ставка податків у забезпеченні військових витрат Великобританії (понад 40 %), значний рівень накопиченої заборгованості домініонів і колоній, контроль державою за цінами, поліпшення якості сировини, палива, продуктів харчування – все це сприяло такому положенню речей.

Тому, через зовнішній кредит держави і недостатність платіжного балансу, суворі валютні обмеження залишалися до кінця 50-х рр.

- 1958 р. - запроваджується неповна здатність до обміну фунта стерлінгів з іншими валютами. Розглядаючи інші операції, то валютні ліміти зберігалися до 1979 р.

Підсумовуючи, головною причиною хронічної інфляції та дефіциту платіжного балансу після Другої світової війни були військові витрати. Нестача платіжного балансу за період 1945-1980 рр. збільшилась з 23 до 95 млрд. фунтів стерлінгів.

- 1964 р., прогресуюче погіршення платіжного балансу спричинило стрімке зниження офіційних золотовалютних резервів.

-1967 р. була проведена друга післявоєнна девальвація на 14,3 %. яка доповнювалася кредитно-фінансовими обмеженнями.

- 28 липня 1971 р. - відповідно до Закону у Великій Британії був здійснений перехід до десятичної системи ділення грошової одиниці, відповідно до якої 1 фунт дорівнював 100 пенсам.

Між іншим до 1971 р. у країні існувала складна система ділення грошової одиниці, за якою співвідношення між грошовими одиницями було наступне:

- 1 гінея – 21 шилінг;
- 1 фунт стерлінгів – 20 шилінгів;
- 1 крона – 5 шилінгів;
- 1 півкрона – 2,5 шилінгів;
- 1 флорин – 2 шилінги;
- 1 шилінг – 12 пенсів;
- 1 гроут – 4 пенси;
- 1 пенні – 2 півпенні або 4 фартинги.

- 1971 р. фунт стерлінгів був револьвований до долару США. Це була нетривала стабілізація. Сталося ускладнення платіжного балансу 1972 р. і англійський уряд змушений був встановити для своєї валютний режим з курсом, який складається під дією ринкових сил. З того моменту розпочалося різке зниження курсу фунта стерлінгів. На період 1976 р. він знизився на 40% порівняно із 1971 р.

-1976 р. - з приводу недовіри до британського фунта, уряд вирішив офіційно провести політику, згідно якої його роль як резервної валюти була обмежена. До кінця 70-х рр. XX ст. стерлінгова зона припинила своє існування. Не зважаючи на те, що була запроваджена світова система, яка засновувалася на пануванні долара, позиції країни, Великобританія, що володіла фунтом в якості другої резервної валюти, продовжувала претендувати на виключну позицію в міжнародних валютних відносинах.

- 1977 р. - позиції фунта значно збільшились у зв'язку з прибутком капіталів у країну. Цьому сприяв початок розробки нафти в Північному морі. Отже курс національної валюти зріс майже в 1,5 разів. У червні 1972 р. Британія вводить гнучкий валютний курс своєї валюти, також у листопаді англійським банкам забороняється кредитувати взаємну торгівлю периферійних країн-членів зони у фунтах стерлінгів. Подією в жовтні 1979 р. (уперше після 1931 р.) було скасування всіх валютних обмежень. У сучасних умовах британська валюта майже втрачає резервні функції. На сьогоднішній день питома вага фунта стерлінгів становить близько 11 %, що відповідає ролі Великої Британії у світовій економіці.

Так важливим напрямом в реформуванні економічної системи Великої Британії, зокрема грошової і валютної, стало перерегулювання економіки.

- 1979 р. - сталася ліквідація валютного контролю, що стримував рух капіталів між Сполученим Королівством і іншими країнами.

- 1986 р. - проведена перебудова лондонського фондової біржі. Ця подія отримала в назву «Великий вибух»: сталося скасування мінімальних фіксованих комісійних, банки і іноземні установи отримали доступ на біржу, а її членам було дозволено виконувати одночасно функції брокера і дилера (тобто вести операції за власний рахунок).

Таким чином, дерегулювання дало поштовх розвитку тенденцій до трансформуванні банківських фінансових послуг і до багатофункціональності їх діяльності. Як наслідок, економіка Великобританії стала однією з самих дерегулюємих в світі. Ураховуючи такий показник, як «індекс свободи», ми можемо побачити, що країна займає 6 місце (з 102 держав), поступаючись Швейцарії, Сінгапуру, США, Новій Зеландії і Малайзії.

- 1980-х рр.- Великобританія встановлює цільові орієнтири в регулюванні приросту грошової маси. Це робилось з метою того, що головним пріоритетом таргетування перед іншими методами - потенціал центробанку, ураховуючи національні пріоритети, змінювати монетарну політику. Також він має змогу встановлювати орієнтовані показники інфляції, які відмінні від закордонних та протидіяти зовнішнім потрясінням. Загалом політика таргетування регулює інфляційні перспективи шляхом циклічного оголошення грошових агрегатів,

які були установлені, тим самим підтверджуючи або спростувавши бажання і здатність властей вести обрану політику. Здійснення контролю над зростанням грошової маси до початку 1990-х рр. вважався надзвичайно важким. Для цього, іншим методом, для протидії інфляції через таргетування, була обрана співвідношення валютного курсу фунта до незмінної німецької марки. Нарешті в 1990 р. Великої Британії вдалося понизити інфляцію з 10 % до 3 % у 1992 р. Проте, в 1992 р. вона відмовилася від контролю за динамікою обмінного курсу внаслідок кризи ЄМОК - Європейського Механізму Обмінних Курсів. Для британців це обмежувало можливість ввести євро в найближчому майбутньому.

Єднання Німеччини в 1990 р. а також пов'язані з цим потенційні витрати ЄС, на протязі двох років не провіщали нестійкість фінансового положення для інших країн Євросоюзу. Виступ в 1992 р. президента «Бундесбанка» Шлейзінгера став першим натяком на руйнування механізму підтримки співвідношення між обмінними кусами валют, що наближається. Так на одному з престижних зборів він позначив, що упущення інвесторів - вважати однаковою залежність всіх європейських валют від стабільності єдиної європейської валюти. По-перше, цей натяк стосувався італійської ліри, яка на той момент переживала скрутні часи. Крім того була висловлена думка, що бажано єдиною європейською валютою була би марка, а не євро. Джордж Сорос, загальновідомий спекулянт, відреагував на такі заяви блискавично, спрямувавши свої капітали на ослаблення ліри. Такі дії Соросу викликали ланцюгову реакцію. Як наслідок, італійська влада не підтримала курс ліри в рамках цільової зони ЄМОК.

Тим часом ситуація в ЄМОК розжарювалася передчуттям результатів французького референдуму, призначеного на 20 вересня 1992 р. Внаслідок негативного підсумку голосування питання про підтримку Маастріхтського договору монетарне об'єднання ЄС стало б неможливим. Незадовго до цієї події фунт стерлінгів, який мав залежність від головного локомотива ЄС – німецької марки, 26 серпня спустився до останнього ступіню Європейського Механізму Обмінних Курсів. Таким чином, Велика Британія піддалася впливу вільних спекулятивних капіталів. Для збереження сили фунта, англійський уряд вирішив збільшити ставки на 2% і спровокували ще більшу активність валютних спекулянтів. Опівдні ставки по відсотках були підняті. Увечері членство в ЄМОК англійського фунта було вже скасоване. Джордж Сорос набув відомості після операції з англійським фунтом, в результаті якої він за два дні заробив 2 млрд. дол. Це стало найвідомішим успіхом на світовому ринку валют Forex.

- 1993 р. - Англія застосовує такий метод антиінфляційної політики – зміну короткострокових відсоткових ставок. В цей же період Банк Англії регулює час введення нових ставок, а з 1997 р. отримує право проводити зміну відсоткових ставок самостійно. Курс фунта стерлінгів стрімко зростав по відношенню до долара США, що означало поступове зниження першого. Курс 1991 р. 1 фунт.- 1,76 дол., в 1998 р. за 1 ф. ст. - 1,65 дол.

Однією з причин неприєднання Великої Британії до країн, котрі на початку 1999 р. запровадили обіг євро було підвищення курсу фунта стерлінгів.

Напередодні парламентських виборів у Великобританії, у червні 2001 р., курс британського фунта почав стрімко падати по відношенню до долару та інших основних валют. До моменту закриття лондонської біржі в червні 2001 р. курс фунта становив 1,3915 дол. Це була найнижча відмітка за останні п'ятнадцять років по відношенню до долара.

З метою подолання інфляції, Банк Англії має в розпорядженні різні інструменти: зміну офіційних процентних ставок, норм резервування, операції на відкритому ринку. Щодо поширення продажу державних зобов'язань за межі банківської системи, Банк Англії вніс низку значних змін до механізму регулювання державного боргу.

Отже, Великобританія не приєдналась до зони євро. Як основа сучасної грошової системи Великої Британії, фунт стерлінгів - національна грошова одиниця. Знак фунту стерлінгів - £, код банку - GreatBritainPounds (GBP) 1£ дорівнює 100 пенсам. Банкноти, які перебувають в обігу - £1 і £2, £5, £10, £20, £50; монети - 1, 2, 5, 10, 20, 50 пенсів. Рідкістю є монети 0,5 і 5 пенсів, £5.

Функція Казначейства Британії - випуск монет, викарбовуваних на Королівському монетному дворі (підпорядковується Казначейству), а Банк Англії, в свою чергу, випускає банкноти. Канал, через який грошові знаки поступають у грошовий обіг - є система комерційних банків.

В свою чергу, Банк Англії має монопольне право на випуск банкнот в Англії та Уельсі у сумі, визначеною Казначейством та затвердженою парламентом. Також, банки Шотландії та банки Північної Ірландії зберегли право випуску власних банкнот із власним дизайном, проте їх емісія має бути забезпечена депозитами у розмірі 1:1 у Банку Англії, за винятком декількох мільйонів фунтів, які вони мали в обігу в 1845 р. Якщо формально, то банкноти Шотландії та Північної Ірландії банки Великої Британії мають право приймати, але на практиці є випадки відмови щодо їх прийняття.

Саме в 2002 р. Банк Англії прийняв рішення продати власні підприємства по друкуванню банкнот (Банківську друкарську фабрику в Есексі та ін.) компанії De La Rue. De La Rue - це британська компанія, сама найбільша у світі виробників паспортів, цінних паперів, дорожніх чеків, банкнот, прав водіїв та інших документів, а також банківського обладнання (лічильників та сортувальників банкнот, монет та ін.). Вона є учасником у розробці технічних рішень для ідентифікації осіб та захисту документів. Компанія De La Rue друкує голограми для кредитних карток Visa, а також поштові марки для Великої Британії та ряду її колоній.

Загалом компанія випускає банкноти для національних валют 150 країн світу, зокрема для:

- Банку Англії;
- Центрального банку Кенії;
- Королівського банку Шотландії ;
- кількох центральних банків у євро зоні;
- Національного банку Республіки Армения;
- Банку Шотландії;
- Національного банку Республіки Македонія;

- Резервного банку Фіджі;
- Банку Литви;
- Центрального банку Туркменистану та ін.

Проте основним видом грошей у Великій Британії є депозитні. Готівкові платіжні засоби становлять близько 32 % всієї грошової маси в обігу.

5.2 Будова кредитної системи Великої Британії

Структура кредитної системи Великої Британії має розгалужену трьохрівневу побудову. Вона спирається на міцний грошовий ринок та тісно співпрацює з передовими центрами фінансів світу. До першого рівня кредитної системи відноситься Банк Англії, до другого рівня – комерційні депозитні банки, третій рівень – парабанки (СКФУ) (рис. 5.1). Державна адміністрація по фінансових послугах (Financial Services Authority, FSA) є органом, що здійснює регулювання та нагляд за діяльністю банків та НКФУ.

Таким чином, сучасна кредитна система Великої Британії - це одна з найбільш розвинутих систем, якої властиві одночасно як тенденції універсалізації, так й тенденції спеціалізації кредитних установ. Між іншим, останнім часом концепція багатозадачності кредитно-фінансових установ стала переважати, як наслідок фінансової кризи, що почалася у 2008 р.

Особливою рисою кредитної системи Великої Британії є певною мірою обмежений держсектор. В такому разі, кредитно-фінансові установи підпадають під контроль приватного капіталу. Це сприяє державному регулюванню грошово-кредитної сфери та його ефективності, переважною мірою, що залежать від обґрунтованого застосування ринкових інструментів монетарної політики.

Так, головною ланкою кредитної системи Великої Британії є дворівнева банківська система, яка включає в себе Банк Англії та комерційні банки - спеціалізовані та універсальні.

Звісно, Банк Англії є найдрівнішим центральним банком. Він був заснований у 1694 р. як акціонерна компанія, а починаючи з середини XVIII ст. почав виконувати функції емісії банкнот та банкіра уряду, поряд із комерційними функціями.

Головним чином, система комерційних банків Великої Британії відзначається складністю та спеціалізованістю. Універсальними вважаються комерційні банки, які історично мали спеціалізуватись на залученні депозитів, тому часто їх називаються депозитними. Високий рівень самоконтролю банківських установ має вагомий вплив на функціонування банківської системи країни. Вони мають суворо дотримуватись давніх традицій.

Хотілось би додати, що однією з особливостей банківської системи було те, що Велика Британія – це взірць тієї країни, яка протягом тривалого часу не мала спеціальних законів, які були повинні регламентувати роботу банків. Тобто, контроль над банками мав неформальний характер, а їх діяльність регулювалась загальним законом про акціонерні товариства. І лише у 1946 р. був прийнятий Закон про банк Англії. Цей закон регламентував його діяльність

як центрального банку країни, але не був формально незалежний від уряду. Слідуючим кроком у 1979 р. було запровадження обов'язкового ліцензування комерційних банків.

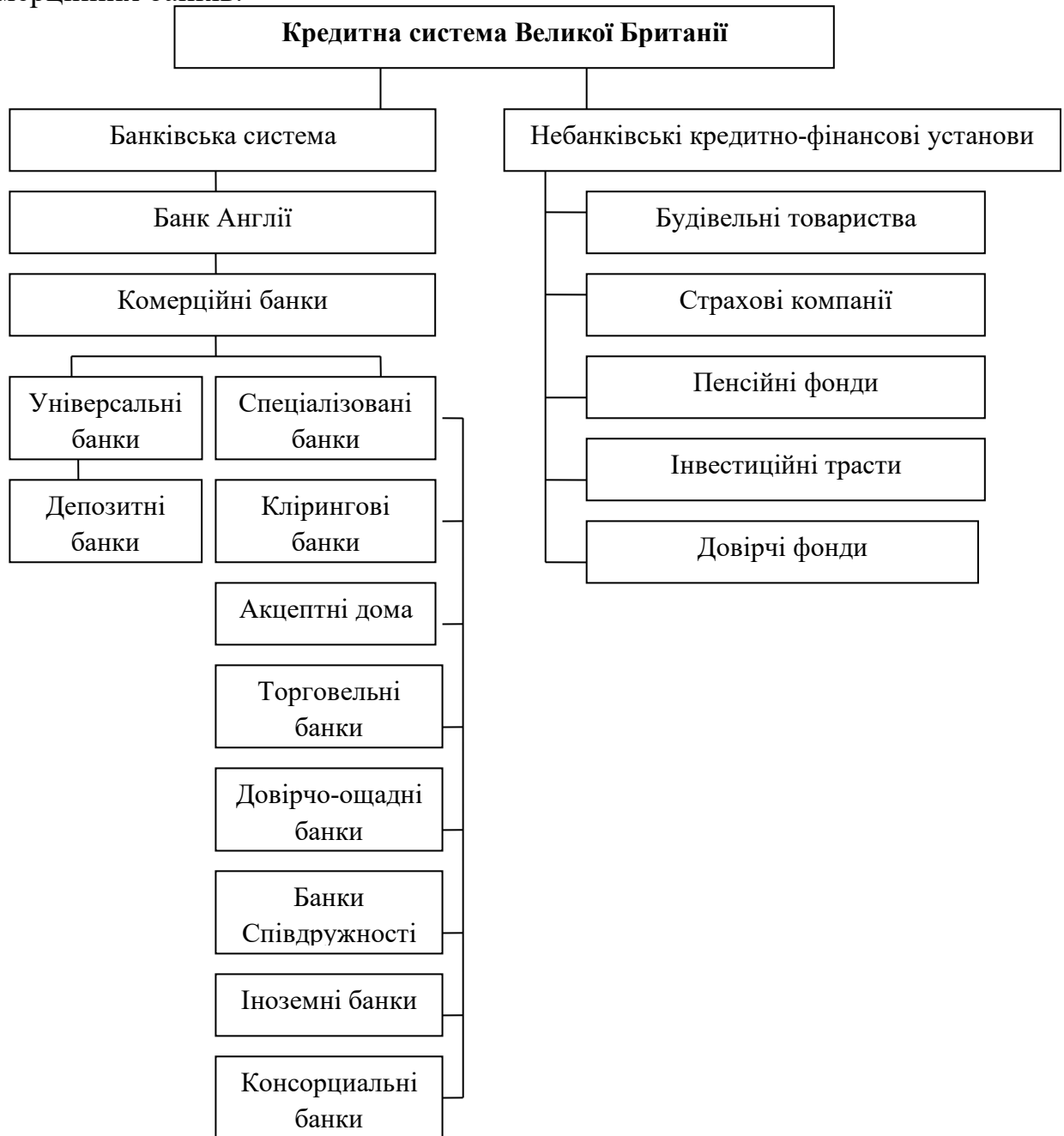

Рисунок 5.1 – Структура кредитної системи Великої Британії

Був утворений єдиний загальнонаціональний страховий депозитний фонд. По-перше в права і обов'язки Банку Англії полягав нагляд за банківською системою. По-друге у 1987 р. законодавчо були визначені правила, згідно з якими Банк Англії видавав великі позики, визначився порядок банківських альянсів, аудиторських перевірок тощо. Тем не менш контроль за банківською діяльністю у Великій Британії залишався менш формальним і суворим, ніж в інших країнах. Таким чином у 1998, 2009 рр. внаслідок банківських реформ, Банк Англії зазнав суттєвих змін у функціях та структурі, отримавши від уряду

операційну незалежність у проведенні монетарної політики з метою забезпечення фінансової стабільності в країні.

5.3 Функції та структура Банку Англії

Банк Англії – один із найдавніших і найвпливовіших центральних банків світу. Уряд, який знаходився на межі банкрутства, уклав угоду з фінансистами-кредиторами, чим поклав початок виникненню Англійського банку.

Відомо, що наприкінці XVII століття Англія зазнала фінансового краху. На той час 50 років майже безперервних війн із Францією значно послабили економіку країни. Це вимусило урядовців вступити в переговори з кредиторами для того, щоб забезпечити свої військові кампанії грошима. Проте їм був запропонований інший план. Він полягав у тому, що у обмін на державні льоти треба створити банк, який почне емісію нових банкнот і забезпечить дефіцит коштами.

Ідея була слухна, так і був заснований актом парламенту 27 липня 1694 р Банк Англії. Спочатку в нім працювало лише 19 співробітників. Відповідно перший державний борг став капіталом Банку Англії. Також з'явився обмін банкноти на металеві монети, що знаходились у обігу.

Таким чином Банк, як акціонерна компанія, нараховував 1268 акціонерів, та розміщував на ринку свої акції. Крім того, таємні інвестори мали обов'язок виплачувати 1,25 млн. фунтів стерлінгів золотом за одну акцію. Проте насправді перший внесок склав 1200 ф. ст., а всього було сплачено 750 тис. фунтів. Це, безумовно, викликало стрибок інфляції, і це призвело до того, що за два роки Банк виявився абсолютно неплатоспроможним. Це, певна річ, дало переваги приватним ювелірам.

- 1696 р. Банк Англії, під керівництвом політичних магнатів лідируючої партії вігі, зіткнувся із загрозою конкуренції. Але спроба партії створити новий National Land Bank, виявилась невдалою. Зважаючи на такі обставини, Банк Англії проявив блискавичну реакцію: у 1697 р. парламент негайно прийняв закон, який забороняв створення в Англії крупних банків. Банк Англії отримує виключне право випуску банкнот та векселів по Лондону. Фальсифікація банкнот Банку Англії засуджувалася покаранням на смерть. Між тим у 1708 р. законодавство стало ще більш жорстким. Головним чином стало поза законом друкування векселів на пред'явника. Заборонялося великі компанії понад шести партнерів. Надавати короткострокові кредити строком до шести місяців теж було протиправним. Тому конкуренцію складала лише маленькі банки з числом учасників менше семи, які несуттєво впливали на роботу Англійського Банку.

Проте, Банк Англії зіткнувся з перешкодами у вигляді партії торі під час володарювання королеви Анни. Як відомо, у 1711 р. створилася South Sea Company, яку очолював прем'єр-міністр Роберт Харлі. Ця компанія спочатку стала сильним суперником Банку. Але, попри своє положення, розорилася через дев'ять років. Ця подія спровокувала натиск з боку вкладників. Монетні розрахунки в Банку були припинені. Під час коронації Бонні Принца Чарлі в

Шотландії Банк Англії піддався такому ж натиску і платежі в Банку знов припинилися.

1734 р. На той час Банк переїхав в центр Лондону на Threadneedle Street. Трохи згодом по імені цієї вулиці він одержав прізвисько Стара Леді з Треднідл-стріт (Old Lady of Threadneedle Street).

- друга половина XVIII століття – з'являються приватні банки, котрі почали випускати векселі. До 1793 р. їх відкрилося близько 400. Початок операцій по фінансуванні військових дій з Францією в 1790-х рр. та які продовжувалися десятки років, привів в 1793 р до припинення монетних платежів кожним третім банком країни, а потім скасував такі платежі і самі Банк Англії (у 1797 р.). Згодом пізніше до них приєдналася і решта банків. Така ситуація тривала 24 роки, аж до завершення військових дій з Францією. До 1812 р. банкноти англійського Банку виконували функцію справжніх грошей (хоча ще не законно). З 1812 р. до 1821 р. – використовувалися, як законний засіб платежа. Безумовно, в цей період почали з'являтися банки з сумнівною репутацією. Загалом у 1797 р. в Уельсі і Англії було розташовано приблизно 280 провінційних банків (Country Banks), а в 1813 р. - понад 900. До 1816 р. грошова сума банкнот складала 24 млн. фунтів стерлінгів, таким чином збільшившись удвічі в порівнянні з 1797 р. Все це значно вплинуло на положення фінансових справ Банку Англії. Як результат, його доходи стрімко знизилися, а коли в 1821 р. платежі були поновлені, акції знизились на 16 %.

Зважаючи на такі обставини у 1826 р. був виданий акт, який обмежував монополію Банку Англії на друкування банкнот районом, що охоплював радіус 65 миль від Лондона. Також цей акт дозволяв розташування другорядних банків поза цим регіоном, які теж мали право випускати свої банкноти. Одночасно Банку було дозволено у всіх областях Англії створювати свої дочірні організації.

Зрештою у 1844 р. парламент країни ухвалив та прийняв Закон Роберта Піля, який закріпив за Банком Англії особливі привілеї емітента банкнот. Даний закон у 1844 р. встановив фіксований розмір грошової маси в банкнотах, що були на зберіганні в сейфі Банку Англії. Це було з метою не допустити надмірної емісії банкнот. Таке рішення б забезпечило потреби господарської системи в грошовій масі. Відповідно, емісією банкнот став займатися відокремлений департамент Банку. Комерційна діяльність (надання кредитів і т.п.) почала поступово скорочуватися. Банк Англії став бути все більш схожим на центральний банк.

Так, після Другої Світової війни (1946 р.), згідно Закону про Банк Англії 1946 р., Банк Англії набув статусу націоналізованого та передав свій акціонерний капітал Казначейству. Колишнім власникам була виплачена компенсація державними облігаціями. Вони чотирикратно перевищували номінальну вартість акцій. Між іншим, Банк Англії залишався агентом уряду та виконував обов'язки по управлінню державним боргом. Також був уповноважений робити запит банкірам, міг давати директиви будь-якому банку, для забезпечення виконання своїх рекомендацій або прохань. Незважаючи на те, що Банк Англії не став частиною урядового апарату законодавчо, він

контролювався Казначейством, яке мало повноваження щодо надання йому директив за основними напрямками діяльності банку (емісія грошей, проведення монетарної політики, управління державним боргом тощо), проте ця можливість ніколи Казначейством не використовувалась. Додатково закон також надавав право урядові затверджувати Правління Банку Англії, а саме, керівника і його заступника. Тож, безперечно, у період до проведення банківських реформ 1998 та 2009 р. Банк Англії був одним із найменш незалежних від виконавчої влади центральних банків.

Відповідно до закону у 1946 р. була регламентована структура Банку Англії, яка включала:

- Банківський відділ, який відповідав за емісію грошей;
- Раду директорів – керівний орган, у склад якої входили: управляючий та заступник управляючого, які призначались урядом на строк 5 років; 16 директорів, які призначались урядом на термін 4 роки. 12 директорів виражали інтереси комерційних банків, 4 директори працювали на постійній основі, промислових та наукових кіл, професійні спілки. Для забезпечення ротації, щорічно змінювались 4 з 16 директорів;
- 5 територіальних відділень;
- Банківський відділ, який відповідав за всі інші напрями діяльності Банку Англії.

Наразі проведення банківських реформ у 1998 р. та 2009 р. відбулася трансформація у функціях та структурі Банку Англії.

Так у травні 1997 р. Банк Англії отримав від оперативну незалежність у проведенні монетарної політики, що законодавчо було закріплено у Законі про Банк Англії 1998 р. Власне, таким чином, англійський Банк приєднався до колу «незалежних» центральних банків світу.

Підкреслюючи головну мету монетарної політики Великобританії, слід зазначити, що це є досягнення цінової стабільності. Як відомо, підтримка оптимального рівня цін в даний час має два напрями: досягнення рівня інфляції 2,0 % і більш менш відкритий (вільний) режим монетарної політики. На сьогоднішній день, інструментами, що відіграють важливу роль в монетарній політиці Англії є регулювання рівня офіційних процентних ставок, норм зобов'язань за залученими вкладками, операції на відкритому ринку, коригування курсу нацвалюти.

Тож Банк Англії є відповідальним за підтримку фінансової стабільності у країні в цілому. Відповідно до банківського Закону 2009 р. (Banking Act, 2009), утворилися відповідні керівний та виконавчий органи Банку Англії, що мали відповідати за забезпечення фінансової стабільності.

Слід доповнити, що відповідно до Закону 1998 р., функції Банку Англії які стосуються управління державним боргом були передані підрозділу Казначейства - Департаменту по управлінню державним боргом Об'єднаного Королівства. Також Департаменту у 2006р. були передані функції з управління фінансами уряду. Ясна річ, причиною такого рішення стало прагнення розділити функцію управління державним боргом і відсоткову політику, для того, щоб уникнути конфлікту інтересів і використання внутрішньої

інформації.

Зокрема у 1998 р. функції Банку Англії (банківське регулювання та нагляд), були передані центральному органу державного нагляду - Державній адміністрації по фінансових послугах (Financial Services Authority, FSA). Зрештою, роль Банку Англії була звужена у напрямку виявлення та обмеження ступеню системного фінансового ризику. Цей крок був пов'язаний з необхідністю здійснення жорсткого моніторингу інфраструктури фінансової системи, зокрема системи здійснення платежів. В результаті Державна адміністрація по фінансових послугах (FSA), Банк Англії та Казначейство підписали Меморандум про взаєморозуміння, який регламентує порядок співробітництва трьох сторін з метою досягнення загальної цілі – фінансової стабільності.

В обов'язки Банку входить встановлення офіційних процентних ставок і як ціль, підтримування орієнтирів інфляції, що встановлюються урядом. Щодо прийняття рішень по офіційним процентним ставкам, то це виконання було закріплено за знов створеним Комітетом по монетарній політиці.

Згодом на Банк Англії цілком була покладена відповідальність по здійсненню контролю за економічними та фінансовими нововведеннями на ринку. Така функція є складовою загального контролю за функціонуванням фінансової системи.

Отже, на сьогодні, Банк Англії виконує свою діяльність, використовуючи три головні пріоритетні цілі:

- забезпечує стійкість фінансової системи;
- підтримує вартість нацвалюти;
- забезпечує високу ефективність і рентабельність фінансової системи в країні і на міжнародному рівні.

Функції Банку Англії полягають в:

- є банк кореспондентом;
- проводить монетарну політику;
- здійснює нагляд за фінансовою системою та фінансовими ринками;
- керує золотовалютними резервами країни;
- емітує банкноти;
- співробітничав з центробанками інших країн.

Загалом, внаслідок цих перетворень, відбулися суттєві зміни у структурі Банку Англії – у складі, функціях та повноваженнях його керівних і виконавчих органів, які були регламентовані, в основному Законом про Банк Англії 1998 р.

На теперішній час у структуру Банку Англії входять такі ланки, як: керівні органи, виконавчі органи, 12 територіальних відділень Банку Англії.

Керівні органи Банку Англії включають в себе:

- Правління (Court of Directors) – головний керівний орган Банку Англії, який був створений відповідно до Закону про Банк Англії 1998 р.;
- 6 комітетів Правління, що допомагають Правлінню при прийнятті рішень у межах своєї компетенції, а саме - Комітет директорів, що не здійснюють керівництво банком (є підкомітетом Правління); Комітет по

фінансової стабільності; Комітет по монетарної політиці; Комітет по винагородженню; Комітет по аудиту; Комітет по трансакціях.

Комітет Правління (Court of Directors) несе відповідальність за діяльність банку (крім монетарної політики), визначення цілей та стратегії банку для підтримки стабільності фінансової системи, забезпечує ефективне виконання функцій та найбільш ефективно використання ресурсів Банку Англії. Крім того, Правління надає консультації Казначейству.

Відповідно до складу Правління входять:

- управляючий Банком Англії (The Governor);
- два заступники управляючого (Deputy Governors);
- заступник по монетарної політиці та заступник по фінансової стабільності;
- 9 директорів, що не приймають участь у повсякденному керівництві Банком Англії (Non-executive directors).

Кожен член Правління призначається Королевою на визначений строк: управляючий та його заступники - на строк 5 років, а директори – на 3 роки. Як правило, під час засідань, Правління очолює директор. Ця посада призначається Канцлером Казначейства (до 2009 р. – управляючий). Періодичність засідань Правління - не рідше ніж 7 разів на календарний рік.

Також був створений **комітет по монетарної політиці (MPS)** у 1998 р. Цей комітет виконує такі функції:

- відповідальність за виконання цінової стабільності Банку Англії, які полягають у підтримуванні цінової стабільності , зокрема щодо досягнення її цілей розвитку та зайнятості. До того ж уряд не рідше ніж 1 раз на рік визначає орієнтир (таргет) щодо цінової стабільності (підтримування рівня інфляції, що не перевищує 2 %), а також цілі економічного розвитку та зайнятості;
- встановлення офіційних процентних ставок з метою дотримання інфляційного орієнтира (таргета), який має визначатися урядом;
- здійснення пильного нагляду за Комітетом директорів, котрий не задіяний у керівництві банком (NedCo), встановлення чітких меж їх операцій;
- готує квартальний звіт про інфляцію, куди входять прогнози MPS щодо інфляції та випуску продукції в країні.

Також Комітет по монетарної політиці (MPS) очолюється управляючим Банку Англії та складається із 9 членів:

- 5 членів від Банку Англії, а саме: управляючого; двох заступників управляючого; двох виконавчих директорів, котрі очолюють відповідні операційні підрозділи Банку, – виконавчого директора по монетарному аналізу і статистиці та виконавчого директора по ринках;
- 4 зовнішніх членів, призначені Канцлером Казначейства.

Як правило, члени MPS зустрічаються щомісяця на 1-2-х денних засіданнях, звичайно, у середу та четвер після першого понеділка місяця. Після кожного засідання рішення MPS має бути оприлюдненим, а протокол засідання публікується через 2 тижні.

Власне кажучи, комітет директорів, який не здійснює керівництво банком (NedCo), є підкомітетом Правління. Він створювався відповідно до Закону про

Банк Англії 1998 р. Склад NedCo включає до свого складу всіх директорів Правління, що не беруть участь у повсякденному керівництві Банком Англії (Non-executive directors) (представники комерційних банків, промислових та наукових кіл, професійних спілок, громадськості тощо). Підкомітет очолює Голова, що призначається Канцлером Казначейства. У завдання NedCo полягає відповідальність за надання оцінки щодо стану досягнення Банком Англії цілей та стратегії, моніторинг ступеню досягнення цих цілей. Він також здійснює нагляд:

- за діями Комітету по монетарної політиці;
- за проведенням внутрішніх банківських перевірок;
- за встановленням заробітної плати та строків призначення членів

Комітету по монетарної політиці та зовнішніх членів Комітету по монетарної політиці. Підготовка звіту також полягає в обов'язки NedCo, який є складовою щорічного звіту Банку Англії.

Комітет по фінансової стабільності був створений відповідно до Закону про банківську діяльність 2009 р. Він має такі основні функції:

- розробка та винесення пропозицій Правлінню Банку Англії щодо стратегії по забезпеченню фінансової стабільності, надання консультацій щодо заходів впливу відносно тих інститутів, що відхиляються від цілей фінансової стабільності, надання методів використання стабілізаційних заходів в окремих випадках та здійснення моніторингу за реалізацією цих заходів.

Складова Комітету по фінансової стабільності:

- управляючий та його заступники;
- 4 директорів, які є членами Комітету директорів, що не здійснюють керівництво банком (NedCo), та призначаються головою Правління;
- члена комітету, що не має права голосу та призначається Казначейством. У роботі комітету також можуть приймати участь й інші члени, що не мають права голосу.

Комітет по винагородженню (Remuneration Committee) надає консультації Комітету директорів, що не здійснені у керівництві банком (NedCo), відносно встановлення винагородження високопоставленим виконавцям Банку Англії – управляючому та його заступникам, виконавчим директорам, які не є членами цього комітету, радникам управляючих та зовнішнім членам Комітету по монетарної політиці, які призначаються Канцлером Казначейства. Комітет по винагородженню складається із 4 директорів, які є членами Комітету директорів, але не здійснюють керівництво банком (NedCo)

Комітет по аудиту (Audit Committee) допомагає Банку Англії, керуючись межами своєї відповідальності, у створенні ефективної та надійної системи фінансової звітності, внутрішнього контролю та ризик-менеджменту, у отриманні звітів та висновків внутрішніх та зовнішніх аудиторів, надає рекомендації щодо призначення зовнішніх аудиторів. В роботу Комітету входить вивчення звітності до подання в Правління. Він займається підготовкою та поданням до Правління висновків щодо облікової політики та відповідних заходів, що приймаються. Періодичність засідання Комітету по

аудиту звичайно 4 рази на рік. Також до складу Комітету по аудиту входять 4 директори, які є членами Комітету директорів, що не здійснюють керівництво банком (NedCo). Крім них в засіданнях звичайно приймають участь такі члени комітету як, заступники управляючого, виконавчий директор фінансового відділу (фінансовий директор) і виконавчий директор відділу внутрішнього аудиту Банку Англії, зовнішні аудитори. Голова Правління Банку Англії теж має право бути присутнім на засіданнях.

Комітет по транзакціях (Transaction Committee) консультує Правління відносно тих транзакцій, які мають відхилення від нормального курсу діяльності Банку Англії. Звісно Правління сповіщається негайно про будь-які рішення, прийняті Комітетом по транзакціях.

Виконавчі органи Банку Англії несуть відповідальність за виконавче управління Банком Англії. До них належать:

- 4 основні операційні підрозділи (монетарного аналізу і статистики; ринків; фінансової стабільності; банківського обслуговування);
- інші підрозділи, які повинні забезпечувати діяльність Банку Англії: централізованих послуг; фінансовий відділ; відділ внутрішнього аудиту; відділ із публічних зв'язків та інформації; Центр навчання центральних банків та ін.

Так відділ **підрозділу монетарного аналізу і статистики** забезпечує Банк Англії аналітичною економічною інформацією, яка використовується для проведення монетарної політики. Безпосередньо економісти відділів проводять дослідження й здійснюють аналіз поточного стану і перспективного розвитку Великої Британії та міжнародної економіки. До завдань відділу цього підрозділу входить підготовка таких документів:

1. Звіт про інфляцію (InflationReport), який містить оцінку Комітету з монетарної політики (MonetaryPolicyCommittee) щодо поточної монетарної та економічної ситуації, прогнозу інфляції та економічного розвитку в країні;
2. Квартальний бюлетень, який публікується та містить обґрунтування (дослідницьке та аналітичне) для прийняття рішень.

Також робота відділу МА, включаючи підготовку звітів від двадцяти регіональних підрозділів, повністю забезпечує аналітичною інформацією Комітет з монетарної політики для щомісячного прийняття рішень, яка дозволяє досягти інфляційних цілей, що встановлюються урядом. Загалом він накопичує, публікує та узагальнює фінансові статистичні дані, зокрема, що стосуються грошових агрегатів і банківської статистики.

Щодо **підрозділу ринків (Markets)**, то він здійснює наступне:

- проведення операцій на грошових стерлінгових ринках з метою виконання рішень Комітету з монетарної політики з урахуванням щоденного стану резервів банківської системи в цілому;
- управління балансом Банку Англії;
- представлення результатів аналізу фінансових ринків та іншої інформації для виконання Банком Англії місії, що стосується монетарної та фінансової стабільності;
- управління офіційними валютними резервами в якості агента Казначейства;

-прийняття участі в антикризовому управлінні у фінансовій сфері та сфері бізнесу.

Отже відділ з управління ризиками у складі Markets відповідає за ідентифікацію (виявлення), вимірювання та управління ризиками при проведенні фінансових операцій.

Підрозділ фінансової стабільності (The Financial Stability) несе головну відповідальність, яка стосується підтримки стабільності фінансової системи країни у цілому. Слід зазначити, що його робота тісно пов'язана з Казначейством та Державною адміністрацією по фінансових послугах (FSA) відповідно до положень Меморандуму про взаєморозуміння, який був переглянутий у березні 2006 р., а також Банківського акту 2009 р., якими була законодавчо визначена роль Банку Англії у забезпеченні фінансової стабільності у країні.

Розглядаючи даний підрозділ треба підкреслити, що керівним органом є **Виконавча рада по фінансової стабільності**, яка керує роботою підрозділу щодо ідентифікації та запобігання потенційних ризиків для фінансової стабільності країни та оцінювання їх можливих наслідків. Головою Ради є заступник управляючого по фінансової стабільності. Завдання даної ланки полягає в тому, щоб виявляти ризики у структурі, проводити ретельний моніторинг функціонування фінансової системи країни та розробляти заходи щодо посилення інфраструктури в країні та за її межами з метою зменшення цих ризиків. Безумовно, це передбачає його законодавчу відповідальність, як органу що безпосередньо здійснює нагляд за платіжною системою країни. Більш того, підрозділ проводить сумісну роботу із Казначейством та FSA яка передбачає удосконалення інструментів антикризового фінансового управління. Як відомо, підрозділ робить вагомий внесок у процес реалізації монетарної політики, повідомляючи суспільність щодо фінансової стабільності, через Звіт про фінансову стабільність (FinancialStabilityReport).

Підрозділ банківського обслуговування виконує функцію надання Банком Англії банківських послуг та поділяється на такі відділи як:

- відділ банківського обслуговування споживачів (CustomerBankingDivision), який займається банківським обслуговуванням уряду, фінансових інститутів та інших центральних банків;

- емісійний відділ (NotesDivision), що здійснює управління емісією банкнот, включаючи взаємовідносини із DeLaRue, що поставляє банкноти Банку Англії;

- відділ ринкових послуг (MarketServicesDivision), який виконує здійснення самих важливих для країни платежів та міждержавних платежів безпосередньо через Систему великих міждержавних платежів (RTGS), проводить аналітичну роботу з метою розвитку безпечних та ефективних систем платежів. Окрім того, відділ веде обслуговування операцій Банку Англії зі здійснення переказів у національній та іноземних валютах, у тому числі по операціях на відкритому ринку.

Говорячи про роботу відділів **підрозділу централізованих послуг** – вони виконують ряд підтримуючих функцій, що забезпечують активізацію

діяльності Банку Англії та працюють на підвищення його репутації. Вони мають в своєму складі служби ІТ, супроводження бізнесу, особисті офіси управляючих та юридичні служби.

Структуру Банку Англії має й інші підрозділи, а саме:

- **фінансовий відділ (Finance)**, який відповідає за надання бюджету, проведення робіт з фінансового обліку і звітності, контроль стану досягнення Банком Англії стратегічних пріоритетів. Більш того, фінансовий відділ виконує проектне та планове забезпечення діяльності, також контролює ризики у цілому по Банку Англії, притому управляє його майном та грошовими коштами.

- **відділ внутрішнього аудиту (InternalAudit)** надає підтримку Раді, управляючим, керівництву банку в сфері захисту Банку Англії, утримує його репутацію шляхом незалежної та об'єктивної оцінки систем внутрішнього контролю, ризик-менеджменту, а також керівництва процесами, розробляє пропозиції щодо підвищення ефективності, які узгоджуються з менеджментом та впроваджуються у практику;

- **відділ із публічних зв'язків та інформації (ThePublicCommunications&InformationDivision)**. Данний відділ управляє громадськими зв'язками та зв'язками зі ЗМІ. До нього входять: прес-офіс, банківський вебсайт, програми, що стосуються публічних досліджень, освіти, музей Банку Англії та ін.;

- **Центр навчання центральних банків** виконує завдання по наданню послуги з навчання та технічної допомоги іншим центральним банкам більше ніж 130 країн. До групи виконавчого менеджменту (ExecutiveTeam) Банку Англії, яка відповідає за виконавче управління Банку Англії, входять (рис. 5.2):

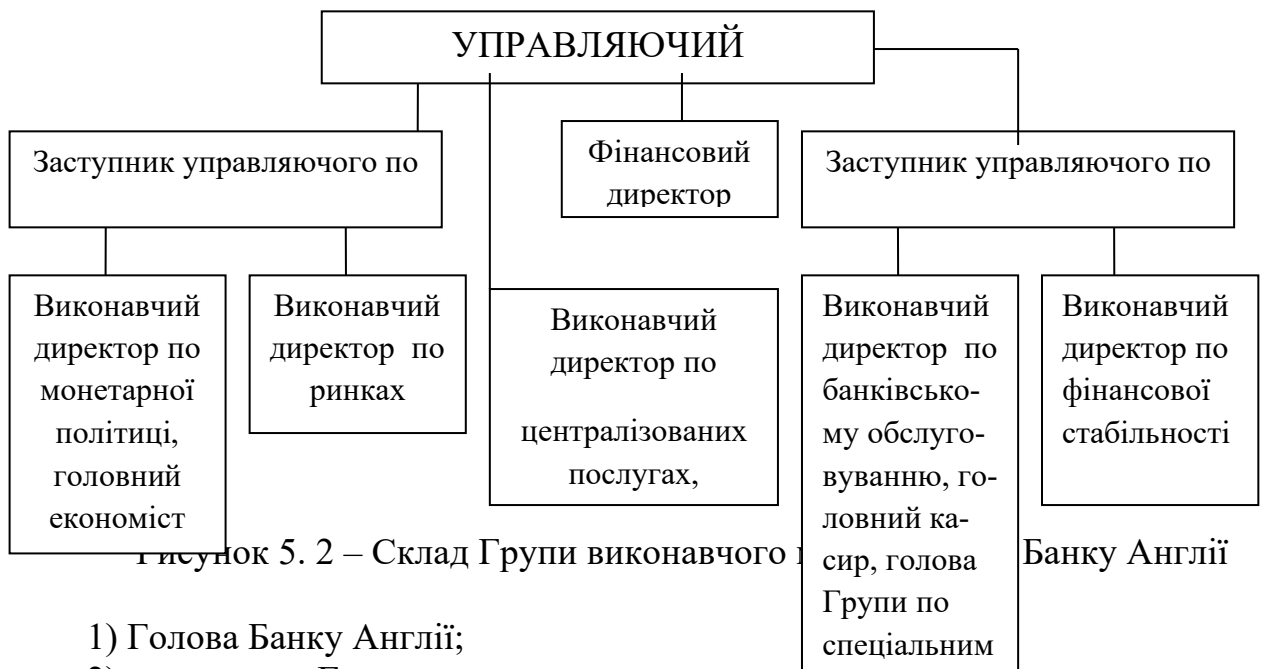

Рисунок 5. 2 – Склад Групи виконавчого менеджменту Банку Англії

- 1) Голова Банку Англії;
- 2) заступники Голови:
 - заступник управляючого по монетарній політиці;
 - заступник управляючого по фінансовій стабільності;
- 3) 6 виконавчих директорів, які очолюють основні виконавчі підрозділи

банку Англії:

- виконавчий директор по монетарному аналізу і статистиці (головний економіст Банку Англії), що очолює операційний підрозділ монетарного аналізу і статистики та підпорядковується заступнику управляючого по монетарної політиці;

- виконавчий директор по централізованих послугах (секретар Банку Англії), що очолює підрозділ централізованих послуг та підпорядковується управляючому;

- виконавчий директор по фінансової стабільності, що очолює операційний підрозділ фінансової стабільності та підпорядковується заступнику управляючого по фінансової стабільності;

- виконавчий директор по банківському обслуговуванню (головний касир, а також голова Групи по спеціальним резолюціям), що очолює операційний підрозділ банківського обслуговування та підпорядковується заступнику управляючого по фінансової стабільності;

- виконавчий директор по ринках, що очолює операційний підрозділ ринків та підпорядковується заступнику управляючого по монетарної політиці;

- фінансовий директор, що очолює фінансовий відділ та підпорядковується управляючому.

5.4 Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи (СНКФУ)(парабанки)

Комерційні банки Великої Британії мають певну класифікацію. Вони поділяються на універсальні та спеціалізовані. Функцію регулювання та нагляд за діяльністю комерційних банків виконує Державна адміністрація по фінансових послугах (Financial Services Authority, FSA).

Так до складу універсальних комерційних банків Великої Британії належать депозитні банки. Насамперед ці банки виконують широкий круг операцій. Це переважно кредитні операції, короткострокові депозитні послуги, операції розрахунків з клієнтурою, притому вони не мають вільного доступу на фондову біржу, а лише через незалежних брокерів. Завдяки своїй розгалуженій мережі філій на території країни та за кордоном, дані структури є базою банківської системи Великобританії. Їх доля обсягу стерлінгових вкладень усіх банків країни 70%. При загрозі підвищення протиборства інших кредитно-фінансових організацій депозитні банки все більше залучаються до сфери їхньої діяльності. Це виражається у значному розширенні кредитних послуг, спектра послуг зі споживчого кредиту тощо. Оскільки клієнтура є різнорідна- її складають як крупні підприємства і організації, так і приватні особи, депозитні банки іноді називають роздрібними.

Клірингові депозитні банки є членами клірингових палат. Тобто такі банки пов'язані взаємозаліковими зобов'язаннями під час здійснення розрахункового обслуговування клієнтів. Між цими банками платіжний обіг відбувається згідно зарахування взаємних вимог і переказ сальдо неурегульованих платежів.

Чотири ведучих депозитних банка являють собою банківські монополії. Також вони є членами Лондонської клірингової палати і називаються «Велика четвірка». До її складу входять такі знамениті банки як Беркліз Бенк (BarclaysBankPLC), Нешнл Вестмінстер (National Westminster, NatWest), Мідленд Бенк (Midland Bank), Ллойдс Бенк (LloydsBank). «Велика четвірка» сформувалася наприкінці 1960-х рр. в результаті злиття крупних банків і здійснює близько 70 % операцій на ринку банківських послуг. Зараз на долю «великої четвірки» припадає 92% всіх внесків в комерційні банки Великобританії.

Найбільшим банком Великобританії є «Беркліз Банк» (BarclaysBankPLC), який оточує безліч філіалів, що типово і для інших великих банків. Серед дочірніх компаній банку виділяються «Барклайс Меркант Лтд» (Barclays Mercant Ltd) - 1650 філіалів, «Барклайс Іншуренс Сервіс Компані Лтд» (Barclays Insurance Service Company Ltd) як страхова компанія, «Барклайс бенк траст компані» і «Барклайс Експорт і Файненс Компані Лтд» - проводить лізингові операції, займається експортним фінансуванням і факторингом.

«Нешнл Вестмінстер», «Ллойдс» і «Мідленд» спільно володіють акціонерною компанією «Екссес», що займається операціями з кредитними картками. «Барклайс» має власну фірму – «Барклайкард» (Barclaycard). Клірингові банки мають в своєму розпорядженні широку мережу автобанків (автоматичних касових апаратів), що надають їх клієнтам в будь-якій точці Великобританії можливість виконати ряд операцій у будь-який час доби: отримати готівку, отримати відповідь про залишок на рахунку, замовити чекову книжку і виписку з рахунку.

Фінансово-ринкова толерантність, поліпшення просування в комунікаційних та комп'ютерних рішеннях створили вельми сприятливі умови для розширення банківських послуг. Велике суперництво у тій самій сфері сприяло об'єднанню з іншими фінансовими установами. Як ефектний приклад такого процесу був найбільший у Великій Британії банківський фінансовий альянс – «Гонконг енд Шанхай Бенкінг Корпорейшн Холдінгз». У це групове товариство увійшли міжнаціональні, здебільшого азіатські, капітали та два британських банки – «Семюель Монтаю» і «Мідлендбанк».

Тенденції розвитку клірингових банків свідчать про їхню поетапне перепрофілювання на послуги небанківських фінансових сфер. Зокрема, банківські операції, крім класичних, включають підготовку приватного будівництва, обслуговування промислових фінансових операцій, підготовку та асигнацію експорту, надання в оренду підприємствам ПК для нарахування заробітної плати тощо. До діяльності клірингових банків останнім часом додалося ще й посередництво у страхуванні життя й організації туризму. Усе вище зазначене характеризує клірингові банки як фінансові товариства, в яких банківські операції складають частину усієї діяльності.

Серед *спеціалізованих комерційних банків* Великої Британії виділяються торговельні банки (акцептні будинки), банки Співдружності, іноземні банки, ощадні банківські інститути, фінансові будинки та ін.

Торговельні банки (акцептні будинки) мають не останню роль не тільки

в операціях у межі країни, а й у міжнаціональному бізнесі. Вони почали з'являтися на торговельних підприємствах, які поступово опанували банківські операції. Тривалий час основна діяльність полягала у акцептних операціях. Нині торговельні банки займаються обслуговуванням корпоративних клієнтів. Деякі торговельні банки наразі із банківською діяльністю виконують ще й промислову та торговельну роль. Таким чином, поряд з істинно банківськими операціями торговельні банки надають послуги підприємцям і управляють цінними паперами. Діяльність цих інститутів має різноманітний характер, оскільки вони займаються:

- консультують з питань інвестування;
- фінансуванню зовнішньої торгівлі;
- активно кредитують корпоративних позичальників;
- акцептним бізнесом;
- керують інвестиціями;
- формують фінансові консорціуми;
- є емісарами або беруть участь в засновницькій діяльності, в операціях по злиттю і поглинанню компаній;
- проводять операції на валютному ринку і ринках дорогоцінних металів;
- надають інформацію з питань проведення фінансових операцій.

Більш того, вони активно розширюють операції по аренді обладнання, факторингу, опанували сферу страхування, кредитування частками, в посередницьку діяльність в області фрахту судів і літаків, а також займаються менеджментом власності. Вони мають вагому роль як емісійні дома, виступаючих агентами в розміщенні цінних паперів і в операціях на вторинному ринку. Також торговельні банки є учасниками на ринку єврооблігацій та є учасниками синдікованих консорціумів.

Найстарішим банком «Ротшильдс і сини» (Rothschild & Sons), «Беррінг Бразерс» (Barring Brothers), «Лазард Бразерс енд К» (Lazard Brother & Co) і ін. понад ста років. Відомо, що деякі комерційні банки є власниками своїх спеціальних торговельних банків, що типово, наприклад, для групи «Беркліз», або беруть участь в традиційних торговельні банках. «Нешнл Жиробанк» спеціалізується на здійсненні розрахунків, у тому числі клірингових. Він заснований в 1968 р., не зважаючи на обов'язки по кредитам і незгоду найбільших банків. «Нешнл Жиробанк», почавши надання нових поштових і чекових послуг, чинив комерційним банкам серйозну перепону. Так в 1973 р. він мав понад 500 тис. клієнтів: промислових підприємств і приватних осіб. «Жиробанку» сплачують на основі стриманих і оприлюднених ставках, що відрізняє його від клірингових банків, чиї збори за перекази часто високі і непередбачувані. Параллельно із банком «Меркантіл Кредит» (Mercantil Credit) він надає кредити на строк до 5 років на пільгових умовах. «Жиробанк» підтримує ділові стосунки з аналогічними підприємствами інших країн.

Банки Співдружності символізують колишню могутність Британської імперії і виділяють історичну роль країни в світовій торгівлі, про що свідчить їх географічний розподіл. Їх діяльність розгортається переважно в країнах

колишньої колоніальної імперії. Так, «Барклайс бенк інтернейшнл» (Barclays bank International) керує головним чином в ЮАР і країнах Карибського басейну, «Ллойдс енд Болса інтернейшнл» (Lloyds and Bolsa International) – оперує в країнах континентальної Європи і в Південній Америці, «Нешнл енд Гріндлейс бенк» (National and Grindlays Bank) – в Південній Азії, в Східній і Центральній Африці. За підрахунками всього існує близько десяти крупних банків Співдружності, головні офіси якої знаходяться в Лондоні (Ситі). Капітал більшості цих банків належить британській фінансовій олігархії. Найбільший банк «Стандарт чартед» (Standard Chartered) нараховує 1360 відділень, всі інші – 3500. Банки Співдружності спеціалізуються переважно на «роздрібних» депозитно-позикових операціях. На теперішній час вони перетворилися в міжнародні банки.

Величезну роль в прогресі кредитної системи Великобританії грають **іноземні банки**, кількість яких почала збільшуватися в другій половині ХХ в. і до кінця сторіччя склало більше 500. До речі, їх сукупні активи перевищують 60% активів всіх банків Сполученого Королівства. Доля іноземних банків складає 80% всіх депозитів в іноземній валюті. Велика Британія – країна, в якій найбільша кількість банків із США, Японії, Франції і Німеччини. Основна діяльність котрих є фінансування зовнішньої торгівлі, кредитування інвестицій, консультації та інші.

Довірчі ощадні банкираніше виконували роль місцевих ощадкас. Далі тому вони були перебудовані до 16 регіональних установ, а в 1986 р. об'єднані в єдиний акціонерний Довірчо-ощадний банк «ТСБ Груп». Він на другому місці за масштабами діяльності та капіталом після «великої четвірки». «ТСБ Груп» виконує всі основні функції комерційних банків.

Фінансові будинки – комерційні банки, спеціалізовані на видачі споживчого кредиту. 2/3 їх активних операцій припадає на споживчі кредити в розстрочку, з яких більше 60 % є автокредитами.

Все більше, фінансові будинки у своїй діяльності оперують лізинговими операціями. Ці інститути є, як правило, дочірніми гілками самих великих банків або страхових установ, що гарантують кредити цих банків своїми коштами. Зазвичай усі найбільші фінансові будинки намагаються якомога більше розширити коло банківських операцій, для залучення внесків і трансформуватися в універсальні банки.

До фінансових будинків відносяться і окремі банківські точки в торгових центрах. Вперше такі відділення почали з'являтися в 1970 р. Це були філіали такого американського банку, як «Ферст Нешнл Ситі Банк оф Нью-Йорк». Згодом пізніше і англійські найбільші банки розташували відділення в торгових центрах. В 1974 р. їх нараховувалося вже 120. Їх цільовою аудиторією були люди, які не мають рахунків в банках. Не зважаючи на доволі розвинений чековий кругообіг з застосуванням чекових і пластикових карток, призначених, спеціально, для приватних осіб, в 1974 р. тільки 35 %, а в 1981 р. 57 % повнолітніх британців мали поточні рахунки. Почало поширюватися надання індивідуальних кредитів, інакше кажучи, кредитів приватним особам, які не мали матеріального забезпечення.

Проте все більше фінансові будинки виконують класичні банківські операції, включаючи інвестиційні. Вони фінансуються за рахунок банківських позик, обліку векселів, а також долучая внески крупних промислових і торгових компаній.

Консорціальні банки – фінансово-кредитні інститути, учасниками яких є банки хоча б двох країн без контрольного пакету акцій. Тож головним чином це спеціальні банки міжнаціональних дебіторів. До їх складу належать, перш за все, транснаціональні і мультинаціональні промислові концерни.

До подібних банків відносяться:

- «Вестерн Америкен бенк Юроп Лтд» (Western American Bank Europe Ltd) (британські, американські і японські партнери);
- «Мідленд енд інтернейшнл бенк Лтд» (Midland and international Bank Ltd) (британські, канадські і австралійські партнери);
- «Індастріел Коммершиел Берл» (Industrial Commercial Barley) з японськими, британськими і американськими партнерами.

Завдяки тому, що ці банки створювалися на основі пайової участі банків провідних країн, вони мали можливість залучати до ринку Європи великі грошові кошти на самі тривалі терміни, що недоступно нікому з банків.

Небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові установи (парабанки) посідають важливе місце у структурі кредитної системи Великої Британії (будівельні товариства, страхові компанії й пенсійні фонди, інвестиційні трасти, довірчі фонди).

До **Ощадних небанківських інститутів** відносяться Національний ощадний банк та будівельні товариства.

Діяльністю Національного ощадного банку є акумулювання заощаджень населення посередництвом через понад 20 тис поштових відділень.

Існування будівельних товариств нараховує понад двісті років. Ці установи концентрують більшу частину заощаджень населення (130 млрд. фунтів стерлінгів). Найбільші товариства – це «Галіфакс» (Halifax), «Еббі Нешнл» (Abbey National), «Нейшнвайд» (Nationwide) та інші. Їх спеціалізація - залучення вкладів населення, надання довгострокових кредитів на будівництво чи купівлю житлі, або вкладення у цінні папери.

Пенсійні фонди працюють за стандартом таких спеціалізованих кредитно-фінансових установ в інших країнах. Проте особливості національного законодавства сприяють накопиченню капіталу.

Страхові компанії - фінансово-кредитну діяльність використовують вторинно стосовно до їхньої спеціалізації – страхової справи і пенсійного забезпечення. Таким чином, кошти, які залучаються ними, вкладаються на 20-25 років (переважно в цінні папери). Найбільші у світі Британські страхові монополії – «Коммершл Юніон», «Роял» та ін.

Фінансові корпорації - кредитують приватні фірми, котрі не мають доступу до звичайних джерел позикового капіталу (фінансова корпорація промисловості, сільськогосподарська іпотечна корпорація та ін.)

Роль **Інвестиційних трастів** полягає винятково у проведенні операцій з цінними паперами. Використовуючи випуск приватних акцій і облігацій вони

вкладають мобілізований капітал у цінні папери інших компаній. Інвестиційні трасти не мають постійних надходжень. Вони знаходяться під владою ринкового становища, тож піддають загрозі діяльність.

Фірни венчурного фінансування – кредитують молоді компанії, котрі розвиваються та функціонують в передових галузях. Це обумовлює зв'язок з певним ризиком. Такі установивиникли в 80-х рр. ХХ в.

Довірчі фонди за своєю спеціалізацією аналогічні інвестиційним трастам - вони такожкладають акумульований капітал в цінні папери. Але пайовик може продати свій пай у будь-який час керуючій компанії. Складова активів дорівнює активам трастів – майже 80 %. Велика кількість ДФ веде співробітництво з банками і страховими компаніями.

Питання для самоконтролю

1. Що таке валютна зона?
2. У чому полягала міжнародна роль фунту стерлінгу?
3. Надайте характеристику основних історичних етапів розвитку грошової системи Великобританії.
4. Яке значення для прогресу грошової системи Великої Британії мало прийняття Закону Роберта Піля 1844 р.?
5. У чому полягав зміст грошової реформи 1925-28 рр. у Великої Британії?
6. Яку структуру має кредитна система Великої Британії?
7. Коли у Великої Британії була введена десятинна система ділення грошової одиниці?
8. Назвіть основні види грошових знаків у Великої Британії.
9. Який вигляд має емісійна система у Великої Британії?
10. Охарактеризуйте наслідки Першої і Другої світових війн для грошової системи Великобританії.
11. Які особливості має кредитна система Великої Британії?
13. Які банківські реформи відбувались у Великій Британії наприкінці 1990-х рр. та у перше десятиріччя ХХІ ст.?
12. Яка монетарна політика Банку Англії на сучасному етапі?
13. Охарактеризуйте розвиток функцій та структури Банку Англії.
14. . Коли та із якою метою був створений Банк Англії?
15. Який організаційно-правовий статус та функції Банку Англії сьогодні?
16. Який склад та особливості має банківська система Великої Британії?
17. Які комерційні банки є системоутворючими в структурі банківської системи Великої Британії?
18. Які парабанки функціонують у Великій Британії?
19. Яке місце займає Велика Британія в сучасній світовій економіці?
20. Охарактеризуйте сучасний валютний стан Великобританії.

Тестові завдання

1. Фунт стерлінгів почав використовуватися у Англії:

- а) 13 ст.;
- б) у 9-10 ст.;
- в) у 16-17ст.

2. Коли був установлений золотомонетний стандарт у Великобританії:

- а) у 1816 р.;
- б) у 1925 р.;
- в). у 1844 р.

3. Коли був установлений золотозливковий стандарт у Великобританії:

- а) у 1816 р.;
- б) у 1844 р.;
- в) у 1925 р.

4. У 1816 р. Велика Британія перейшла до:

- а) золотомонетного стандарту;
- б) золотозливкового стандарту;
- в) біметалізму.

5. Закон Роберта Піля 1844 р.:

- а) закріпив структуру банківської системи Великобританії;
- б) обмежив монополію Банку Англії на випуск банкнот;
- в) закріпив за Банком Англії функцію виняткового емітента банкнот.

6. Визначте сутність грошової реформи 1925-28 рр. у Великобританії:

- а) встановлений біметалізм;
- б) встановлений золотозливковий стандарт, обсяг фідуціарної емісії було збільшено до 260 млн. ф. ст.;
- в) встановлений золотомонетний стандарт;

7. Крах золотостандарту та створення «стерлінгової зони» відбувалися:

- а) 240 пенсів;
- а) у 1931 р.;
- б) 12 шилінгів.

8. Вміст фунт стерлінгів з 1971 р.:

- а) 100 пенсів;
- б) 50 пенсів;
- в) 150 пенсів.

9. Банк Англії був заснований:

- а) у 1844 р.;
- б) у 1733 р.;
- в) у 1694 р.

10. Форма власності Банку Англії:

- а) акціонерна;
- б) державна;
- в) змішана.

11. Діяльність по управлінню державним боргом у Великій Британії у 1997 р. було передано:

- а) дисконтним домам;
- б) Казначейству;
- в) Кліринговій палаті.

12. В чому полягає особливість універсальних комерційних банків Великобританії?:

- а) банки виконують широкий круг операцій без обмежень;
- б) встановлені певні обмеження щодо операцій банків із цінними паперами, нерухомістю, надання страхових послуг;
- в) банки виконують переважно короткострокові депозитні, кредитні й розрахункові операції.

13. Жиробанк у кредитній системі Великої Британії:

- а) є кліринговим банком, який надає поштові і чекові послуги;
- б) виконує посередницькі операції на фондовому ринку;
- в) фінансує зовнішню торгівлю.

ТЕМА 6. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ НІМЕЧЧИНИ

- 6.1 Етапи становлення грошової системи Німеччини.
- 6.2 Складова кредитної системи Німеччини.
- 6.3 Структура та функції Німецького федерального банку.
- 6.4 Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи (СНКФУ) Німеччини.

Мета. Виявити закономірності та головні етапи розвитку грошової системи Німеччини, розглянути структуру та функції Німецького федерального банку, вивчити склад та особливості комерційних банків і пара банків Німеччини

Термінологічний словник: рейхсмарка; дойчмарка; план Дауеса; Рейхсбанк; Німецький федеральний банк (Дойче Бундесбанк); gros банки.

6.1 Етапи становлення грошової системи Німеччини

До 70-х років XIX ст. Німеччина існувала без загальної грошової системи. Це сталося в 1870-і рр., коли оголосили імперію. 1871-1873 рр.- стався перехід до золотого монометалізму (1марка= 0,358423 г). Взагалі до цього моменту в державі існували такі монетарні системи: срібний монометалізм - талер в Північній Німеччині, гульден в Південній Німеччині, золотий талер був в Бремені, золоті монети – фрідріхсдорфи, пістолі і дукати, луїдори. Також в оберті були банкноти і паперові гроші. Першим, хто почав випуск паперових грошей, була Саксонія. В 1772 році увійшли до обігу 1,5 млн банківських білетів номіналом від 1 до 100 талерів.

- 1856р. - Пруссія випустила паперові гроші з використанням багатоколірного друку.

Центральний емісійний банк Рейхсбанк (Reichsbank) розпочав свою діяльність у 1875 р. Спочатку, після Першої світової війни, він отримав опосередковане право на емісію, а в 1935 році вже мав абсолютне право. Паралельно з Рейхсбанком функціонували ще декілька емісійних банків.

Події Першої світової війни призвели до найглибшого фінансового занепаду Німеччини. Рівня інфляції став найвищим за всю історію держави. Таким чином керівництво країни вимушене було відмовитися від золотомонетного стандарту. Проведення воєнних дій протребували постійного вливання грошей. Витрати на армію склали 150 млрд. марок. По закінченню війни грошова маса збільшилась п'ятикратно. Такі результати призвели до двократного підвищення цін

Після поразки у війні Німеччина потребувала ще більшої кількості грошей. До того ж країни, які одержали перемогу, встановили компенсацію -

132 млрд. золотих марок. Терміни для виплати були дуже короткими. Післявоєнний випуск грошей призвів до збільшення грошової маси приблизно в 90 разів. Ціни – в 180 разів, а курс долара – в 230 разів. В червні 1921 року 1 долар = 65 марок, в липні 1922 року = 420 марок, в січні 1923 року – 7260, в червні 1923 року – 100 тис., в жовтні – 25 млрд., в листопаді – 4,2 трлн. марок. Щоб забезпечити матеріальну компенсацію переможці вивозили з Німеччини всі цінні речі.

- 1923 р - франко-бельгійські війська взяли в окупацію Рурську область, де було сконцентровано більша частина вугілля і металу Німеччини, та почали вивозити галузеву продукцію без перешкод. Незважаючи на це, німецький банк не припинив емісію. До кінця 1923 року грошовий обсяг був майже 500 квінтиліонів марок.

Приклади цін на той час унікальні. Важко уявити, але хліб можна було купити за 430 млрд. марок (до війни – 0,29 марки). Щоб оплатити будь які послуги були потрібні мішки готівки і вже наступного дня вона знецінювалася. Жартували, що таксі обходиться дешевшим, ніж трамвай, оскільки оплачується після приїзду, а за час поїздки гроші втрачають свою цінність. Така ситуація негайно вимагала грошової реформи.

-1923 року - введена рентна марка, як нова валюта . Вона була випущена Рентним банком. Курс обміну був 1:1 трлн. Рейхсмарок. Рентна марка на 40 % була забезпечена золотом і іноземною валютою. На момент перехідного періоду одночасно працювали Рентбанк (Rentbank) і Рейхсбанк. Рентний мав капітал у вигляді засновницьких боргових розписок. Засновниками були фермери, промисловці, торговці і власники банків. Гарантом цих зобов'язань були заставні листи і облігації 4 %-ної вартості їх підприємств. Проте, зобов'язання засновників, як і паперові гроші, рахувалися в золотих марках. Ресурси загальною складністю склали 3,2 млрд. марок. 1,2 млрд. становили кредити уряду. Ця сума призначалася для виплати заборгованості Рейхсбанку і вирівнювання бюджету. 1,2 млрд. передавалася Рейхсбанку для надання кредиту приватним господарствам, а решта марок залишалася в запасі. В серпні 1924 року після завершення реформи і вилучення із обігу рентних марок Рентний банк припинив своє існування. Його обов'язки передалися реорганізованому Рейхсбанку.

На той час вже вже існував твердий курс , який дорівнював 4,2 марки за долар, що мало відповідність довоєнному паритету золотої марки. Таким чином країна перейшла до золотодевізного стандарту. в 1924 році Німеччина отримала допомогу з боку США. За планом Дауеса, для відновлення промисловості, Німеччина отримувала від США і Англії кредит у розмірі 30 млрд. золотих марок. Безумовно, промислові доходи йшли на виплату воєнної компенсацій Англії і Франції. Ті, в свою чергу, мали повертати свої воєнні борги США.

У 1929 році план Юнга замінив план Дауеса. Для Німеччини новий план мав певні переваги, оскільки передбачав ще більшу поступку для країни. Згідно новим умовам Німеччина повинна була частково сплачувати суми репарацій до 1988 р, що допомогло значно скоротити виплати. Це було прийнятним поки

світова економічна криза не перешкодила здійсненню плану Юнга. Відповідно у 1932 р. всі репарації відмінили. Також у 1929-1933 рр. скасували золотодевізний стандарт. Була встановлена фідучіарна система. Прихід в 1933 р. до влади в Германії Гітлера ознаменував правління Третім рейхом. Керуючись своїми повноваженнями в 1934 р. він надав Рейхсбанку виняткові права, а починаючи з 1939 р. Рейхсбанк повністю був підпорядкований фюрерові. Економіка Гітлера була спрямована на жорсткий контроль цін. Притому це призвело до порушення ринкових відносин. Як результат встановлення низького рівня цін на споживчі товари, став дефіцит і введення на продовольство карткової системи. Безумовно, початок загальної мілітаризації економіки і Друга світова війна, потребували грошової підтримки. Як наслідок, грошовий обсяг зріс з 56,4 млрд. до 298 млрд. марок. Рівень воєнної інфляції дорівнював близько 600 % у порівнянні з довоєнним рівнем. Контроль за цінами і зарплатою – такими лише були антиінфляційні заходи. Після закінчення війни Німеччина розділилася на чотири зони - американську, англійську, французьку і радянську.

- 1945 р. радянська зона закрила всі відділення Рейхсбанку. У 1946-1947 рр. в американській і французькій зонах, навпаки, починають працювати центральні банки земель, що виконували свою діяльність на принципах Федеральної резервної системи США.

- 1948 р- чотири центральні банки земель були розташовані в британській зоні. Кінець 1946 року до весни 1948 року - у межах довоєнної Німеччини виникло 11 центральних земельних банків. Як відомо, межі окупаційних зон не відповідали адміністративно-територіальному розподілу. Тож на в 1947 р. території землі Баден-Вюртемберг було відкрито три центральні банки.

-1 березня 1948 року всі земельні банки створили Банк німецьких земель. Німеччина започаткувала двохрівневу кредитну систему: Банк німецьких земель (Landesdeutschebank) і центральні банки земель.

Л. Ерхард-головний архітектор економіки Німеччини після війни, запровадив вільну цінову політику, підприємництво і грошова реформу. Згодом 21 червня 1948 року рейхсмарка припинила існування. За правилами 40 із них кожен мешканець міг обміняти на 40 нових дойчмарок, пізніше ще 20. Тож 60 рейхсмарок обмінювалися по курсу 1:1 до дойчмарок. Понад цю суму дозволялось обміняти по іншому курсу – 1 дойчмарка прирівнювалася до 10 рейхсмарок. Соціальні виплати виплачувалися в колишньому розмірі, 1:1. Деяку частину готівки і заощаджень міняли по курсу 1:10. «Заморожена» на деякий час друга половина - співвідношенні 1:20; грошові зобов'язання підприємств - 1:10. Слід сказати, що підприємства, отримали готівку для виплати першої зарплати. Але надалі їх існування залежало від реалізації своєї продукції.

Після всіх девальвацій середній курс рейхсмарок і дойчмарок був 10:0,65., обсяг грошей в обігу зменшився на 93,5 %. 24 червня 1948 р. ціни повністю були лібералізовані. Поступово витіснився «чорний ринок». До магазинів почали надходити товари. Ціни виросли не в звичних 2-4 рази, а лише на декілька відсотків. Проте, економіка потерпала від недостатньої

кількості грошей. В результаті надмірної емісії до кінця 1948 року грошова маса збільшилася більш ніж вдвічі.

Так після приєднання до Бреттон-Вудської валютної системи і ухвалення Конституції ФРН в 1949 році валютний курс німецької марки до долару був 3,33:1. Ціна долара у вересні 1949 р. змінилася. З 3,33 дойчмарки збільшилася до 4,2. Тільки в березні 1961 року був збільшений курс марки у співвідношенні 1 долар:4 марки. Дефіцит торгового балансу став причиною девальвації німецької марки осінню 1949 р.. У 1950 р. збільшуються ціни на імпорتنу сировину. Початок корейської війни збільшив дефіцит торгового балансу.

У 1953 році ФРН ввійшла до складу Міжнародного валютного фонду, який утримував золотий зміст марки на рівні 0,211588 г чистого золота. Проте, золоте забезпечення та обмін банкнот на золото не передбачалися. У 1976 році золотий паритет скасували.

Для друку перших грошей Німеччини після Другої світової війни, Лондон і США використовували офсетну технологію. Купюри не мали водяних знаків. ФРН відновило друкування грошей в тільки в 1955 р.

Марка ФРН У 50-ті - 60-х років ХХ ст. була найстабільнішою з валют світу. Активне сальдо зводилося з платіжним балансом, золотовалютні запаси значно збільшилися. Держава сконцентровала грошово-кредитну і фінансову політику на стабілізації грошового обігу, вирівнювання бюджету і платіжного балансу.

Після альянсу двох німецьких держав у 1990 році марки НДР були скасовані і в обігу залишилися марки ФРН.

Найбільші зміни в німецькій грошовій системі почалися після підписання в грудні 1991 р. в м. Маастріхте Договору про поступове введення євро. 1 січня 1999 р. більшість країн Європейської спілки ввели безготівкове євро і зафіксували курси своїх валют до нової єдиної валюти. У першому півріччі 2002 р. 12 країн ввели євро в готівковий обіг та відмовившись від своїх національних грошових одиниць. Так, з 2002 р. Німеччина перейшла на єдину європейську валюту євро.

6.2 Складова кредитної системи Німеччини

Грошово-кредитна система Німеччини включає до свого складу усі підпорядковані закону про кредитну справу кредитні організації. У перші повоєнні роки була проведена реорганізація провідних ланок кредитної системи – центрального банку і гросс-банків. Поступово виникли нові банківські установи, підконтрольні державі. Значно укріпилися філії ощадкас і державні іпотечні банки. Історичною подією Німеччини стало створення спеціального Експортного банку для середньотермінового кредитування експорту. Банк відновлення виконував функцію довгострокового кредитування експорту. Більш всього розвивалися банки споживчого кредиту. Причиною стало зростання виробництва предметів тривалого користування. Разом з цим все більшого значення набувають страхові установи.

Важлива відмінність кредитної системи Німеччини - високий ступінь її

універсалізації, вона – одна з найрозвинутіших у Європі. Відома річ, що Німеччина веде досконале законодавство та має репутацію провідного банківського світового центру.

Правові акти для регулювання банківської діяльності, діляться на дві групи:

-**загальні** - обов'язкові на території всієї країни;

-**особливі** – обов'язкові на території окремих федеральних земель.

Кредитна система Німеччини має трьохярусну структуру (рис. 6.1):

Рисунок 6.1 – Структура кредитної системи Німеччини

Перший ярус кредитної системи посідає Німецький федеральний банк (Дойче Бундесбанк).

Другий ярус заповнюють комерційні банки (універсальні та спеціалізовані)

Третій ярус – спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи. Контролює діяльність банків та пара банків Федеральне управління контролю. Яким, в свою чергу, керує Міністерство фінансів. А діяльність банків – ще й Дойче Бундесбанк.

За підрахунками у Німеччині діє понад 4000 кредитних установ, які мають приблизно 45000 філій. При чисельності населення країни 82 млн., кожне банківське відділення обслуговує в середньому 1600 осіб.

6.3 Функції та структура Німецького федерального банку

До економічної кризи (1929-1933 рр.) законодавство по регулюванню кредитної системи Німеччини в цілому було відсутнім. Згодом перший закон про кредитну систему був прийнятий у 1935 р., потім багаторазово доповнювався іншими постановами. В правовому аспекті це зробило його дуже некоректним. Новий закон було прийнято лише у 1961 р.

З 1945 р. в обов'язки міністерств земель входив нагляд за кредитними установами. Загалом Федеральному бюро нагляду передався централізований нагляд за кредитною системою. Уряд міг закрити банки та біржі у разі фінансового краху. Після ухвалення Закону про федеральний банк 30 липня 1957 р., що набув чинності 1 серпня, був створений Німецький федеральний банк (Дойче Бундесбанк, Deutsche Bundesbank) – спадкоємець Рейхсбанку. Кінець Другої світової війни - діяльність Рейхсбанку в радянській зоні була припинена. На ряду з цим введена дворівнева банківська система. Це зумовило появу на кожній німецькій території центральних банків на базі відділень Рейхсбанку, що збереглися. Вони регулювалися, створеним окупаційною владою західних країн, Банком німецьких земель (БНЗ).

Тим, що Дойче Бундесбанк об'єднав центральні банки земель і Банк німецьких земель, закони повністю втратили своє значення. Користуючись такою нагодою, центральні банки земель стали іменуватися головними управліннями Дойче Бундесбанка, хоча за ними зберігалася і колишня назва. Загалом, принцип централізації, при створенні Німецького федерального банку, був застосований частково. Центральні земельні банки, що підпорядковуються Дойче Бундесбанку, й досі мають певну організаційну незалежність. В результаті об'єднання грошово-кредитних систем ФРН і НДР, який був закріплений Державним договором про створення валютної, економічної і соціальної спілки ФРН і НДР від 18 травня 1990 року, монетарне регулювання і інші функції центрального банку на всій території країни перейшли до Дойче Бундесбанку. Закон про федеральний банк потребував змін в організаційній структурі «Бундесбанка», а також внесенні поправок. У липні 1991 року бундесрат ухвалив більшістю голосів і вніс на затвердження законопроект, згідно якому Дойче Бундесбанк підпорядковувався нормам, що визначені в Законі про федеральний банк. Також банк повинен мати по одному територіальному управлінню в кожній землі (принцип «одна федеральна земля – один центральний банк»). Але законопроект не виключав можливості появи одного органу територіального управління для декількох федеральних земель та залишав остаточно рішення цього питання на розсуд властей зацікавлених земель. Так з 1 листопада 1992 року відповідно до прийнятих змін організаційний склад Німецького федерального банку був змінений з

урахуванням державного устрою об'єднаної Німеччини. Загальна кількість центральних банків земель знизилася до дев'яти, з них п'ять мають повноваження, що поширюються на дві-три федеральні землі.

Штаб-квартира Дойче Бундесбанк знаходиться у Франкфурті-на-Майне.

Структура Дойче Бундесбанк складається з (рис. 6. 2):

- Рада центральних земельних банків;
- Правління;
- 9 центральних банків земель (ландесцентральбанків), які мають близько 130 філій і представництв у великих населених пунктах Німеччини.

Рада центральних банків земель - головний керівний орган Дойче Бундесбанку, який виконує такі функції:

- розділення впливової сфери Ради директорів і Правлінь земельних банків;
- визначення монетарної політики Дойче Бундесбанку;
- встановлення вимог до діяльності й адміністративного керівництва банків;
- регулювання діяльності Ради директорів і Правлінь.

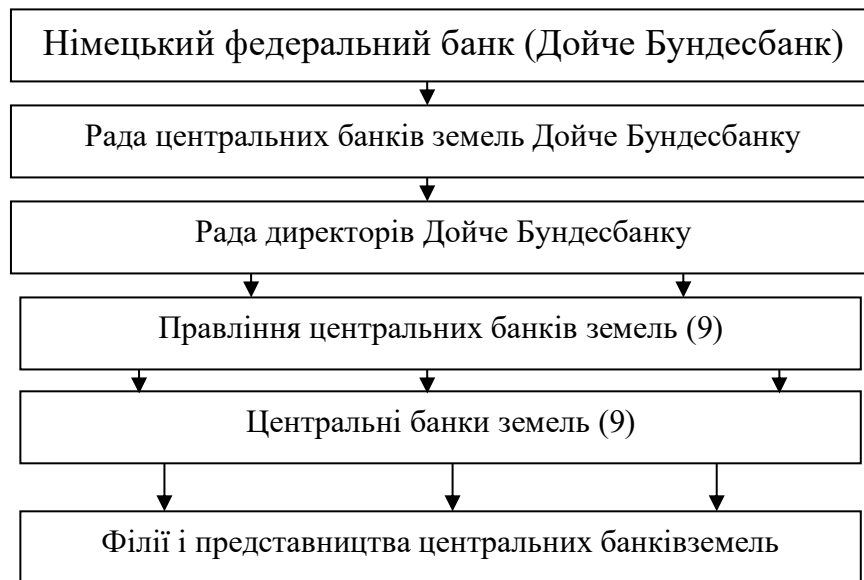

Рисунок 6.2 – Організаційна структура Німецького федерального банку

Президент Дойче Бундесбанку є Головою Ради центральних земельних банків. Також в Раду центральних банків земель входять: віце-президент, члени Ради директорів Дойче Бундесбанку і всі дев'ять президентів ландесцентральбанків (центральных банків земель). Як правило, президентом, за пропозицією Уряду, призначаються всі члени Ради терміном на вісім років (але не менше двох років). Тільки з особистих причин члени Ради можуть бути дотерміново відкликані. Таким чином, цей принцип захищає та забезпечує незалежність членів ради. Періодичність засідань Ради - 1 раз у 2 тижні.

Рада директорів – центральний орган Дойче Бундесбанку. Вона контролює виконання рішень Ради центральних банків земель. Функції Ради директорів - ділове й адміністративне управління центральними банками земель. Цей орган відносить питання щодо реалізації монетарної політики, виконує функції агента федерального уряду, проводить операції із кредитними інститутами, яким подаються завдання федерального значення, валютних операцій.

До складу директорів Дойче Бундесбанку входять: президент Дойче Бундесбанку, віце-президент і до шести членів. Кандидатури на посаду членів Ради директорів рекомендує федеральний уряд. Після схвалення претенденти затверджуються на посаді президентом Німеччини строком на вісім років, що гарантує незалежність і захищеність директорату банку. Дойче Бундесбанк має в суспільстві дуже серйозну репутацію. Безумовно, Рада директорів Дойче Бундесбанку законодавчо прирівняна до міністерства федерації.

Центральні банки земель (ландесцентральбанки), їх кількість нараховує 9. Такі територіальні підрозділи Дойче Бундесбанку мають близько 130 філій і представництв у великих населених пунктах. Центральні банки земель проводять операції з місцевими органами влади в межах свого регіону, а також працюють з кредитними установами. Додатково виконують клірингові розрахунки та банківський нагляд.

Центральний банк земель потрапляє під керівництво Правління, яке очолює президент (голова Правління) і віце-президент (заступник голови Правління), а також великим банкам – ще одного члена Правління. Керуючі посади шести найкрупніших центральних банків земель складаються з трьох членів. Порядок призначення такий: президент Правління призначається Президентом Німеччини за поданням Федеральної Ради Парламенту (палати Бундестага) та пропозиції уряду землі, віце-президент і член Правління призначаються президентом Дойче Бундесбанка за поданням Ради центральних банків.

Також при центральних банках земель мають місце ради, До їх складу входять представники банківської системи країни, підприємства і приватні особи. Рада є дорадчим органом, через неї Дойче Бундесбанк підтримує відносини з кредитними установами й підприємствами-позичальниками.

Дойче Бундесбанк розташовує свої відділення у всіх землях. За правилом місцеві банки перераховують страхові внески головному банку. Це надає певні гарантії повернення грошей вкладникам на випадок банкрутства їх банку. Усі універсальні банки мають у своєму розпорядженні відкритий рахунок в одному з основних філій Дойче Бундесбанку. Це, з одного боку, допомагає головному банку тримати під контролем обіг грошових коштів в будь-якій кредитно-фінансовій установі, а з іншого боку, мати в розпорядженні надзвичайний фонд ліквідності.

Головні функції Дойче Бундесбанку:

- випуск в обіг грошової маси. Дойче Бундесбанк, відповідно до Закону про Федеральний банк, володіє винятковим правом емісії. Обсяг німецьких марок в обігу в кінці липня 1997 р. склав 246,6 млрд. марок;

- центр по розрахункам країни. У 1996 році об'єм безготівкових операцій, проведених «Бундесбанком», склав 195 931 млрд. марок;

- банк, який обслуговує інші банки. Німецькі філії перераховують до Дойче Бундесбанку мінімальні резерви у розмірі певного відсотка від своїх середньо- і короткострокових зобов'язань. Дойче Бундесбанк займається кредитуванням інститутів і державних установ, а також надає їм банківські послуги. Наприкінці серпня 1997 року на рахунках «Бундесбанка» відображалось 43,4 млрд. марок кредитних установ Німеччини, та 12,3 млрд. марок іноземних банків. Між тим було надано кредитів на 154,5 млрд. і 0,9 млрд. марок відповідно. Для захисту банків від втрат і для уникнення надмірної заборгованості у Німеччині вирішено було створити спільні організації кредитно-фінансових установ. Відомо, що на теперішній час діють 9 незалежних товариств.

Вони сформували Федеральне товариство забезпечення кредитів;

- державний банк (фіскальний агент федерального уряду). «Бундесбанк» позиціонується як «домашній банк» федерального уряду (і обмежено – урядів земель). Ураховуючи історичний досвід та пов'язуючи заборону Європейської монетарної спілки емісійним банкам надавати кредити урядам ця область діяльності «Бундесбанка» має певні обмеження. Такі дії дозволяють зберегти монетарну незалежність федерального банку. «Бундесбанк» сприяє уряду надаючи кредити. Разом з тим випускають боргові зобов'язання у вигляді облігацій і казначейських векселів. Також дають згоду на емісію державних цінних паперів і беруть участь у їх продажу, проводячи торги і розміщуючи безвідсоткові казначейські векселі. Право купувати такі папери федеральному банку надається тільки для регулювання грошової маси на відкритому ринку;

- управління валютними резервами. Дойче Бундесбанк єдиновласник валютних резервів та здійснює керування ними. Як показала фінансова та валютна криза 1992-93 рр. тривалі ринкові тенденції складно призупинити за допомогою інтервенцій емісійних банків на валютному ринку. Стабільність валютних курсів відбудеться за умов довгострокового періоду, ліквідувавши дисбаланс в світовій економіці. З цим пов'язано посилене координування економічної і валютної політик семи провідних промислових країн світу. Слід зазначити, що до кінця липня 1997 року об'єм золотовалютних резервів Німеччини склав 114,1 млрд. марок, зокрема золото – 13,7 млрд. марок;

- банківське регулювання та нагляд. Дойче Бундесбанк виступає наглядачем за кредитними інститутами. Він оперує такими інструментами регулювання та нагляду як ліцензування і законодавчі акти, право співробітників наглядових органів надавати запит до кредитних установ щодо інформації і проводити перевірки, впроваджувати певні санкції. Також в підпорядкуванні Міністерства фінансів знаходиться Федеральна банківська служба нагляду (ФБСН), яка контролює банківську сферу;

- досягнення цінові стабільності.

При проведенні монетарної політики Дойче Бундесбанк керується такими механізмами:

- облікова, або дисконтна, політика. Роботи з переобліку на початку

характеризувались малопомітними результатами. Кредитний закон в 1962 р. надав обліковій політиці ще більш вагомого впливу за допомогою прив'язування рівня процентних ставок комерційних банків до процента центрального банку. Для того, щоб залучити якомога більше інвестицій, «Бундесбанк» впроваджує політику «дешевих грошей», інакше кажучи, політику низьких відсоткових ставок. За статистикою в 1996 році рівень облікової ставки «Бундесбанка» складав 2,5 % (ломбардна – 4,5%). В США її відсоток був 5 %, а у Великобританії – 7 %. Як правило, низькі відсоткові ставки стають на заваді залучення іноземного капіталу. Активність платіжного балансу країни знижується;

- політика обов'язкових запасів. До кінця липня 1997 року кожна кредитна установа ФРН мала дотримуватися обов'язку зберігати на безвідсоткових рахунках 39826 млн. марок, зокрема комерційні банки 11078 млн. марок. Процес становлення норм обов'язкових резервів для кредитних закладів формує кредитну діяльність комерційних банків, таким чином змінюючи їх ліквідність. Загальна чисельність мінімальних резервів на 1987 р. становила 61,2 млрд. марок, або 5% усіх вкладів кредитних інститутів ;

- політика на відкритому ринку. Продаж-купівля Казначейських зобов'язань пов'язані з короткостроковими векселями, імпортно-складськими свідоцтвами, а з травня 1979 р. – також з іншими цінними паперами. Німецький федеральний банк, проводячи операції з купівлі\продажу державних боргових зобов'язань, впливає на реалізацію кредитних інститутів відповідно до напрямків грошово-кредитної політики. Так, 3 вересня 1997 року на пропозицію кредитних установ, щодо продажу державних цінних паперів, «Бундесбанк» придбав їх на суму 73 902 млн. марок, що в перерахунку склало 24,6 %;

- контроль над об'ємом грошової маси методом встановлення орієнтирів. У Німеччині лідирувало регулювання грошової маси згідно з монетаристською концепцією. На протязі трьох років Дойче Бундесбанк не допускав збільшення грошової маси більш ніж на 8% за рік. Цим мала бути досягнена стабільність економічного зростання та помірні темпи інфляції. Але такі дії не змінили ситуацію. Він встановлює на кожний рік межі відхилення для змін грошової маси. Створилася можливість лавірувати, якщо кон'юнктура змінить напрям.

Так головні форми грошово-кредитної політики Бундесбанку застосовувалися паралельно в одному напрямку, що суттєво впливає на економічний розвиток, але не може усунути його циклічності.

З 1999 року лідером в проведенні монетарної політики є Європейський центральний банк. Наразі Німецький федеральний банк є локомотивом європейської і німецької монетарної політики.

6.4 Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Німеччини (парабанки)

Структура *Комерційних банків Німеччини* в своїй будові має універсальні і спеціалізовані банки.

Перевага універсальних кредитних установ є характерною особливістю німецької банківської системи в порівнянні з іншими країнами. Більшість банківських організацій виконують всі банківські операції.

Це пояснюється тим, що Німеччина з розвитком промисловості мала в розпорядженні невелику кількість капіталу, що змусило використовувати кредити у великих розмірах.

Універсальні банки Німеччини виконують:

- представлення кредитів і акцептів;
- прийом депозитів;
- операції з цінними паперами за дорученням;
- облік векселів і переведення в готівку чеків;
- контроль та зберігання цінних паперів;
- несуть відповідальність по купівлі до закінчення терміну;
- вкладення капіталу в цінні папери і інші довгострокові активи;
- надання гарантій;
- безготівкові розрахунки.

Лідуючі позиції універсальних банків займають три банки – **гросбанки**(Grossbank).

Гросс-банки – найбільші німецькікомерційні банки, створення яких почалося в XIX ст. Це «Коммерцбанк» (Commerzbank), «Дойчебанк» (Deutsche Bank) і «Дрезднербанк» (Dresdner Bank) - найбільш вагомими установами на ринку цінних паперів і нерухомості. Данні організації є акціонерними товариствами, з розміщенням капіталу в міжнародному масштабі. Кількість акціонерів від 200 до 300 тисяч. За розміром капіталу гросбанки є найпотужніші банки світу. Вони мають розвинену мережу відділень на всій території Німеччини.

Кожний з них керує фінансово-промисловою групою. Фінансово-промислова група «Дойчебанка» - найбільшого в світі фінансового інститута, включає в себе найпотужніші концерни електротехніки, електроніки, атомної промисловості і важке машинобудування. Він нараховував 100 тис. співробітників, і мав оборот в 1,4 трлн. марок. Активи склали 843 млрд. доларів. «Дойчебанк» розмістився на Уолл-Стріт (США) і зайняв солідні позиції на американському ринку. Він підтримує ділові стосунки з «Сіменс», «Геш», «Ганіел», «Хенкель» і ін.

Фінансова група «Дрезднербанку» менша. Вона включає концерни «АГ-телефункен», «Круппа», «Металлгезельшафт-Дегуса», «Грюндіг», а також Берлінський банк торгівлі і промисловості, Банкірський будинок Ройшеля і К° в Мюнхені та інші банки. Прибуток «Дрезденбанку» складав 1580 млн. марок.

До групи «Коммерцбанку» входить близько 50 підприємств із різних галузей економіки. Він був заснований в 1870 р. в Гамбурзі, потім переїхав до Дюсельдорфа, а в 1990 р. – у Франкфурт-на-Майне. Загальний обсяг грошових операцій у 1992 р. складав 288 млрд. марок. Пайовий капітал досяг 16 млрд. марок. Штат банку нараховує 30 тис. співробітників, які надають сервіс 3,5 млн. клієнтів. 940 філіалів розташовані в Німеччині і 80 за кордоном.

Приватні комерційні банки. Іноді до них відносять регіональні банки. Вони спеціалізуються переважно на наданні короткострокових кредитів. Хоча

останнім часом все більше розвиваються і багастрокові. В їх діяльність входить активна робота з цінними паперами, в області управління майном і капіталовкладеннями.

Регіональні банки – це фінансові установи, які керуються законодавством про діяльність акціонерних товариств, акціонерних командитних товариств, організацій із обмеженою відповідальністю. Філії розташовують у межах землі, деякі по всій країні.

«Байеріше Ферайнсбанк» (Bayerische Fereinsbank) і «Байеріше Хипотекен унд Вексель-Банк (Bayerische Hypoteken-und Wechsel-Bank)» - банки з високою міжнародну репутацію. Деякий час їх діяльність поширювалась тільки на певний регіон, але згодом вони почали діяти на всій території Німеччини.

Кооперативні банки надають універсальний асортимент послуг. На теперішній час нараховується близько 3000 кооперативних банків. Головним чином членами кооперативних банків є робочі і службовці. Діяльність – безстрокові і ощадні внески і видача короткострокових і середньострокових кредитів своїм членам.

Операції по розрахунках між окремими кооперативними банками виконують регіональні центральні банки.

Верховною організацією кооперативних банків є «Дойче Геноссеншафтсбанк» (Deutsche Genossenschaftsbank), який випускає акції і виконує різноманітні банківські операції.

Філії іноземних банків теж належать до універсальних комерційних банків. Безпосередньо інші держави підтримують високу активність на фінансовому ринку Німеччини.

Спеціалізовані комерційні банки Німеччини представлені іпотечними банками, Поштовим банком і Кооперативним центральним банком. Це приблизно 1/4 кредитних установ.

До спеціалізованих банків належать:

- поштовий банк;
- іпотечні банки і інші кредитні установи, що видають кредит під заставу реальних цінностей;
- кредитні установи- кредитують приватне будівництво;
- кредитні установи із спеціальними задачами - розстрочка;
- кредитні установи промисловості та ін.

Основна група спеціалізованих банків - **іпотечні банки**. До їх обов'язків входять довгострокові іпотечні кредити на реконструкцію та будівництво житлових будинків, здійснення промислових і сільськогосподарських інвестицій, а також комунальні кредити корпораціям і установам публічного права. Кредити на комунальне будівництво значно переважають кредити на житлове будівництво.

Так, перший іпотечний банк був відкритий в Сілезії в 1770 році. Він фінансував великі поміщицькі господарства. Банк випускав заставні листи, що давало змогу залучати кошти. Виникнення іпотечної системи в Пруссії підтверджувалося статутами, у Австрії – цивільним укладенням і статутом 1871 року, в Саксонії – статутом 1843 року і кодексом 1863 року. Німецька мережа

іпотечних банків існує з 1900 року. Відтоді жоден з них не збанкрутував. Відсотки по заставних листах виплачувались навіть під час воєн.

Поштовий банк – установа, яка виконує розрахунки і вклади. Власне майно банку належить федерації (20 тис. філій). Дата заснування 1990 р. на основі двох поштово-ощадних установ і 14 поштових жироцентралей німецької федеральної пошти

Склад основних спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових установ Німеччини:

- гарантійні кредитні товариства - це середньо рівневі організації самопомоги. Вони надають дрібним і середнім підприємствам необхідних фінансів. Гарантують на випадок збитків для торгових та промислових підприємств;

- жироцентралі – універсальні банки, центральні організації ощадних кас території. Здійснюють операції в області банківських послуг, управляють ліквідними коштами ощадних кас, ведуть розрахунки з клієнтами з інших країн, беруть участь в обслуговуванні крупних промислових та зовнішньоторговельних угод. Вони складаються з 700 ощадних кас і 12 жироцентралей. Їх діяльність обмежена територією. Жироцентралі контролюють міністри земель разом з Федеральним відомством;

- кредитні товариства - невеликі сільсько-кооперативні установи. Виконують універсальний асортимент послуг. Хоча їхня діяльність - одержання безстрокових і ощадних вкладів та видача короткотермінових і середньотермінових кредитів своїм членам;

- ощадні каси - акумулюють заощадження та надають кредити під заставу;

- ощадні будівельні каси - на сьогоднішній день джерелом ресурсів в будівельних ощадних касах Німеччини є внески громадян, плата позичальників за користування кредитом, а також державна премія, яка виплачується відповідно до контракту. Відсоткові ставки на вклад і на кредит є фіксованими. Максимальний термін погашення позики – 12 років. Ставки зазвичай 5-6% річних (в середньому на 4% нижче ринкових).

- банкірські будинки – виконують операції з цінними паперами, нерухомістю і спеціальне фінансування.

Банки Німеччини, які надають експортне кредитування:

- **експортний банк** (Ausfuhrkredit Bank) - середньо- та довгострокові кредити по експорту;

- **банк відновлення** - кредитування експорту;

- **торгові товариства** - фінансують експорт в країни, які розвиваються.

Головні ступені розвитку фінансово-кредитної системи Німеччини представлені в табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Етапи становлення фінансово-кредитної системи Німеччини

Роки	Подія
------	-------

1	2
1875	Заснований Рейхсбанк
1906	Введений податок на спадщину
1918	Введений податок з обороту
1919	Податкова реформа: ліквідований фінансовий суверенітет земель
1923	Інфляція, внаслідок поразки в Першій світовій війні
1923	Грошова реформа
1924	План Дауеса: позика в 30 млрд. золотих марок
1929-1932	План Юнга: збільшення терміну репарацій
1935	Монополія Рейхсбанку емісії
1939	Підпорядкування Рейхсбанку фюрерові
1945	Поділ Німеччини на чотири зони
01.03. 1948	Був заснований Банк німецьких земель
21.06.1948	Грошова реформа
23.05.1949	Прийнятий Основний закон ФРН
1949-1976	Початок золотодоларового стандарту
1953	вступ ФРН в МВФ
1957	Створений Німецький федеральний банк
1990	Об'єднання Німеччини, марка ФРН – єдина Законна валюта
01.11. 1992	Зміна структури Німецького федерального банку
1999	Введено безготівкове євро
2000-2005	зниження прибуткового і корпоративного податків- «реформа століття»:
2002	Грошова реформа
До 2030 р.	Пенсійна реформа

Питання для самоконтролю

1. Період встановлення золотомонетного стандарту та коли була введена національна грошова одиниця – рейхсмарка?
2. Коли були створені єдина німецька держава та єдина грошова система Німеччини?
3. Які характерні риси мала грошова система Німеччині до 70- років XIXст.?
4. Коли у Німеччині був встановлений золотодевізний стандарт?
5. У чому полягав зміст грошових реформ 1924 р. та 1948 р. у Німеччині?
6. Дайте характеристику розвитку Дойче Бундесбанку.
7. Які особливості та структура кредитної системи Німеччині?
8. Розкрийте особливості еволюції грошової системи Німеччини.
9. Які структура та функції Дойче Бундесбанку?

10. У чому полягають особливості банківської системи Німеччини? Який склад комерційних банків Німеччини?

11. Охарактеризуйте спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Німеччини.

Тестові завдання

1. У якому році в Німеччині був уведений золотомонетний стандарт?

- а) у 1873 р.;
- б) у 1837 р.;
- в) у 1897 р.

3. Стандарт Німеччини внаслідок грошової реформи 1924 р.:

- а) золотозливкового;
- б) золотомонетного;
- в) золотодевізного.

3. Основний зміст грошової реформи у Німеччині 1948 р. полягав у наступному:

- а) був уведений золотомонетний стандарт;
- б) був проведений обмін старих рейхсмарок на нові марки кожному мешканцю країни у межах 60 рейхсмарок у співвідношенні 1:1, поверх цієї суми - у співвідношенні 10:1, половина суми вкладів у кредитно-фінансових установах була переоцінена у співвідношенні 1:1, друга половина - у співвідношенні 10:1, були лібералізовані ціни;
- в) був проведений обмін старих рейхсмарок на нові рейхсмарки у співвідношенні 1 трлн. старих марок: 1 нова рейхсмарка, був уведений золотодевізний стандарт.

4. У якому році був створений Дойче Бундесбанк?

- а) у 1946 р.;
- б) у 1937 р.;
- в) у 1957 р.

5. Форма власності Дойче Бундесбанка:

- а) державна;
- б) акціонерна, акціонерами кожного центрального земельного банку є комерційні банки, які розташовуються на території відповідної Землі;
- в) змішана.

6. Особливості системи комерційних банків Германії полягають у наступному:

- а) встановлені обмеження щодо операцій банків із цінними паперами, нерухомістю, надання страхових послуг;
- в) банки виконують необмежені операції;
- в) виконують широкий круг операцій, крім іпотечного кредитування.

ТЕМА 7. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ

- 7.1 Еволюція грошової системи Франції.
- 7.2 Структура кредитної системи Франції.
- 7.3 Функції та структура Банку Франції.
- 7.4 Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Франції(СНКФУ).

Мета. Мати уявлення про закономірності та основні етапи розвитку грошової системи Франції, вивчити структуру та особливості комерційних банків і СНКФУ Франції, розглянути структуру та функції Банку Франції.

Термінологічний словник: франк; деньє; Латинський Союз; франки КФА і КФП; зона франка; Банк Франції; депозитні банки; ділові банки.

7.1 Еволюція грошової системи Франції

Як відомо, біметалізм у Франції існував до середини XIX в. V-VI ст. знаменувалось притоком римського золота в державу франків, то був воєнний здобич. Старі та зіпсовані римські монети почали виходити із обігу. Почали чеканитися спочатку срібні, а потім золоті монети. Основою Франкської грошової системи був римській денарій. Курс у соліческих франках денарій складав 1/40 соліда. Співвідношення вестготів було аналогічним. Наступниками Французького лівра і су стали фунт і солід.

Велику роль в історії мала реформа, яку провів Карл Великий, коли Франція об'єдналась Каролінгами. Реформа Каролінгів змінила золотий солід на срібний. Він був рівний 1/20 фунта срібла. Для накладання штрафів на іноземців використовували золотий солід. Реформа Карла Великого не призвела до суттєвих змін. Зміни правил звелися лише до збільшення ваги денарія. Карл не домогся результату ані в централізувати карбування, ані вільного обороту державних монет. Згодом, після смерті короля, через 50 років імперія зазнала краху під натиском норманів. Але, незважаючи на невдачу в реформуванні, грошовою одиницею став фунт. Також, слід зазначити, що на той момент стан техніки по карбуванню монет був жахливим. Єдиного монетного двору не існувало, не було можливості централізовано забезпечувати всю державу.

Каролінги залишили у спадок Франції рахункові грошові одиниці. Великі суми грошей рахувалися в су (солідах), ліврах (фунтах), деньє (денаріях). Деньє вважався за основу грошової системи. Курс лівра був 20 су, 1 су дорівнював 12 деньє. Централізація карбування монети була важливою метою Франкських королів. За правилами централізації карбування виконувалося навіть за часів занепаду. З часом, умовно централізоване виготовлення монет звелось нанівець і королі почали власне карбування. Кожен мав власний зразок.

«Денарій», як назва грошової одиниці (або деньє) зберігалася достатньо довгий час. Згодом лівр, солід (су) і франк отримали перевагу як основні

грошові знаки і деньє зберігався в якості розміної монети. Тривала зміна стабільності курсу деньє призвела до того, що функцію масштабу цін в середні віки грала марка срібла.

Період після правління Людовика IX (1226-1270) отримав назву періода стабільності. В той час псування монет досягло непомірних розмірів. Оскільки сам денарій втратив в ціні, Людовик IX запровадив укрупнену срібну монету в 12 денарієв. Вміст срібної монети був 1/58 частин марки так званого королівського срібла. Нова монета була названа гро. Монетна система своїм розвитком призвела до появи гро: «двохмонетний» обіг витіснив «одномонетний». Філіп IV (1268-1314) активно вів боротьбу проти феодальної монети. Але Людовик X знову відновив феодальне карбування, при цьому законодавчо було оформлено право феодалів карбувати монету високої якості. Король мав переважне право карбувати срібні, а згодом і золоті гро, але деякі провінції продовжували чеканити свої монети.

Процвітання Франції скінчилося з початком столітньої війни 1337р. Поява золотого франка ознаменувала цей початок. Він карбувався нетривалий час і вперше з'явився в 1360 р. Монета дорівнювалася лівру і призначалася для викупу Іоанна Доброго з полону. І лише закон від 15 серпня 1795 р. зробив франк національною грошовою одиницею. На той момент реальні доходи Франції зменшились в двічі і більше, сталася велика інфляція.

Наприкінці 1780-х рр. в уряді Людовика XVI склалося скрутне фінансове положення. Майже половину витрат займали відсотки і погашення короткострокового державного боргу (49 % всіх витрат), 26 % йшли на погашення воєнного забезпечення, 6 % – витрати на утримання королівського двору. Щоб яось змінити ситуацію, були випущені паперові гроші – асигнати. В 1790 р. вони втратили в ціні та були доповнені іншими паперовими грошима – територіальними мандатами. Повне знецінення всіх паперових грошей сталося в 1798 р. Таким чином було законодавчо вирішено перейти до твердої валюти,

Система біметалізму почала діяти у Франції з 1803 р. Франку надано статус офіційної грошової одиниці. За законом золото і срібло мали право на вільне карбування та володіли необмеженою силою законного платіжного засобу.

За ініціативою Наполеона III в 1865 р. була підписана так звана Паризька конвенція. Згідно цієї згоди грошові системи Франції, Бельгії, Швейцарії і Італії об'єдналися в одну та одержали назву Латинського Союзу. Пізніше, в 1868 р. до нього приєдналися Ватикан і Греція, а в 1877 р. – Фінляндія. Французький франк визнавався як еталон вартості. Союз ґрунтувався на карбуванні країнами-учасницями національних срібних монет однакового номіналу і ваги, виходячи з біметалізму та прийнятого у Франції співвідношення цінності золота і срібла 1:15,5. Країни Латинської спілки мали грошові одиниці, металевий зміст яких повинен був бути однаковим і складати 0,29 г чистого золота і 4,5 г чистого срібла. Як законний платіжний засіб, золоті і срібні монети могли вільно обертатися на території країн-учасниць кожної держави, що входила в Союз. Інакше кажучи, при збереженні своїх назв

грошові одиниці держав мали рівний паритет. Наприклад, 5 французьких франків дорівнювали 5 бельгійським франкам, 5 швейцарським франкам тощо.

Проте, із-за надмірної емісії паперових грошей в Італії і Франції, з самого початку існування Латинського Союзу, його грошова система стала давати збої. Країни-учасниці несли втрати золота після різкого зниження ринкової вартості срібла. При цьому обмін срібних монет, що подешевшали, був обов'язковим. У 1873 р. стався перехід до золотого монометалізму. До переходу карбування срібних монет спочатку обмежили, а потім припинили. Зазнавши великих збитків, уряди країн – учасниць Латинського Союзу вимагали від Франції гарантій. Вони полягали у відшкодування золотого змісту срібних монет. Після отримання відмови, було прийнято рішення про вихід з Союзу. Незважаючи на такі події, формально він проіснував до 1926 р. Відмінності в грошово-кредитній політиці країн-учасниць під час Першої світової війни і в післявоєнний період стали остаточною причиною розпаду Латинського Союзу, посилене протиріччями національних економічних інтересів на фоні серйозних зовнішніх та внутрішніх шоків.

Розвиток грошової системи Франції в ХХ ст. значиться наступними подіями:

- 20 березня 1903 р. був прийнятий закон прирівнюючий вартість франка до певної кількості дорогоцінного металу;

- 5 серпня 1914 р. був виданий закон, який відмінив розмін банкнот Банку Франції на золото.

- 1913-1918 рр. період масштабної інфляції, а саме: кількість банкнот в обігу зросла майже у шість разів, сума внесків на поточні рахунки в головних комерційних банках – майже вдвічі, а індекс оптових цін підвищився майже в три з половиною рази. Інфляція у Франції тривала до 1926 року. Колосальні витрати стали причиною затяжної інфляції і були пов'язані з відновленням зруйнованих під час війни територій, зростанням внутрішньої і зовнішньої заборгованості, бюджетним дефіцитом, субсидіями вітчизняним компаніям;

- 1926-1927 рр. – почався процес стабілізації франка. Після проведення дефляційної політики грошова маса в обігу скоротилася;

- 1928 р. була проведена грошова реформа, в результаті якої, методом прихованої девальвації, Франція ввела золотозливковий стандарт, існувавший до 1936 р. Золотий вміст франка зменшився майже в п'ять разів. Таким чином була узаконена конфіскація майже всіх грошових заощаджень. Відповідно до девальвації курс франка стосовно долара США знизився проти довоєнного з 5,16 до 25,53. Обміну на золото підлягала сума 215 тис. фр., що дорівнювало приблизно 12,5 кг золота. У Франції було здійснено банкнотну емісію. Внаслідок якої, згідно реформи, 35 % банкнот і вкладів Банку Франції було забезпечено золотом.

- 1928-1932 рр – збільшився, майже втричі, золотий запас Банку Франції. Об'єми досяглися поверненням з-за кордону вітчизняних і припливу іноземних капіталів. За 1930-1933 рр. маса золота, яка була доставлена в країну становила 2 млрд. дол. Загалом золоті запаси Франції нараховували 83 млрд. фр., або 28,5 % світових централізованих запасів. Це в 5,6 рази перевищувало золоті запаси

Великобританії і на 20 % були нижче за золоті запаси США.

;

-1929-1933 рр -Франція належить до країн (серед них Бельгія, Голландія, Швейцарія, Італія), яким вдалося зберегти золотий стандарт у період світової економічної кризи, яка вразила її найменше й значно пізніше;

-1932 р.- це були роки Великої депресії. Дефіцит бюджету значно зростав, а виробництво прийшло у повний занепад;

-1933 р – Франція отримує можливість очолити валютну зону франка, доскладу якої увійшов ряд західноєвропейських країн.

Проте, повернення до золотого стандарту, поставило Францію в нерівні умови боротьби за зовнішні ринки з країнами, які припинили обмін банкнот на золото. У період кризи та депресії, з наміром стимулювання експорту і обмеження імпорту, конкурентні країни стали на шлях зниження курсу своїх валют. Франція з її золотим франком була позбавлена такої можливості.

Внутрішній ринок Франції відмічав постійне знижування цін. Тоді як в країнах, які відмовилися від золотого стандарту, знецінення валют дало поштовх припиненню падіння цін і певному їх підвищенню..

Становище країни стрімко погіршувалось в економічному та фінансовому плані. Велась запекла боротьба між супротивниками і прихильниками золотого стандарту. Франк втрачав довіру на фоні загострення соціальної та політичної нестабільності. Відбувся відплив капіталу внаслідок появи ризику його девальвації. Грошові потоки були направлені в інші країни, насамперед до США і Великої Британії. Більш того, аби створити неможливі умови перебування при владі уряду Національного фронту і погіршити економічне й фінансове становище країни, французька буржуазія намагалася переводити капітал за кордон. В результаті це призвело до зниження золотого резерву Банку Франції з 83 млрд. фр. у 1932 р. до 50 млрд. фр. у 1936 р.

-1936 р - уряд Франції, зважаючи на умови відтоку грошової маси, припинив обмін франків на золото і здійснив девальвацію франка на 25 %. Проте «валютні війни» між Великою Британією та США стали на заваді збільшенню французького експорту. Курс франка потребував підтримки, в результаті чого, в жовтні 1936 р. влада створила Стабілізаційний валютний фонд. Було проведено цілий ряд девальвацій. Це позбавило франк свого довоєнного золотого вмісту. До початку Другої світової війни він втратив близько 90 % . Банкнотний обіг почав постійно збільшуватися з 1939 р.;

-1939 р. - Франція стала очолювати зону франка, яка була законодавчо оформлена. До її складу увійшли валютні коаліції, сформованні ще до здобуття незалежності - французькі колонії. Алжир, Марокко, Туніс, Того, Камерун та ін., а також департаменти Франції (Гваделупа, Гвіана, Мартиніка, Реюньйон) - колоніальні території, які теж були в складі із Францією. Отримання від Банку колоніальними банками права емісії поклало початок створення зони франкав кінці XIX в. Обмінний курс мав жорстку фіксацію. Резервні кошти країн-учасниць повинні були зберігатися виключно у французьких франках, від яких залежала стабільність валют країн. Країни в складі зони франка отримували допомогу від Банку Франції, який здійснював загальну координацію

монетарної політики у її межах. В якості валютної одиниці використовувалися франки КФА і КФПЯ. В грудні 1945 р франк КФА (ФКФА) був введений в обіг в Західній і Центральній Африці, а також в Новій Каледонії, Французькій Полінезії, Уоллісе і Футуне і до 1967 р. називався франком тихоокеанських колоній Франції. Включно до 1962 р. називався франк французьких колоній в Африці, після 1962 р. - франк Африканського фінансового співтовариства – в Західній Африці і франк Фінансового об'єднання – в Центральній Африці. З 1967 р. це франк французьких контор в Тихому океані.

Багато колоній - Ліван, Сирія, Туніс, Алжир, Марокко і інші країни отримали незалежність та прийняли рішення покинути зону франку. Однак, колоніальна епоха і досі накладає свій відбиток на структуру економіки й торгівлі країн зони франка. Цей прояв можна відстежити в системі комунікацій, коли щоб потрапити з однієї африканської країни в іншу, необхідно летіти через Лондон або Париж, у виробництві, а саме експорті сировинних ресурсів і імпорту продовольства і промислових товарів. Франція залишає зону франка як сферу впливу, але це вже скоріше економічні інтереси, ніж політичні. Необхідність проведення грошової реформи була спровокована численними девальваціями франка, викликані як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

В період Другої світової війни виробництво та товарообіг стрімко пішли на спад, що підсилювало інфляцію у Франції. Окупація та інші негативні чинники знецінили франк сильніше ніж в роки Першої світової війни. Статистика свідчить про ступінь інфляційного переповнення каналів грошового обігу в цей період наступними даними:

- за 1937-1945 рр. емісія банкнот збільшилась у 6,1 рази;
- сума банківських поточних рахунків – у 5,8 рази;
- промислове виробництво знизилось до 39 %;
- оптові ціни за цей період збільшились у 4,2 рази.;

-1945-1958 рр. -Франція проводить вісім прихованих девальвацій, одна з котрих відіграла визначальну роль у посиленні на світовий ринок експорту французьких товарів.

- початок 1960 р. був введений в обіг новий франк, який обмінювався на 100 старих.

- 1963 р. - проголошення французьким урядом плану стабілізації. Сенс цього плану полягав в тому, що роздрібні ціни і заробітна платня «заморожувалися», банківські кредити мали обмеження, дисконтної ставки Банку Франції були підвищені, а також приймалися заходи зі скорочення бюджетного дефіциту шляхом значного збільшення податків.

Незважаючи на все, продовження інфляції призвело до повного знецінення франку в 1969 р. по відношенню до золота і до долара відповідно. Це, насамперед, означало відміну принципів Бреттон-Вудської конференції. Період загострення світової валютно-фінансової кризи наприкінці 60-х – на початку 70-х рр, яка спричинила дефіцит платіжного балансу, зниження темпів зростання, вплив капіталів, скорочення золотовалютних резервів, знецінення франка., став для країни періодом найбільших труднощів.;

- 1971-1974 рр. - Франція проводить політику подвійного курсу–

заниженого і ринкового, інакше кажучи подвійний валютний ринок. Це відображалося в наступному:

- щодо поточних операцій зовнішньої торгівлі курс франка підтримувався на заниженому рівні, що стимулювало експорт Франції;

- щодо фінансових операцій курс вільно коливався залежно від попиту та пропозиції.;

- 1973-1983 рр. країна переходить до вільного режиму курсу валют, який означає перехід від доларового стандарту до свободи вибору режиму обмінного курсу. Він був прийнятий на Ямайській конференції в 1976 р. Валютні обмеження, які були введені в 1983 р. скасували в 1992 р. при вступі до Європейського Союзу;

- 1 січня 2002 р.- відбувається вилучення з обігу французького франка з подальшою заміною на єдину європейську валюту євро. Беручи активну участь у всіх реформах Євросоюзу, Франція, будучи членом Європейського економічного співтовариства з 1957 р., поступово йшла до цієї події;

- 11 травня 2001 р. перший євро вийшов з-під преса заводу Пессак, а до дати введення готівкового євро Францію випустила в обіг 7,6 млрд. монет;

- 1 липня 2002 р. французький франк не є законним платіжним засобом Франції, а його місце зайняло євро.

7.2 Структура кредитної системи Франції

На сьогоднішній день французька кредитна система має сувору структуру, яка здійснює нагляд та регулює діяльність банківських установ. Вона характеризується наявністю як державних, так і напівдержавних установ. Сучасна кредитна система Франції достатньо високо розвинена і налічує високий процент організацій та інститутів, які мають різноманітні форми та функції. Регулює діяльність системи закон, прийнятий у 1984р. Французька кредитна система є трьохярусною (рис. 7.1).

Перший ярус займає центральний банк – Банк Франції.

Другий ярус – комерційні банки.

На третьому ярусі - спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи (парабанки).

Закон Франції передбачає, що всі кредитні установи не розподіляються на банківські та небанківські, і це є особливістю даної системи. При цьому в законодавчому порядку була встановлена різниця між тими фінансовими установами, які приймають вклади до вимоги на термін, який складає 2 роки, та тими, що не можуть це здійснювати. Установи споживчого кредиту, установи житлового кредиту, лізингові, іпотечні компанії, факторингові компанії та інші належать до кредитних інститутів, котрі не мають права приймати вклади до запитання.

Кредитна система Франції на теперішній час налічує майже 2,2. тис. кредитних установ (без Банку Франції) серед яких:

- банки взаємного кредиту, або кооперативні банки (200);

- банки універсального типу (400);

- ощадні каси та пенсійні каси (300);
- установи муніципального кредиту (більш 20).

Також, у Франції законодавчо виділяють фінансові спілки (більш як 1000) та спеціалізовані фінансові інституції (30).

Рисунок 7.1 – Структура кредитної системи Франції

Міністерство економіки і фінансів і Банк Франції мають великий вплив на регулювання діяльності кредитних установ. Керівництво Міністерства виконує скоріше політичну роль, центральний банк – здійснює контроль за діяльністю кредитних установ. Також, у контролюванні банків беруть участь такі чотири органи, як:

1. **Національна кредитна рада**(з 1945 р.) – займається реєстром розпоряджень монетарних властей, проводить велику дослідницьку роботу, надає консультації, готує рекомендації по монетарній політиці.
2. **Комітет банківської регламентації**(з 1984 р.) - до компетенції цього органу входить формування правил функціонування кредитних установ, надання рекомендацій щодо фінансових умови їх діяльності, визначає умови участі в капіталах інших установ і

порядок відкриття відділень.

3. **Комітет кредитних установ** - ухвалює рішення, що стосуються останніх, перевіряє, визначає чи відповідає діяльність кредитної установи статутним вимогам з точок зору технічних і фінансових коштів, правового статусу, репутації акціонерів і ін.
4. **Банківська комісія** - перевіряє законність фінансових операцій всіх кредитних установ країни, зокрема їх зарубіжних філіалів, здійснює нагляд за дотриманням законодавства, на основі бухгалтерських рахунків і звітності. Банківська комісія, по розпорядженню центрального банку, проводить ревізії на місцях. При перевірці будь-якої банківської документації вона володіє досить широкими повноваженнями, оперує даними Центрального бюро ризиків при Банку Франції для визначення рейтингу клієнтів. Санкції від штрафів і догани до зміщення керівництва і анулювання ліцензії банку – все це може застосовуватися за результатами юридичного нагляду.

Існують й інші другорядні органи по контролю:

1. **Рада з фінансових ринків і Комісія з біржових операцій** – до їх обов'язків входить вдосконалення правил і узагальнення кращого досвіду роботи інвестиційних фірм, контролюють відповідність їх діяльності встановленим правилам.
2. **Французька Асоціація кредитних установ і інвестиційних підприємств** - вона зобов'язана представляти колективні інтереси вхідних в неї кредитних інститутів відповідно до Банківського акту, особливо в спірних ситуаціях.

7.3 Функції та структура Банку Франції

Заснований Наполеоном Бонапартом в 1800 р. Банк Франції є одним із найстаріших в Європі центральних банків як приватна акціонерна компанія. Надане Банку в 1803 р. право випуску банкнот було підтверджене в 1806 р. З того часу право емісії поновлювалося до 1945 р. чотири рази.

Управління Банку Франції Радою тривало до 1936 р. До складу керівництва входило 15 «регентів».

- 1936 р. – сталася заміна назви на Генеральну раду, що включала вже 20 директорів. Як відомо від 2 грудня 1945 р. держава згідно із законом отримала капітал Банку Франції. Внаслідок цього він до сьогодні зберігає статус державної установи;

- 1993 р. - реформа стала переломним моментом в історії Банку Франції. Її проведення сталося з метою забезпечити стабільність національної грошової одиниці. Послідовність здійснюваної Банком монетарної політики надала йому незалежний статус. Для забезпечення гарантії незалежності були внесені певні корективи в статут Банку Франції, а саме:

- відповідальність за розробку і реалізацію монетарної політики несе Банк Франції. Це дасть змогу забезпечити стабільність цін;

- Рада з монетарної політики ухвалює рішення колегіально. Дев'ять чоловік з її складу мають гарантію незалежності думок положеннями статуту про їх призначення і терміни повноважень;

- заборона запиту думок та прийняття до уваги вказівок уряду в цій сфері забезпечує незалежний статус Ради з монетарної політики в процесі прийняття рішень.

Відносна незалежність Банку Франції в розробці і реалізації монетарної політики обмежує його в деяких повноваженнях. Питаннями визначення режиму обмінного курсу і паритету франка займається уряд. Банк Франції, виступаючи як представник від імені держави, лише регулює співвідношення франка і іноземних валют в рамках спільних напрямів монетарної політики.

-1994 р. був визначений конкретний показник рівня інфляції, що визначало головну мету монетарної політики Франції. Це дозволило віднести Францію до країни, що реалізовує політику таргетування інфляції.

Елементи таргетування інфляції:

- зниження ролі проміжних показників, наприклад зростання грошового потоку, в спільній стратегії досягнення оптимального рівня інфляції;
- середньострокова декларація досягнення визначених показників інфляції;
- прозорість довгострокової монетарної політики, відкритість поточних завдань і планів;
- включення цільових параметрів інфляції в довгострокову концепцію прогресу країни;
- підвищення рівня підзвітності центрального банку для досягнення цільових рівнів інфляції.

Основні інструменти Банку Франції для досягнення цільового рівня інфляція:

- валютні інтервенції - для підтримки обмінного курсу і досягнення бажаного рівня міжнародних резервів. Спосіб підвищення курсу національної валюти є продаж, зниження – купівля іноземної валюти;
- регулювання відсоткових ставок методом кредитних інтервенцій на міжбанківському ринку через кредитні аукціони або під заставу векселів на термін 5-10 днів, динаміка яких безпосередньо впливає на динаміку валютного курсу франка і об'єм грошей в обігу;
- запровадження з квітня 1971 р. маневрування нормами обов'язкових резервів;
- операції на відкритому ринку та ін.

Уряд доручає своєму банкіру ведення поточного рахунка скарбниці, проведеною банківських операцій, пов'язаних з обслуговуванням державного боргу, надання. Урядовим банкіром виступає Банк Франції.

Повноваження і відповідальність Банку Франції з усіма гілками влади – Президентом та урядом мають чітке розмежування. На цих розділеннях будується принцип співпраці.

Методи розмежування наступні:

- призначення складу Ради банку;
- призначення голови банку на два терміни по чотири роки;
- доповідь голови банку про діяльність банку;
- затвердження величини статутного капіталу;
- надання інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі.

Організаційна структура Банку Франції показана на рис. 7.2.

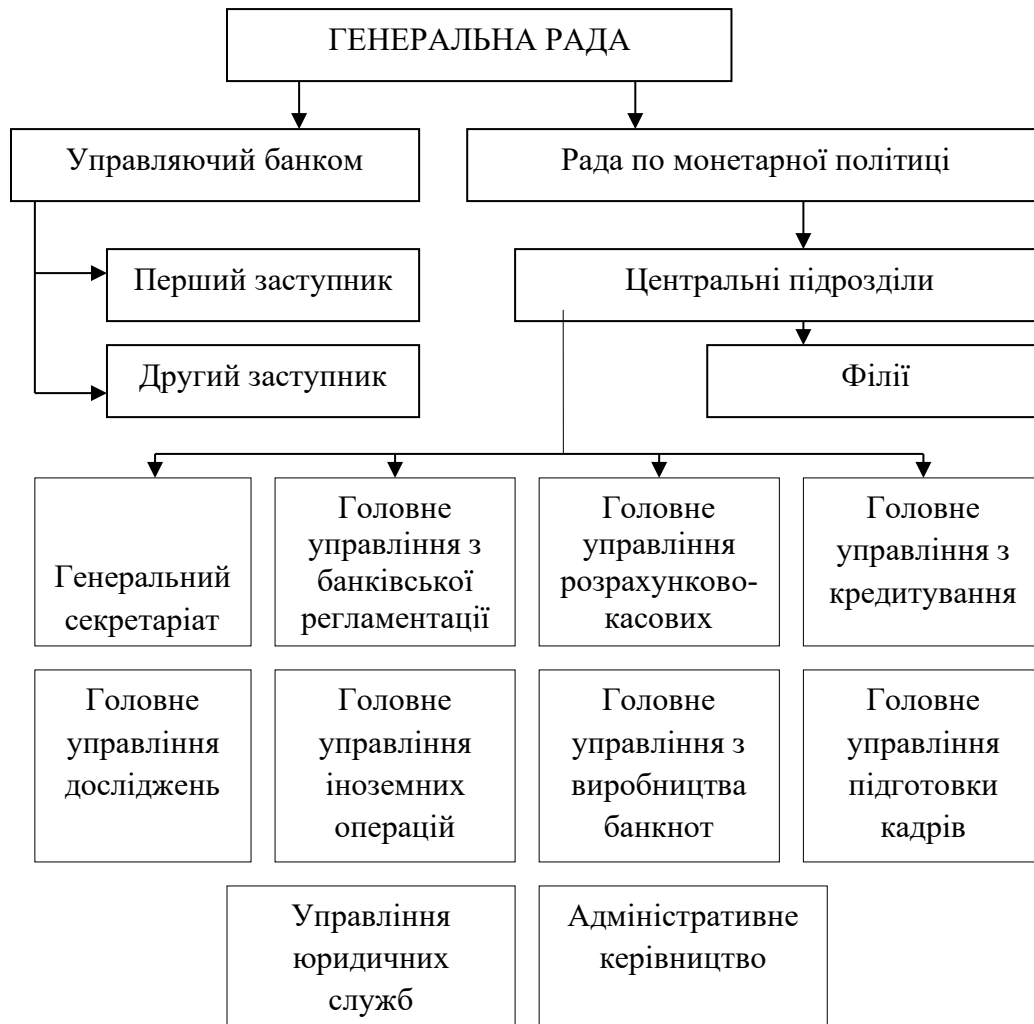

Рисунок 7.2 – Організаційна структура Банку Франції

Загальним керівництвом діяльності Банку Франції виступає **Генеральна рада**.

Головними функціями Генеральної ради банку є:

- розгляд загальних питань кадрової політики і штатного розкладу;
- загальне управління діяльністю установи;
- розроблення проекту використання прибутку;
- прийняття бюджету Банку та внесення змін до нього;
- складання балансу;

- визначення дивідендів, які відраховуються державі тощо.

До складу входять:

- члени Ради по монетарної політиці;
- управляючий банком – посадова особа, яка:
 - ✓ відповідно до закону та статуту банку здійснює керівництво поточною діяльністю центральної кредитної установи країни;
 - ✓ може самостійно встановлювати порядок інтервенційних операцій і розмір процентних ставок;
 - ✓ від імені Генеральної ради щорічно подіє Президенту Франції звіт про діяльність Банку.;

-представник Державного казначейства і представник службовців Банку Франції.

Фінансовий інспектор, призначений Міністерством фінансів і економіки Франції може брати участь у засіданнях Генеральної ради. Він має право скасовувати рішення Генеральної ради.

- 1993 р – була створена **Рада по монетарної політиці**.

Її головними функціями є:

- визначення порядку проведення операцій Банком Франції;
- визначення основних грошових агрегатів і інших показників, що забезпечують досягнення кінцевої мети монетарної політики;
- розробка напрямків грошово-кредитної політики;
- встановлення параметрів політики резервування.

Головою Ради по монетарної політиці є управляючий банком. Також Радою призначаються, окрім нього, вісім членів та міністри.

До середини XIX в. коли Банк Франції мав в своєму розпорядженні лише 15 відділень, його присутність в регіонах була обмежена. Збільшення кількості філіалів прийшлося на початок XX в. На той момент налічувалося вже приблизно 160 відділень. З 1928 р. та впродовж більше 40 років кількість відділень 258 залишалася незмінною. За останні 30 років Банк Франції зазнав дві хвилі змін у мережі територіальних установ:

- на початку 1970-х рр. було ліквідовано 27 відділень і створено 2;
- кінець 1980-х рр. - ліквідовані 23 і створено 1 відділення.

Причиною таких змін стали наступні чинники:

- в період з 1970 по 1986 рр. відбулося вдосконалення техніки рефінансування кредитних установ і його централізації внаслідок поступової відміни переобліку векселів Банком Франції;

- Банк Франції значно затвердився як центральний банк, зупинив виконання такої функції, як операції безпосереднього кредитування в результаті відміни прямого обліку векселів підприємств в 1970 р.;

- змін, що торкнулися каналів обігу готівки банкнот у зв'язку з централізацією транспортувань грошей задля розвитку безготівкових розрахунків в умовах комп'ютеризації сфери грошового обігу, а також забезпечення їх безпеки і зниження витрат.

Директор територіальної установи призначається Банком, що управляє, і обирається на консультативну раду. Однаковий юридичний статус мають всі

територіальні установи Банку Франції. В кінці 1980-х рр., відмінності між територіальними установами і їх конторами були усунені внаслідок реструктуризації. Це перетворило відкриті контори на територіальні установи.

Територіальні установи Банку Франції мають різні штати: від 10 співробітників в невеликих до 256 службовців в найкрупнішій, розташованій в Ліоні, установі. З 211 територіальної установи Банку Франції в 68 працюють менше 20 співробітників, в 83 – від 20 до 40, в 45 – 40-80, в 15 – більше 80 чоловік.

Територіальна установа, як правило, повинна виконувати всі функції властиві мережі філій, але на практиці, місцеві умови мають значний вплив та вносять свої корективи в її роботу. Банк Франції будує мережі територіальних установ за географічним принципом, який звичайно співпадає з межами адміністративних одиниць (департаментів і округів). При цьому враховуються розміри території. Кожна територіальна установа діє в своїй географічній зоні. Так, в 30 департаментах територіальні установи ведуть свою діяльність поодиночі. В 66 департаментах їх функціонують декілька.

Банк Франції, будуючи мережу територіальних установ, керується функціональними принципами їх профільної спеціалізації і орієнтації на конкретні напрями діяльності.

До них належать:

- аналіз даних, збір і підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів про нефінансові підприємства;
- управління готівковим і безготівковим грошовим обігом і системами розрахунків;
- нагляд за банківською системою і контроль за ризиками;
- розповсюдження і підготовка статистичних матеріалів, економічних, фінансових і грошово-кредитних оглядів;
- управління іноземними операціями;
- обробка відомостей об надзаборгованості фізичних осіб, проведення робіт з клієнтурою, функціонування інформаційного вікна «Інфобанк» та інші.
- 1993 р.- проведення реформи, в результаті якої Банк Франції отримав новий план управління мережею територіальних установ. Саме він, не маючи аналогів в світі, став особливістю функціонування французького центрального банку.

В головному офісі Банку Франції, розташованому у Парижі, зосереджені його центральні підрозділи. Розгалужені мережі територіальних установ виконують свою оперативну діяльність, до якої належить випуск банкнот в обіг, обслуговування і надання консультацій клієнтури, організація клірингових розрахунків.

У 2000 році Банк Франції виповнилося 200 років. Створення Європейської системи центральних банків обумовило зміни у діяльності та організаційній структурі Банку Франції.

7.4 Комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи Франції (парабанки).

4 % валового національного продукту Франції припадає на частку *комерційних банків*. Такі галузі, як транспорт, енергетика або сільське господарство мають приблизно аналогічну питому вагу.

- 1981 р. - проведена націоналізація майже всіх банків Франції.

- січень 1984 р. – на основі прийнятого закону про банки, стався перехід до приватизації.

Французькі комерційні банки діляться на:

- універсальні;
- спеціалізовані.

В даний час чисельність із загальним числом тих, що працюють більше 250 тис., нараховується більше 400.

- 1984 р. - комерційні і інвестиційні банки були об'єднані в Асоціацію французьких банків. До альянсу входять 35 крупних націоналізованих банків, а також близько 120 їх філіалів, 74 французьких приватних банка і 151 приватний банк, контрольований іноземним капіталом. Форма установи комерційних банків, як правило, акціонерні товариства.

Депозитні банки Франції, інакше кажучи, універсальні, здійснюють усі види банківських операцій. Небанківські функції теж входять до діяльності банків: страхування, обслуговування туризму, інформаційне обслуговування, надання консультацій та ін. Кредитні установи, що спеціалізуються на обслуговуванні підприємств, приватних осіб або на короткостроковому, довгостроковому кредитуванні і т.д. існують разом з найбільшими депозитними банками. Переважну більшість становлять державні депозитні банки. В 139 країнах функціонує понад тисячі відділень французьких банків.

Закон від 1945 р. надав чотирьом найкрупнішим депозитним банкам статусу націоналізованих. «Банк насьональ де Парі», «Креді Леоне», «Сосьєте Женераль» - вони сформувалися в результаті злиття чотирьох націоналізованих. Велика частина всіх операцій в країні припадала на них. Активи французьких банків на їх рахунках складають 27 %. Тепер вони мають в своєму розпорядженні 22 % всіх операційних відділень країни, 30 % банківських службовців і активно працюють на світовому банківському ринку.

До найбільших депозитних банків належать:

- «Креді Агріколь»;
- «Креді Леоне»;
- «Креді Ендюстріель е Коммерсьяль»;
- «Креді Насьональ»;
- «Креді Коммерсьяль де Франс»;
- «Сосьєте Женераль».

Великі депозитні банки здійснюють такі операції - андерайтінг, купівля та продаж цінних паперів, прями інвестиції та ін. Подібні операції виконують інвестиційні банки. Державні гарантії допомагають установам сконцентрувати понад половину поточних рахунків підприємств, операції із цінними паперами,

67% депозитів і кредитів.

До **спеціалізованих комерційних банків Франції** належать:

-іпотечні банки – спеціалізовані комерційні банківські установи, які здійснюють іпотечне кредитування і перепродаж іпотек. Наприклад, «Креді Фонсьє де Франс», спеціалізується на наданні іпотечних позичок. За формою організації це приватний акціонерний банк. Керуючий банку та його заступники призначаються державою. Основне місце в його операціях посідає середньо- і довготермінове кредитування будівельних організацій і землевласників на промислове та житлове будівництво. Капітал банку становить акціонерний і позиковий, який мобілізується шляхом випуску облігацій. Він також кредитує місцеві органи влади;

-інвестиційні банки - кредитують підприємства для фінансування їх вкладень і здійснюють довгострокові і середньострокові операції. До цієї категорії банків належать:

- приватні банки.

Вони надають фінансові консультації, здійснюють управління майном, а також переміщують міжнародні капіталів французьких підприємств, наприклад «Банк Еропеен де Парі» ;

- промислові банки.

Підрозділяються на:

1. ділові банки - банківські установи, які виконують інвестиційні функції у формі прямих інвестицій чи портфельних інвестицій, а також здійснюють операції по гарантованому розміщенню цінних паперів інших емітентів, дилерські операції, приймають короткотермінові депозити від компаній, у яких ділові банки володіють не менш ніж 15 % акціонерного капіталу. В 1982 р. два крупні ділові банки: «Паріба» і «Індосюз» були націоналізовані. Старі ділові банки – «Паріба» і «Сюз» – як і раніше вважають за краще займатися інвестиціями в промисловість і контролюють значне число французьких і іноземних підприємств через перехресну участь по надто складній схемі;

2. банки довгострокового і середньострокового кредиту, що видають позики підприємствам, залучаючи для цього кошти вкладників.;

-банки взаємного кредиту або кооперативні банкі - спеціалізуються на кредитуванні дрібних і середніх підприємств, які мають певні труднощі при отриманні кредитів;

-банки, які обслуговують зовнішньоекономічну діяльність - Французький банк зовнішньої торгівлі, створений в 1947 р.;

-регіональні банки розвитку - провінційні кредитні установи, яким надаються державні гарантії. Вони беруть участь в капіталах місцевих підприємств, кредитують їх строком на 5-15 років. Незважаючи на це, їх кількість неухильно скорочується. Головною функцією банків розвитку є об'єднання суспільних або приватних фондів для фінансування операцій, які не можуть бути рентабельними в короткий термін. Наприклад, створений в 1919 р. банк «Креді насьональ» (Credit Nacional), що бере активну участь в

кредитуванні зовнішньоторговельних операцій. Цей банк може бути також віднесений до банків, що спеціалізуються на обслуговуванні зовнішньоекономічної діяльності.;

-1960-х рр. – банківський сектор Франції зазнає великі зміни. Класичне зіставлення депозитних банків діловим згладилося у зв'язку з тим, що депозитні банки почали здійснювати інвестиції в промисловість, а ділові дістали можливість створити мережу своїх відділень.

В рамках глобалізації та в результаті переміщення капіталів усередині Європейського співтовариства, введене з 1 липня 1990 р., діяльність банків все більше стає інтернаціональною. Зовнішньої торгівля і відповідно прагнення Франції збільшити фінансове значення Парижа, теж сприяло таким змінам..

Банки активно проводять масову інформатизацію своїх послуг, що робить їх значно конкурентоспроможними. Дорожчі в обслуговуванні чеки замінюються кредитними картками. Методом збільшення власних фондів, банки підвищують свою стійкість. Практикуються партнерські відносини із страховими компаніями. Наприклад, капітали «Банка насьональ де Парі» і страхової групи «Юньон дез асьюранс паризьен» перехрещуються, а банк Credit Industriel et Commercial контролює страхову компанію Grand assurans nacional. Багато банків створили філіали, що спеціалізуються на страхуванні життя в цілях диверсифікації своєї діяльності і розширення клієнтури. Збільшився об'єм промислової участі банків.

- лютий 1999 р. - в Парижі було оголошено про майбутній альянс приватного найбільшого банку країни «Сосьєте женераль» і п'ятого по величині «Паріба». Третя в Європі і четверта в світі банківська група «СЖ Паріба» (Societe General (SG) Paribas) стали найбільшими у Франції. Їх ринкова вартість перевищує 30 млрд. євро. Розмір активів нараховує 750,6 млрд. євро. З європейських банків вона друга після Німецького федерального банку і швейцарського «Ю Бі Ес» (UBS). Леві-Ланг А. - колишній президент «Паріба», є Головою нового банку. Його заступник - глава «Сосьєте женераль» Д. Бутон.

Шляхом обміну п'яти акцій «Сосьєте женераль» на вісім акцій «Паріба» сталося злиття банків. Персонал банків Франції не скоротили, а лише провели первну реструктуризацію в зарубіжних філіалах. Наприклад, плановане зближення між «Сосьєте женераль» і «Банком насьональ де Парі» мало передбачати суттєве скороченням банківських службовців. Тож злиття не викликало соціальної напруги в країні. 70 тис. чоловік – така чисельність службовців обох банків усередині країни та за її межами.

Рішення про створення нового банку підтримав президент Франції Ж. Ширак. Він відзначив, що це рішення спрямоване на зміцнення і об'єднання французького банківського сектора. Також було відмічено, що Франція повинна зміцнювати свої позиції в міжнародній конкуренції. Для цього вона має в своєму розпорядженні густу і різноманітну банківську мережу.

«Креді Леоне» мав бути приватизованим найближчим часом, тому новий банк «СЖ Паріба» зацікавлений в придбанні його акцій. На міжнародному рівні французькі банки грають помітну роль.

До числа 25 найбільших банків світу входять:

- «Банк насьональ де Парі»;
- «Креді Агріколь» (Credit Agricole);
- «Креді Леоне»;
- «Сосьєте Женераль».

До **небанківських кредитно-фінансових установ** належать:

- **ощадні каси** – згідно закону 1983 р. – це кредитні установи, що не мають мети отримання прибутків. 1971 р. ощадкаси почали надавати кредити приватним особам. 1978 р. – видають чекові книжки. Кількість ощадкас, що здійснюють операції в своїх географічних секторах нараховує 440. Ощадні каси Франції поділяються на приватні й державні. Державні - входять до складу Державної національної ощадної каси, надають три види послуг: рахунки по ощадних книжках, строкові бони і поштові чеки. Депозитно-ощадна каса за розмірами активів є найбільшою із цих установ. Вона об'єднує всі ощадні каси при поштових відділеннях.

Відмінністю організації ощадної справи у Франції є те, що:

- по-перше, в сполученні з банками, а також приватних ощадкас і Державної національної ощадкаси, які конкурують між собою, Управлінням поштових чеків, іншими кредитними установами;

- по-друге, ощадкаси перераховують залучені внески не центральному банку для покриття дефіциту державного бюджету, а депозитно-ощадним касам – напівдержавній кредитній установі зі своїм статутом. Розвиток економіки, реалізація соціальних програм, зокрема по житловому будівництву – все це за рахунок внесків ощадкас, які формують до 80 % капіталу депозитно-ощадній каси.

- **Депозитно-ощадна каса** активно займається наданням кредитів місцевим і державним органам влади, а також житловим кредитуванням.

За рахунок ресурсів пенсійних кас і страхових компаній депозитно-ощадні каси формують свої ресурси.

- 1984 р. створення французького Об'єднання спеціалізованих фінансових установ, до якого входить 28 кредитних інститутів.

До них відносяться такі організації, як:

- «Креді Фонсьє де Франс»- кредитує будівництва і нараховує більше 50 агенцій із загальним числом зайнятих 3,6 тис. чоловік;

- кредитні кооперативні установи - мають, відповідно, 60% та 65% всієї кількості кооперативних банків і їхніх відділень. Серед них перші два місця посідають кредитні кооперативи, що пов'язані з Національною касою сільськогосподарського кредиту і Центральною касою народних банків.

- сільськогосподарська кредитна кооперація - має триступінчасту організаційну систему. Її основу складають місцеві кооперативні каси, об'єднані на регіональному рівні в організації. Національна каса сільськогосподарського кредиту є першою ланкою. Вона контролюється державою, і свою чергу контролює діяльність регіональних і місцевих кас,.

Внесків членів, а також не членів кооперативів формують ресурси місцевих кредитних кооперативів. Кредити надаються на різні терміни і тільки членам кооперативів.

- **Національна каса сільськогосподарського кредиту** – фінансово незалежна державна організація. Акумуляція її капіталу здійснюється шляхом випуску облігацій, вільних коштів регіональних кас, кредитів держави і позик Банку Франції, одержуваних шляхом переобліку коротко- і середньострокових зобов'язань членів кредитних кооперативів. Національна каса спеціалізується здебільшого на операціях з надання позичок регіональним касам.

-Кредитні кооперативи (народні банки) - об'єднують дрібних промисловців і торговців. Перший такий банк було створено в 1878 р. До них відносяться:

-Софаріс (Sofaris), утворена в 1982 р. для фінансування дрібних і середніх підприємств;

-«Сосьете де Девелопман Режьональ» (Societe de Developpement Regional) – система організацій регіонального розвитку, яка об'єднує 19 фінансових інститутів, обслуговуючих дрібні і середні підприємства.

В кредитній системі Франції виділяється особливе місце системі народних банків. Найбільший банк Франції «Креді Агріколь» є Головою цієї системи та має безліч філій. Він надає середньо- і довготермінові кредити. Майже половина активів кредитних установ зосереджується у провінціях. Контроль за діяльністю приватних банків здійснюється за аналогічними методами контролю Державного контролю за діяльністю народних банків. Міністерство фінансів призначає представника держави, який керує діяльністю Центральної каси народних банків після Другої світової війни. Вільні кошти народних банків знаходяться в управлінні Центральної каси народних банків. Центральна каса надає позички, є розрахунковим центром, а також виконує ряд інших операцій,

-**Каси муніципального кредиту** – це державні установи, підпорядковані Міністерству фінансів і одночасно місцевим префектурам. Вони здійснюють кредитні операції з приватними особами. В сукупному кредитному обсязі Франції їхні активи становлять незначну частку.

В завершення у таблиці 7.1 приведені основні події виникнення фінансово-кредитної системи Франції.

Таблиця 7.1 – Генезис фінансово-кредитної системи Франції

Роки	Подія
1	2
1360, 1795	В обіг вводиться франк
1787-1798	Інфляція і фінансова криза
1800	Заснований Банк Франції
1803	Банк Франції отримав право випуску банкнот
1865-1926	Функціонування Латинського Союзу
1873	Введений золотий монометалізм
1903	Франк став прирівнюватися до дорогоцінного металу
1914	Відміна обміну банкнот Банку Франції на золото

1928-1936	Існування золотозливкового стандарту
1939	Законодавчо оформлена зона франка
1945	Націоналізація найбільших банків країни
1954	Вперше введений ПДВ
1959	Прийнятий декрет про фінанси і бюджет
1960	Грошова реформа: 1 новий франк = 100 старим франкам
1984	Закон про банки, що ознаменував початок банківської приватизації
1992	Початок гармонізації податкового законодавства в рамках ЄС
1993	Банківська реформа
1994	Зміна монетарної політики
1999	Злиття банків «Сосьєте женераль» і «Паріба»
2000	Прийнятий закон про скорочення робочого часу
2002	Заміна франка на євро

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику міжнародному значенню зони франку в умовах колоніальної системи.
2. У який період у Франції існував золотий монометалізм (золотий стандарт)?
3. Як позначились на розвитку грошової системи Франції Перша і Друга світові війни?
4. Які основні етапи еволюції грошової системи Франції?
5. Визначить особливості розвитку кредитної системи Франції.
6. Охарактеризуйте систему регулювання та нагляду за діяльністю кредитно-фінансових установ, що існує у Франції?
7. Які види комерційних банків функціонують у Франції?
8. Яка структура Банку Франції?
9. Який організаційно-правовий статус та функції Банку Франції?
10. Охарактеризуйте види спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових установ Франції та їх функції.

Тестові завдання

1. В якому році франк став національною грошовою одиницею Франції?
 - а) у 1803 р.;
 - б) у 1793 р.;
 - в) у 1824 р.
2. Біметалізм був установлений у Франції:
 - а) у 1803 р.;
 - б) у 1337 р.;
 - в) у 1865 р.

3. Золотомонетний стандарт був установлений у Франції:

- а) у 1903 р.;
- б) у 1873 р.;
- в) у 1928 р.

4. Золотозливковий був установлений у Франції:

- а) у 1903 р.;
- б) у 1928 р.;
- в) 1936 р.

5. Метою створення Францією золотого блоку в 1933 р. було:

- а) уведення золотозливкового стандарту;
- б) подолання наслідків світової економічної кризи;
- в) збереження золотого стандарту.

6. Зона франка в умовах колоніальної системи виникла в:

- а) у 1939 р.;
- б) у 1929 р.;
- в) у 1946 р.

7. Банк Франції був заснований:

- а) у 1803 р.;
- б) у 1800 р.;
- в) у 1945 р.

8. Банк Франції був націоналізований:

- а) у 1800 р.;
- б) у 1803 р.;
- в) у 1945 р.

9. Банк Франції має таку форму власності:

- а) колективну;
- б) державну;
- в) змішану.

10. Банку Франції був наданий незалежний статус:

- а) у 1887 р.;
- б) у 1945 р.;
- в) у 1993 р.

11. Який статус мають комерційні банки Франції на теперішній час:

- а) поділяються на депозитні, фондові (інвестиційні, або ділові), банки довго- та середньострокового кредиту;
- б) є універсальними;
- в) правильної відповіді немає.

ТЕМА 8. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ ЯПОНІЇ

8.1 Розвиток грошової системи Японії.

8.2 Розвиток та структура кредитної системи Японії.

8.3 Структура та функції Банку Японії.

8.4 Особливості комерційних банків і спеціалізованих кредитних установ Японії.

Мета. Розглянути існуючі моделі та основні етапи грошей розвитку і кредитної системи Японії, ознайомитися з структурою і функціями Банку Японії, вивчити структуру і особливості комерційних банків і спеціалізованих кредитно-фінансових установ в Японії.

Понятійний апарат: реформи Мейозі; ієна; Банк Японії; міські та регіональні банки; банк експорту та імпорту Японії; центральний банк Японії; трастові-банки; довгострокові кредити банку; Бюро довірчих фондів; Державні фінансові корпорації; фінансово-кредитні корпорації; поштові-ощадні каси.

8.1 Розвиток грошової системи Японії

Становлення системи економічних відносин в Японії відбулося в IV-VI ст. під тяжким впливом моделей розвитку Китаю та Кореї. Особливий внесок у заснування основ японської цивілізації був зроблений на принципах Сетоку-тайси і Кару, які послідовно змінювали, методом введення реформ, механізм економічного і політичного порядку через загальне проведення китаїзації держави. Таким чином, у 604-605 рр. був створений перший свід японських законів, поєднувал принципи конфуціанства і буддизму. Японці перейняли ієрогліфічну писемність від китайців (хоча пізніше вона була суттєво реформована). Процес китаїзації охоплював обширну і глибоку площу, що деякі вчені навіть заперечують самостійність японської цивілізації, вважаючи її вторинною після китайської. Але запозичення не виключає ідентичність країни. Крім того, зростаюче прагнення до культурної автономії призвело до повної ізоляції Японії від XVI століття. Під загрозою страти японцям було заборонено залишати острови. Торгівля велася виключно з Китаєм та Нідерландами та лише у визначених місцях. Однак, ревне ставлення до культури поєднується із здатністю ефективно розвивати досвід інших цивілізацій, що японці здобували з європейських книг, які потрапляли у країну через голландських купців. Грошовий обіг були нерозвинені, таким чином носил децентралізований характер. Розрахунки з торговцями у переважній більшості були на товарній основі.

Буржуазна революція 1868 р. поклала край феодальній системі Японії. Були запроваджені умови для формування єдиної судової системи, розвитку підприємства и торгівлі на вільній основі, а потім формування кредитно-фінансових інститутів. Помірні буржуазні реформи отримали назву реформи Мейдзі. Почалася індустріалізація країни; швидко

протікав процес централізації капіталу та виробництва. У 1870 році в обіг було введено національну валюту Японії - єну. У 1882 році було створено банк Японії, який за законом у 1889 р. отримав право на федуціарну емісію банкнот.

У 1897 році в Японії був введений золотий стандарт, який існував до Першої світової війни у вигляді стандарту золотої монети. Економічне формування супроводжувалося агресивною політикою колоніальних захоплень в Китаї (1894-1895) і Росії (1904-1905), що надало Японії статус великої колоніальної держави.

Військова кампанія Японії (захоплення Маньчжурії, підготовка до ДСВ) у поєднанні зі світовою фінансовою кризою 1929-1933 років призвела до спотворення грошової сфери. Таким чином, з 1914 - 1920, обіг грошової маси був вражаючі збільшений в тричі, а знецінення ієна на 64%. Зі скасуванням золотого стандарту в 1931 р. маса грошей знову збільшилася, тепер вже у 1937 р. в 1,6 рази, а оптові ціни зросли на 68%.

З 1932 р. Японія здвснила введення валютного контролю, з 1933 до 1939 рр. країна стає учасником валютної зони стерлінгів, офіційно відмовляється від системних золотих стандартів.

З початок японської агресії в Північний Китай (у 1937 р.) та закінченням ДСВ (у 1945 р.), посилилася інфляція в Японії. Під час війни на чорному ринку ціни на товари зросли в 30-40 рази, що було передбачено:

- збільшенням військових асигнувань через незабезпеченість випуску банкнот;
- зниження цивільної продукції, що призвело до дефіциту основних товарів;
- підвищення непрямих податків.

Це, в свою чергу, призвело до знецінення єни три рази, структурну кризу мілітарізованої економіки.

У 1942 році, з точки зору військової економіки, де було посилення контролю державної монополії на економіку, була створена національна фінансова контрольна асоціація, якої підпорядковувалась уся кредитна система. Банки повинні були вкладати в облігації державних воєнних позик не менше ніж 75 % приросту своїх депозитів. Під час війни були створені спеціальні кредитні установи для експансії в країнах Східної і Південно-Східної Азії, тимчасово окупованих японськими військовими.

Післявоєнний період, з 1945 по 1950 рік, був періодом відбудови країни зі стану руйнування та хаосу. За ці роки більше половини працездатного населення було зайнято здебільшого у сільському господарстві, що забезпечило статус аграрної держави.

У 1946 році в Японії була проведена грошова реформа, в рамках якої гроші обмінювалися у співвідношенні 1:1. Суми на рахунках понад 100 ієн було заблоковано, але кількість грошей в обігу різко скоротилося. Однак до кінця 1946 року ця реформа не мала адекватної економічної бази і грошової маси. Навіть у післявоєнний період з метою зменшення інфляції було прийнято емісійне законодавство, згідно з яким передбачувалось формальне обмеження випуску банкнот. Хоча ліміти викидів при необхідності переглядаються та

випускаються захищені комерційні папери, цінні папери та іноземні товариства в жорсткій формі, практично не піддаються обмеженню.

Ці заходи, а також величезні витрати на їх окупність руйнівної економіки, призвели до збільшення інфляції. У 1945-1951 роках структура грошового обігу в післявоєнний період помітно змінилася, грошова маса збільшилася в 15 разів (з 30 до 56%), оптові ціни - 343 рази. Все це призвело до падіння ієни.

Банківська система пережила важку кризу. Банки натрапили на великі труднощі, тому що втратили можливості кредитувати на вигідних умовах, які надавали кредити під гарантією уряду, або просто переказували державні кошти підприємствам, які займаються воєнним виробництвом. Більш того, останнім не вдалося повернути значну частину позикових коштів, в результаті чого погіршувалася проблема безповоротних кредитів.

Друга половина 1940-х років. - це високоцентралізований розподіл обмежених фінансових ресурсів держави. Створений для оперативного управління господарством державної влади - Штаб стабілізації економіки, який мав в своєму розпорядженні великі повноваження - що кварталні плани розподілу коштів між секторами, які були затверджені урядом. Усі фінансові ресурси, які так чи інакше охоплювалися державним контролем, розподілялися згідно з планами. У січні 1947 р. була створена державна фінансова установа - фонд фінансування відновлення господарства. Пріоритетними об'єктами фонду кредитування були вугільна та сталева промисловість, виробництво добрива, електроенергія, які були ключовим фактором економічного відновлення. У 1947 р. фонд надав 33%, у 1948 р. - 15% усіх позик галузям.

Валютний стан Японії у 50-х та на початку 60-х років був нестабільний, не дівлячись на зростання експорту товарів і залучення іноземного капіталу. З другої половини 60 - х років, в результаті модернізації виробництва і збільшення конкурентоспроможності товарів, різко збільшився експорт і зростання іноземний капітал. Динаміка обмінного курсу показує, що з 70-х років єна постійно зростає.

Через низький рівень валютних резервів всі операції в поточному та капітальним рахункам платіжного балансу були заборонені, і в країні панував механізм обов'язкового продажу валютної виручки. Оскільки економічна стабілізація та операції на поточному рахунку поступово лібералізувалися в 1964 р. Японія приєдналася до Статті VIII Статуту МВФу 1979 р., скасував обмеження на рахунок капіталу. З метою сприяння експорту важливої ролі зіграли державні інститути - Експортно-імпортний банк Японії, створений в 1950 році, система зовнішньоторговельного страхування, податкова система (звільнення від оподаткування доходів від експорту). Крім того, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями значно підвищила кредитний рейтинг Японії (членство в МВФ і Всесвітньому банку у 1952 р.). У 1949 р. був відновлений фондовий ринок, який закрили після закінчення війни.

Навчені досвідом високої інфляції, коли вартість ієни в 1950 році знизилась до 0,4% у порівнянні з 1936 роком (у вересні 1945 року \$ 1 дорівнював 15 єнам, в березні 1947 року - 50 єнам, в липні 1948 року - 270 єнам), японська влада

обрала пріоритетом стабілізацію грошового обігу та цін. До квітня 1949 р. в Японії практикувався адміністративний режим множинності валютних курсів, який встановив фіксований обмінний курс: 360 ієн за 1 долар. Це зберігалось до 1971 року, відзначаючи за собою стабілізацію в монетарній сфері японської економіки. Крім того, у 1955-1970 р.р. середньорічне зростання цін склало 1%, а щорічне зростання ВВП було на високому рівні - 9,7%. У 1953 році через інфляцію із обігу було вилучено гроші на суму менше однієї ени - сена рина (1 сена дорівнювала 10 рин, а 1 ієна містила 100 сен).

Проте, у 1970-х роках під впливом нафтового шоку інфляція відновилася, становивши 9,6% у 1973-1980 роках. Нафтова криза 1973 року була спровокована зростанням цін на нафту, коли ціни на Близькому та Середньому Сході внаслідок війни зросли вдвічі. Оскільки Японія повністю покриває попит на нафту через імпорт, економіка країни сильно пригнічилась. У той час, як теорії, з'явились навіть так зване «нульове зростання», автори яких вважали, що зростання неможливе. У 1974 році вперше на післявоєнній смузі було зафіксовано негативне економічне зростання. Вихід з нафтової кризи був знайдений в зміні виробничої структури, практично зникли підприємства, які займалися виплавою алюмінію, які споживали багато електрику в процесі виробництва. Внаслідок подолання економічних потрясінь економічне зростання з 1975 по 1985 рр. Відновилося на рівні 3-5% на рік, а з 1986 по 1991 рік - на 4,6%. Криза долара США змусив монетарні регулятори Японії відмовитися від прив'язки до нього, щоб в серпень 1971 року народження, щоб представити плаваючу ієну в межах вузький прохід, а з лютого 1973 року здійснити перехід до безкоштовний плаваючий курс. У зв'язку з цим обмінний курс збільшився від 315 ієн за 1 долар США в 1971 році до 195 ієн в 1978 році, і в 1988 році до 130,2 ієн. Підвищенню курсу ієни сприяла структурна перебудова японської економіки, яка на сучасній технологічній основі продовжила підвищувати конкурентоспроможність японських експортних товарів, помітне підвищення купівельної спроможності ени в плані відносної стабілізації грошового обігу та цін. Зростання ієни було пов'язане з політикою Вашингтона, спрямованою на підтримка штучно заниженого курсу долара, тому адміністрація США прагнула розширити експорт США, ускладнити імпорт і на цій основі намагалися зменшити дефіцит у зовнішній торгівлі з Японією і в платіжному балансі США в цілому. Труднощі, спричинені зростанням ієни, були подолані шляхом розширення прямих іноземних інвестицій та підвищенням продуктивності через НТП.

Середина сімдесятих - початок вісімдесятих років позначалися витком інфляційних процесів у країні. Зростання цін було спричинене політикою монополій, а також підвищенням ціни на імпортоване паливо, сировину та продукти харчування. У 1970-х роках ціни на імпортні продукти вдвічі збільшились, мінеральне паливо - у 4,7 рази, у тому числі на масло - 10,5 раз..

Багато в чому поява інфляції в країні вплинуло на політику розподілу бюджетного дефіциту. В 1975 році парламент Японії прийняв закон про випуск

спеціальних облігацій для фінансування бюджетних витрат. Деякий час вони зберігали стару систему розміщення, але закупівлі облігацій Банк Японії, щоб уникнути інфляції, не були розширені. Внаслідок банки акумулюють неліквідні облігації економіка наблизилась до загрози банківської кризи. Обмеження частково знімалися, і в 1977 році в Японії було створено приємний як для фінансові установи, а також приватні особи, ринок державних облігацій. державних зобов'язань йшла разом з його зростанням. Притому вага боргу у ВВП зросла з 0,6% у 1965 г. - 42,7% в 1986 р Обслуговування боргу збільшилось з 0,6 до 20,9% за той же період. Основна частина витрат по його обслуговуванню (22% видатків бюджету) припадала на виплату відсотків за зобов'язаннями. У 1984 році одною із пріоритетних задач було зниження залежності бюджету від державних позик. З цією метою було продовжено лібералізацію та розвиток ринку державних цінних паперів. У жовтні 1985 року року створено ринок ЦПдержпозик. А в 1990-х рр. повністю заробив на ринку термінових контрактів.

В середині 1980-х років величезний позитивний сальдо торгового балансу з США і європейськими країнами стало для Японії джерелом запеклих конфліктів і ключовим питанням у міждержавних економічних відносинах. Уряд визнав, що позитивне сальдо торгового балансу призвело до того, що структурних дисбалансів економіки, орієнтованих на експорт. Переваги для імпортерів були введені для збалансування торгового балансу та переорієнтації галузі на внутрішній ринок. Але ревальвація ієни (її курс по відношенню до долар виріс з 200 в 1985 році до 125 в 1991 році), кілька уповільнивши зростання експорту сировинних товарів, що прискорило експорт капіталу. У зв'язку із затяжним експортним бумом, японські банки стають величезними приток ліквідних коштів, які із-за високої вартості японської робочої сили вкладалася не як в промисловому потенціалі промислових підприємств, так і в спекулятивних операціях з акціями і нерухомість.

Загалом, 1990 Японія досягла високого рівня розвитку кредитної системи, завоювавши рівень довіри, необхідний для залучення вкладів і створивши кредитний механізм, що забезпечував надання коштів економічним суб'єктам в потрібному місці при низькому відсотку. В результаті реформи системи банківського нагляду в 50-е післявоєнні роки в Японії не було випадків масового вилучення депозитів або раптових банківських невдач. Коли з'являються проблемні банки, щоб запобігти поширенню проблеми інших банків використовували, з одного боку, злиття проблемних банків з деякими великими банками на замовлення відповідних органів, з іншого боку, щоб зменшити психологічний ризик (моральний ризик) підкреслює у всіх аспектах соціальну природу банків (принцип соціальної відповідальності). Також були встановлені суворі норми щодо випуску корпоративних облігацій. Оскільки право випуску надається лише компаніям з сильним фінансовим становищем і не допускається випуск "неадекватних" облігацій, не було випадків дефолту по корпоративних облігаціях. У разі невиконання зобов'язань, проблемні папери

покупалися банки-агенти, що, по суті, означало банківську гарантію за корпоративними облігаціями.

Досягнуто в середині 1990 року років відносна стабільність у кредитному секторі японської економіки була перервана крахом всієї системи кредитно-фінансових установ. Фінансовий і валютна криза, яка затягнулася більшу частину Південно-Східної Азії та Японії (1997), призвела до втечі капіталу. За кордоном національна валюта знецінюється, а корпоративні і державні цінні папери знецінюються. У 1998-1999 рр. ринок Японії зменшився.

Лібералізація фінансового ринку сприяла ліквідності японського капіталу. З реформою кредитної та зростаюче значення фінансової системи Японії її і як глобального інвестора.

Японія має високий рівень економічного розвитку і є стабільною країною валюти гарантує, що японська ієна все частіше використовується в якості глобальної резервної та розрахункової валюти. Більше того, в азіатському регіоні ця роль по суті є монополістичною.

8.2 Еволюція та структура японської кредитної системи

Перші кредитні установи були в 1868 р дореволюційний клас Японії. Переважна більшість японських держав (спеціальні) і приватних банків були створені після прийняття в 1872 р. Закону про національні банки. Разом з Державні банки та інші державні та квазідержавні кредитні установи були створені приватними банками.

Впродовж 30 років, що послідували за У 1872 році був прийнятий закон Про Національний банк, який в значній мірі представляв собою національний (спеціальний) банк Японії і приватний банк, зокрема Банк Японії в 1882 р. За Згідно із законом 1889 року йому було надано право випускати довірену банкноту. У 1897 році закон про комерційні банки узаконив організацію банківської системи за європейськими зразками.

У 1927 році Японія пережила серйозну Банківська криза загострила монополію банківської системи, скорочення число банків в 1928 р. подвоїлася в порівнянні з 1918 (в Банки з 1910 по 1621 рік, з 1925 по 1577 рік, з 424 банків в 1936 році).

Були отримані банківські закони Японії значного розвитку лише після ДСВ. Банківська система, включаючи комерційні банки, будувалася на основі законів про національні банки.

Після війни умови були низькими, а бюджет-високим дефіциту, в Японія почала впадати в гіперінфляцію. Запозичення було зосереджено на пріоритетні галузі розвитку виробництва, а позик іншим напрямкам обмежувалися.

З метою запобігання безробіттю і підтримки діяльності малих і середніх підприємств були створені кредитні спілки та цільові фонди. З відновленням національної економіки і стимулюванням експорту були створені приватні фінансові інститути (для отримання довгострокових кредитів) і спеціалізовані кредитні банки. На відміну від деяких розвинених країн, у Японії у

післявоєнний період залишався головним фінансовий важель в руках приватних банків. Разом з тим ступінь державного контролю за його діяльністю була дуже висока.

Паралельно з приватними банками була створена розгалужена мережа державних установ та фінансових установ.

Для кредитів зовнішньої торгівлі було засновано Еспортний банку 1950 році – державний банк, головно функцією якого було кредитування Експорт продукції японського суднобудування та машинобудування.

У 1951 році був створений Банк розвитку Японії, столиця якого повністю належав державі. Банк зосереджується на пільгове кредитування цих галузей економіки, де зацікавленість приватних банків дуже низка.

Особливістю у післявоєнний період банківська система Японії формувала фінансові та промислові групи, кожна з яких управлялася великим приватним комерційним банком несуть основний обсяг навантаження фінансування промислового розвитку в індустріальній індустрії.

Основні етапи розвитку:

- демонополізація (Скасувати передвоєнну увагу до зазибаць (1947-1949);
- Прийняття нових правил ведення бізнесу дільність - (1947-1948 pp.);
- Бюджетна реформа (1949 рік) ;
- Податкова реформа (1950 рік), що знаходиться в стадії розробки якої було знижено ставки податків на Прибуток компанії, фіксована амортизація і запроваджено систему неоподатковуваних резервних фондів корпорацій.

В даний час посилюється спеціалізація фінансових інститутів: сфера діяльності комерційних банків обмежується депозитами, кредитами, векселями, операціями з державними і муніципальними цінними паперами, а також валютними операціями. Заборонити комерційним банкам випускати і розміщення Цінні папери нефінансових компаній і трастові операції. Ці функції привілеї інших фінансових установ (Брокерська фірма, трастбанків).

З 1996 по 1997 рік банкрутство банку почалося вперше в повоєнний час period. As воно стоїть, цей факт дестабілізує нездатність Міністерство фінансів здійснює моніторинг стану фінансово-економічного сектора і гарантує його стабільність. По-перше невеликий Функціонує місцевий банк Ханва гінкго в префектурі Вакаяма і Хоккайдо-великий банк гінкго. У листопаді 1997 року були закриті чотири брокерських будинки, в тому числі Старий брокерський будинок "Ямаїті секан". Японський ринок міжбанківського кредитування (Japan interbank credit market) вперше опинився в дефолті. Через нестабільність японських фінансових інститутів існує два :

- Зниження цін на нерухомість в першій половині 90-х років знизило реальну вартість застави, який складався в основному з нерухомості ;

- Поглиблення інтернаціоналізації банківської діяльності свідчить про серйозні недоліки: невисокий професіоналізм банківського менеджера Японії, відсутність досвіду ведення бізнесу на валютному та фондовому ринках Заходу, а отже-надання кредитів під сумнівні інвестиційні проекти, ризиковані операції з цінними паперами та деривативами. Все це призвело до збитку для більшості

японських банків і зниження довіри до американських і західноєвропейських фінансових спільнот. Щоб вийти з цієї ситуації, японським урядом було використано той же набір важелів і інструментів, який в значній мірі сприяв дестабілізації економічної системи країни. Замість реформування банківського управління Міністерство фінансів та інші державні структури протекторату знову посилилися. Особливо настій бюджету у вигляді державних закупівель та Ні привілейовані акції, Ні облігації комерційних банків не дали очікуваних результатів.

До 1998 року відмінною рисою японської банківської системи були відмінності у функціях різних банків. Банківська реформа 1998 року передбачала деяку лібералізацію банківської діяльності. Міський банк має право відкривати спеціальні трастові та інвестиційні філії, довгостроковий кредитний банк може бути перетворений в комерційний банк або об'єднаний з трастовим банком, має право відкривати філію для торгівлі цінними паперами, брокерські трейдери можуть займатися бізнесом з цінними паперами перетворюються на філії комерційних банків.

Сучасна багаторівнева Кредитна система Японії розвивається із Банку Японії, комерційних банків та Спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи (рис. 8.1).

Основними рисами грошової системи Японії є:

- Висококонцентрований і концентрований капітал ;
- Суворо регулювати банківський бізнес ;
- Спеціалізація банківських установ за окремими видами діяльності. У першій ярусовій системі кредитів знаходиться Банк Японії – центральний банк. Йому належить виключне право випускати банкноти, він здійснює Грошово-кредитна політика, економічне регулювання та готівкові гроші обслуговування уряду. На другому рівні кредитної системи перебувають комерційні банки. Діяльність комерційних банків Японії контролюється Банком Японії. Слід відмітити, що банківська система Японія після Другої світової війни будувалася за зразком американської системи, з високим ступенем спеціалізації

Програма страхування депозитів введена в Японії в 1971 році і контролюється *Федеральна Корпорація Зі Страхування Вкладів*. Якщо кредитно-фінансова установа збанкрутує, то страхова сума на одного вкладника повинна скласти до 10 мільйонів ієн.

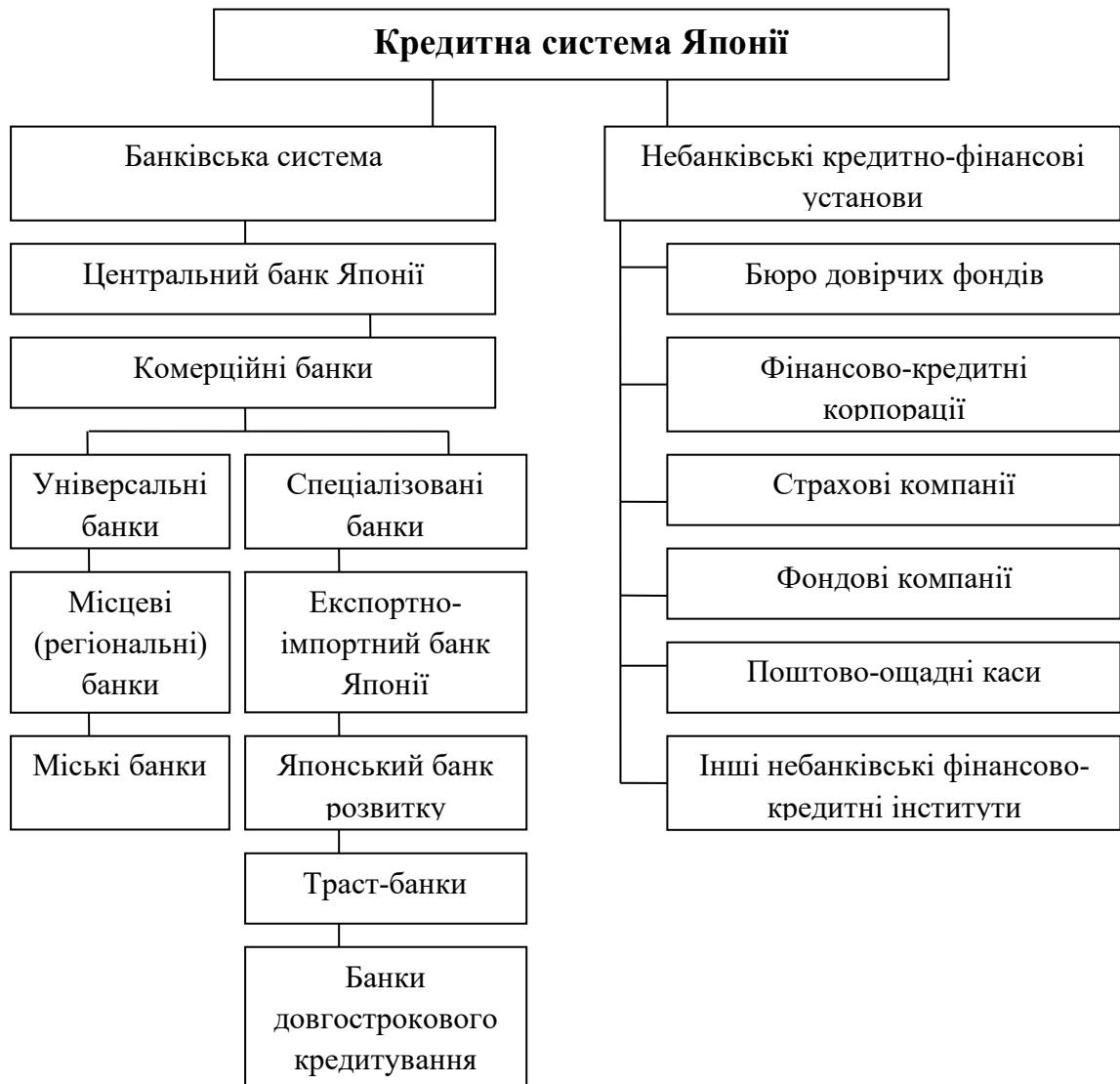

Рисунок 8.1 – Структура кредитної системи Японії

Третій рівень містить спеціалізовані небанківські фінансові установи.

Діяльність небанківських кредитних і фінансових установ в Японії регулюється японським бюро фінансових послуг, комісією з регулювання цінних паперів, державними рахунками та Комітетом з аудиту. Всі перераховані вище Державні установи пов'язані з Міністерством фінансів Японії.

8.3 Структура та функції Банку Японії

Банк Японії був заснований в 1882 році терміном на 30 років для стримування інфляції, викликаній приватними банками, що випускають велику кількість банкнот. Потім термін служби банку був продовжений ще на 30 років, і в 1942 році був прийнятий закон, згідно з яким Банк Японії став підконтрольний Уряд, міністр фінансів має право Змінити статут

банку. Основний капітал Банку Японії встановлений у розмірі 100 мільйонів доларів.

У відповідності з законом 1942 року, За своїм статусом Банк Японії є акціонерним товариством: 55% його капіталу належить державі, а 45% - фінансовим установам, страховим компаніям та іншим приватним акціонерам. Акціонерам Гарантовані дивіденди в розмірі 4%, які можуть бути збільшені до 5%, якщо банк отримує високий прибуток Інша частина прибутку надходить до державного бюджету Японії.

У 1949 році був створений Політичний комітет, який почав визначати національні інтереси держави в галузі грошово-кредитного регулювання. Закон Про Банківську Діяльність 1979 Року Японії був модернізований і центральному банку було надано статус безстроково. З 1 квітня 1998 року вступив в силу Нові закони для Банку Японії, відповідно до якого до прийняття цього закону в 1942 році банк був незалежний від Міністерства фінансів.

Організаційна структура Банку Японії показана на рис. 8.2.

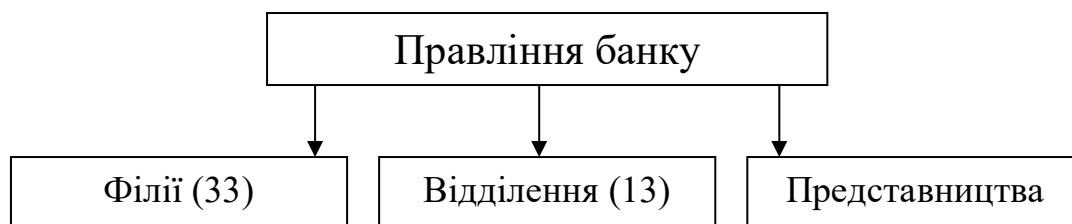

Рисунок 8.2 – Організаційна структура Банку Японії

Рада директорів є основною ланкою в організаційній структурі установи. Відповідно до Закону Про Центральний Банк Японії, який діє з квітня 1998 року, Рада директорів Банку Японії здійснює загальне та оперативне керівництво діяльністю банку. Рада директорів складається з дев'яти членів. Голова та його два заступники Японський Кабінет Міністрів призначається за взаємною згодою палатами парламенту Тамі. Термін повноважень голови, заступника голови та інших членів правління становить 5 років.

Кабінет міністрів Японії призначив шість членів Ради директорів Банку. Кандидатури інших керівних посад, Затверджений міністром фінансів Комітет з управління банком: виконавчий директор-строком на чотири роки і консультант-строком на два роки. Аудитор призначаються Кабінетом Міністрів на чотири роки.

Окрім правління, Наше керівництво також включає в себе трьох виконавчих аудиторів, три виконавчі директори і вісім радників.

На засіданнях Правління банку можуть бути присутні представники Уряду, посадові особи Міністерства фінансів та Агенції з економічного планування. Вони мають право подавати на розгляд Ради пропозиції та оцінювати грошово-кредитну політику Центрального банку Японії, але право остаточного рішення залишається за правлінням присутні просять відкласти розгляд якого-небудь питання, Правління банку голосуванням ухвалює

рішення.

У повноваження Правління банку входить:

- Визначити ставку дисконтування, інші ставки, а також тип і умови дисконтної ноти ;
- Визначення процентних ставок за кредитами ;
- Визначення або скасування ставок обов'язкових банківських резервів ;
- Визначити лінію стратегічного контролю над валютним ринком. Вжиті заходи контролю-в основному операції на відкритому ринку: продаж облігацій і векселів ;
- Прийняття рішення про зміну офіційної позиції Банку Японії щодо валютного контролю та контролю за валютним ринком ;
- Виявляти об'єкти продажів і приймати рішення на основі їх ефективності на фінансових ринках ;
- Створення, передача або розпуск філій, відділень, агентств та інших об'єктів внутрішньої структури банку;

Голова правління здійснює повний контроль за діяльністю банку відповідно до рішення правління банку. Правління банку збирається по вказівці голови Правління в міру необхідності. Ця нарада також може бути скликана з ініціативи більш ніж однієї третини членів керівного комітету. Засідання та голосування не можуть проводитись за відсутності Голови Правління або більше третини членів. Рішення ухвалюється за допомогою голосувань більшості. У голосуванні можуть брати участь лише ті, хто бере участь у засіданні. Якщо голоси розділилися порівну, рішення ухвалює голова.

Аудитори проводять аудит діяльності банків. Вони подають свої звіти до Міністерства фінансів або Правління банку. Виконавчий аудитор і виконавчий директор призначаються Кабінетом Міністрів строком на чотири роки.

Штаб-квартира банку знаходиться в Токіо. В країні також функціонують 33 філії та 13 торгових точок та 6 представництв, розташованих у Нью-Йорку, Луо містере Дон, Парижі. Франкфурт-на-Майні та Гонконг.

Банк Японії, як центральний банк, виконує наступні функції.

Випускають банкноти. Центральний банк є єдиним банком в країні, що має право друкувати банкноти, розмір яких вже визначено міністерством фінансів і погоджується з урядом. Ще в 1889 р. він отримав право фідучіарної випуск банкнот. У 1999 році тираж збільшився на 7,4 відсотка. Валюта країни зростає швидше, ніж ВВП. Але гроші можуть бути і заощадженнями. Резерви Банку Японії включають комерційні папери, державні цінні папери, іноземну валюту, золотовалютні резерви.

Забезпечення безперервної роботи розрахункової системи між кредитними установами є однією з найважливіших функцій Банку Японії. Операції (включаючи грошові перекази), що проводяться банками, здійснюється через систему кореспондентських рахунків, які банки, зареєстровані та допущені до операцій в Японії, мають у центральному банку. Щоденні кореспондентські рахунки комерційних банків складають понад

300 трильйонів доларів. Японська ієна. Для цього центральний банк використовує електронну систему взаєморозрахунків.

Банку Японії як *фінансовому агенту уряду* вдається зберегти своє ім'я у своїх фондах, здійснюючи грошові дії, спрямовані на стабілізацію обмінного курсу ієни. Державні позики надаються шляхом підписки та андеррайтингу державних цінних паперів. Банк Японії має справу з державними цінними паперами і приймає, зберігає і оплачує казначейські фонди і фонди (податки, пенсії, фонди громадських робіт і т.д.).

Важливою функцією Банку Японії є здійснення *грошово-кредитної політики*, основними інструментами яких є:

- Встановити ставку дисконтування ;
- Визначити обсяг облігацій і векселів ;
- Обов'язкове бронювання ;
- Регулювання валютних операцій.

Японія використовує систему резервних вимог з 1957 року. Кредитні установи та нові банки повинні депонувати певну суму резервів у Банку Японії. Банк Японії міг би зробити все можливе для скорочення резервів на рахунках комерційних банків, з тим щоб вони могли почати розширювати кредитування. Комерційні банки не можуть розширити свій кредит, оскільки їх кредитні портфелі містять великі суми непогашених боргів. Вони вкладають вільні гроші в ризиковані, але прибуткові активи, тобто у фондовий ринок *instruments*. In в Японії мінімальні резервні вимоги за строковими депозитами становлять: 50-500 млрд ієн - 0,125%, а 500-250 млрд ієн - 1,75%.

Центральні банки використовують операції на фінансовому ринку (на міжбанківському ринку (банки приймають і видають кредити) і на відкритому ринку (компанії купують і продають облігації та акції) для впливу на умови фінансового ринку, щоб запобігти обвали фінансового ринку і надмірний попит. Спекулятивна ("бульбашкова економіка")

Банк Японії використовує коригування процентних ставок для досягнення високих темпів економічного зростання, що дозволяє підприємствам отримати доступ до дешевих фінансових ресурсів. І за це, :

- По-перше, Банк Японії проводить політику низьких процентних ставок. Хоча банк маніпулював ставкою рефінансування в залежності від обставин, він провів неофіційні консультації з Міністерством фінансів, щоб зберегти її на низькому рівні.

- По-друге, визначити верхню межу відсотків за вкладами. Міністр фінансів встановлює верхню межу процентної ставки за депозитами виходячи із ставки рефінансування Банку Японії відповідно до тимчасового закону про процентну ставку *control*. As в результаті банки концентрують ресурси на низьких витратах за позиками і фінансують фізичний сектор за низькими процентними ставками. Кредитні компанії та інші малі та середні кредитні установи також внесли свій внесок у їх розвиток, надаючи кредити малому і середньому бізнесу за низькими процентними ставками. Вкладники мікрофінансових організацій впевнені, що не останні.

У лютому 1999 року Банк Японії знизив ставку за кредитами овернайт на міжбанківському ринку з 0,25 до 0,15 відсотка, фактично оголосивши політику "нульової процентної ставки".

В результаті спред між різними категоріями коротких валют зник, а обсяг угод на міжбанківському ринку знизився. Комерційні банки скоротили кредитування приватних компаній, що говорить про більш слабкий попит на оборотний капітал і інвестиційне фінансування. Вільні кошти банків використовуються для купівлі державних облігацій за вищою ставкою, ніж на міжбанківському ринку. У Банку Японії мало надії на покупку державних облігацій на вторинному ринку (так званому відкритому ринку), оскільки він не хоче підвищувати процентні ставки за довгостроковими кредитами. Але 11 серпня 2000 року Банк Японії вирішив припинити свою політику нульових процентних ставок, стверджуючи, що економічне зростання Японії почалося і що загроза "дефляційної спіралі" минула. Це рішення знайшло відгук у високопоставлених керівників, оскільки політика нульової процентної ставки на початку 2000 року сприяла зростанню торгівлі акціями і полегшила доступ компаній на ринок *it.As* в результаті багатьох інвесторів розглядають відмову Банку Японії від політики нульового відсотка як фактор ризику. Однак рішення банку не викликало ніякої катастрофи, а процентні ставки як і раніше занадто низькі. Будучи кредитором останньої інстанції, Банк Японії запобігав банкрутству банків і допомагав тим, хто загрожував стабільності і кредитній системі, подолати кризу. Банки також повинні контролювати кредитний сектор і забезпечувати безперебійну роботу платіжних і розрахункових систем шляхом надання кредитів кредитним організаціям на обмежений термін. *Моніторинг та перевірка фінансового стану та управління фінансовими інститутами. Банк Японії стежить за рухом грошових коштів за рахунками і депозитами своїх клієнтів і при необхідності направляє своїх інспекторів для проведення детальної перевірки. Ці перевірки дозволяють центральним банкам реагувати на негативні економічні зміни у фінансовій системі на ранній стадії і допомагають клієнтам вирішувати поточні проблеми.* Банк Японії може в будь-який час провести аудит всіх приватних банківських фондів спільно з Міністерством фінансів Японії. Результати перевірок регулярно подаються до Мінфіну, який може ввести санкції за порушення законодавства, аж до відкликання державних ліцензій. Взаємодія Центрального банку як банку з іншими кредитно-фінансовими інститутами знаходить своє відображення в постійному моніторингу його діяльності. Банк Японії щомісяця відстежує щоденні баланси і отримує звіти про розрахункові розрахунки активних і пасивних обсягів торгів.

Відповідно до загальної економічної ситуації в країні Центральний Банк Японії вносить рекомендації в банківські плани або обмежує обсяг своєї кредитної діяльності.

В області міжнародних фінансів Банк Японії за згодою міністра фінансів може купувати і продавати валюту, давати кредити і вести бізнес від імені іноземних банків та інших організацій з метою розвитку співпраці з ними.

Основними напрямками міжнародної діяльності Банку Японії є :

- Рахунки для іноземних центральних банків та державних установ ;
 - Обслуговування кредитів Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних установ ;
 - Виступає в якості агента Міністерства фінансів Японії, виступає за міжнародну валютну інтервенцію і т. д. вони змінюють ринки, щоб стабілізувати курс ієни ;
 - Купівля та продаж іноземної валюти центральним банкам та міжнародним фінансовим організаціям в інших країнах для співпраці та надання допомоги ;
 - Консультації з питань економічного становища окремих країн, прогнозування, організації спільних теоретичних і статистичних досліджень.
- Банк Японії проводить економічний аналіз і проводить необхідні теоретичні дослідження(Довгострокова Економіка та ін.) розуміти і прогнозувати економічну ситуацію і фінансовий стан ринків країни.
- Банк Японії відстежує тенденції розвитку фінансових ринків і розрахункових систем, виявляє ризики неліквідності і забезпечує збалансоване управління банківською системою.

8.4 Комерційні банки та професійні небанківські організації

Японські кредитні та фінансові установи

Комерційні банки в Японії діляться на універсальні банки і спеціалізовані банки. Діяльність комерційних банків регулюється законом. Комерційні банки повинні бути зареєстровані як акціонерні товариства зі статутним капіталом не менше 1 млрд рублів. Комерційні банки не мають права здійснювати свою діяльність без спеціального дозволу Міністерства фінансів Російської Федерації. Finance. То отримавши такий дозвіл, засновник повинен переконатися, що капітал, активи і зобов'язання банку відповідають встановленим критеріям і володіють необхідним досвідом і знаннями. Банк Японії оподатковується на підставі загальних принципів корпоративного оподаткування. Банки сплачують Корпоративний прибутковий податок та місцевий прибутковий податок.

Загальні комерційні банки в Японії включають міські та місцеві (регіональні) банки.

Починаючи з епохи мейозі, міський банк або міський банк надає короткострокові та середньострокові кредити великим підприємствам, особливо тим, які входять до групи, по всій країні. Міський банк є ядром національної кредитної системи. Вони складають більше 20% від загального обсягу доступних депозитів японських приватних банків і близько 36% від загального капіталу банківської системи. Сіті Банк-11, точніше-2 банки і 9 банківських компаній, у тому числі " Дайіті-Канге"(Daiiti-Kange),"Токіо-Міцубісі банк"(Mitsubishi) (з капіталом близько \$ 190 млрд)," Сумітомо"), Фудзі, само, Сумітомо Банк (\$14,7 млрд), перший великий плюс (\$14,7 млрд) та інші Банк Японії користується широкою підтримкою. На частку City bank

припадає велика частка іноземного бізнесу Банку Японії (очолюваного банком Токіо), який в останні роки розширює свою міжнародну філіальну мережу.

Ці фінансові інститути є великими гравцями на валютному ринку. Вони мають тісні зв'язки з промисловими та комерційними компаніями. Міські банки контролюють діяльність багатьох інших фінансових установ. Вони є основними постачальниками фінансових ресурсів для швидкозростаючих секторів японської економіки, особливо в експортному секторі. Вони характеризуються високим рівнем рефінансування і залежністю від японських банків, що реалізують грошово-кредитну політику уряду. *Регіональні банки* працюють у префектурному масштабі. Їх капітал і операції набагато менше, ніж у міських банків, але їх філіальна мережа обширна. Bank of Yokohama-найбільший з 64 регіональних банків, активи якого складають близько 28 мільярдів доларів. Основна діяльність регіональних банків-кредитування малого та середнього бізнесу, деякі отримують ощадні вклади. Регіональні банки також відіграють важливу роль у фінансуванні місцевих органів влади. Структурно це банки-кредитори. У післявоєнний період залежність регіональних банків від банків-монополістів значно зросла.

Професійні комерційні банки Японії включають Експортно-Імпортний Банк Японії, Банк розвитку Японії, трастовий банк і банк довгострокового кредиту.

Експортно-імпортний банк Японії був створений в 1950 році і повністю належить державі. Експортно-імпортний банк Японії надає зовнішньоторговельні кредити і бере участь в іноземних інвестиціях і позиках. У 1999 році експортно-імпортний банк об'єднався з Фондом міжнародного співробітництва, в результаті чого був створений банк міжнародного співробітництва.

Банк розвитку Японії (1951), заснований в 1951 році, займається наданням довгострокових кредитів для промисловості, транспорту та енергетики, особливо для тих, хто схильний до ризику з точки зору приватних банків. Капітал Банку належить державі. Кредитні ресурси банку включають кошти, надані на момент створення банку, бюджетні асигнування, а також кошти інших державних установ. Велика частина кредитних ресурсів - це трастові фонди. Кошти, мобілізовані для випуску облігацій, також використовуються для цілей кредитування. Кредити, надані Банком розвитку Японії, в основному використовуються на придбання, модернізацію та технічне обслуговування equipment. In крім кредитів, він може купувати облігації, брати позики у приватних установ або викуповувати свої права у кредиторів і робити інвестиції.

Трастові банки спочатку використовувалися для управління активами. Зараз у них є строкові депозити і кредити, а також активи (кредити підприємствам і приватним особам) в якості ресурсів, але спеціалізацією банку як і раніше є трастові операції. У Японії працює 7 таких банків, п'ять з яких входять до п'ятдесяти найбільших банків у світі. Останнім часом посилюється тенденція трастових банків та інших комерційних банків до перехресних посилок один на одного: є банківський сектор в трастових банках, а є

трастовий сектор в комерційних банках.

Банки довгострокового кредитування (перший з яких був створений спеціальним законом в 1952 році) відродили японську економіку і мали намір виділяти довгострокові кредити підприємствам пріоритетних галузей промисловості. Зараз вони переважно фінансують компанії в сферах, пов'язаних з високим ступенем фінансового ризику - у сферах, що стосуються розробки принципово нові технології створюють енергію майбутнього і т.п. Це - "Ніппон Індастріал Банк" (Nippon Industrial Bank), "довгостроковий кредитний банк" (Long-Term Credit Bank) і "японський кредитний Банк" (Japan Credit Bank). Перші два займалися кредитуванням найбільших підприємств, третій займався іпотечним кредитуванням, спеціалізуючись на угодах з малими і середніми підприємствами. Вони збирають гроші головним чином шляхом випуску власних облігацій. Цінність цих спеціалізованих банків останнім часом зросла, оскільки японські монополні комерційні банки зазвичай пропонують короткострокові і середньострокові.

Іноземні банки мають 88 країн в Японії. Домінують американські та британські банки, німці та французи також відіграють важливу роль. Конкуренція з боку інших іноземних банків почалася в 1960-і роки, до цього їх діяльність обмежувалася двома напрямками: валютними кредитами і кредитами "Саракінським" (саракінським) споживчим кредитним установам. Традиційна функція іноземних банків-торгівля на ринку Форекс. Завдяки їм в Японії з'явилися нові фінансові інструменти, що забезпечують ризики зовнішньої торгівлі. Іноземні банки також знайшли свою нішу на ринку процентних ставок: Японія в даний час є одним з найбільших міжнародних ринків свопів.

У вересні 2000 року три великих банки (Jepco, Daiiti-Kange і Fuji Industrial Bank, тобто два міста і довгостроковий кредит) приступили до реалізації планів злиття в холдингову групу Midzuho. За розміром активів вона стане однією з найбільших фінансових груп у світі. У 2001 році він був об'єднаний в холдинговий банк "Токай", "Асахі" і "Санва", а також в єдиний банк Сумітомо Міцуї - "Сумітомо і Сакура". Цей процес є результатом глобальної банківської конкуренції і не має ніякого відношення до японської економіки.

Спеціалізовані небанківські фінансові установи, що відносяться до третього рівня японської кредитної системи, можуть виконувати безліч різних функцій.

До їх числа входять 30 інвестиційних компаній (трастових банків), 3 банки довгострокового кредитування, 29 компаній зі страхування життя і 58 компаній зі страхування майна, 283 брокерські фірми, що займаються торгівлею цінними паперами, а також лізингові компанії.

Після Другої світової війни приватні довгострокові кредитні банки були створені на основі реструктуризації напівдержавних довгострокових кредитних банків. Основним джерелом кредитних ресурсів для цих банків є боргове кредитування. Банк продає процентні цінні папери на ринку (терміном на п'ять років і виплачує відсотки два рази на рік) і продає їх з дисконтом (терміном на один рік; продається з дисконтом за вирахуванням ціни).

Трастовий офіс є одним з найбільших фінансових установ Японії, і його ресурси включають депозити домашніх господарств і державні пенсії національного поштового Ощадного банку і використовуються в якості джерела кредиту для державних підприємств і кредитних установ.

Приватні банки не зацікавлені в кредитуванні галузей, що перебувають у віданні державних фінансових компаній, але їх розвиток є необхідним процесом відтворення з соціальної точки зору.

Фінансово-кредитні компанії спеціалізуються на наданні пільгових кредитів підприємствам певних галузей економіки (сільське господарство, лісове господарство, рибальство, житлове будівництво та ін.), економічно нерозвинені регіони, місцеві органи влади. Бюджет і річні плани фінансових компаній затверджуються парламентом, а їх діяльність контролюється відповідними відомствами і відомствами.

До фінансово-кредитних компаній відносяться: медичні та екологічні фінансові компанії, сільськогосподарські, лісові, рибогосподарські фінансові компанії. Компанії з іпотечного кредитування.

Вони відповідають за цільове та ефективне використання державних коштів, спрямованих на фінансування пріоритетних проектів, зокрема на розвиток сільського господарства, малого бізнесу, державних фондів в особливих районах країни.

Страхові компанії відіграють важливу роль у приватних фінансових інститутах за кількістю активів. Близько 15% від загального балансу приватних кредитних організацій припадає на 24 компанії зі страхування життя і 23 компанії зі страхування майна. Японські страхові компанії накопичили величезні фінансові ресурси, які в основному використовуються для інвестування в цінні папери.

Державне акціонерне товариство 220, що спеціалізується на торгівлі цінними паперами. Це одна з головних особливостей сучасної кредитної системи Японії.

Важлива роль в структурі кредитних відносин в Японії відводиться поштовому відділенню. Вони накопичили заощадження для народу. На відміну від міст, регіонів та інших банків, що надають аналогічні послуги, Ощадний банк Japan Post надає більш широкий спектр послуг для фізичних осіб, дозволяючи людям із середнім рівнем доходу отримувати кредити і заощадження на більш вигідних умовах. Тому Національний поштово-ощадний банк, що належить поштовому відділенню, може накопичити дуже багато грошей.

Серед інших небанківських фінансових інститутів виділяються інвестиційні компанії.

Інвестиційна компанія-використання цінних паперів для здійснення інвестиційних і трастових угод. Більшість з них підтримують тісні контакти з місцевими банками, особливо в таких областях, як спільне володіння акціями, створення філій за кордоном.

У таблиці 8.1. Були представлені основні етапи становлення і розвитку японської грошової системи.

Таблиця 8.1 – Етапи становлення і розвитку японської грошової системи

Роки	Подія
1868	Початок кредитної системи
1882	Створено Банком Японії
1889	Банк Японії має право на емісію
1897-1931	Роль золотого стандарту
1927	Банківська криза
1942	Банк Японії знаходиться під контролем уряду
1949	Були скасовані численні обмінні курси і введена система фіксованих обмінних курсів
1949	Була створена Рада директорів Банку Японії
1950	Створив експортно-імпортний банк
1951	Створення Банку Розвитку Японії
1952	Японія приєдналася до МВФ і Світового банку
1953	Грошова реформа
1957	Діє обов'язкова система бронювання.
1971	Обмінні курси, встановлені для плаваючого руху в коридорі
1973	Нафтовий шок
1973	Введення плаваючих валютних курсів
1975	Випуск облігацій вперше покривав державні витрати
1977	Створено ринок державних облігацій
1979	Статус Банку Японії залишається невизначеним
1985	З'явився ринок форвардного бізнесу
1989	Податкова реформа
1996-1998	Фінансова криза
1.04.1998	Новий закон Про Банк Японії набирає чинності
1999	Податкова реформа

Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте динаміку економічного розвитку Японії у 90-х роках ХХ століття.
2. Розкрийте основні особливості формування грошової системи Японії.
3. Визначте зміни в японській грошовій системі в 20 столітті.
4. Які були причини і наслідки фінансової кризи в Японії в 1996-1998 роках?
5. Що сприяло зростанню курсу єни у 80-х та 90-х роках ХХ століття?
6. Які особливості японської шкільної системи?
7. Яка структура японської кредитної системи?
8. Охарактеризуйте організаційно-правовий статус, структуру та функції Банку Японії.
9. Які особливості та склад японської кредитної системи?

10. Охарактеризуйте спеціалізовані небанківські фінансово-кредитні інститути Японії.

Тестові завдання

1. Банк Японії отримав право випускати банкноти відповідно до Закону :

- а) 1897 року ;
- б) 1931 рік ;
- в) 1889 р .;

2. Золотий стандарт в Японії був введений:

- а) у 1876 р .;
- б) у 1897 р .;
- в) у 1906 році

3. Введена японська національна валюта ієна :

- а) у 1870 р .;
- б) у 1897 р .;
- в) у 1920 році

4. Кому належить статунний капітал Японії:

- а) 55% - уряду, 45% - приватним акціонерам;
- б) 45% - уряду, 55% - приватним акціонерам;
- в) уряд - 100%.

5. Банківська система Японії будується на:

- а) національний моделі;
- б) американський моделі;
- в) азіатський моделі.

ТЕМА 9. ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

9.1 Особливості розвитку грошово-кредитних систем країн що розвиваються

9.2. Особливості розвитку грошово-кредитних систем країн Центральної та Східної Європи.

Мета. Розглянути особливості розвитку грошово-кредитних систем країн що розвиваються, колишніх країн СРСР, країн Центральної та Східної Європи,

Термінологічний апарат: країни що розвиваються; ефект валютного заміщення; центрально-банківська установа; наднаціональний центральний банк; банки розвитку; неформальне фінансування; ощадно-кредитні об'єднання; групове кредитування; кредитні спилки; пенсійні фонди; трасто-інвестиційні банки.

9.1 Особливості розвитку грошово-кредитних систем країн що розвиваються

Посеред багатого розманіття прибуткових схем країн «третього світу» можна відокремити деяку загальність процедури будівництва їх кредитно-грошових моделей. Процвітання й сьогочасне положення кредитно-грошових схем обумовлення колоніальним давнім є помітний економічний розрив великої кількості країн.

Таким чином, кредитно-грошові форми таких країн знаходяться у початковому положенні й враховуються ось ці загальні фактори:

- пара класів грошових форм;
- заклад центробанку;
- зарубіжні торговельні банки, ті що, оплачують будування, які трудяться для внутрішнього продажу та для експортування;
- тутешні торговельні банки і розвиткові банки;
- ряд кредитно-неформальних закладів, котрі обслуговуватимуть селянських та неформальних виробників міста, зазвичай в позичальних положеннях.

В країнах «третього світу» **грошова система** складається з двох секторів.

Перший сектор – це організований сектор грошової системи та організований грошовий ринок. Він, в цілому, невеликий, часто контролюється ззовні; максимальний рівень номінальних процентних ставок має жорстке та законодавче обмеження. У такий спосіб держава може регулювати ціну грошей. Отже, організований грошовий ринок обслуговує переважно фінансові потреби середніх і великих місцевих та іноземних підприємств у сучасному індустріальному секторі.

Другий сектор – це великий, але хаотичний та неорганізований грошовий ринок, неконтрольований, незаконний і часто лихварський. Взагалі, до цього сектора змушене звертатися населення з низькими прибутками.

Взагалі така структура грошової системи лише відбиває дуальну економічну структуру багатьох слаборозвинених країн. Крім того, вона є наслідком тенденції, характерної для тих країн, що розвиваються, – обслуговувати потреби еліти та нехтувати потреби бідних прошарків населення.

Загальною виною нестійкості державних грошових одиниць це малосиле спостереження органами влади. Загалом здатність управління держав «третього світу» керувати грошовий обсяг у обертанні обходиться: спершу, є розкритістю їх економік, по-друге, є непостійність цього значущого заради економіки ключа внутрішніх грошових засобів, як доходи у зарубіжній грошовій одиниці. Заміряти величину платіжної одиниці нелегко, більш важкіше для головного банківського закладу регулювати її.

Отже, через не рівновагу державної грошової банкноти, таким чином це наслідок нерезультативного спостереження, велика кількість держав, які розквітають, зустрічаються із такою перешкодою як валютне заміщення. Ефект валютного заміщення з'являється у той час, як зарубіжна банкнота керує за варіантний інструмент вираховування коштування й накопичування (приміром, грошова одиниця США у північній Мексиці).

Займальні структури держав «третього світу» також призвані забезпечити призов збережень, розташування боргів, зростання безпеки, страхування та управління валютними коштами, кредитно-грошове керування економіки з ціллю перемоги макроекономічної не стійкості, властивої, для прикладу, великої кількості держав Латинська Америка (велике знецінення грошей, не малий бюджетний та промислова недостатність). Боргова модель являється основним інструментом політики стабілізації для цих країн.

Як нам відомо, здатність центр-банків процесу зросту держав результативно виконує адміністративні й регулюючі процеси викликані тому, що ці держави мають велику інтегровану й одноцілісну економіку, нелегку й розвинену грошову схему, грамотне, досвідчено навчене й добре інформоване населення.

Розвиток форм та функцій центральних банків країн «третього світу» мають цілий ряд відмінностей від розвинених країн. Створення свого центрального банку було одним з пріоритетних заходів в країнах, що отримували незалежність. Країни, що розвиваються, зазвичай успадковували як пережиток колоніального часу так зване «валютне агентство» і прагнули створити нову грошову установу з більш широкими повноваженнями.

Загалом, розквіт боргової системи цього скопичення держав створив низьку проміжних та специфічних реформ фінансових установ, що виконували функції центрального банку. Проміжною формою між грошовим адмініструванням та центробанком є центрально-банківський заклад, грошова праця та що знаходиться під жорстким наглядом адміністрації. Отже, перехідна центрально-банківська установа є проміжним кроком між валютним агентством і центральним банком. Прикладом цих перехідних форм є банки у колишніх британських протекторатах та колоніях (Беліз, Мальдіви, Бутані Фіджі). Взагалі, значимість цієї функціонуальності мають залежність від здатності

державних органів мати вплив на сумісний політико-керівний грошово-кредитний заклад.

Центрально-банківська установа в країнах де дуже відкрита економіка не може контролювати грошову обстановку в зв'язку з домінуючим впливом на неї з боку світових товарних і фінансових ринків.

Тобто, до своєрідних систем боргових закладів дозволяється внести центр-банк в малих державах, які відносяться до валютного або митного союзу – це наднаціональний центральний банк. Наднаціональні центральні банківські установи використовують системи центр-банку в групі країн, що беруть участь у валютному союзі. Безумовно, процедура спільного прийняття рішень обмежує вплив будь-якого окремого уряду на грошову політику. Прикладом цього є валютний союз з схемою місцевих центр-банків можливо стане Західний африканський валютний союз (зона франка).

Отже, у так званому валютному анклаві функції центрального банку звичайно діляться між вітчизняною установою країни, що розвивається і центральним банком великого партнера.

Особливістю такого країнного збалансування кредитно-грошових систем країн, що розвиваються, являється сильний політичний вплив та контроль із сторони центр-банку за відсотковими положеннями, грошовими курсами, ліцензуванням імпорту тощо.

Тобто, загальні цілі центр-банку в збалансованості валютної моделі – в зміцненні покладності тутешніх людей й зарубіжних торговельних партнерів до державної банкноти начебто до життєспроможної збалансованої одиниці розрахунку та впевнити у стійкості державної кредитно-грошової схеми.

Отже, центр-банки більшості держав «третього світу» оточено контролюють стійкість банкнот таких держав. Воно викликане насамперед цими рисами, наче виконання державою політико-фіскальної і немалий грошовий дефіцит, який має сплачуватися чи із сприянням друку банкнот, чи із підтримкою закордонних та місцевих кредитів. Отже, дефіцит неминуче призводить до зростання знецінення грошей та втечі віри в тутешню банкноту.

Таким чином, для великої кількості держав «третього світу» символічно, якщо центр-банки не отричують потрібної стійкості та недоторакності для виконання макроекономічних і керуючих систем, характерних центр-банкам освідчених держав.

Комерційні банки звичайно являються першими фінансовими установами, що виникли в процесі економічного розвитку. Багато арабських, латиноамериканських та азіатських банків представлені в лондонському журналі «Бенкер» у списку п'ятсот превеликих банківських закладів землі.

Наприклад, склад комерційних банків в окремих країнах, що розвиваються, сильно розрізняється. Тому, у деяких країнах значну або переважну частку складають націоналізовані банки, а в інших - приватні. Взагалі, у більшості дуже дрібних країнах відділення і філії ТНБ домінують у банківській системі, взагалі немає чисто вітчизняних банків. На відміну від цього, в деяких більш великих країнах діяльність іноземних банків заборонена або жорстко обмежена конкретними видами операцій та географічними

районами.

Тому, незважаючи на великі відмінності, системі комерційних банків в країнах «третього світу» властиві деякі загальні проблеми та недоліки:

- по-перше, охоплення населення банківськими послугами значно поступається стандартам розвинених країн;

- по-друге, банківські системи нерідко мають олігопольну структуру. Так, в Малайзії, Таїланді і на Філіппінах на десять найбільших банків припадає 50-80% загальної суми депозитів, у Чилі, Мексиці, Туреччині, Південній Кореї і ін. більшість банків є частиною фінансово-промислових конгломератів. Концентрація банківської справи веде до придушення конкуренції, погіршуючи ефективність і якість послуг;

- по-третє, у більшості країн, що розвиваються, погано функціонують міжбанківські грошові ринки;

- в четвертих, для банків країн «третього світу», як правило, характерні високі витрати фінансового посередництва. Особливо серйозні недоліки притаманні діяльності націоналізованих комерційних банків, для яких характерні роздутість штатів, відсутність гнучкості в кредитній політиці, прийняття рішень на базі політичних, а не економічних критеріїв, низька кваліфікація персоналу.

Взагалі, відштовхуючись від планів задоволення потреб швидкого розвинення економіки комерційних банківських закладів держав «третього світу» зобов'язані надавати більш активну працю в допомозі молодих виробників та підтримку вже створених, чим банківські заклади в процвітаючих державах. Тому мають залишатись основою активу і одночасно накопичення розуму з приводу комерційній напрямом та кваліфіковані навикки. Завдяки неспроможності торговельних банківських закладів притаманних таких зусиль у більшості державах Третього світу з'явилися молоді грошові заклади – банки росту.

Банки розвитку – мається на увазі таланливі країнні й особисті заклади, які при середній та довгочасній підставі фінансують на благо виготовлення й розширення промислових підприємств. Їхнє виникнення в багатьох країнах «третього світу» характерне тому що дійсні банківські заклади у переважній більшості наділяють боргами для торговельних планів (торгові та бережливі банківські заклади), окрім центр-банку спостерігає і тримає в балані валютну більшість. За винятком на, ті торговельні й банківські заклади надають позику в тих вимогах, що нехарактерні для фірм, що створюються, або для забезпечення не малих починань. Як правило саме вони фінансують «надійних» позичальників (помітним виробництвом, котрі мають чужоземці, чи ті, що стоять на чолі вагомої сім'ї).

Для того щоб сприяти зростанню виробництва в економіках, яким бракує грошової суми, банківські заклади процвітаня й вишукуючи методи приваблення грошей, надаються лише парі загальних походженнях: двох- і не односторонніх позиків державних фірм щодо присвоєння міжнаціональні порятунки наприклад органи міжнаціонального процесу росту США та міждержавних груп виду Світового банку; тобто, кредитів в особистого

управління.

Зокрема, заохочування збереження банку процесу росту мають накопичувати потрібні навикистосовно стану індустріальних планів. Тобто, у багатьох випадках їх дії перешкоджають вдалині за края посади загального позичальника платоспроможних відвідувачів. Існування банків розквітання не рідко має на увазі виразну роль у підприємницьких діяльностях, управлінні й стимулюванні тих підприємств, що вони їх фінансують, у тому ж рахунку та народних індустріальних фірм. Тому, банки процесу зростання мають куди велике місце в справі промисловості малоосвічених держав

Банки процесу зростання – мається на увазі своєчасний вид у державах «третього світу», до речі їх вплив сильно збільшується. З'ясовано що в половині 40-х років було не більше ніж 10-12 подібних організацій, ще при кінець 80-х років їх кількість досягає кількох соте а грошові запаси це мільярди доларів.

Навіть, в Індії у 1954 р. вийшло створити організацію для можливості промислових позиків й промисловості, які отримала з індійського управління безпроцентну кредит у масштабі 75 мільйонів. Рупій часом на 30 років. Тобто, індійські талантливі банківські заклади процесу зросту можливо поділити на пару умов – загальноіндійські та регіональні. Основною їх функцією являється фінансування створення нових підприємств, тобто модернізація і розширення існуючих шляхом оформлення кредитів, за порука, створення вигідних та облігацій т.д..

Взагалі, зростання грошових капіталів банківських закладів зростання великим рівнем фінансується за гроші часних підприємств, інституціональних і особистих зарубіжних та тутешніх інвесторів. Наприклад, у 1980 р. іноземним інвесторам були властиві практично двадцять % більш вигідного доходу таких банківських закладів.

Тому, банки процесу росту мають велике місце в збільшені виробництва в державах «третього світу», всеодно для таких властива надлишкова цікавість немалими боргами. Отже, не всі особисті грошові організації (такі теж дозволяється врахувати в банківських закладів розквіту) незгодні розглядати кредити менше двадцяти-п'ятидесяти тисяч доларів. Тобто, вони вважають, що такі кредити не відшкодовують витрати грошей для характеристики плану. Отже, ці грошові організації здебільшого відмовляються надавати великі кредити чи кредити дрібним підприємцям, хоча така підтримка є потрібною роллю для фінансування економічного розвитку країни. Тому малі бізнесмени повинні знаходити гроші на неофіційних незаконних валютних ринках. Таким чином, незважаючи на зростання одиниць банківських закладів процесу росту, так і є достатньо важливою необхідністю в фінансуванні малих фірм грошовими засобами наче в селянській тутешності, того в нестандартній категорії міських зонах, тому, за умовами, не дають дозволу на борги із дозволеними відсотковимипо ставками. Стараючись втамувати спрагу малих боржників, боргові системи держав «третього світу» створюють незвичайні нетрадиційні класи кредитного обслуговування.

Наприклад, у державах, які у розквіті, малі підприємці та підприємства

зайняті більшістю формами економного діяння. В системі початкового бізнесу зайнято від сорока до семидесяти% працюючої потужності, що надає 1/3 виробництва народної сировини. Отже, в більшості є некорпоровані, без ліцензії та не мають реєстру фірми малих сільських підприємств та виготовлювачів, рукотворців, продажних представників, особистих підприємців, які процюють в нестандартних міських і селянських зонах економіки. Отже, їх потрібність в грошовому капіталі несе незвичайний стан та не входить до стандартних банком надання грошей. Отже, у цих ситуаціях стандартні торговельні банківські заклади не відповідають стандартній підготовці та не мають бажання втамовлювати спрагу малих боржників. Так як маються на увазі малі кошти (менше п'ятиста доларів США.), але адміністративні й поточні витрати майже такі самі, як і для великих кредитів, тому являється, лише не всі нетрадиційні боржники мають здатність дати потрібне фінансування, яке є надійністю для кредитів в встановленій зоні, торговельні банківські заклади не зацікавлені в таких операціях. Наприклад, більшість комерційних банків у країнах, що розквітають, в селянських регіонах не має банківських споруд, в містечках чи на передмісті масштабних міст, на яких достатньо сфер нетрадиційної діяльності.

Тому, через це малі боржники просять фінансової допомоги спочатку у товаришів, але вже потім, як інша версія, – звертаються до тутешніх освідчених позикодавців, в ломбарди та до підприємницьких представників. Головні властивості лихварського кредиту:

- по-перше, ці коріння грошей дуже цінні. Навзірець, кредиторі мають право вимагати більше двадцяти відсотків кожної доби за малий по рокам борг підприємцю чи рукодільнику;

- по-друге, малі фермери, що вимагають резонних позик, уміють показувати кредитуру чи у ломбард являється єдиним забезпеченням на ґрунт чи скот, які раптом не мають фінансової змоги будуть позбавлені цих останніх зразків виготовлення.

Отже, у державах, які розгортаються, наживають зросту більш ефективного виду, тобто, нетрадиційного забезпечення грошима, котрі у певних інцидентах замінюють кредиторів й ломбарди. Ось такі і враховують тутешні ощадно-позикові федерації та системи колективного боргу в положеннях зміни.

Оттакі що ощадно-позикові федерації фігурують в Болівії, Мексиці, Гані Філіпінах, Єгипту, в Нігерії й Індії, Шрі-Ланці, Південній Кореї і Китаї. Отже, система подібного позикування має на увазі, бо гурт із сорока-п'ятидесяти людей обирає скарбничого, котрому всі члени федерації переказує чітку масу збережень. Народжений запас на підставі змін повинен розподілятися між членами об'єднання у вигляді безпроцентних позичок. Взагалі, у державах, які удосконалюються, чимало громадян з невисоким ступенем доходу відносять привілей саме цим формам заощадження та позичання.

Отже, у інциденту систем гуртового позикування являється організація, котрі боргує розходи в торговельному банку чи урядовому банку зросту. Отже, услід гурт розбиває оці розходи поміж особистих членів, які несуть відповідальність щодо знищення боргу перед гуртом. Цей гурт поручається

поверненню позики зверхньому позичайлові та зумовлює відвічальність за його погашення. Крім того, з'єднавшись в гурт, у крихитних боржників є можливість попустити ціну чималої кредиту, тому можуть отримати прохід у казенний торговельний позиці.Отже, учасники гурту мають інтерес в досягненні позикувані, отже тут діє положення сумісної відповіді за доречне вороття боргу. Відповідно, так як оклади кредитів тут початкові, ніж для позичальників у формальному секторі.

Прикладом такої задуми гуртового позикування є задум в Бангладеш, яка діє з 1974 р. З допомогою даної системи гроші казенного капіталу використовуються для можливості дати позику безґрунтовим мешканцям селянських районів.Наприклад, відвідувачі банку збираються в гурт із п'яти небагатих людей. Кожна з груп зобов'язана додати інформацію щодо коштів тижневих заощаджень. Тому, спочатку позика дається обом учасникам гурту, котрі зобов'язані регулярно добавляти тижневі виплати. Дана задумка містиць більше 300 відділів, котрі прислужують 5400 сіл та 250 тисяч чоловік в Бангладеш, сімдесят п'ять відсотків із котрих жіночий рід. Отже, позики незначні (менше ста доларів), але ступінь закриття суттєво більший, чим в схемі торговельних банків. Певно дев'яносто сім відсотків оттаких позик закриваються за рік, дев'яносто дев'ять відсотків – впродовж двох років. Взагалі можна зауважити, як в державах Третього світу переважає більша кількість селянських та міських мало забезпечених фактично не виходить отримати позики.

Тому, фактично всі країни, що розвиваються на початкових етапах процесу індустріалізації вдалися до чисельного державного втручання в грошово-кредитні відносини.Тобто,у певні періоди і в помірній мірі така політика була виправданою, але її тривале і всеохоплююче застосування затримувало розвиток внутрішніх грошово-кредитних ринків та обумовило все більш неефективний розподіл фінансових ресурсів в народному господарстві.

Взагалі, на початку 80-х років загальноекономічна ситуація радикально змінилася, більшість країн, що розвиваються зіткнулися з погіршенням умов торгівлі, падінням обсягів експорту, підвищенням світових відсоткових ставок та раптовим зменшенням притоку зовнішніх кредитів після початку кризи платоспроможності.

Навіть, з початку 80-х років країни «третього світу» мали як ніколи гостру потребу в мобілізації внутрішніх ресурсів для фінансування розвитку, тому що зовнішні стали малодоступні та дорогі. Був єдиний шлях до цього створення ефективних грошово-кредитних систем.

По-перше, задача кредитно-грошової поведінки держав, що розвиваються необхідність створення та розширення механізмів утворення фінансових заощаджень і передачі ресурсів від заощаджень до інвесторів, здатних використати ці ресурси найбільш ефективно.

Тому, протягом 80-х років уряди більш ніж 20 країн, що розвиваються, зробили реорганізацію національних кредитно-фінансових установ. У першій половині 90-х років цей процес був продовжений в інших країнах.

Отже,найбільш радикальний шлях реорганізації банків, який

використовується в країнах, що розвиваються, тобто це - ліквідація або злиття збиткових установ. До числа інших поширених методів оздоровлення кредитно-фінансових установ цих країн відносяться:

- по-перше, заходи по поліпшенню платоспроможності національних компаній, що є клієнтами банківських установ;
- по-друге, купівля центральним банком неблагополучних активів комерційних банків;
- по-третє, поповнення капіталу банків, передача права власності в інші руки, заміна керівництва.

Серед не бажаних результатів трансформацій у економіці держав можна сказати, що це знецінення грошей, яка прорізала особливо підхмарними ритмами та підірвала економіку.

Можна виділити основні наступні чинники інфляції:

- по-перше, лібералізація цін (з 1 січня 1991 року було уведено сучасні оптові довідники в головні виробничі продукти);
- по-друге, великий ступінь створення монополії економіки, яке дозволяло запровадити монопольне ціноутворення;
- по-третє, різке скорочення розмірів виготовлення через руйнування останнього господарства системи країн СРСР;
- в четвертих, реалізація в широких розмірах фінансового завдання для покриття касових невідповідностей казенних фінансів;
- п'яте, велика потреба на харчових базарах.

Отож, впродовж 1992-1996 років реєстр споживчої вартості на Росії збільшився в 2,2 тис. разів, 39,6 тис. у Вірменії, Казахстані у 21,6 тис. в Україні 42,5 тис. в Азейбарджані в 13,5 тис. Киргистані в 941, Молдові 1,5 тис. Узбекистані в 1992-1995 роках у 4,7 тис, Білорусії в 39,6 тис, Туркменістані у 1992-1994 роках в 4,2 тис, Таджикистані в 15,4 тис разів, Отже, знецінення грошей осягло вершини на стадії найбільш радикальних перетворень: в 1994 році у Білорусії, Узбекистані, Азейбарджані, Казахстані, у 1993 році в Киргистані, Україні, Таджикистані, Вірменії і Молдові, у 1992 році в Росії. Окрім цього подальші стадії ритмів зростання споживчих вартостей уповільнилися, знецінення грошей уціліла. В початковому кварталі 1998 року в середині кожного місяця зростання знецінення грошей являв у Білорусії – 3,5% (6,5%), Молдові – 0,6% (1,3%), Грузії 0,6% (1%), Вірменії – 1,5% (1,8%), Казахстані – 1% (1,3%), в Україні – 0,7% (1,1%), Росії – 0,9% (1,6%), Таджикистані – 1,4% (7,8%), в Азейбарджані – 0,7% (в належній стадії 1997 році, - 1,1%).

Взагалі, невіддільними частками новітніх позикових схем в державах є торговельні банківські заклади. На угодах даного зменшення діапазонів явного урядового фінансування вони визвані розв'язувати проблеми позикування господарства. Утім грошова нестача сильно лімітує їх перспективи.

Для покриття дієвого поділу сировини на торговій економіці, необхідні схеми з'ясування справжньої ціни казни й перехід казни поміж галузями економіки. Отже, формування таких механізмів передбачає розвій грошової торгівлі. В більшості держав цінним знаряддям призову грошової сировини для

розквіту підприємства є такі інститути грошової торгівлі, наче фондові біржі. Отже, розміри такої роботи виділяються передусім значимістю ходів приватизації в державі.

9.2. Особливості розвитку грошово-кредитних систем країн Центральної та Східної Європи

Взагалі, у країнах Центральної та Східної Європи одним з пріоритетних завдань ринкових реформ стало формування ефективної системи кредитно-грошового регулювання, що дає можливість прискорити вирішення проблем фінансової стабілізації, стимулювання інвестиційної активності, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, стабілізації рівня життя населення. Тому, складовою політики стабілізації в країнах, що зазнали значних темпів інфляції, було здійснення грошових реформ.

Отже, результатом успішного здійснення грошової реформи у Словенії було запровадження національної грошової одиниці. 25 червня 1991 р. було проголошено мораторій незалежності Словенії. Тобто, виконуючи його, Скупщина Словенії прийняла пакет із шести законів щодо становлення власної грошової системи. Було прийнято віддрукувати купони без назви грошової одиниці за підписом Міністерства фінансів, Національного банку на той час ще не існувало. Також, у Словенії було створено спеціальну парламентську комісію з питань грошової політики.

У жовтні 1991 р. Скупщина Словенії ухвалила закон про національну валюту, назвавши її толар. Грошова реформа здійснювалась у два етапи.

По-перше, югославські динари обмінювали на словенські купони за курсом 1:1. Також, на той час у Словенії був введений так званий політичний курс динара до німецької марки – 1:13. Курс долара було оголошено у співвідношенні 1:32, проте це не дестабілізувало ситуацію. Народний банк Словенії узяв на себе функцію Центрального банку, вилучивши всю динарову готівку і безготівкові баланси. Тому, через тиждень, коли курс долара стабілізувався, було здійснено його ревальвацію (1 динар : 0,8 долара), щоб захистити нову валюту від динарової інтервенції. Отже, ці кроки вживалися за порадою консультантів ЄБРР та американських фінансових акціонерів. Тому, допомогу надавав також Федеральний банк Німеччини. Наприклад, словени використали німецьку модель, пристосовавши її до своїх умов.

По-друге, банк запровадив в обіг повноцінні купюри. Тоді вдалося стабілізувати і зробити його конвертованим. Тому, інфляція зменшилася з 20 до 1,5-4 % на місяць. Обмінний курс національної валюти стосовно вільно конвертованої валюти було встановлено вищим за реальний паритет купівельної спроможності з метою зміцнення довіри до національної валюти і створення тим самим сприятливих умов для збільшення експорту.

Безумовно, банківська система більшості країн з плановою економікою на початку реформування мала такий вигляд: фінансова система включала центральний і комерційний банки, що обслуговують підприємства, ощадний

банк, що приймає вклади від громадян та займається кредитуванням (здебільшого іпотечним) індивідуальних клієнтів, зовнішньо-торговельний банк, що здійснює операції з іноземною валютою, і страхову компанію. Тому, вони перебували у власності держави. Отже, процентні ставки були, як правило, дуже низькі і ще нижчі – за депозитами фірм та іпотечними кредитами. Взагалі, гроші з рахунків в ощадному банку зазвичай спрямовувалися у виробничий сектор через Центральний банк. Керування в умовах ризику, політика ціноутворення, критерії доцільності не відігравали ролі в розподілі ресурсів, нормуванні і контролі, в організації потоків фінансової інформації. Норми бухгалтерського обліку не відповідали узвичаєним стандартам, не було незалежного аудиту. Щоправда, діяльність центрального і комерційного банків, ринку цінних паперів регламентувалася законодавством, а клієнти кредитно-фінансових установ не мали навичок спілкування з ринковими структурами.

Стратегічним напрямком реформ у кредитній сфері країн Центральної і Східної Європи стала принципова відмова від монополії держави на банківські послуги, організаційно оформлена у переході до *дворівневої банківської системи*. По-перше, на цьому рівні перебував Центральний державний банк, на другому – комерційні банки та інші фінансові інститути (мають право здійснювати окремі банківські операції). Тому, рівні банківської системи нового типу відносно виокремлені, але у функціонуванні взаємозалежні й утворюють єдиний сектор грошово-кредитної економіки.

Взагалі, особливу увагу у реформуванні банківського сектору було приділено створенню ефективної системи правового регулювання і контролю за діяльністю фінансової системи. Отже, на початковому етапі реформ у регіоні було прийнято закони про Центральні банки, про банки і банківську діяльність, про фінансові інститути та інші, що регулюють основні види діяльності цього сектора економіки.

Центральні банки в країнах Центральної та Східної Європи виконують такі основні функції:

- по-перше, макроекономічне регулювання – контроль за зміною грошової маси обігу і відповідно за стабільністю національної валюти за допомогою таких інструментів: офіційні дисконтні ставки; норма обов'язкових мінімальних резервів (резервні вимоги); рефінансування банків і кредити уряду; валютні інтервенції: операції з державними цінними паперами; установлення цільових орієнтирів на збільшення грошової маси; кількісні кредитні обмеження;

- по-друге, регулювання і здійснення нагляду за діяльністю інститутів, що надають банківські послуги, за такими основними критеріями: достатність капіталу, якість активів з урахуванням ступеня ризику, якість менеджменту, ліквідність, прибутковість;

- по-третє, комерційна діяльність, що здійснюється як безпосередньо, так і через участь у капіталах банків країни (переважно колишніх державних). Ця сфера діяльності центральних банків зі зміцненням ринкових відносинах у країнах зазначеного регіону постійно скорочується, хоча в умовах перехідного періоду відмовлятися від неї повністю не можна.

Тому, згідно із законодавством країн Центральної та Східної Європи

основна та виняткова функція комерційних банків – залучати і розміщувати на принципах вільної ринкової конкуренції тимчасово вільні кредитні ресурси юридичних осіб та населення. Ця функція перебуває під контролем і регулюється центральними банками.

До основних видів операцій комерційних банків належать:

- по-перше, залучення вкладів юридичних і фізичних осіб;
- по-друге, розміщення вкладів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності й строковості;
- по-третє, відкриття і ведення банківських рахунків юридичних і фізичних осіб, їх касове обслуговування;
- в четвертих, купівля-продаж іноземної валюти;
- п'яте, інкасація коштів, платіжних і розрахункових документів;
- останнє, видача банківських гарантій.

Отже, комерційні банки мають право також здійснювати довірче управління коштами та іншим майном за угодами із юридичними і фізичними особами, операції з цінними паперами, лізингові операції, надавати консультаційні послуги.

Тобто, особливості створення комерційних банків та їх функціонування зумовлені передусім характером трансформаційних процесів, що відбуваються в економіках країн регіону. Основні з них – неоднорідність фінансових установ, нерівноправне їх становище щодо можливостей отримати фінансові ресурси.

Особливо, регіональна і функціональна спеціалізація та обмеження чисельності клієнтів, що користуються послугами одного банку, перешкождали підвищенню ефективності банківської системи, посиленню конкуренції. Хоча й нові закони розширили сферу діяльності банків і дали змогу створити нові банки, фінансова система була нерозвиненою. У Польщі, взагалі, на 40 тис. чол. було лише одне відділення банку, тоді як у Західній Європі одне відділення обслуговувало 10-15 тис. чол. У фінансовому секторі зайнято всього 1,2 % робочої сили. Він не спроможний здійснювати велику кількість операцій, швидкість розрахунків порівняно зі стандартами ринкових країн низька.

Тому, Югославська банківська система розвивалася інакше. Після ліквідації в 1971 р. монопольної структури до 1988 р. було створено близько 360 нових банків, що належали, наприклад, асоціаціям підприємств, які водночас були основними клієнтами. Взагалі, до банків центральної банківської системи входили Національний банк Югославії і вісім регіональних національних банків.

Також, в Югославії та Польщі у 80-х роках істотно збільшилися валютні депозити. Загалом, за валютні зобов'язання у країнах Центральної та Східної Європи відповідав звичайно центральний або зовнішньоторговельний банк. Девальвація призвела до того, що скоротили валютні ресурси. Отже, Національний банк Югославії зазнав втрат, що становили 60 % усього капіталу, а польський «Банк Хандловий» втратив суму в сім разів більшу, ніж його капітал.

А втім, важкою спадщиною стали борги підприємств і субсидії на позички під нерухомість. Тому, вони завдали серйозних збитків у перші роки

сповільнення економічного зростання із-за порівняно високих капіталовкладень. У жодній країні неможливо точно оцінити ці втрати, і вони, зазвичай, збільшуються, поки тривають економічні реформи. Крім того, у деяких країнах внутрішня заборгованість знизилася через інфляцію.

Можливості позабанківського фінансування у країнах Центральної і Східної Європи були обмежені. Виняток становив у взаємних кредитах, обсяг яких істотно збільшився у 80-х роках із розширенням самостійності підприємств. У Югославії вони стрімко збільшувалися протягом 80-х років, в Угорщині – у 1988 р. зі здійсненням жорсткої грошової політики, а в Польщі у середині 90-х років вони перевищили банківські кредити. Хоча б цей процес якоюсь мірою можна вважати показником нормального розвитку комерційних відносин, взаємних кредитів за відсутністю оцінки ризику (особливо при монополістичній структурі торгівлі) загальмували макроекономічну стабілізацію і раціоналізацію виробничої діяльності, а також породили загрозу системної неплатоспроможності. Ринок цінних паперів почав розвиватися наприкінці 80-х років, але роль його поки що незначна через нечіткість права власності і недосконалість процедур банкрутства.

Отже, реформи фінансового сектору у країнах Центральної та Східної Європи породили багато проблем. Передусім можна зазначити, що реформувати фінансовий сектор у цих країнах було складніше, ніж у країнах із ринковою економікою, оскільки необхідно було не просто лібералізувати фінансову діяльність, а кардинально її перебудувати і поживавити. Тому, існуюча система банківських розрахунків технічно й організаційно потребувала удосконалення. Необхідно було переглянути процентні ставки та правила оподаткування кредитно-фінансових установ, посилити механізми мобілізації капіталу і розробити нову кредитну політику. Загалом, банкам та їх клієнтам потрібні були належна інформаційна система, незалежний фінансовий контроль, які б забезпечували законодавчу процедуру стягнення боргів та розв'язання інших проблем. Держава повинна була встановити розумний контроль за фінансовими інститутами і регулювати їх діяльність, заохочуючи до конкуренції. Нарешті, у перехідний період життєво важливо мати механізми контролю за грошовим агрегатом, адже забезпечити ефективний макроекономічний контроль неможливо без розв'язання проблем надлишкової грошової маси, дефіциту державного бюджету і бюджетів підприємств, нагромадження безнадійних боргів і скорочення валютних резервів.

Не наче, інша проблема, яка постала перед банківською системою, пов'язана з розподілом банківських та інших фінансових послуг, тобто, гарантоване розміщення і продаж цінних паперів, вкладення капіталу в цінні папери й у страхові поліси. Особливо, у розвинених індустріальних країнах історично склалася певна спеціалізація посередницьких функцій, тому останнім часом універсальні банки пропонують широкий набір подібних послуг. Отже, банківським структурам, що формуються в перехідних економіках, нелегко розширювати сферу послуг, оскільки керувати універсальними банками і контролювати їх діяльність набагато складніше, ніж спеціалізованими установами.

У зв'язку з тим створенням у деяких країнах нових банківських структур постає проблема конкуренції фінансових ринків, масштабів посередницької фінансової діяльності й управлінських можливостей. Принаймні, у Чехії всі позикові операції здійснюють два регіональні спеціалізовані інститути, а в Болгарії так багато банків, що дуже важко прогнозувати й оцінювати можливі економічні втрати. Тому, з цим пов'язана і проблема організації централізованого кредиту та окремих депозитних надходжень. Уряд може відмовитися від ощадних банків і передати їх відділення провідним комерційним банкам.

Взагалі, законодавча база, що регулює діяльність банківської системи і країн регіону, визначає завдання, предмет і сферу діяльності банків, права і відповідальність центральних і комерційних банків, порядок створення, функціонування та ліквідації банків, взаємовідносини усередині банківської системи, тобто, відносини банків з клієнтами – юридичними і фізичними особами. Отже, у деяких спеціальних законодавчих актах країн Центральної та Східної Європи розглядаються також конкретні проблеми регламентації грошового і валютного обігу, операцій з цінними паперами, вирішуються питання застави, іпотеки, гарантій, поручительства, довірчого керування та ін. У процесі реформування розробляються нові законодавчі та інституціональні норми, що дають змогу вирішити подібні питання. Урядами переглядають закони про діяльність центральних і комерційних банків, створюючи інфраструктуру регулювання і контролю за діяльністю нової комерційної банківської системи.

Реформи потребують також кардинальної перебудови та інтенсивного розвитку системи фахової підготовки. Загалом, іноземні банки активно допомагають інституціональним реформам, надаючи здебільшого консультативні послуги, а створюючи спільні підприємства. Прискорено здійснюється розвиток людського капіталу через інвестиції у людські ресурси, готуються фахівці в галузі управління, комерційної фінансової діяльності, з аналізу кредитної політики. Навіть, в Угорщині та Польщі було створено спеціальні інститути, де навчають зазначеним професіям. Урядові та консультативні служби перебудовують інформаційну систему, запроваджують нові стандарти бухгалтерського обліку і незалежного аудиту. Тобто, Угорщина, яка найдалше пішла у реформуванні фінансового сектору, створює міжбанківську клірингову систему, спрямовуючи основні інвестиції в інформаційні технології.

Взагалі, інтенсивність співпраці іноземних банків з кредитними системами країн Центральної та Східної Європи прямо залежить від рівня розвитку цих систем. Отже, серед кредитних систем країн регіону найрозвиненіша банківська система Словенії. Вона не тільки була технічно оснащена, але й оперативно і гнучко працює з європейськими банками. Загалом, до банківської системи Словенії входить Центральний банк, 33 комерційних і 12 ощадних інститутів. Іноземним інвесторам належить частина капіталу шести банків. Єдиним банком, що цілком належить іноземним організаціям, є AustriaAia NLB, або Новий Люблінський банк – найбільший у

Словенії. Йому належить близько третини банківських активів країни. Сьогодні він обслуговує близько половини банківських рахунків країни.

З оцінкою престижного часопису «Business Europa», довіра до словенських банків висока, їх авторитет постійно підвищується. Тому ж, не випадково міжнародні фінансові інститути охоче та на більш пільгових, ніж іншим постсоціалістичним країнам, умовах дають кредити словенським банкам. Міжнародні організації, що визначають ступінь ризику інвестиційних внесків, відвели Словенії 34-те місце у списку із 178 країн. Отже, згідно з останніми показниками депозити корпорацій за два роки збільшилися на 50-70 %, а вклади населення – на 40-60%. То ж, у січні 1995 р. ЄБРР повідомив, що він викупив 60 тис. акцій найпотужнішого приватного словенського банку SKB на суму 32 млн. німецьких марок. Тому ця акція була спрямована не тільки на сприяння експансії приватного капіталу в банківську справу Словенії, а й на забезпечення подальшої привабливості акцій словенських банків для інвесторів.

Загалом, у кредитних системах країн Центральної та Східної Європи розвиваються фінансові установи, які кредитують переважно малий і середній бізнес на принципах кооперативного (спільного) кредитування.

Взагалі, найбільшого розвитку кооперативне кредитування досягло в Угорщині, де кооперативні фінансові спілки існували і за часів соціалізму. Їхня кількість почала збільшуватися у перехідний період. Тобто, зараз у країні функціонують 260 ощадних кооперативів, які об'єднують понад 2 млн. членів. За загальним статусом вони прирівняні до малих комерційних банків.

Загалом, у Польщі з 1992 р. профспілки почали активно створювати кредитні спілки. Тому, у 1995 р. їх налічувалося 104, вони кредитують придбання переважно споживчих товарів тривалого користування. Отже, частка короткострокових кредитів становить 95%, для сімейного бізнесу виділяється 5% кредитів.

Отже, у Чехії створено нормативну базу регулювання кредитних спілок з урахуванням досвіду фінансових установ США та Франції.

Тому, серед небанківських фінансових установ внаслідок реформи пенсійного забезпечення та переходу від солідарної до нагромаджувальної системи пенсійного забезпечення швидкими темпами розвиваються приватні пенсійні фонди.

У Польщі з січня 1999 р. започатковано накопичувану систему пенсійних внесків, створено понад 10 приватних пенсійних фондів, які капіталізуються через передачу їм державної власності.

Загалом, кредитно-грошова політика країн спрямована на надання кредитів уряду і комерційним банкам. Отже, характерним для цієї політики є встановлення Центральним банком високої ставки рефінансування.

Тому, змінилася форма фінансування уряду. Так, він кредитується через придбання державних цінних паперів не тільки Центральним, а й комерційними банками. Це дало можливість скоротити грошову масу і стабілізувати сферу фінансів.

Крім того, реформування банківської сфери, деякі країни створюють

фондові й товарні біржі західного зразка. Тому, підвищується роль ринків цінних паперів з огляду на прагнення країн Центральної та Східної Європи приватизувати власність, розвивати конкуренцію, забезпечувати фінансування дефіциту державного бюджету і бюджету підприємств з неінфляційних джерел. Загалом, у червні 1990 р. почала діяти Будапештська фондова біржа, а наприкінці 1989 р. – Угорська товарна біржа (тимчасово її діяльність була обмежена операціями з зерном). Розвиток ринків цінних паперів на ранніх етапах цілком виправданий (особливо у зв'язку з приватизацією), але темпи реформи фінансового сектору неминуче залежать від процесів, що відбуваються в базових галузях економіки.

Питання для самоконтролю

1. Опишіть характер перетворень грошово-кредитних систем країн з перехідною економікою.
2. Які чинники інфляційних процесів у країнах з перехідною економікою?
3. У чому полягають особливості реформування грошово-кредитних систем у країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи?
6. У чому полягає «ефект заміщення» у грошових системах країн, що розвиваються?
7. Які функції виконують банки розвитку у країнах, що розвиваються?

Тестові завдання

1. Фінансування довгострокових інвестицій у промисловості країн, що розвиваються, здійснюють переважно:

- а) банки розвитку;
- б) центральні банки;
- в) закордонні відділення іноземних банків.

2. Неформальний фінансовий сектор у країнах, що розвиваються:

- а) стимулює економічний розвиток цих країн;
- б) гальмує економічний розвиток цих країн;
- в) не суперечить завданням прискорення економічного розвитку цих країн.

3. Лібералізація валютного ринку:

- а) є необхідною умовою забезпечення конвертованості національної валюти у країнах з перехідною економікою;
- б) є необхідною та достатньою умовою забезпечення конвертованості національної валюти у країнах з перехідною економікою;
- в) суперечить процесу забезпечення конвертованості національної валюти у країнах з перехідною економікою.

4. Казначейські білети широко використовуються в готівковому грошовому обігу в економіці країн:

- а) розвинених;
- б) з недостатньо розвинутою ринковою економікою;

в) нових індустріальних країн.

5. Сектор державних цінних паперів на фінансовому ринку у країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи:

- а) відіграє провідну роль у розв'язанні проблеми неінфляційного джерела фінансування державного дефіциту;
- б) є найменш розвинутим сектором цього ринку;
- в) не впливає на ціну грошей в економіках цих країн.

6. Шокова терапія у Польщі передбачала подолання інфляційних процесів в економіці шляхом:

- а) стимулювання розвитку ринкових відносин;
- б) лібералізації ціноутворення;
- в) введення контролю за цінами та рівнем заробітної плати;
- г) відмови від регулювання цін.

7. Ефектвалютного заміщення характеризує грошову систему таких країн:

- а) з розвинутою ринковою економікою;
- б) що розвиваються;
- в) нових індустріальних країн.

ТЕМА 10. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН АЗІЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

10.1. Особливості розвитку грошово-кредитної системи Китаю.

10.2. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустриальних країн Латинської Америки.

10.3. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустриальних країн Південно-Східної Азії.

Мета. Розглянути особливості розвитку грошово-кредитних систем країн що розвиваються, країн Центральної та Східної Європи,

Термінологічний апарат: країни що розвиваються; ефект валютного заміщення; центрально-банківська установа; наднаціональний центральний банк; банки розвитку; неформальне фінансування; ощадно-кредитні об'єднання; групове кредитування; кредитні спилки; пенсійні фонди; трасто-інвестиційні банки.

10.1. Особливості розвитку грошово-кредитної системи Китаю

Взагалі, сучасна грошово-кредитна система країни сформувалася в період розвитку економіки на засадах адміністративно-командної моделі з характерною надцентралізацією фінансових ресурсів державою та їх директивним розподілом відповідно до плану. Тому, фінансова сфера країни внаслідок цього характеризувалася нерозвиненістю фінансово-кредитних механізмів, значною залежністю банківських інститутів від державних фінансів.

Принаймні, негнучкість планової економіки почала гальмувати розвиток продуктивних сил, а тому наприкінці 70-х років розпочато процеси поступового реформування механізмів господарювання соціалістичної економіки за принципом «центральне планування повинно відігравати основну роль, ринкове регулювання – допоміжну».

Реформи у кредитно-банківській сфері передбачали утворення кредитної системи, яка б відповідала потребам ринкової економіки. Основні завдання реформування кредитної системи:

- по-перше, утворення системи центрального банку, який під безпосереднім керівництвом Держради КНР повинен впроваджувати в життя грошову політику держави;

- по-друге, утворення системи кредитних інститутів з чітким розмежуванням функції здійснення політики та комерційної функції, сполучною ланкою між якими стануть державні комерційні банки;

- по-третє, створення численних різнопрофільних кредитних установ;

- в четвертих, створення системи єдиного відкритого кредитного ринку,

який допускає конкуренцію;

- останнє, провадження єдиних валютних курсів, які відбивають ринковий попит та пропозицію, поступове перетворення китайського юаня на вільно конвертовану валюту.

Загалом, Центральний банк країни почав запроваджувати методи регулювання грошової маси, зокрема операції на відкритому ринку, які більше відповідали ринковим відносинам. Так, як експеримент Центральний банк випустив банківські сертифікати на суму 20 млрд. юанів. Сертифікати призначалися для небанківських кредитних установ, щоб допомогти районам вирівняти грошовий дисбаланс. У жовтні 1993 р. Центральний банк через центри позичкового капіталу надав спеціальним банкам, які відчували труднощі із запасом платіжних коштів, позички, використавши для цього частину коштів від продажу банківських сертифікатів. Тобто, напруження з платежами за векселями частково згладилося. Зазначені заходи стали важливим кроком на шляху до створення в Китаї регламентованого міжбанківського короткострокового позичкового ринку, сприяли горизонтальному обігу грошових одиниць.

Взагалі, у 1986 р. у Шеньяні, Ухані, Гуанчжоу, Чунціні та Чанчжоу створюються грошові ринки. Тому у наступні роки в країні виникають ринки міжбанківських короткострокових позик (позичок), ринки «коротких» грошей, довгострокових кредитів, позичкових облігацій підприємств, облігацій держпозик, ринки (дисконтування) векселів, регульовані валютні ринки, ринки акцій та ін. Поступово запроваджуються плаваючі курси відсоткових ставок, тобто встановлюється ціна грошей на основі ринкових механізмів.

Отже, економічна реформа фінансової системи, особливо реформа зовнішньої торгівлі, стимулювала розвиток *національної валютної системи* Китаю. Тому, розширення господарської самостійності підприємств, їх прагнення до реконструкції виробництва на новій технологічній основі, збільшення кількості підприємств, що орієнтуються на експорт, спроба підвищити конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку, збільшення науково-виробничих, науково-дослідних установ, прагнення отримати закордонну передову техніку та технологію сприяли створенню стійкого попиту на іноземну валюту. Держава, не маючи істотних валютних ресурсів, щоб підвищити ефективність використання валюти, почала поступово відходити від прямого централізованого монопольного розподілу валютних коштів, дозволяючи державним, кооперативним підприємствам, організаціям купувати певні суми валюти для суворо визначених цілей у межах виробничих потреб. Тому, допуск спільних підприємств на валютний ринок допомагає їм вирішити потреби валютного балансу, створює сприятливий інвестиційний клімат. Практика свідчить, що загальна сума валюти, яку продають спільні підприємства, помітно перевищує суму, яку вони купують.

Загалом, ринок валюти став важливою складовою фінансового ринку в Китаї. Наприкінці 1985 р. у Шеньчжені при відділенні Народного банку Китаю остворено перший у країні центр валютного обміну та регулювання. Тому його діяльність суворо регламентувалася: обмінні курси валют не могли

перевищувати встановлених державою меж, продавці та покупці не мали права контактувати між собою. Тому, у липні 1986 р. ці обмеження були зняті. Крім того, в листопаді 1986 р. такий центр створено у Шанхаї. На початку 90-х років у Китаї вже склався своєрідний валютний ринок, який об'єднав понад 40 центрів і майже 60 пунктів розподілу та обміну валют. Нині такі організації діють у всій країні.

Ця реформа сприяє поступовій заміні бюджетного фінансування суб'єктів господарювання кредитуванням капіталовкладень, що здійснюється спеціалізованими банками. Тому, серед них Торгово-промисловий банк Китаю, Народний будівельний банк Китаю, Сільськогосподарський банк Китаю та Банк Китаю (зовнішньоекономічний). Крім того, кредити Світового банку розподіляє Інвестиційний банк. Ставки відсотка визначалися залежно від галузевої належності позичальника та термінової надання йому коштів. Поступово зазначені спеціалізовані банки перетворюються на комерційні. Водночас розвиваються нові банки, фінансові та трастово-інвестиційні компанії.

Отже, поступово нарощуються обсяги кредитно-грошових операцій, відбувається поповнення їх якісно новими інструментами та механізмами, розширюються види операцій та послуг, що їх надають кредитні установи. Тому, з 1986 р. уряд дозволив спеціальним банкам здійснювати (щоправда, з обмеженнями) взаємно-перехресні операції, що ознаменувало зародження оооо кредитного ринку.

Певним поштовхом до розвитку кредитного ринку стало використання ринкових механізмів у практиці державного позичання. Тому в 1993 р. запроваджено систему підряду на скуповування та розповсюдження безоблігаційної держпозики та відповідно запроваджено порядок первинного продажу держпозики. Загалом, це сприяло подальшому просуванню ринку облігацій по шляху регламентування та зближення з нормами, прийнятими у світовій практиці. Завдяки успішному розміщенню держпозики Міністерство фінансів перестало брати у Народного банку Китаю позички, а статті бюджету, за якими передбачалося фінансування авансом, і бюджетний дефіцит покривалися за рахунок випуску короткострокових держпозик. (Кошти для координації структури економіки можна мобілізувати шляхом випуску банками облігацій, гарантованих державним бюджетом.)

Отже, політика відкритості китайської економіки сприяє тому, що іноземні банки активізують діяльність у країні. У деяких містах відкрито відділення іноземних банків і створено спільні банківські установи з участю іноземного капіталу. Отже, на початку 1995 р. зареєстровано понад 100 банків з іноземною участю, в тому числі відділення та представництва зарубіжних банків. Обмеження на діяльність цих банків регулюються Положенням про фінансові організації з іноземним капіталом, що діє з квітня 1994 р.

Тому, у кредитній системі країни розвиваються також фінансові установи, що діють на принципах спільного кредитування і фінансують малі підприємства. У країні створено 53 тис. сільськогосподарських кредитних кооперативів.

Загалом, активізується використання нових для соціалістичної економіки

Китаю механізмів акумуляції інвестиційних ресурсів, зокрема випуск державних цінних паперів, акцій підприємств, облігацій місцевих органів влади, банків, інших кредитних установ. Отже, у 90-ті роки вагомо заявив про себе і фондовий ринок Китаю, де здійснюється торгівля цінними паперами. Учасниками торгів згідно з чинним законодавством мохо бути спеціалізовані фірми чи підприємства, які мають спеціальний дозвіл Держради КНР. Взагалі, основну частину цінних паперів, що перебувають в обігу, становлять державні облігації: державні зобов'язання скарбниці, облігації на будівництво провідних об'єктів народного господарства, облігації фінансової позики. Частину облігацій купує населення, а частину – підприємства та організації, часто це має примусовий характер. За оцінками експертів, у 1991-1996 рр. річна емісія державних цінних паперів збільшилася з 19 млрд. до 153 млрд. юанів.

Тому, у 1993 р. розширилися масштаби операцій на ринку акцій. Спочатку тільки резидентам КНР дозволялося емітувати та торгувати акціями підприємств (так званими акціями типу «А»), а згодом були випущені спеціальні акції (типу «В») для продажу іноземним інвесторам. Акції були деноміновані в юанях, але продавалися тільки за валюту і мали обіг лише в КНР. Такий спеціальний запобіжний механізм повинен був унеможливити маніпулювання іноземними і інвесторами китайським фондовим ринком.

У 1992 р. операції Шеньчженській та Шанхайській фондових біржах мали вузькорегіональний характер. На першій в обігу перебували акції 33, а на другій – 38 місцевих компаній. У 1993 р. уряд вирішив розширити експеримент з фондовою ринковою діяльністю до загальнонаціонального масштабу. В країні у публічних торгах почали котируватися акції на суму 5 млрд. юанів. Наприкінці 1993 р. на Шеньчженській фондовій біржі котирувалися акції 76 компаній, а на Шанхайській – 106, істотно збільшилася питома вага компаній з інших міст. Відкриваються фондові контори. Кількість учасників Шеньчженської та Шанхайської фондових бірж досягла 400. Китайські підприємці зрозуміли, що ринок акцій А – це не тільки засіб для пошуку грошей, а й проміжна ланка у трансформації майнового права, бо під час укладання фондових угод та руху акцій контрольний пакет акцій міг перейти до інших рук, а з ним втрачається право розпоряджатися справами компанії. За останні роки набрали чинності кілька зведень адміністративних правил та положень про фондові угоди, зокрема "Тимчасові заходи з управління фондовими конторами". Утвердилася правова система, що регламентує дії компаній, випуск та операції з цінними паперами. Ринок цінних паперів Китаю набуває дедалі більшої ваги в економічних процесах країни.

Отже, великі сподівання щодо розвитку фінансового ринку Китаю покладаються на Гонконг, якому належить друге місце в Азії після Японії за обсягами капіталізації фондового ринку. Понад 350 банків, фінансових компаній мають представництва або відділення у Гонконзі. Дедалі більше китайських банків та промислових компаній, намагаючись використати потенціал території, працюють на місцевому фондовому ринку.

Однак, фінансову сферу Китаю за темпами та масштабами перетворень наприкінці 90-х років можна було віднести до найвідсталіших сфер економіки.

Щоправда, азійська фінансова криза, що завдала значних збитків країнам Південно-Східної Азії, безпосередньо не торкнулася економіки Китаю. Певна закритість китайського фондового ринку від зовнішніх ринків капіталу, державний контроль над фінансовим сектором сприяли його невразливості до спекулятивних комбінацій на валютному та фондовому ринках азійських країн.

10.2. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Латинської Америки

Отже, протягом 50-70-х років для політики прискореної індустріалізації у країнах Латинської Америки було характерне посилення втручання держави внаслідок слабкості національного капіталу, його неспроможності самостійно вирішувати проблеми структурної перебудови економіки, значного тиску транснаціональних компаній, які намагалися зберегти контроль над ключовими галузями економіки. Загалом, держава здійснювала як прямий, так і опосередкований вплив на процес економічного розвитку. Грошово-кредитна система багато в чому формувалась як інструмент цього впливу. Національні банки після отримання незалежності були націоналізовані, що давало уряду змогу контролювати процес емісії. Характерною ознакою розвитку грошових систем країн Латинської Америки упродовж 80-х років були інфляційні процеси. Високі темпи інфляції зумовлювалися багатьма факторами.

Тому, у *Бразилії* протягом здійснення політики прискореної індустріалізації для досягнення стабілізації широко використовували механізм індексації. Майже автоматично відбувалося вирівнювання співвідношення цін і заробітної плати, податкових платежів, фінансових і кредитних нормативів. Загальна індексація відігравала роль механізму контролю у грошово-кредитній і фінансовій сферах, запобігання «доларизації» господарства. Проте вона стала одним із факторів стимулювання інфляції. Високі темпи інфляції та високі процентні ставки на початку 90-х років призвели до розширення спекулятивних операцій банків. Висока прибутковість внутрішніх цінних паперів давала змогу залучати кошти банків і дрібних національних вкладників, що не сприяло росту виробничих інвестицій в економіку країни. Тому, як тільки було досягнуто фінансової стабілізації в економіці країни, багато банків, які заробляли в цей період на спекулятивних операціях, стали банкрутами, що спричинило кризу банківської системи Бразилії.

Взагалі, фінансова стабілізація, що передбачала подолання передусім наслідків руйнівної інфляції (934 %) в економіці цієї країни, здійснювалася на основі заходів, сформульованих так званим Літнім планом. Згідно з цим планом передбачалося скасувати індексацію банківського відсотка залежно від темпів інфляції, відмовитися від механізму автоматичної індексації заробітної плати, ліквідувати дефіцит державного бюджету та здійснити грошову реформу – запровадити «новий крузадо».

Отже, особливості розвитку грошової системи латиноамериканських

країн значною мірою зумовлені переходом до експортно орієнтованої моделі, яку почали впроваджувати в цих країнах з кінця 80-х років. Загальне підвищення ролі національної валютної системи та валютної політики у розвитку грошової системи латиноамериканських країн є результатом передусім залежності від зовнішніх факторів економічного розвитку, міжнародних ринків та іноземних інвестицій.

Отже, істотні зміни відбулись у національній валютній системі, передусім у механізмах встановлення *валютного режиму*. Тому, до початку реформ 80-х років у країнах Латинської Америки, як правило, застосовувалися фіксовані валютні курси. Це сприяло появі нелегального валютного ринку, ціни на якому були вищі порівняно з офіційним курсом, наприклад: у Сурінамі – у 8,5 рази, у Бразилії – у 2,7, в Аргентині – у 2, у Перу – у 2,8 рази. Після лібералізації валютного курсу нелегальний і офіційний валютні курси майже вирівнялись.

Тому, у результаті припливу великих обсягів іноземного капіталу центральні банки деяких країн регіону змушені були скуповувати іноземну валюту, щоб уникнути надмірного подорожчання національної грошової одиниці. Проте незважаючи на вжиті заходи у 1997 р. в багатьох країнах відбулося подорожчання національної валюти. Отже, у деяких країнах регіону (найяскравіший приклад – Аргентина) стабільність грошового обігу досягається жорсткою прив'язкою національної валюти до долара США або до кошика твердих валют (у Бразилії). Проте внаслідок підвищення курсу національної грошової одиниці знижується конкурентоспроможність експорту та збільшується дефіцит торгового і платіжного балансів (в Аргентині, наприклад, у 1990-1997 рр. імпорт збільшився у 7,4 рази, а експорт – у 2 рази).

Принаймні, характерною ознакою кредитної системи країн Латинської Америки є домінування державних компаній у кредитній сфері.

Наприклад, у Бразилії 108 державних банків та інших кредитних установ концентрують понад 50 % активів кредитно-фінансових установ. Тільки частка «Банку де Бразил» становить майже чверть депозитів комерційних банків країни.

У 80-х роках у більшості латиноамериканських країн здійснено *реформи оа фінансової системи, спрямовані на її лібералізацію, а обмеження прямого впливу держави*. Ці реформи передбачали:

- по-перше, скасування ііа обмежень процентної ставки, оскільки низькі процентні ставки в умовах високої інфляції утруднювали акумулювання ресурсів банками;
- по-друге, зменшення норми обов'язкового резервування в середньому до 15 %;
- по-третє, скорочення програм кредитування за пільговими ставками;
- в четвертих, приватизацію державних комерційних банків;
- останнє, підвищення ролі центральних банків, посилення їх незалежності від уряду і міністерства фінансів.

Тому, особливістю кредитної системи латиноамериканських країн є сильні позиції іноземного капіталу. Так, в *Аргентині* в результаті надання однакових прав місцевим та іноземним фінансово-кредитним установам

Аіпідвищилася роль іноземних банків, на яких припадає 3/5 кредитних операцій у країні.

Взагалі, результатом відкритості банківської системи Мексики для іноземного капіталу стала глибока фінансова криза, зумовлена непередбачуваною девальвацією мексиканського «нового песо» у 1994 р. Вона викликала масовий відплив капіталів з країни, що вплинуло в цілому на світову економіку.

Отже, грошова одиниця «нове песо» була орезультатом поетапної стабілізаційної реформи. На першому етапі в 1983 р. було введено два режими валютного курсу з метою розв'язання боргової проблеми та подолання гіперінфляції. На другому етапі (з 1989 р.) здійснено програму економічної стабілізації, на третьому (з 1993 р.) – деноміноване песо 1000:1 і запроваджено нову грошову одиницю «нове песо».

Взагалі, знецінення мексиканської валюти на 15 % підірвало довіру до неї з боку іноземних інвесторів, що ще більше знецінило грошову одиницю країни. Згодом був підготовлений пакет заходів для надання Мексиці міжнародної допомоги на суму понад 50 млрд. дол. (здебільшого з боку США і МВФ), а мексиканський уряд ухвалив програму коригувальних заходів, спрямованих на стабілізацію ділової активності в країні.

Основні причини фінансової кризи у Мексиці наступні:

- по-перше, мексиканський уряд надто довго штучно завищував курс національної валюти, що сприяло інфляційному тиску;
- по-друге, завищення курсу стимулювало імпорт споживчих товарів, що, у свою чергу, підривало конкурентоспроможність експортних галузей і скорочувало внутрішнє нагромадження;
- по-третє, обмежене нагромадження гальмувало процеси структурної трансформації економіки.

На початку 90-х років негативний вплив зазначених чинників компенсувався за рахунок підвищення процентних ставок і залучення іноземного капіталу (переважно американського) для фінансування державного бюджету. У цей період процентна ставка у США істотно знизилась, і американський капітал охоче почав переливатися до Мексики. У країні спостерігався бум у сфері споживання і спекуляцій нерухомістю при незначному збільшенні інвестицій в основний капітал.

Загалом, така присутність іноземного капіталу створила короточасну ілюзію економічного успіху і тим самим призвела до відстрочення економічних реформ, і необхідних для стимулювання довгострокових інвестицій та економічного розвитку. Тому, за такої ситуації економіка стала дуже вразливою: незначна зміна процентних ставок або курсів валют могла призвести до різкої фінансової кризи.

Отже, з іншого боку, бурхливий приплив короткострокового іноземного капіталу спричинив зменшення внутрішнього нагромадження і фактично зусилля, спрямовані на мобілізацію внутрішніх ресурсів, було зосереджено на залученні інвестицій. Це могло призвести до згубних наслідків, якби іноземні інвестори почали вилучати свої кошти, що, власне, й

сталось в Мексиці у грудні 1994 р.

10.3. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Південно-Східної Азії

Загалом, особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн пов'язані з особливостями моделей індустріалізації, що здійснювалася цими країнами на початку їх самостійного розвитку, з характером державного регулювання економіки та втручання в економічний розвиток загалом.

Так як південнокорейська модель характеризувалася всеохоплюючою роллю держави в економічному розвитку, тому у числі кредитно-фінансовою монополією у фінансовій сфері. Тому, така монополія передбачала націоналізацію комерційних банків, жорсткий контроль над процентними ставками, кредитуванням та інвестуванням. Проте націоналізовані у 60-х роках банки були реприватизовані. Отже, водночас держава заохочувала надцентралізацію промислового та банківського капіталу. Наприклад, у кредитній системі Південної Кореї домінували три банки – «Бенк оф Сеул енд траст», «Кориа фест бенк», «Комершел бенк».

Крім того, Державний банк забезпечувавааа уряду додатковий контроль над діяльністю потужних фінансово-промислових груп (ФПГ). Зв'язок урядового банку та ФПГ створював специфічний внутрішній кредитний ринок, що функціонував більш цілеспрямовано, ніж міг би функціонувати вільний ринок кредитних ресурсів. Взагалі, фінансові установи, які контролювалися державою або були у власності держави, надавали переважно цільові кредити на тривалий термін і на пільгових умовах та контролювали їх використання. Водночас такий тісний зв'язок сприяв збільшенню короткострокової заборгованості та розвитку неформальних зв'язків. Результатом стали переобтяження банківських портфелів «поганими» кредитами та банківська криза.

Отже, вичерпання потенціалу моделі імпортозамінюючої індустріалізації, негативні наслідки надмонополізації південнокорейської економіки призвели до гальмування економічного розвитку країни, зниження ефективності виробництва. Отже, наприкінці 80-х років було розпочато економічні реформи, які передбачали реформування фінансової системи, послаблення державного регулювання, відмову від підтримки потужних об'єднань і посилення підтримки малого та середнього бізнесу, зменшення ролі держави в регулюванні облікової ставки, посилення ролі приватного капіталу у кредитній сфері. Принаймні, з реформуванням системи фінансування малого та середнього бізнесу комерційні банки були зобов'язані виділяти до 35 % суми кредитів малим та середнім підприємствам.

Тому, діяльність іноземних банків у кредитній системі Південної Кореї перебуває під жорстким контролем держави. Іноземним банкам дозволено відкривати тільки відділення.

Розгалужена система державного кредитування малого та середнього

бізнесу існує також у Тайвані. Загалом, фінансування здійснюється державними установами (Банком малого бізнесу Тайваню, Кредитно-гарантійним фондом малого та середнього бізнесу, Центром малого бізнесу) у формі позик під підряд, грошових субсидій та низьковідсоткових позик.

Крім того, банк малого бізнесу (заснований у 1976 р.) наприкінці 80-х років став основним кредитором (майже 80% загальної суми кредитів) тайванських малих та середніх підприємств. На пільгових умовах банк надає кредити для придбання земельних ділянок та виробничих приміщень, спеціальні кредити на створення екологічно нешкідливих виробництв і кредити бізнесменам-початківцям. Міжнародний відділ банку сприяє малому бізнесу через операції купівлі-продажу іноземної валюти при отриманні іноземних кредитів, і консулює з експортно-імпортних фінансових та організаційних питань малого бізнесу.

Тому, спеціально створений усередині 70-х років Кредитно-гарантійний фонд малого та середнього бізнесу кредитує підприємства, які, за його оцінками, мають значний потенціал для розвитку при мінімальних коштах на реалізацію проекту. Отже, з другої половини 80-х років фонд надає позики для створення власних підприємств і допомагає залучати кошти інших кредитних інститутів.

Драматичні світові біржові події у жовтні-листопаді 1997 р. переконливо засвідчили, що першопричини валютних труднощів і біржових потрясінь, через які згодом постраждали Республіка Корея, Таїланд, Індонезія, Малайзія, Філіппіни, мають здебільшого об'єктивний характер. Серед чинників, що зумовили кризовий стан фінансової системи цих країн, можна виокремити такі:

- по-перше, впровадження нової експортноорієнтованої стратегії переходу від трудомістких виробництв до галузей "високих технологій" супроводжувалося серйозними структурними диспропорціями в економіках цих країн. Прискорений економічний розвиток часто супроводжувався впливом фінансових коштів у сферу спекуляцій на ринках цінних паперів і нерухомості; збільшенням прострочених і незабезпечених внутрішніх боргових зобов'язань та погіршенням кредитних портфелів комерційних банків; зниженням експорту і збільшенням дефіциту торгового і платіжних балансів;

- по-друге, надмірний приплив іноземних інвестицій на фондові ринки і перенасичення позиками на вигідних фінансових умовах робили неминучою «корекцію ринків»;

- по-третє, із середини 1996 р. атаки міжнародних валютних спекулянтів на національні валюти азіатських держав не були ефективно відбиті економічним керівництвом більшості зазначених країн а(за винятком Філіппін);

- в четвертих, у грошово-кредитній політиці наголос помилково був зроблений на «пасивну модель» грошових заходів – здійснення девальвації з метою підвищення експортних можливостей без використання широкого арсеналу засобів грошово-кредитної та фондової політики, а головне – без позитивних структурних перетворень. На інтервенції для захисту валют згаданих вище чотирьох країн тільки протягом серпня 1996 р. було витрачено понад 10 млрд. дол. Проте курс національних валют знизився на 25-30 %.

Криза призвела до зменшення попиту на корпоративні цінні папери. Фондові індекси понизилися на 30-40 % і більше. Тому, окремі промислові компанії та банки опинилися на межі банкрутства. Криза не зачепила лише економіку континентального Китаю, фінанси якого були закриті для нерезидентів.

Слідом за потрясіннями на біржах Нью-Йорка і Гонконгу 23-27 жовтня 1997 р. (зниження фондових індексів на 12-13%) почався масовий відхід інвесторів з «молодих» ринків у більш надійні старі. Тому, якщо в Нью-Йорку короточасне зниження змінилося тенденцією до підвищення курсів акцій і долара, а гонконгівський долар виявився надійно захищеним значними валютними резервами КНР (за оцінками, близько 130 млрд. дол., з них понад 40 % – у гонконгівських доларах), то у Південно-Східній Азії та на деяких інших «нових» ринках (в Росії, Бразилії, Польщі, Чехії та ін.) ситуація потребувала вжиття неординарних заходів. Отже, загальні збитки для глобальної економіки в результаті впливу біржових коштів становили близько 200 млрд. дол.

Взагалі, більшість постраждалих країн Південно-Східної Азії були змушені прийняти вимоги надання міжнародних пакетів допомоги за стандартами і під спостереженням МВФ: Республіка Корея – близько 55 млрд. дол.; Індонезія – 23; Таїланд – 17,2 млрд. дол. Кошти МВФ становили близько 40% суми допомоги. Сумарний обсяг стабілізаційного пакета майже вдвічі перевищував допомогу Мексиці після аналогічної кризи в 1995 р.

Надання МВФ допомоги супроводжувалося певними умовами, згідно з якими передбачалося здійснити такі заходи:

- по-перше, реорганізувати сектори фінансової системи – вжити жорстких заходів щодо неспроможних банків, остаточно зняти протягом п'яти-десяти років обмеження, що порушують національний режим діяльності нерезидентів на ринках фінансових послуг, істотно скоротити державне фінансування інвестиційних проектів і збиткових підприємств, а також перейти до міжнародних стандартів фінансової інформації;

- по-друге, використати широкий арсенал засобів рестриктивної грошової політики: підвищити ставки рефінансування, норми обов'язкового банківського резервування, скоротити державні витрати і дефіцитне фінансування, викупити прострочену заборгованість (неплатежі) і реструктуризувати її у внутрішній державний борг, посилити фіскальні функції податкової системи, використати гнучкішу валютну політику (вільна зміна курсу або розширення меж валютного коридору) тощо;

- по-третє, активізувати демонополізацію і приватизацію економіки.

Західні експерти вважають, що за жорсткими вимогами МВФ крилися не тільки об'єктивні економічні проблеми, а й недовіра міжнародного фінансового співтовариства до процедур економічного регулювання у країнах Південно-Східної Азії. Отже, з огляду на заінтересованість транснаціональних компаній у проникненні на ринки нових індустріальних країн неможливо розмежувати заохочення національного капіталу, з одного боку, фаворитизм, корупцію, олігархічне ведення господарства – з іншого.

Тому, у результаті реалізації заходів програм МВФ у Республіці Корея,

Таїланді, Індонезії протягом найближчих двох-трьох років очікується істотне уповільнення темпів економічного розвитку, подальшої девальвації національних валют, посилення інфляційних процесів, підвищення рівня безробіття, послаблення позицій національного капіталу.

Крім того, відбувся перерозподіл великих фінансових коштів на користь «старих ринків». Тому, це стало наприкінці 90-х років додатковим чинником прискорення темпів економічного розвитку США і Канади. Показники економічного зростання США в 1998 р. уперше за багато років випередили аналогічні показники Південно-Східної Азії.

Принаймні, у цілому ж економіка цього найбільшого регіону вступає у своєрідний «перехідний період». Тобто, в азіатську модель розвитку, не в останню чергу завдяки зусиллям МВФ, інкорпорується ліберальні західні принципи фінансового регулювання.

Питання для самоконтролю

1. Опишіть характер перетворень грошово-кредитних систем країн з перехідною економікою.
2. Які чинники інфляційних процесів у країнах з перехідною економікою?
3. У чому полягають особливості реформування грошово-кредитних систем у країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи?
4. Які основні складові кредитної реформи в економіці Китаю?
5. Які особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Латинської Америки та Південно-Східної Азії?
6. У чому полягає «ефект заміщення» у грошових системах країн, що розвиваються?
7. Які функції виконують банки розвитку у країнах, що розвиваються?

Тестові завдання

1. *Фінансування довгострокових інвестицій у промисловості країн, що розвиваються, здійснюють переважно:*

- а) банки розвитку;
- б) центральні банки;
- в) закордонні відділення іноземних банків.

2. *Неформальний фінансовий сектор у країнах, що розвиваються:*

- а) стимулює економічний розвиток цих країн;
- б) гальмує економічний розвиток цих країн;
- в) не суперечить завданням прискорення економічного розвитку цих країн.

3. *Лібералізація валютного ринку:*

- а) є необхідною умовою забезпечення конвертованості національної валюти у країнах з перехідною економікою;
- б) є необхідною та достатньою умовою забезпечення конвертованості національної валюти у країнах з перехідною економікою;

в) суперечить процесу забезпечення конвертованості національної валюти у країнах з перехідною економікою.

4. *Казначейські білети широко використовуються в готівковому грошовому обігу в економіці країн:*

- а) розвинених;
- б) з недостатньо розвинутою ринковою економікою;
- в) нових індустріальних країн.

5. *Сектор державних цінних паперів на фінансовому ринку у країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи:*

- а) відіграє провідну роль у розв'язанні проблеми неінфляційного джерела фінансування державного дефіциту;
- б) є найменш розвинутим сектором цього ринку;
- в) не впливає на ціну грошей в економіках цих країн.

6. *Шокова терапія у Польщі передбачала подолання інфляційних процесів в економіці шляхом:*

- а) стимулювання розвитку ринкових відносин;
- б) лібералізації ціноутворення;
- в) введення контролю за цінами та рівнем заробітної плати;
- г) відмови від регулювання цін.

7. *Ефектвалютного заміщення характеризує грошову систему таких країн:*

- а) з розвинутою ринковою економікою;
- б) що розвиваються;
- в) нових індустріальних країн.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ ст.. – Львів: Каменяр, 2010. – 303 с.
2. Банковское дело / Под ред. О. И. Лаврушина. М., 1998.
3. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії. – К., 2000.
4. Василик О. Д. Теорія фінансів. – К., 2018.
5. Верба Е. В. Финансы внешнеэкономической деятельности субъектов хозяйствования. Мн.: ЗАО «Белбизнеспресс», 1999. – 318 с.
6. Герасимчук З. В., Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини. – Луцьк: Надстир'я, 2011. – 240 с.
7. Глобализация и национальные финансовые системы / Под ред. Д. А. Хансона, П. Хонохана, Д. Маджони; с англ. В.С. Васильев. М.: Весь мир, 2005. – 306 с.
8. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. М.: Финансы и статистика, 1998. 447 с.
9. Економіка зарубіжних країн / За ред. Ю. Г. Козака та ін. – К.: ЦУЛ, 2013.
10. Економіка зарубіжних країн / За ред. А. С. Філіпченко та ін. – К., 1996.
11. Ершов М. В. Валютно-финансовые механизмы в современном мире (кризисный опыт конца 90-х). М.: ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2000. 319 с.
12. История мировой экономики. / Под ред. Г. Б. Поляка, А.Н. Марковой. М.: ЮНИТИ, 2000. – 727 с.
13. История мировой экономики. Хозяйственные реформы 1920-1990 гг. / Под ред. проф. А.Н. Марковой. М.: ЮНИТИ, 1995. – 192 с.
14. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
15. Киреев А. П. Международная экономика: В 2 ч. М.: Междунар. отношения, 1999. – Ч. 1. – 416 с, Ч. 2. – 488 с.
16. Конотопов М.В., Сметанин СИ. История экономики. М.: Палеотпи; Логос, 2000. – 367 с.
17. Крисоватий А.І. Податкові системи зарубіжних країн. – Тернопіль, 2012.
18. Ломакин Д. Мировая экономика. М.: ЮНИТИ, 2000. – 727 с.
19. Лютий І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки. – К., 1999.
20. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: Учебник/ Под ред. Л. Н. Красавиной. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Финансы и статистика, 2000. – 608 с.
21. Мещерякова О. В. Налоговые системы развитых стран мира (справочник). М.: Фонд «Правовая культура», 1995. – 239 с.
22. Миклашевская Н. А., Холопов А. В. Международная экономика:

- Учебник. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова; Дело и Сервис, 1998. – 272 с.
23. Мировая экономика, тенденции 90-х годов. М.: Наука, 1999. – 304 с.
 24. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран: Учебник / Под ред. В.П. Колесова и М.Н. Осьмовой. 3-е изд. М.: Флинта: Моск. психолого-социальный институт, 2001. – 480 с.
 25. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков: Учеб. пособие для вузов / Пер. с англ. Д. В. Виноградова; Под ред. М. Е Дорошенко. М.: Аспект Пресс, 1999. – 820 с.
 26. Налоги в развитых странах / Под ред. И. Г. Русакова. – М., 1991.
 27. Налоги: Учеб. пособие / Под ред. Н. Е. Зайца, Т. И. Василевской. Мн.: БГЭУ, 2000. – 367 с.
 28. Налоговые системы зарубежных стран / Под ред. В. Г. Князева, Д. Г. Черника. – М., 1997.
 29. Общая теория финансов: Учебник / Под ред. Л. А. Дробозиной. М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 255 с.
 30. Особенности налогообложения и законодательные меры предупреждения уклонения от налогов в зарубежных странах: Сб. реф. НИИ МВД РФ. – М., 1992.
 31. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн. – К., 2002.
 32. Платонова И. Н. Валютное регулирование в современной экономике. М.: Финансовая академия, 1999. – 256 с.
 33. Погорлецкий А.И. Экономика зарубежных стран. 2-е изд. СПб., 2001. – 429 с.
 34. Політичні фінанси: регулювання і практика: Матер. Між нар. Конф. – К, 29.04.2002. – К.: Фонд «Європа ХХІ», 2002. – 160 с.
 35. Рудый К. В. Финансово-кредитные системы зарубежных стран: Учеб. Пособие / К.В. Рудый. – М.: Новое знание, 2003. – 301 с. – (Экономическое образование).
 36. Стасенко В. А. Налоговая политика и создание оптимальной налоговой системы РБ. Мн.: Парадокс, 1996. 64 с.
 37. Финансы / Под ред. В. М. Родионовой. М.: Финансы и статистика, 1995. 431 с.
 38. Финансы и кредит СССР: Учеб. пособие / Под ред. Н. В. Цапкина. М.: Мысль, 1972. – 271 с.
 39. Финансы и кредит СССР: Учебник / Под ред. Е. В. Коломина. М.: Финансы и статистика, 1989. – 318 с.
 40. Финансы, деньги, кредит: Учебник / Под ред. О. В. Соколовой. М.: Юристъ, 2000. – 784 с.
 41. Фінанси зарубіжних корпорацій / За ред.. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 2013.
 42. Шніцер М. Порівняння економічних систем. – К., 1997.
 43. Щегорцов В.А. Мировая экономика. Мировая финансовая система. Международный финансовый контроль: Учебник. М.: Юнити-Дана, 2005. – 528 с.

44. Ясинский Ю. М. Основы банковского дела: Учеб. пособие. Мн.: Тесей, 1999. – 447 с.
45. Norgaard O. (ed.). Economic Institution and Democratic Reform: A Comparative Analysis of Post-Communist Countries. – London. – 2000.
46. Kitterer W. Kosten der Burokratienber – waltung. Kicl.1989.
47. Lqffer A. B., Seymour J.P. The Economics of the Tax Revolt. New Jork, 1979.
48. Pigon A. C. The Economics of welfare. London, 1920.
49. Owsiak S. Finanse publiczne. Teoria i praktyka. Warszawa, WNPWN, 2001.
50. Finanse / Redakcia naukowa Jan Zarzecki. – Bialystok, WSE, 2000. Том 1, 2.
51. Переклад найвідоміших книг з фінансів на російську мову. URL: www.agova.ru.
52. Новости бюджета России. URL: www.budgetrf.ru.
53. Перший мультипортал. URL: www-nalog.km.ru.
54. Публікації по економіці та фінансам. URL:www.finansy.ru.
55. ЭнциклопедияКругосвет. Универсальная научно-популярная энциклопедия. URL:www.krugosvet.ru.
56. Пошукова система. URL:www.yandex.ru.
57. Ministerstwo Finansów. URL:www.mf.gov.pl.
58. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. URL:www.pwe.com.pl.

Навчальне видання

Гудзь Юрій Федорович

Кафедра фінансів і банківської справи

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
ГРОШОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Формат 60.84/8. Ум. др. арк. 2,75.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
50005, Дніпропетровська обл.,
м. Кривий Ріг, вул. Трамвайна, 16.

1. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4929 від 07.